

Leerplan

OPLEIDING

Wetenschappen
AO AV 004

Studiegebied
Algemene Vorming

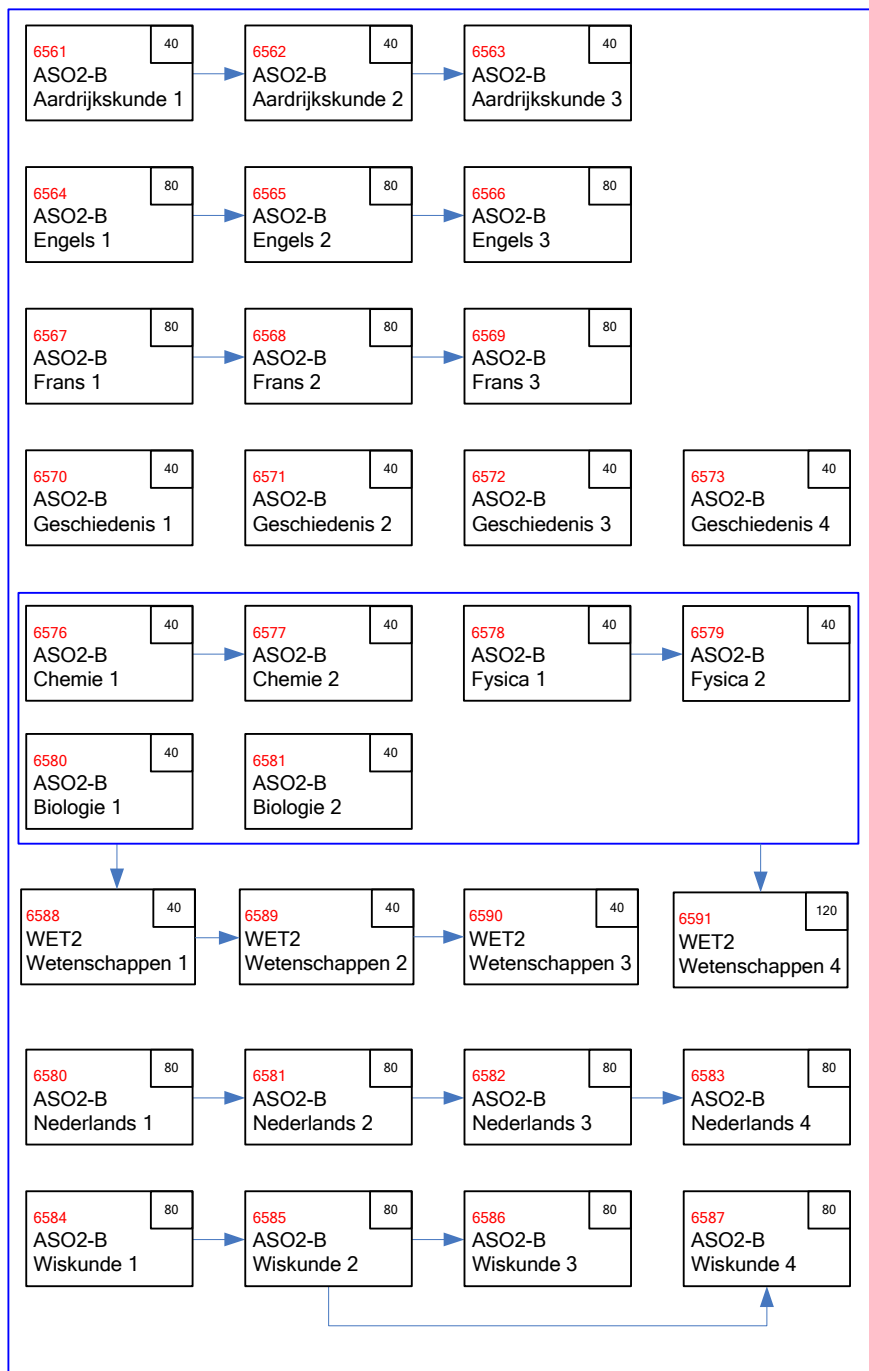
Algemeen Secundair Onderwijs Tweede Graad
Modulair

B-modules

Modules en leertraject

Modules van de basisvorming

Naam	Code	Lestijden	Vak
ASO2-B Aardrijkskunde 1	M AV G001	40	Aardrijkskunde
ASO2-B Aardrijkskunde 2	M AV G002	40	Aardrijkskunde
ASO2-B Aardrijkskunde 3	M AV G003	40	Aardrijkskunde
ASO2-B Engels 1	M AV G004	80	Engels
ASO2-B Engels 2	M AV G005	80	Engels
ASO2-B Engels 3	M AV G006	80	Engels
ASO2-B Frans 1	M AV G007	80	Frans
ASO2-B Frans 2	M AV G008	80	Frans
ASO2-B Frans 3	M AV G009	80	Frans
ASO2-B Geschiedenis 1	M AV G010	40	Geschiedenis
ASO2-B Geschiedenis 2	M AV G011	40	Geschiedenis
ASO2-B Geschiedenis 3	M AV G012	40	Geschiedenis
ASO2-B Geschiedenis 4	M AV G013	40	Geschiedenis
ASO2-B Biologie 1	M AV G014	40	Biologie
ASO2-B Biologie 2	M AV G015	40	Biologie
ASO2-B Chemie 1	M AV G016	40	Chemie
ASO2-B Chemie 2	M AV G017	40	Chemie
ASO2-B Fysica 1	M AV G018	40	Fysica
ASO2-B Fysica 2	M AV G019	40	Fysica
ASO2-B Nederlands 1	M AV G020	80	Nederlands
ASO2-B Nederlands 2	M AV G021	80	Nederlands
ASO2-B Nederlands 3	M AV G022	80	Nederlands
ASO2-B Nederlands 4	M AV G023	80	Nederlands
ASO2-B Wiskunde 1	M AV G024	80	Wiskunde
ASO2-B Wiskunde 2	M AV G025	80	Wiskunde
ASO2-B Wiskunde 3	M AV G026	80	Wiskunde
ASO2-B Wiskunde 4	M AV G027	80	Wiskunde

WETEN-
SCHAPPEN
34689 1880 Lt

Meewerkende centra voor volwassenenonderwijs

CVO Toekomstonderwijs Antwerpen

CVO Horito Turnhout

CVO Campus Vijfhoek Mechelen

CVO Brussel

CVO De Oranjerie

CVO Volt Leuven

CVO STEP Hasselt

CVO VSPW Mol

CVO CTT Limburg

CVO Gent

CVO VSPW Gent

CVO IVO Brugge

CVO VTI Brugge

CVO VIVO Kortrijk

Inhoudstafel

Modules en leertraject	2
Structuurschema	3
Meewerkende Centra voor Volwassenenonderwijs	4
Inleiding	6
Aardrijkskunde	12
Vreemde talen: Frans en Engels	26
Geschiedenis	77
Biologie	119
Chemie	129
Fysica	145
Nederlands	156
Wiskunde	207

1 Inleiding

Dit leerplan werd oorspronkelijk ontwikkeld door de leerplancommissie Humane Wetenschappen van de Federatie Tweedekansonderwijs.

Op 10 maart 2017 keurde de Vlaamse Regering een aantal wijzigingen aan enkele modules van de basisvorming ASO2 definitief goed (BVR d.d. 10/03/2017, B.S. 10/04/2017). Ook de protocollen werden conform de door de Vlaamse Regering gewijzigde opleidingsprofielen, aangepast.

Dientengevolge worden ook de basismodules van het leerplan Wetenschappen ASO2 – in voege sedert 1 september 2008 (goedkeuringscode 06-07/1755/N/G) – aangepast. De aanpassingen gebeurden in een netoverschrijdende leerplancommissie met ondersteuning van de pedagogische begeleidingsdiensten en Vocvo.

Alle aanpassingen zijn het gevolg van de invoering van nieuwe eindtermen (en vakoverschrijdende eindtermen) in het voltijds secundair onderwijs en hebben tot doel de opleidingsprofielen van het volwassenenonderwijs te laten sporen met de eindtermen van het voltijds SO met het oog op het garanderen van de gelijkwaardigheid.

De wijzigingen hebben betrekking op volgende eindtermen/modules:

Eindtermen	Modules
Vakoverschrijdende eindtermen	
Eindtermen natuurwetenschappen	ASO2-B Biologie1, ASO2-B Biologie2 ASO2-B Chemie1, ASO2-B Chemie2 ASO2-B Fysica1, ASO2-B Fysica2
Eindtermen Moderne vreemde talen Frans Engels	ASO2-B Frans1, ASO2-B, Frans2, ASO2-B Frans 3 ASO2-B Engels1, ASO2-B Engels2, ASO2-B Engels3
Eindtermen Nederlands (meer bepaald taalbeschouwing)	ASO2-B Nederlands1, ASO2-B Nederlands2, ASO2-B Nederlands3, ASO2-B Nederlands4

Dit leerplan fungeert niet alleen als ondersteunend document voor vakwerkgroep, resp. vakleerkrachten, maar ook voor de onderwijsinstelling in zijn geheel. De modules uit het specifieke gedeelte staan niet los van de modules uit het basisgedeelte (o.a. statistiek, Nederlands, geschiedenis). We willen dan ook het belang van samenwerking met andere vakken benadrukken, evenals de samenhang met andere aspecten van het schoolbeleid, zoals integratie van leren leren, activerende didactische werkvormen, alternatieve evaluatie, bevordering van vakoverschrijdende eindtermen. In het vervolg van dit document wordt aan elk van genoemde aspecten ruimer aandacht besteed.

2 Vakoverschrijdende eindtermen

2.1 Wat?

Vakoverschrijdende eindtermen (VOET) zijn minimumdoelstellingen, die – in tegenstelling tot de vakgebonden eindtermen – niet gekoppeld zijn aan een specifiek vak, maar door meerdere vakken, onderwijsprojecten of de centrumcultuur worden nagestreefd. Het centrum heeft de maatschappelijke opdracht om de VOET volgens een eigen visie en stappenplan bij de cursisten na te streven (inspanningsverplichting).

2.2 Waarom?

Het nastreven van VOET vertrekt vanuit een bredere opvatting van leren en beoogt een accentverschuiving van een eerder vakgerichte ordening naar meer totaliteitsonderwijs. Door het aanbieden van realistische, levensnabije en concreet toepasbare aanknopingspunten, worden cursisten sterker gemotiveerd en wordt een betere basis voor permanent leren gelegd. VOET vervullen een belangrijke rol bij het bereiken van een voldoende brede en harmonische vorming en behandelen waardevolle leerinhouden, die niet of onvoldoende in de vakken aan bod komen. Een belangrijk aspect is het realiseren van meer samenhang en evenwicht in het onderwijsaanbod. In dit opzicht stimuleren VOET centra om als een organisatie samen te werken.

De VOET verstevigen de band tussen onderwijs en samenleving, omdat ze tegemoetkomen aan belangrijk geachte maatschappelijke verwachtingen en een antwoord proberen te formuleren op actuele maatschappelijke vragen.

2.3 Hoe te realiseren?

Het nastreven van VOET is een opdracht voor het hele team, maar individuele leraren kunnen op verschillende wijzen een bijdrage leveren om de VOET te realiseren. Enerzijds door binnen hun eigen vakken verbanden te leggen tussen de vakgebonden doelstellingen en de VOET, anderzijds door thematisch onderwijs (teamgericht benaderen van vakoverschrijdende thema's), door projectmatig werken (klas- of centrumprojecten, intra- en extra-muros), door bijdragen van externen (voordrachten, didactische uitstappen). Ook in het dagdagelijkse functioneren komen VOET aan bod.

Het is een opdracht van het centrum om via een planmatige en gediversifieerde aanpak de VOET na te streven. Ondersteuning kan gevonden worden in pedagogische studiedagen en nascholingsinitiatieven, in de vakgroepwerking, via voorbeelden van goede praktijk en binnen het aanbod van organisaties en educatieve instellingen.

2.4 Geactualiseerde VOET

Zie ook [uitgangspunten](#) bij de vakoverschrijdende eindtermen

Leren leren

Opvattingen over leren

De cursisten

- 1 werken planmatig
- 2 reflecteren over hun leeropvattingen, leermotieven en leerstrategieën.

Informatieverwerving

De cursisten

- 3 kunnen uit gegeven informatiebronnen en -kanalen kritisch kiezen en deze raadplegen met het oog op te bereiken doelen.

Informatieverwerking

De cursisten

- 4 kunnen zinvol inoefenen en herhalen.
- 5 kunnen gegeven informatie onder begeleiding kritisch analyseren en samenvatten.

Problemen oplossen

De cursisten

- 6 herkennen strategieën om problemen op te lossen en evalueren ze.

Regulering van het leerproces

De cursisten

- 7 kunnen een realistische werkplanning op korte termijn maken.
- 8 kunnen onder begeleiding hun leerproces sturen, beoordelen op doelgerichtheid en zonodig aanpassen.
- 9 trekken conclusies uit eigen leerervaringen en die van anderen.
- 10 beseffen dat er verschillende oorzaken zijn voor slagen en mislukken.
- 11 beseffen dat interesses en waarden het leerproces beïnvloeden.

Studie- en beroepsgerichte keuzebekwaamheid

De cursisten

- 12 verwerven een zinvol overzicht over studie- en beroepsmogelijkheden.
- 13 zijn bereid alle studierichtingen en beroepen naar waarde te schatten.
- 14 kunnen rekening houden met hun interesses en mogelijkheden bij hun studie- of beroepskeuze.
- 15 kunnen de consequenties inschatten van hun keuzen inzake studie of beroep.

Gemeenschappelijke stam en contexten

Gemeenschappelijke stam	Contexten
De cursisten	De cursisten
Communicatief vermogen 1 brengen belangrijke elementen van communicatief handelen in praktijk; Creativiteit 2 kunnen originele ideeën en oplossingen ontwikkelen en uitvoeren; 3 ondernemen zelf stappen om vernieuwingen te realiseren; Doorzettingsvermogen 4 blijven, ondanks moeilijkheden, een doel nastreven; Empathie 5 houden rekening met de situatie, opvattingen en emoties van anderen; Esthetische bekwaamheid 6 kunnen schoonheid ervaren; 7 kunnen schoonheid creëren; Exploreren 8 benutten leerkansen in diverse situaties; Flexibiliteit 9 zijn bereid zich aan te passen aan wisselende eisen en omstandigheden; Initiatief 10 engageren zich spontaan; Kritisch denken 11 kunnen gegevens, handelwijzen en redeneringen ter discussie stellen a.d.h. van relevante criteria; 12 zijn bekwaam om alternatieven af te wegen en een bewuste keuze te maken; 13 kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken; Mediawijsheid 14 gaan alert om met media; 15 participeren doordacht via de media aan de publieke ruimte; Open en constructieve houding 16 houden rekening met ontwikkelingen bij zichzelf en bij anderen, in samenleving en wereld; 17 toetsen de eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen en trends aan verschillende standpunten; Respect 18 gedragen zich respectvol; Samenwerken 19 dragen actief bij tot het realiseren van gemeenschappelijke doelen; Verantwoordelijkheid 20 nemen verantwoordelijkheid op voor het eigen handelen, in relaties met anderen en in de samenleving; Zelfbeeld 21 verwerven inzicht in de eigen sterke en zwakke punten; 22 ontwikkelen een eigen identiteit als authentiek individu, behorend tot verschillende groepen; Zelfredzaamheid 23 doen een beroep op maatschappelijke diensten en instellingen; 24 maken gebruik van de gepaste kanalen om hun vragen, problemen, ideeën of meningen kenbaar te maken; Zorgvuldigheid 25 stellen kwaliteitseisen aan hun eigen werk en aan dat van anderen; Zorgzaamheid 26 gaan om met verscheidenheid; 27 dragen zorg voor de toekomst van zichzelf en de ander.	Context 1: Lichamelijke gezondheid en veiligheid 1 verzorgen en gedragen zich hygiënisch; 2 leren het eigen lichaam kennen en reageren adequaat op lichaamssignalen; 3 vinden evenwicht tussen werk, ontspanning, rust en beweging; 4 nemen een ergonomische en gevarieerde sta-, zit-, werk- en tilhouding aan; 5 maken gezonde keuzes in hun dagelijkse voeding; 6 hanteren richtlijnen voor het hygiënisch omgaan met voeding; 7 nemen dagelijks tijd voor lichaamsbeweging; 8 schatten de risico's en gevolgen in bij het gebruik van genotsmiddelen en medicijnen en reageren assertief in aanbodsituaties; 9 nemen voorzorgsmaatregelen tegen risicovol lichamelijk contact; 10 participeren aan gezondheids- en veiligheidsbeleid op school; 11 passen veiligheidsvoorschriften toe en nemen voorzorgen voor een veilige leef- en werkomgeving; 12 roepen hulp in en dienen eerste hulp en cpr toe; 13 passen het verkeersreglement toe; 14 gebruiken eigen en openbaar vervoer op een veilige manier; 15 beseffen dat maatschappelijke fenomenen een impact hebben op veiligheid en gezondheid. Context 2: Mentale gezondheid 1 gaan adequaat om met taakbelasting en met stressvolle situaties; 2 gaan gepast om met vreugde, verdriet, angst, boosheid, verlies en rouw; 3 erkennen probleemsituaties en vragen, accepteren en bieden hulp; 4 aanvaarden en verwerken hun seksuele ontwikkeling en veranderingen in de puberteit; 5 kunnen zich uiten over en gaan respectvol om met vriendschap, verliefdheid, seksuele identiteit en geaardheid, seksuele gevoelens en gedrag; 6 stellen zich weerbaar op; 7 gebruiken beeld, muziek, beweging, drama of media om zichzelf uit te drukken; 8 herkennen de impact van cultuur- en kunstbeleving op het eigen gevoelsleven en gedrag en dat van anderen. Context 3: Sociorelationele ontwikkeling 1 kunnen een relatie opbouwen, onderhouden en beëindigen; 2 erkennen het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties; 3 accepteren verschillen en hechten belang aan respect en zorgzaamheid binnen een relatie; 4 kunnen ongelijk toegeven en zich verontschuldigen; 5 handelen discreet in situaties die dat vereisen; 6 doorprikken vooroordelen, stereotypering, ongepaste beïnvloeding en machtsmisbruik; 7 bespreken opvattingen over medische, psychische en sociale aspecten van samenlevingsvormen, veilig vrijen, gezinsplanning, zwangerschap en zwangerschapsafbreking; 8 uiten onbevangen en constructief hun wensen en gevoelens binnen relaties en stellen en aanvaarden hierin grenzen; 9 zoeken naar constructieve oplossingen voor conflicten; 10 beargumenteren, in dialoog met anderen, de dynamiek

	in hun voorkeur voor bepaalde cultuur- en kunstuitingen; 11 gebruiken cultuur- en kunstuitingen om begrip op te brengen voor de leefwereld van anderen.
	Context 4: Omgeving en duurzame ontwikkeling 1 participeren aan milieubeleid en -zorg op school; 2 herkennen in duurzaamheidsvraagstukken de verwevenheid tussen economische, sociale en ecologische aspecten en herkennen de invloed van techniek en beleid; 3 zoeken naar mogelijkheden om zelf duurzaam gebruik te maken van ruimte, grondstoffen, goederen, energie en vervoermiddelen; 4 zoeken naar duurzame oplossingen om de lokale en globale leefomgeving te beïnvloeden en te verbeteren; 5 tonen interesse en uiten hun appreciatie voor de natuur, het landschap en het cultureel erfgoed; 6 voelen de waarde aan van natuurbeleving en het genieten van de natuur.
	Context 5: Politiek-juridische samenleving 1 geven aan hoe zij kunnen deelnemen aan besluitvorming in en opbouw van de samenleving; 2 passen inspraak, participatie en besluitvorming toe in reële schoolse situaties; 3 tonen het belang en dynamisch karakter aan van mensen- en kinderrechten; 4 zetten zich actief en opbouwend in voor de eigen rechten en die van anderen; 5 tonen aan dat het samenleven in een democratische rechtsstaat gebaseerd is op rechten en plichten die gelden voor burgers, organisaties en overheid; 6 erkennen de rol van controle en evenwicht tussen de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht in ons democratisch bestel; 7 illustreren de rol van de media en organisaties in het functioneren van ons democratisch bestel; 8 onderscheiden de hoofdzaken van de federale Belgische staatsstructuur; 9 toetsen het samenleven in ons democratisch bestel aan het samenleven onder andere regeringsvormen; 10 illustreren hoe een democratisch beleid het algemeen belang nastreeft en rekening houdt met ideeën, standpunten en belangen van verschillende betrokkenen; 11 kunnen van Europese samenwerking, van het beleid en de instellingen van de Europese Unie de betekenis voor de eigen leefwereld toelichten; 12 tonen het belang aan van internationale organisaties en instellingen; 13 geven voorbeelden die duidelijk maken hoe de mondialisering voordelen, problemen en conflicten inhoudt.
	Context 6: Socio-economische samenleving 1 leggen met voorbeelden uit hoe welvaart wordt gecreëerd en hoe een overheid inkomsten verwerft en aanwendt; 2 toetsen de eigen opvatting aan de verschillende opvattingen over welzijn en verdeling van welvaart; 3 zetten zich in voor de verbetering van het welzijn en de welvaart in de wereld; 4 hebben bij het kopen van goederen en het gebruiken van diensten zowel oog voor prijs-kwaliteit en duurzame ontwikkeling als voor de rechten van de consument; 5 geven voorbeelden van het veranderlijke karakter van arbeid en economische activiteiten; 6 geven voorbeelden van factoren die de waardering van goederen en diensten beïnvloeden; 7 kunnen het eigen budget en de persoonlijke administratie beheren; 8 geven kenmerken, mogelijke oorzaken en gevolgen

	van armoede aan; 9 lichten de rol toe van ondernemingen, werkgevers- en werknemersorganisaties in een nationale en internationale context. Context 7: Socioculturele samenleving 1 beschrijven de dynamiek in leef- en omgangsgewoonten, opinies, waarden en normen in eigen en andere sociale en culturele groepen; 2 gaan constructief om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen; 3 illustreren het belang van sociale samenhang en solidariteit; 4 trekken lessen uit historische en actuele voorbeelden van onverdraagzaamheid, racisme en xenofobie; 5 geven voorbeelden van de potentieel constructieve en destructieve rol van conflicten; 6 gaan actief om met de cultuur en kunst die hen omringen; 7 illustreren de wederzijdse beïnvloeding van kunst, cultuur en techniek, politiek, economie, wetenschappen en levensbeschouwing.
--	---

Technische-technologische vorming

Zie ook [uitgangspunten](#) bij de vakoverschrijdende eindtermen technische-technologische vorming

Techniek begrijpen

De cursisten

- 1 kunnen effecten van techniek op mens en samenleving illustreren en in historisch perspectief plaatsen (zoals comfort, design, milieu, consumentisme ...).

'Technisch' begrijpen

De cursisten

- 2 kunnen kennis en vaardigheden uit verschillende vakgebieden herkennen in technische realisaties.
- 3 kunnen de eigenheid van het technisch proces (bijvoorbeeld doelbepaling, ontwerpen, uitvoeren, evalueren) herkennen en omschrijven.

Attitude

De cursisten

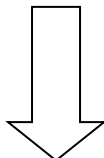
- 4 ontwikkelen een constructief kritische houding ten aanzien van techniek, technische beroepen en ondernemingen/organisaties.

AARDRIJKSKUNDE

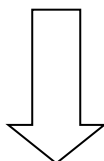
Basisvorming ASO2

STRUCTUURSCHEMA

Aardrijkskunde 1 (40 It)
<u>Thema 1:</u> landschappen en wereldkaart <u>Thema 2:</u> bevolking

Aardrijkskunde 2 (40 It)
<u>Thema 3:</u> landbouw <u>Thema 4:</u> industrie

Aardrijkskunde 3 (40 It)
<u>Thema 5:</u> toerisme <u>Thema 6:</u> mens, natuur en milieu <u>Synthese</u>

1. UITGANGSPUNTEN

De aardrijkskunde stelt zich volgende grote doelen.

- Kennis van plaatsen en gebieden om nationale en internationale gebeurtenissen in een geografisch kader te plaatsen om ruimtelijke relaties te begrijpen.
- Inzicht in de grote natuurlijke en sociaal-economische systemen van de aarde om de interacties binnen en tussen ecosystemen te verstaan.
- Kennis van en inzicht in de verscheidenheid in volken en gemeenschappen op aarde om de culturele rijkdom van de mensheid te waarderen.
- Kennis van en inzicht in de uitdagingen voor en de mogelijkheden van onderlinge afhankelijkheid in de wereld.
- Verbale, kwantitatieve en symbolische vormen van gegevens zoals beelden, kaarten, tekst, grafieken, tabellen, diagrammen gebruiken.
- Methoden als terreinobservaties, kartering, interviews, interpretatie van bronnen en het gebruik van statistiek hanteren.
- Communicatieve, praktische, sociale en denkvaardigheden toepassen om geografische onderwerpen te onderzoeken op verschillende ruimtelijke schaalniveaus en de resultaten daarvan te presenteren.
- Interesse tonen voor de ruimtelijke verscheidenheid van natuurlijke en menselijke verschijnselen op aarde.

3 MODULES

3.1 MODULE ASO2-B Aardrijkskunde 1 (40 Lestijden)

3.1.1 Situering van de module in de opleiding

Deze module laat cursisten toe zich belangrijke aardrijkskundige concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een aardrijkskundige basisvorming vereist is. Twee thema's worden behandeld:

- landschappen en wereldkaart
- bevolking

3.1.2 Instapvereisten

Geen

3.1.3 Gewenste voorkennis

Grondig beheersen van inhoud, kennis en vaardigheden in verband met het werken met kaart en atlas, reliëf, bodem en ondergrond, klimaat en vegetatie.

3.1.4 Didactische wenken

Thema 1: landschappen en wereldkaart

- Wandkaarten
- Transparanten
- Atlas
- Blinde kaarten
- Globe
- Foto's
- Satellietbeelden

Thema 2: bevolking

- Analyse van demografische cijfers aan de hand van bijvoorbeeld atlaskaarten, grafieken, histogrammen, (NIS-) tabellen en bevolkingsregisters.
- Krantenartikels over de bevolkingstoestand laten lezen ter voorbereiding van de theorie.
- Opzoeken van bevolkingsgegevens van eigen streek of land of de te bespreken regio (gemeentebestuur, internet...)

3.2 MODULE ASO2-B Aardrijkskunde 2 (40 lestijden)

3.2.1 Situering van de module in de opleiding

Deze module laat cursisten toe zich belangrijke aardrijkskundige concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een aardrijkskundige basisvorming vereist is. Twee thema's worden behandeld:

- landbouw
- industrie

3.2.2 Instapvereisten

De competenties van de modules "ASO2-B Aardrijkskunde 1"

3.2.3 Didactische wenken

Thema 3: landbouw

- Vergelijkend kaartgebruik in de atlas
- Overlappend transparantgebruik
- Bezoek landbouwbedrijf - landbouwstreek.
- Videoreportage bekijken over een landbouwbedrijf – landbouwstreek
- Organiseren van een groepsmaaltijd op basis van landbouwproducten afkomstig uit diverse regio's.
- Krantenartikels verzamelen in verband met de technologische vooruitgang

Thema 4: industrie

- Vergelijkend kaartgebruik in de atlas
- Overlappend transparantgebruik
- Studie van een industriegebied in eigen regio.

3.3 MODULE ASO2-B Aardrijkskunde 3 (40 lestijden)

3.3.1 Situering van de module in de opleiding

Deze module laat cursisten toe zich belangrijke aardrijkskundige concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een aardrijkskundige basisvorming vereist is. Twee thema's worden behandeld:

- toerisme
- mens, natuur en milieu

Tot slot worden de bestudeerde regio's en thema's samengebracht op thematische wereldkaarten met het oog op het verder construeren van een 'wereldbeeld' en het maken van een synthese tussen meerdere aardrijkskundige concepten en begrippen.

3.3.2 Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Aardrijkskunde 2"

3.3.3 Didactische wenken

Thema 5: toerisme

- Vergelijkend kaartgebruik in de atlas
- Overlappend transparantgebruik
- Gebruik reisbrochures
- Opvragen documentatie aan ambassades, consulaten en toeristische diensten
- Raadplegen internet
- Bibliotheek
- Bekijken videoreportages
- Gebruik van National Geographic
- Uitstippelen van een daguitstap of reis waarbij de cursisten zelfstandig zoveel mogelijk organiseren

Thema 6: mens, natuur en milieu

- Gebruik statistische gegevens in verband met vervuiling.
- Bespreken van een milieuprobleem uit de actualiteit.
- Gebruik van satellietbeelden (vervuiling zeeën, bosbranden, vulkaanuitbarstingen, vernietiging regenwoud ...)
- Beelden en reportages over modderstromen, lawinegevaar, overstromingen, broeikaseffect?
- Cijfergegevens over toename ziektes en allergieën bij mens, plant en dier.
- Bezoek van een zuiveringsstation.
- Opvolgen van de actualiteit betreffende politieke standpunten rond milieuproblematiek
- Organiseren van een debatavond met diverse gastsprekers (academici, milieuactivisten, industriëlen ...)

Synthese

- Op een blinde kaart per behandeld thema de voornaamste regio situeren.
- Aanduiden van stromen van goederen en/of personen op een blinde kaart.

AARDRIJKSKUNDE

MODULE ASO2-B AARDRIJKSKUNDE 1

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeeld</u>
E1 E2 E16 E17	De cursisten kunnen: - op kaarten aanduiden en benoemen: • continenten en oceanen • belangrijkste reliëfeenheden en rivieren • belangrijkste staten • natuurlijke en menselijke aardrijkskundige entiteiten - de regio's op eenvoudige thematische wereldkaarten situeren. - aardrijkskundige entiteiten afbakenen op basis van verschillen en gelijkenissen van enkele natuurlijke of menselijke aardrijkskundige kenmerken. - thematische kaarten raadplegen en maken. De vet gedrukte eindtermen en doelstellingen verwijzen naar vaardigheden.	<u>THEMA 1: LANDSCHAPPEN EN WERELDKAART</u> 1. Kaartbeeld van de wereld: continenten, oceanen, belangrijkste reliëfeenheden, rivieren, natuurlijke en menselijke entiteiten (bijv.: Suezkanaal, Straat van Gibraltar, stuwmeren ...). 2. Kaartbeeld van de verschillende regio's: GOS (Centraal-Azië, Zuid- en Zuidoost-Azië, Midden-Oosten en Afrika ten noorden van de Sahara, Noord-Amerika, Latijns-Amerika, Oceanië, Antarctica en Europa. 3. Uitbreiding 3.1. Kaartbeeld van Europa: ligging, landen, de E.U.-lidstaten 3.2. Kaartbeeld van België: ligging, gewesten, provincies	

E2 E4 E7 E8 E9 E11 E15	De cursisten kunnen: - de eigenheid van regio's beschrijven aan de hand van (natuurlijke en) menselijke kenmerken. - in verband met een economische activiteit in een regio het bestaan van stromen van personen illustreren. - op basis van demografische kenmerken en hun evoluties enkele demografische situaties in de wereld beschrijven en enkele verklarende factoren aangeven. - de verstedelijking en haar evolutie in een regio in relatie brengen met de bevolking - op een eenvoudige manier de impact verklaren van politieke invloedsfactoren op kenmerken van de bevolking. aan de hand van verschillende informatiebronnen de belangrijkste demografische kenmerken van een gebied opzoeken en creatief verwerken	<u>THEMA 2: BEVOLKING</u> 1. Aantal en dichtheid 2. Samenstelling 3. Bevolkingsloop (geboortecijfer, sterftcijfer, natuurlijke bevolkingsloop, migratiesaldo) 4. Bevolkingspolitiek 5. Demografische situaties in de wereld: 5.1. bevolkingshistogrammen, 5.2. groeicurven 5.3. bevolkingsprognoses <u>Keuze: telkens te bespreken bij één of meerdere regio's naar keuze</u>	- De minst welvarende landen hebben een grote natuurlijke aangroei en een jonge bevolking. - Steeds meer mensen verlaten het platteland en gaan in verstedelijkte gebieden wonen. - Vluchtelingenstroom in Afrika als gevolg van hongersnood. - Migratie in de USA van de Manufacturing Belt naar de Sun Belt - Bevolkingsaangroei in Afrika bestuderen aan de hand van tabellen en grafieken. - Bevolkingsproblematiek in China. - De gemiddelde levensduur stijgt zowel in de welvarende als in de minder welvarende landen. - De snelle groei van steden van Latijns-Amerika in relatie met bevolkingsevolutie en plattelandsvlucht. - De bevolkingspolitiek van China
--	--	--	---

AARDRIJKSKUNDE

MODULE ASO2-B AARDRIJKSKUNDE 2

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeeld</u>
E2 E4 E5 E6 E7 E10 E11 E12 E14	De cursisten kunnen: - agrarische regio's op eenvoudige thematische wereldkaarten situeren. - de eigenheid van regio's beschrijven aan de hand van agrarische kenmerken. - op een eenvoudige manier enkele fysische aardrijkskundige kenmerken van een bestudeerde landbouwregio verklaren - aan de hand van regionale voorbeelden redenen opnoemen die de lokalisatie, de spreiding en de eventuele wijzigingen verklaren van landbouwactiviteiten. - in verband met de landbouw in een regio het bestaan van stromen van goederen illustreren. - op een eenvoudige manier uitleggen hoe landbouwactiviteiten een mogelijke oorzaak kunnen zijn van milieuproblemen en de gevolgen voor mens, natuur en milieu hieruit afleiden - op een eenvoudige manier de impact verklaren van de technologische evolutie op de landbouw. - verbanden leggen tussen levenswijze, cultuur en agrarische activiteiten. - de herkomst van een aantal landbouwproducten via diverse informatiebronnen opzoeken en lokaliseren.	<u>THEMA 3: LANDBOUW</u> 1. Lokalisatie 2. Agrarische kenmerken 3. Fysisch-aardrijkskundige kenmerken zoals reliëf, klimaat, geologie ... 4. Verband tussen de besproken fysisch-aardrijkskundige kenmerken en de landbouw 5. Invloed van de technologie op de landbouw 6. Relatie landbouw-bevolking: 7. Het bestaan van stromen van goederen onder invloed van de landbouw 8. Invloed van de landbouw op het milieu 9. Verband levenswijze, cultuur en agrarische activiteiten. <u>Keuze: telkens te bespreken bij één of meerdere regio's naar keuze</u>	- Variaties in het landschappelijk uitzicht van rijstteeltgebieden in Z.O.-Azië. - Zelfvoorzienende landbouw in Zwart-Afrika, landbouw in Californië en in de voormalige USSR. - Het verband tussen de landbouwnederzettingen van de indianen op de altiplanos in het Andesgebergte en de Inca's. - De verschillen in levenswijze, cultuur en milieu in de noordelijke en de zuidelijke Sahel. - Voorkomen van groenten- en fruitteelt rond grote stedelijke afzetmarkten. - De moderne landbouw in de VS past de natuur aan de behoeften door irrigatie, kunstmest, insecticiden, genetisch gemanipuleerd zaaigoed ...

E2 E3 E4 E6 E7 E8 E9 E11 E14	De cursisten kunnen: - de industriële regio's op eenvoudige thematische wereldkaarten situeren. - aan de hand van voorbeelden horizontale ruimtelijke relaties binnen bestudeerde industriële regio's herkennen. - de eigenheid van de regio's aan de hand van natuurlijke en menselijke kenmerken die specifiek zijn voor een industrieel gebied beschrijven. - aan de hand van regionale voorbeelden redenen opnoemen die de lokalisatie, de spreiding en de eventuele wijzigingen verklaren van industriële activiteiten. - in verband met een industriële activiteit in een regio het bestaan van stromen van goederen en/of personen illustreren. - op basis van demografische kenmerken en hun evoluties enkele demografische situaties in de wereld beschrijven en enkele verklarende factoren aangeven vanuit industriële activiteiten. - de verstedelijking en haar evolutie in een regio in relatie brengen met industrie - op een eenvoudige manier de impact verklaren van: • politieke invloedsfactoren op de industrie • de technologische evolutie op de industrie - de herkomst van grondstoffen, energiebronnen en afgewerkte producten via diverse informatiebronnen opzoeken en lokaliseren.	<u>THEMA 4: INDUSTRIE</u> 1. Lokalisatie en lokalisatiefactoren 2. Natuurlijke en menselijke kenmerken specifiek aan een industrieel gebied 3. Spreiding en wijzigingen van industriële activiteiten 4. Het bestaan van stromen van goederen en/of personen onder invloed van de industrie 5. Een horizontale ruimtelijke relatie tussen industrie-bevolking-verstedelijking-transport 6. Een verticale ruimtelijke relatie tussen industrie-grondstoffen 7. Ontwikkelingskansen door de industrie 8. Invloed van de politiek en/of technologie op de industrie en de spreiding ervan <u>Keuze: telkens te bespreken bij één of meerdere regio's naar keuze</u>	- Ontwikkeling van een land uit het Midden Oosten dankzij aardolie en aardgas. - Het voorkomen van staalindustrie in de Manufacturing Belt in functie van de aanwezigheid grondstoffen. - De ertsrijkdom in Australië en hun rol als leverancier van grondstoffen in de wereld. - Migratiegolven in West-Afrika door de hogere lonen in de mijnbouw en de opkomende industrie. - Stedelijke-industriële ontwikkeling in Detroit. - Lage rendabiliteit door corruptie in staatsbedrijven in West-Afrika. - Investing in spits technologie zorgt voor reconversie in de Manufacturing Belt. - De hightechdriehoek Dallas, Houston, San Antonio
---	--	--	---

AARDRIJKSKUNDE

MODULE ASO2-B AARDRIJKSKUNDE 3

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeeld</u>
E2 E6 E7 E11 E18 E20	De cursisten kunnen: - de toeristische regio's op eenvoudige thematische wereldkaarten situeren. - aan de hand van regionale voorbeelden redenen opnoemen die de lokalisatie, de spreiding en de eventuele wijzigingen verklaren van tertiaire activiteiten. - in verband met het toerisme in een regio het bestaan van stromen van personen illustreren. - op een eenvoudige manier de impact verklaren van politieke invloedsfactoren op het toerisme. - zelfstandig de verschillende toeristische mogelijkheden van een streek onderzoeken met aandacht voor: • analyse van een toeristisch verschijnsel • zoeken en selecteren van relevante informatie • een samenhangende presentatie van een aantal bevindingen • formuleren van eigen standpunt rond mogelijke bevindingen - bereid zijn aardrijkskundige informatie te gebruiken bij het plannen van eigen activiteiten.	<u>THEMA 5: TOERISME</u> 1. Lokalisatie, spreiding, wijzigingen 2. Evolutie van een toeristische regio 3. Het bestaan van stromen van personen onder invloed van het toerisme 4. Invloed van de politiek op het toerisme en de spreiding ervan 5. Onderzoek van de toeristische mogelijkheden van een streek <u>Keuze: telkens te bespreken bij één of meerdere regio's naar keuze.</u>	- Het toerisme in India in verband brengen met het moessonklimaat. - Invasie van Japanse toeristen in Australië dankzij het goedkopere luchtverkeer. - Programma's ter bescherming van gebieden buiten de natuurreservaten in Afrika. - Teloorgang van traditionele ambachten in de toeristische gebieden van de Middellandse Zee

		THEMA 6: MENS, NATUUR EN MILIEU	
E2	De cursisten kunnen: - bestudeerde regio's met betrekking tot de relatie mens natuur en milieu op eenvoudige wereldkaarten situeren.	1. Lokalisatie	- Verband ontginning regenwouden en bodemerosie.
E10	- de eigenheid van regio's beschrijven aan de hand van de interactie tussen mens, natuur en milieu	2. Gevolgen voor mens, natuur en milieu	- Irrigatie en verzilting in het Nijlgebied.
E11	- op een eenvoudige manier de impact verklaren van: • politieke invloedsfactoren op natuur en milieu. • de technologische evolutie op mens, natuur en milieu	3. Invloed van politiek en technologie op natuur milieu en evolutie van de mens	- Verplichting tot sedentair worden van de Nomaden leidt tot verwoestijning.
E12	- verbanden leggen tussen levenswijze, cultuur en leefmilieu.	4. Invloed van het toerisme op levenswijze, cultuur en leefmilieu	- Afvalwater zuiveren door moderne technieken.
E13	- relevante gebeurtenissen in verband met de onderlinge interactie tussen mens natuur en milieu uit de actualiteit opzoeken	5. Natuurlijke en menselijke oorzaken van milieuproblemen	- Aanleg van stuwdammen verruimt de landbouwmogelijkheden.
E19	- een kritische houding aannemen t.o.v. aardrijkskundige informatie in de media	6. Uitbreiding: mogelijke oplossingen	
E21	- begrip opbrengen voor de wijze van zingeving in eigen en andere leefmilieus en culturen	<u>Keuze: telkens te bespreken bij één of meerdere regio's naar keuze</u>	
E22	- rekening houden in hun handelen met duurzame ontwikkeling in tijd en ruimte	Attitude	
		Attitude	
		Attitude	

E2 E4 E16 E17 E23	De cursisten kunnen: - de bestudeerde regio's en thema's op een eenvoudige thematische wereldkaart situeren - de eigenheid van regio's beschrijven aan de hand van (natuurlijke en) menselijke kenmerken. - aardrijkskundige entiteiten afbakenen op basis van verschillen en gelijkenissen van enkele natuurlijke of menselijke aardrijkskundige kenmerken. - op een eenvoudige manier de overeenkomsten, de verschillen en de relaties tussen de behandelde regio's weergeven in woorden, cartografische en geografische voorstellingen. - aandacht opbrengen voor het fascinerende van de wereld.	<u>EINDSYNTHESE: DE BESTUDEERDE REGIO'S EN THEMA'S</u> <u>SAMENBRENGEN OP THEMATISCHE WERELDKAARTEN</u> Attitude	
--	---	---	--

4 EVALUATIE

Inzicht in de vorderingen van de cursisten wordt bekomen door gedifferentieerd te evalueren (kennis, vaardigheden, attitudes) en dit gedurende de volledige module. Deze evaluatie kan uitgesplitst worden in een permanente evaluatie en een eindevaluatie.

- De permanente evaluatie kan bestaan uit:
 - evaluatie van een klasactiviteit (medewerking tijdens de lessen)
 - evaluatie van zelfstandig werken (uitvoeren taken)
 - eventueel resultaten van tussentijdse toetsen
 - resultaten van hoofdstuktoetsen
- De eindevaluatie moet de leerinhouden van de volledige module omvatten.

De leerkracht dient de cursisten bij de aanvang van de module op de hoogte te brengen van de toegepaste evaluatie en puntenverdeling.

5 MINIMALE MATERIELE VEREISTEN

- Minimale vereisten:
 - eigen vaklokaal
 - wereldbol
 - atlas voor iedereen
 - diaprojector of overheadprojector
 - wandkaarten of transparanten
- Gewenst
 - multimediacomputer
 - internetaansluiting
 - video en TV (eventueel groot scherm)

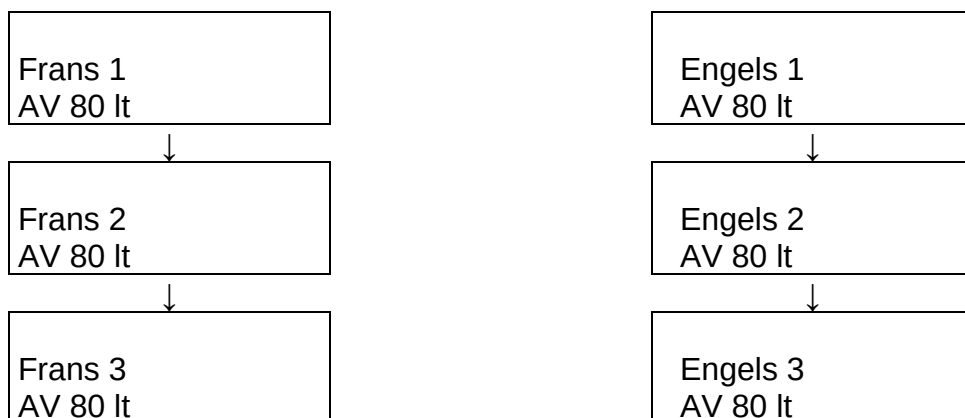
6 BIBLIOGRAFIE

- Nuttige adressen:
 - **Vereniging Leraren Aardrijkskunde (VLA)**, Postbus 88, 2550 Kontich
 - **Nationaal Instituut voor Statistiek (NIS)**, Leuvenseweg 44, 1000 Brussel
 - **Nationaal Geografisch Instituut (NGI)**, Verkoopdienst, Abdij Ter Kameren 13, 1050 Brussel
 - **KMI**, Ringlaan 3, 1180 Brussel
 - **Standaard Uitgeverij N.V.**, Belgiëlei 147A, 2018 Antwerpen
 - **Uitgeverij Die Keure**, Oude Gentweg 108, 8000 Brugge
 - **Uitgeverij De Sikkels**, Nijverheidsstraat 8, 2390 Malle
 - **Uitgeverij Pelckmans**, Kapelsestraat 222, 2950 Kapellen
 - **Uitgeverij Wolters-Kluwer**, Santvoortbeeklaan 21-25, 2100 Deurne
- Handboeken en atlassen
 - **Geo**, Uitgeverij Wolters Kluwer, Santvoortbeeklaan 21-25, 2100 Deurne
 - **Geoscoop**, Uitgeverij Wolters Kluwer, Santvoortbeeklaan 21-25, 2100 Deurne
 - **Geogenie**, Standaard Uitgeverij N.V., Belgiëlei 147A, 2018 Antwerpen
 - **Terranova**, Uitgeverij De Sikkels, Nijverheidsstraat 8, 2390 Malle
 - **Wereldvisie**, Uitgeverij Pelckmans, Kapelsestraat 222, 2950 Kapellen
 - **Werkatlassen**, Uitgeverij Wolters Kluwer, Santvoortbeeklaan 21-25, 2100 Deurne
 - **Wolters' Algemene Wereldatlas**, Uitgeverij Wolters Kluwer, Santvoortbeeklaan 21-25, 2100 Deurne
 - **Atlas**, Standaard Uitgeverij
- Tijdschriften en reeksen
 - **De Aardrijkskunde**, Postbus 88, 2550 Kontich
 - **G.E.O.**, Postbus 3, 1060 Brussel
 - **Geografie**, KNAG, Postbus 80 123, NL-3508 TC Utrecht
 - **Geografie Educatief**, KNAG, Postbus 80 123, NL-3508 TC Utrecht
 - **INCOM**, ABOS, Brederodestraat 6, 1000 Brussel
 - **Internationale Samenwerking**, Postbus 50, NL-3417 ZJ Montfoort
 - **Mens en Wetenschappen**
 - **National Geographic**, 03/645.37.51
 - **Natuur en Techniek**
 - **De Wereldeconomie**, DLO Cahiers, Universiteit Gent, Sint-Pietersplein 5, 9000 Gent
- Didactisch materiaal en educatieve software
 - **ATL kaarten**, Cornelsen Verlag GmbH, Mecklenburger Strasse 53, D-14197 Berlin
 - **CD-I reliëf**, Philips, Brussel
 - **CD-I klimaten**, Philips, Brussel
 - **CD-I landbouw**, Philips, Brussel
 - **Comptons Interactieve Wereldatlas (CD-rom)**, Medio, multimedia products, Brussel
 - **Continent Explores (5 interactieve CD-roms)**, G. Gram Company, P.O. Box 426, Indianapolis, USA
 - **Encarta (CD-rom)**, Microsoft
 - **GeoAtlas World (CD-rom in EPS)**
 - **Globe Sheets**, in TIFF en PICT (op CD-rom), Digital Wisdom Publishing
 - **Maps Collection van National Geographic (8 CD-roms)**, Medio, multimedia products, Brussel
 - **Mountain High Maps**, professionele reliëfkaarten in TIFF en PICT (op CD-rom), Digital Wisdom Publishing
 - **Mountain High Map Frontiers**, in TIFF en PICT (op CD-rom), Digital Wisdom Publishing
 - **The multimedia World Atlas (op CD-rom)**, G. Gram Company, P.O. Box 426, Indianapolis, USA
 - **The multimedia US Atlas (op CD-rom)**, G. Gram Company, P.O. Box 426, Indianapolis, USA
 - **National Geographic (30 CD-roms)**
 - **An Odyssey of Exploration, Geography (5 interactieve CD-roms)**, G. Gram Company, P.O. Box 426, Indianapolis, USA
 - **Photo Gallery van National Geographic (CD-rom)**, Medio, multimedia products, Brussel
 - **Spectrum Wereldatlas (CD-rom)**, Medio, multimedia products, Brussel
 - **TTL (transparanten)**, Gorterplaats 16, 6531 HZ Nijmegen
- Websites aardrijkskunde: zie recente aardrijkskundetijdschriften

VREEMDE TALEN: FRANS EN ENGELS

Basisvorming ASO2

STRUCTUURSCHEMA

De modules zijn sequentieel opgevat. Ze hebben een opklimmende moeilijkheidsgraad. De cursisten moeten slagen voor module 1 om module 2 te kunnen aanvatten en zo verder.

1 Minimale materiële vereisten

Om de vooropgestelde taalvaardigheid te kunnen verwerven, moeten de cursisten regelmatig kunnen beschikken over het volgende:

- een taalklas met audiovisuele mogelijkheden en een aanpasbare leeromgeving
- naslagwerken, o.a. woordenboeken, grammatica's, tijdschriften, literaire werken
- ICT-mogelijkheden met internetverbinding.

2 Modules

2.1 Module ASO2-B Engels 1 (80 lestijden)

2.1.1 Situering van de module in de opleiding

In de eerste module leert de cursist voornamelijk de doeltaal hanteren op het beschrijvende niveau: hij moet de informatie kunnen begrijpen en weergeven zoals hij die ontmoet, voorlopig nog zonder veel persoonlijke verwerking of herstructurering. De cursist verwerkt en produceert eenvoudige informatieve teksten, en begrijpt prescriptieve teksten op het eenvoudigste verwerkingsniveau. De cursist leert ook al een mondelinge presentatie geven en een verslag schrijven, in deze module nog ondersteund door een aangeboden format of sjabloon. Hij leert reeds een eenvoudige (ook digitale) correspondentie voeren. Verder maakt de cursist vanaf de eerste module reeds kennis met de cultuur en de cultuuruitingen in de brede betekenis.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen moderne vreemde talen Frans-Engels van de 2e graad ASO.

2.1.2 Beginsituatie

De beginsituatie van de cursist wordt door het CVO nagegaan via een intakeprocedure (gesprek, proef,...). Op basis van deze intake geeft het CVO een advies aan de cursist over het aangewezen traject.

2.1.3 Leerplandoelen

(* = attitude)

Luisteren	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ tekststructuur met een beperkte mate van complexiteit ▪ af en toe iets langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ duidelijke, natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in informatieve en prescriptieve teksten	ET1
➤ de hoofdgedachte achterhalen in informatieve en prescriptieve teksten	ET2
➤ de gedachtegang volgen van informatieve en prescriptieve teksten	ET3
➤ relevante informatie selecteren uit informatieve en prescriptieve teksten	ET4
➤ cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET5
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe:	ET8
▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ het luisterdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ zeggen dat ze iets niet begrijpen en vragen wat iets betekent; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst;	

▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie noteren.	
Lezen	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ socioculturele verschillen tussen de Engelstalige wereld en de eigen wereld ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ niet al te complex gestructureerde informatieve en prescriptieve teksten ▪ af en toe ietslangere teksten ▪ ook met redundante informatie ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in informatieve en prescriptieve teksten	ET9
➤ de hoofdgedachte achterhalen in informatieve en prescriptieve teksten	ET10
➤ de gedachtegang volgen van informatieve en prescriptieve teksten	ET11
➤ relevante informatie selecteren uit informatieve en prescriptieve teksten	ET12
➤ de tekststructuur en -samenhang herkennen van informatieve en prescriptieve teksten;	ET13
➤ cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET14
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ onduidelijke passages herlezen; ▪ het leesdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud en de bedoeling van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden;	ET17

▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie aanduiden.	
Spreeken	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ informatie uit informatieve teksten meedelen	ET18
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ een presentatie geven aan de hand van een format.	ET22
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het spreekdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een spreekplan opstellen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ gebruik maken van ondersteunend visueel en auditief materiaal; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen;	ET25

▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ bij een gemeenschappelijke spreektaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren, corrigeren.	
Mondelinge interactie	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ af en toe eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ de gesprekspartners richten zich meestal direct tot elkaar ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning, met inbegrip van non-verbale signalen ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om eventueel met behulp van omschrijvingen over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken uitvoeren	
➤ de taaltaken gerangschikt onder “luisteren” en “spreken”, in een gesprekssituatie uitvoeren	ET26
➤ een eenvoudig gesprek beginnen, aan de gang houden en afsluiten.	ET27
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen of kunnen uitdrukken; ▪ het doel van de interactie bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ zelf iets herhalen of iets aanwijzen om na te gaan of zij de andere gesprekspartner begrepen hebben;	ET28

▪ eenvoudige technieken toepassen om een kort gesprek te beginnen, gaande te houden en af te sluiten. ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies bij mondelingen interactie	
Schrijven	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante en vertrouwde taalgebruikssituaties ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige zinnen en eenvoudige samengestelde zinnen ▪ eenvoudige en duidelijke tekststructuur ▪ vrij korte teksten ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te schrijven; ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ mededelingen schrijven;	ET30
➤ alledaagse omgangsvormen en beleefdheidsconventies voor sociale contacten gebruiken	ET32
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ een verslag schrijven aan de hand van een format	ET35
➤ eenvoudige, ook digitale correspondentie voeren	ET36
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het schrijfdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een schrijfplan opstellen; ▪ gebruik maken van een model of van een in de klas behandelde tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ de passende lay-out gebruiken; ▪ de eigen tekst nakijken; ▪ bij een gemeenschappelijke schrijftaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren en corrigeren; ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies van geschreven taal.	ET38
Kennis en attitudes	
Om bovenvermelde taaltaken uit te voeren kunnen de cursisten op hun niveau functionele beheersing van de volgende taalelementen inzetten: De grammaticale en complementaire lexicale kennis om ... <u>Personen, dieren en zaken te benoemen</u> ▪ Te verwijzen naar personen, dieren en zaken	ET39

• Wat? / Wie? ♦ Zelfstandige naamwoorden: getal, telbaar en ontelbaar ♦ Lidwoorden: bepaald en onbepaald ♦ Voornaamwoorden: persoonlijk, bezittelijk en aanwijzend • Hoeveel? De hoeveelste? ♦ Uitdrukken van hoeveelheden ▪ Personen, dieren en zaken nader te bepalen en te omschrijven ♦ Bijvoeglijke naamwoorden ▪ Gelijkenissen en verschillen ♦ Trappen van vergelijking ▪ Relaties aan te duiden ♦ Betrekkelijke bijzinnen en betrekkelijke voornaamwoorden ♦ Genitiefvormen <u>Uitspraken te doen</u> ▪ Te bevestigen, te vragen en te ontkennen ♦ Bevestigende, ontkennende en vragende zinnen ♦ Overeenkomst tussen onderwerp en werkwoord ♦ Vragende woorden ♦ Gebruik van 'do' om iets te benadrukken ▪ Te situeren in de ruimte ♦ Uitdrukken van ruimte, beweging, richting, afstand ... ▪ Te situeren in de tijd ♦ Uitdrukken van tijd, duur, frequentie, herhaling ... ♦ Vorming en gebruik van de belangrijkste tijden van de werkwoorden voor de communicatie in de tegenwoordige, de verleden en de toekomstige tijd ▪ Te argumenteren en logische verbanden te leggen ♦ Uitdrukken van reden, oorzaak en gevolg ♦ Uitdrukken van doel ♦ Uitdrukken van mogelijkheid en waarschijnlijkheid ♦ Uitdrukken van wil en gevoelens ▪ Relatie en samenhang tussen tekstgedeelten aan te duiden ♦ Eenvoudige samengestelde zinnen met nevenschikking ▪ Te rapporteren ♦ Indirecte rede	
De cursisten kunnen reflecteren over taal en taalgebruik binnen de vermelde taalgebruikssituaties en daarbij hun functionele kennis ter ondersteuning van hun taalbeheersing uitbreiden door naar aanleiding van zinvolle communicatieve situaties en taaltaken: ▪ reeds in de klas behandelde vormen en structuren te herkennen en ontleden; ▪ door te observeren hoe vormen en structuren functioneren, onder begeleiding regels te ontdekken en formuleren; ▪ gelijkenissen en verschillen tussen talen ontdekken en hun kennis van andere talen in te zetten.	ET40
De cursisten kunnen verschillen en gelijkenissen onderscheiden in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt.	ET41
De cursisten werken aan de volgende attitudes:	

➤ tonen bereidheid en durf om te luisteren, te lezen, te spreken, gesprekken te voeren en te schrijven in het Engels;	ET42*
streven naar taalverzorging;	ET43*
➤ tonen belangstelling voor de aanwezigheid van moderne vreemde talen in hun leefwereld, ook buiten de school, en voor de socioculturele wereld van de taalgebruikers;	ET44*
➤ staan open voor verschillen en gelijkenissen in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt;	ET45*
➤ stellen zich open voor de esthetische component van teksten.	ET46*

2.1.4 Inhouden en didactische wenken

Didactische wenken:

Merk op dat de hierboven vermelde kennis en attitudes ook onverkort terugkomen in de vervolgmodes Engels. Op centrumniveau kan je verdere afspraken maken over bijv. de concrete invulling, eventuele differentiatie, het gewicht dat je in de verschillende modules aan bepaalde items toekent enz.

Leerinhouden:

De leerinhouden zijn geen doel op zich maar staan ten dienste van het verwerven van de taalvaardigheid die het leerplan vooropstelt. Deze vaardigheden kunnen betrokken worden op een brede waaier van onderwerpen. Ook de soorten teksten beslaan een breed gamma.

Met het oog op het basisniveau van de cursisten, wordt er nauw aangesloten bij hun leef- en beleavingswereld.

Er kunnen wel een aantal relevante contexten voor het taalleren van deze module worden opgesomd, in een niet-exhaustieve lijst:

het klimaat (bijv. het weer), de eigen leefomgeving en leefomstandigheden (bijv. familie en thuis), de situatie in de klas, afspraken en regelingen in de vakantietijd, consumptie (bijv. eten en drank), vrije tijd (bijv. entertainment)...

Op grond van de beginsituatie wordt in deze module alleen op een laag verwerkingsniveau gewerkt, met eenvoudige tekstsoorten en taaltaken.

2.2 Module ASO2-B Engels 2 (80 lestijden)

2.2.1 Situering van de module in de opleiding

In de tweede module wordt de cursist geconfronteerd met narratieve en artistiek-literaire teksten, die hij allereerst leert verwerken op het beschrijvende niveau: hij moet de informatie kunnen begrijpen en weergeven zoals hij die ontmoet, voorlopig nog zonder veel persoonlijke verwerking of herstructurering. De cursist verwerkt ook prescriptieve teksten, waaruit hij de begrepen informatie leert meedelen aan anderen. Daarnaast leert hij meer en meer structurerend omgaan met teksten: de cursist ordent informatie uit informatieve én uit narratieve teksten en leert geleidelijk aan teksten samenvatten. Hij ontwikkelt verder zijn vermogen tot corresponderen.

In module 2 komen zowel socioculturele aspecten als cultuur met een grote C aan bod. De cursist wordt geconfronteerd met gesproken en geschreven literaire teksten, die hij begrijpt op het eenvoudigste verwerkingsniveau. Daarnaast leert hij typerende cultuuruitingen herkennen. Ook in de attitudes wordt hij in deze module verder geprikkeld tot openheid voor andere culturen, en voor de esthetische dimensie van teksten. Tot slot leert de cursist in module 2 een eigen appreciatie toelichten, waarmee hij zich voor het eerst begeeft op het beoordelende verwerkingsniveau, dat in module 3 centraal zal staan.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen moderne vreemde talen Frans-Engels van de 2e graad ASO.

2.2.2 Instapvereisten

De cursist beschikt over het deelcertificaat van de module “ASO2-B Engels1” of voldoet aan één van de overige toelatingsvoorwaarden voor sequentieel geordende modules van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs ([art.35 §2](#)).

2.2.3 Leerplandoelen

(* = attitude)

Leerplandoelen	Code ET
Luisteren	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ tekststructuur met een beperkte mate van complexiteit ▪ af en toe iets langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ duidelijke, natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal	
▪ Tempo en vlotheid ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
het onderwerp bepalen in narratieve en artistiek-literaire teksten	ET1
de hoofdgedachte achterhalen in narratieve en artistiek-literaire teksten	ET2
de gedachtegang volgen van narratieve en artistiek-literaire teksten	ET3
relevante informatie selecteren uit narratieve en artistiek-literaire teksten	ET4
cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET5
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
de informatie van informatieve en narratieve teksten op overzichtelijke manier ordenen.	ET6
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe:	ET8

▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ het luisterdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ zeggen dat ze iets niet begrijpen en vragen wat iets betekent; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie noteren.	
Lezen	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ socioculturele verschillen tussen de Engelstalige wereld en de eigen wereld ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ eenvoudig gestructureerde narratieve en artistiek-literaire teksten ▪ af en toe iets langere teksten ▪ ook met redundante informatie ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
het onderwerp bepalen in narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET9
de hoofdgedachte achterhalen in narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET10
de gedachtegang volgen van narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET11
relevante informatie selecteren uit narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET12
de tekststructuur en -samenhang herkennen narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET13
cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET14
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
de informatie van narratieve teksten op overzichtelijke wijze ordenen	ET15
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe:	ET17
▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen;	

▪ onduidelijke passages herlezen; ▪ het leesdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud en de bedoeling van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie aanduiden.	
Spreken	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
informatie uit prescriptieve teksten meedelen;	ET18
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
gelezen informatieve teksten samenvatten.	ET20
verslag uitbrengen over een ervaring, een situatie en een gebeurtenis.	ET21

kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	
een waardering kort toelichten	ET23
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het spreekdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een spreekplan opstellen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ gebruik maken van ondersteunend visueel en auditief materiaal; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ bij een gemeenschappelijke spreektaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren, corrigeren.	ET25
Mondelinge interactie	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ de gesprekspartners richten zich meestal direct tot elkaar voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning, met inbegrip van non-verbale signalen ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnenduidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om eventueel met behulp van omschrijvingen over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken uitvoeren	
de taaltaken gerangschikt onder “luisteren” en “spreken”, in een gesprekssituatie uitvoeren	ET26
een eenvoudig gesprek beginnen, aan de gang houden en afsluiten.	ET27

Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen of kunnen uitdrukken; ▪ het doel van de interactie bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ zelf iets herhalen of iets aanwijzen om na te gaan of zij de andere gesprekspartner begrepen hebben; ▪ eenvoudige technieken toepassen om een kort gesprek te beginnen, gaande te houden en af te sluiten. ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies bij mondelingen interactie	ET28
Schrijven	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante en vertrouwde taalgebruikssituaties ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige zinnen en eenvoudige samengestelde zinnen ▪ eenvoudige en duidelijke tekststructuur ▪ vrij korte teksten ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te schrijven; ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
een situatie, een gebeurtenis, een ervaring beschrijven	ET31
alledaagse omgangsvormen en beleefdheidsconventies voor sociale contacten gebruiken	ET32
een spontane mening verwoorden over informatieve teksten.	ET33
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
gelezen informatieve en narratieve teksten samenvatten	ET34
eenvoudige, ook digitale correspondentie voeren	ET36
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het schrijfdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een schrijfplan opstellen; ▪ gebruik maken van een model of van een in de klas behandelde tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ de passende lay-out gebruiken; ▪ de eigen tekst nakijken;	ET38

▪ bij een gemeenschappelijke schrijftaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren en corrigeren; ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies van geschreven taal.	
Kennis en attitudes	
Om bovenvermelde taaltaken uit te voeren kunnen de cursisten op hun niveau functionele beheersing van de volgende taalelementen inzetten: De grammaticale en complementaire lexicale kennis om ... <u>Personen, dieren en zaken te benoemen</u> ▪ Te verwijzen naar personen, dieren en zaken • Wat? / Wie? ♦ Zelfstandige naamwoorden: getal, telbaar en ontelbaar ♦ Lidwoorden: bepaald en onbepaald ♦ Voornaamwoorden: persoonlijk, bezittelijk en aanwijzend • Hoeveel? De hoeveelste? ♦ Uitdrukken van hoeveelheden ▪ Personen, dieren en zaken nader te bepalen en te omschrijven ♦ Bijvoeglijke naamwoorden ▪ Gelijkenissen en verschillen ♦ Trappen van vergelijking ▪ Relaties aan te duiden ♦ Betrekkelijke bijzinnen en betrekkelijke voornaamwoorden ♦ Genitiefvormen <u>Uitspraken te doen</u> ▪ Te bevestigen, te vragen en te ontkennen ♦ Bevestigende, ontkennende en vragende zinnen ♦ Overeenkomst tussen onderwerp en werkwoord ♦ Vragende woorden ♦ Gebruik van 'do' om iets te benadrukken ▪ Te situeren in de ruimte ♦ Uitdrukken van ruimte, beweging, richting, afstand ... ▪ Te situeren in de tijd ♦ Uitdrukken van tijd, duur, frequentie, herhaling ... ♦ Vorming en gebruik van de belangrijkste tijden van de werkwoorden voor de communicatie in de tegenwoordige, de verleden en de toekomstige tijd ▪ Te argumenteren en logische verbanden te leggen ♦ Uitdrukken van reden, oorzaak en gevolg ♦ Uitdrukken van doel ♦ Uitdrukken van mogelijkheid en waarschijnlijkheid ♦ Uitdrukken van wil en gevoelens ▪ Relatie en samenhang tussen tekstgedeelten aan te duiden ♦ Eenvoudige samengestelde zinnen met nevenschikking ▪ Te rapporteren	ET39

♦ Indirecte rede	
De cursisten kunnen reflecteren over taal en taalgebruik binnen de vermelde taalgebruikssituaties en daarbij hun functionele kennis ter ondersteuning van hun taalbeheersing uitbreiden door naar aanleiding van zinvolle communicatieve situaties en taaltaken: ▪ reeds in de klas behandelde vormen en structuren te herkennen en ontleden; ▪ door te observeren hoe vormen en structuren functioneren, onder begeleiding regels te ontdekken en formuleren; ▪ gelijkenissen en verschillen tussen talen ontdekken en hun kennis van andere talen in te zetten.	ET40
De cursisten kunnen verschillen en gelijkenissen onderscheiden in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt.	ET41
De cursisten werken aan de volgende attitudes :	
➤ tonen bereidheid en durf om te luisteren, te lezen, te spreken, gesprekken te voeren en te schrijven in het Engels;	ET42*
➤ streven naar taalverzorging;	ET43*
➤ tonen belangstelling voor de aanwezigheid van moderne vreemde talen in hun leefwereld, ook buiten de school, en voor de socioculturele wereld van de taalgebruikers;	ET44*
➤ staan open voor verschillen en gelijkenissen in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt;	ET45*
➤ stellen zich open voor de esthetische component van teksten.	ET46*

2.2.4 Inhouden en didactische wenken

Didactische wenken:

Merk op dat de hierboven vermelde kennis en attitudes ook onverkort terugkomen in de twee andere basismodules Engels. Op centrumniveau kan je verdere afspraken maken over bijv. de concrete invulling, eventuele differentiatie, het gewicht dat je in de verschillende modules aan bepaalde items toekent enz.

Leerinhouden:

De leerinhouden zijn geen doel op zich maar staan ten dienste van het verwerven van de taalvaardigheid die het leerplan vooropstelt. Deze vaardigheden kunnen betrokken worden op een brede waaier van onderwerpen. Ook de soorten teksten beslaan een breed gamma.

Er kunnen wel een aantal relevante contexten voor het taalleren van deze module worden opgesomd, in een niet-exhaustieve lijst:

afspraken en regelingen (bijv. toerisme: logies, maaltijden), openbaar en privé-vervoer (bijv. het verkeer in het algemeen), leefomstandigheden (bijv. de stadia van het leven, relaties), nutsvoorzieningen (bijv. de vorming), culturele gegevens...

2.3 Module ASO2-B Engels 3 (80 lestijden)

2.3.1 Situering van de module in de opleiding

In de derde module blijft de cursist — op steeds hoger niveau — informatie meedelen in de doeltaal. Hij ordent informatie uit informatieve en narratieve teksten, en oefent zo verder het structurerend omgaan met tekstmateriaal in de doeltaal. Daarnaast vormt de cursist zich een oordeel over verschillende soorten teksten (van informatieve tot literaire teksten). Hij wordt in deze module geconfronteerd met argumentatieve en artistiek-literaire teksten, die hij eerst op het eenvoudigste niveau leert begrijpen, om ze nadien te leren structureren en becommentariëren. Ten slotte leert de cursist ook schriftelijk zijn standpunt verwoorden.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen moderne vreemde talen Frans-Engels van de 2e graad ASO.

2.3.2 Instapvereisten

De cursist beschikt over het deelcertificaat van de module “ASO2-B Engels2” of voldoet aan één van de overige toelatingsvoorwaarden voor sequentieel geordende modules van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs ([art.35 §2](#)).

2.3.3 Leerplandoelen

(* = attitude)

Luisteren	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ tekststructuur met een beperkte mate van complexiteit ▪ af en toe iets langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ duidelijke, natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET1
➤ de hoofdgedachte achterhalen in argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET2
➤ de gedachtegang volgen van argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET3
➤ relevante informatie selecteren uit argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET4
➤ cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET5
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ de informatie van informatieve en narratieve teksten op overzichtelijke manier ordenen.	ET6
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	
➤ een oordeel vormen over informatieve, prescriptieve, narratieve, argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET7
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe:	ET8

▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ het luisterdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ zeggen dat ze iets niet begrijpen en vragen wat iets betekent; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie noteren.	
Lezen	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ socioculturele verschillen tussen de Engelstalige wereld en de eigen wereld ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ eenvoudig gestructureerde narratieve, argumentatieve en artistiek-literaire teksten ▪ niet al te complex gestructureerde informatieve en prescriptieve teksten ▪ af en toe iets langere teksten ▪ ook met redundante informatie ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET9
➤ de hoofdgedachte achterhalen in argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET10
➤ de gedachtegang volgen van argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET11
➤ relevante informatie selecteren uit argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET12
➤ de tekststructuur en -samenhang herkennen van argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET13
➤ cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET14
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ de informatie van informatieve en narratieve teksten op overzichtelijke wijze ordenen.	ET15
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	

➤ een oordeel vormen over informatieve, prescriptieve, narratieve, argumentatieve en artistiek-literaire teksten.	ET16
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ onduidelijke passages herlezen; ▪ het leesdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud en de bedoeling van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie aanduiden.	ET17
Spreken	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	

➤ informatie uit narratieve en artistiek-literaire teksten meedelen	ET18
➤ beluisterde en gelezen informatieve en narratieve teksten navertellen.	ET19
➤ kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ gelezen narratieve en artistiek-literaire teksten samenvatten.	ET20
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	
➤ informatieve en narratieve teksten becommentariëren	ET24
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het spreekdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een spreekplan opstellen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ gebruik maken van ondersteunend visueel en auditief materiaal; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ bij een gemeenschappelijke spreektaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren, corrigeren.	ET25
Mondelinge interactie	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ de gesprekspartners richten zich meestal direct tot elkaar ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning, met inbegrip van non-verbale signalen ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte en af en toe langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden	

▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen over de eigen leefwereld te sprekenstandaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken uitvoeren	
➤ de taaltaken gerangschikt onder “luisteren” en “spreken”, in een gesprekssituatie uitvoeren	ET26
➤ een eenvoudig gesprek beginnen, aan de gang houden en afsluiten.	ET27
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen of kunnen uitdrukken; ▪ het doel van de interactie bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ zelf iets herhalen of iets aanwijzen om na te gaan of zij de andere gesprekspartner begrepen hebben; ▪ eenvoudige technieken toepassen om een kort gesprek te beginnen, gaande te houden en af te sluiten. ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies bij mondelingen interactie	ET28
Schrijven	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante en vertrouwde taalgebruikssituaties ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige zinnen en eenvoudige samengestelde zinnen ▪ eenvoudige en duidelijke tekststructuur ▪ vrij korte teksten ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te schrijven; ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ gelezen teksten op eenvoudige wijze parafraseren	ET29
➤ een situatie, een gebeurtenis, een ervaring beschrijven	ET31
➤ alledaagse omgangsvormen en beleefdheidsconventies voor sociale contacten gebruiken	ET32
➤ een spontane mening verwoorden over prescriptieve en narratieve teksten	ET33
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ gelezen informatieve en narratieve teksten samenvatten	ET34
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	
➤ een standpunt verwoorden in de vorm van een informatieve tekst	ET37
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe:	ET38

▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het schrijfdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een schrijfplan opstellen; ▪ gebruik maken van een model of van een in de klas behandelde tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ de passende lay-out gebruiken; ▪ de eigen tekst nakijken; ▪ bij een gemeenschappelijke schrijftaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren en corrigeren; ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies van geschreven taal.	
Kennis en attitudes	
Om bovenvermelde taaltaken uit te voeren kunnen de cursisten op hun niveau functionele beheersing van de volgende taalelementen inzetten: De grammaticale en complementaire lexicale kennis om ... <u>Personen, dieren en zaken te benoemen</u> ▪ Te verwijzen naar personen, dieren en zaken • Wat? / Wie? ♦ Zelfstandige naamwoorden: getal, telbaar en ontelbaar ♦ Lidwoorden: bepaald en onbepaald ♦ Voornaamwoorden: persoonlijk, bezittelijk en aanwijzend • Hoeveel? De hoeveelste? ♦ Uitdrukken van hoeveelheden ▪ Personen, dieren en zaken nader te bepalen en te omschrijven ♦ Bijvoeglijke naamwoorden ▪ Gelijkenissen en verschillen ♦ Trappen van vergelijking ▪ Relaties aan te duiden ♦ Betrekkelijke bijzinnen en betrekkelijke voornaamwoorden ♦ Genitiefvormen <u>Uitspraken te doen</u> ▪ Te bevestigen, te vragen en te ontkennen ♦ Bevestigende, ontkennende en vragende zinnen ♦ Overeenkomst tussen onderwerp en werkwoord ♦ Vragende woorden ♦ Gebruik van 'do' om iets te benadrukken ▪ Te situeren in de ruimte ♦ Uitdrukken van ruimte, beweging, richting, afstand ... ▪ Te situeren in de tijd ♦ Uitdrukken van tijd, duur, frequentie, herhaling ... ♦ Vorming en gebruik van de belangrijkste tijden van de werkwoorden voor de communicatie in de tegenwoordige, de verleden en de toekomstige tijd ▪ Te argumenteren en logische verbanden te leggen	ET39

♦ Uitdrukken van reden, oorzaak en gevolg ♦ Uitdrukken van doel ♦ Uitdrukken van mogelijkheid en waarschijnlijkheid ♦ Uitdrukken van wil en gevoelens ▪ Relatie en samenhang tussen tekstgedeelten aan te duiden ♦ Eenvoudige samengestelde zinnen met nevenschikking ▪ Te rapporteren ♦ Indirecte rede	
De cursisten kunnen reflecteren over taal en taalgebruik binnen de vermelde taalgebruikssituaties en daarbij hun functionele kennis ter ondersteuning van hun taalbeheersing uitbreiden door naar aanleiding van zinvolle communicatieve situaties en taaltaken: ▪ reeds in de klas behandelde vormen en structuren te herkennen en ontleden; ▪ door te observeren hoe vormen en structuren functioneren, onder begeleiding regels te ontdekken en formuleren; ▪ gelijkenissen en verschillen tussen talen ontdekken en hun kennis van andere talen in te zetten.	ET40
De cursisten kunnen verschillen en gelijkenissen onderscheiden in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt.	ET41
De cursisten werken aan de volgende attitudes :	
➤ tonen bereidheid en durf om te luisteren, te lezen, te spreken, gesprekken te voeren en te schrijven in het Engels;	ET42*
➤ streven naar taalverzorging;	ET43*
➤ tonen belangstelling voor de aanwezigheid van moderne vreemde talen in hun leefwereld, ook buiten de school, en voor de socioculturele wereld van de taalgebruikers;	ET44*
➤ staan open voor verschillen en gelijkenissen in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt;	ET45*
➤ stellen zich open voor de esthetische component van teksten.	ET46*

2.3.4 Inhouden en didactische wenken

Didactische wenken:

Merk op dat de hierboven vermelde kennis en attitudes ook onverkort terugkomen in de twee andere basismodules Engels. Op centrumniveau kan je verdere afspraken maken over bijv. de concrete invulling, eventuele differentiatie, het gewicht dat je in de verschillende modules aan bepaalde items toekent enz.

Leerinhouden:

De leerinhouden zijn geen doel op zich maar staan ten dienste van het verwerven van de taalvaardigheid die het leerplan vooropstelt. Deze vaardigheden kunnen betrokken worden op een brede waaier van onderwerpen. Ook de soorten teksten beslaan een breed gamma.

Er kunnen een aantal relevante contexten voor het taalleren van deze module worden opgesomd, in een niet-exhaustieve lijst: sociale communicatie op het werk (bijv. solliciteren), leefomstandigheden (bijv. toekomstbeelden), gezondheidsvoorzieningen (bijv. gezondheid en welvaart), consumptie (bijv. geld en sociale omstandigheden) ...

2.4 Module ASO2-B Frans 1 (80 lestijden)

2.4.1 Situering van de module in de opleiding

In de eerste module leert de cursist voornamelijk de doeltaal hanteren op het beschrijvende niveau: hij moet de informatie kunnen begrijpen en weergeven zoals hij die ontmoet, voorlopig nog zonder veel persoonlijke verwerking of herstructurering. De cursist verwerkt en produceert eenvoudige informatieve teksten, en begrijpt prescriptieve teksten op het eenvoudigste verwerkingsniveau. De cursist leert ook al een mondelinge presentatie geven en een verslag schrijven, in deze module nog ondersteund door een aangeboden format of sjabloon. Hij leert reeds een eenvoudige (ook digitale) correspondentie voeren. Verder maakt de cursist vanaf de eerste module reeds kennis met de culturele aspecten die met een taal samengaan.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen moderne vreemde talen Frans-Engels van de 2e graad ASO.

2.4.2 Beginsituatie

De beginsituatie van de cursist wordt door het CVO nagegaan via een intakeprocedure (gesprek, proef,...). Op basis van deze intake geeft het CVO een advies aan de cursist over het aangewezen traject.

2.4.3 Leerplandoelen en leerinhouden

(* = attitudes)

Module ASO2-B Frans 1	M AV G007
Luisteren	
In teksten met de volgende kenmerken	

▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ tekststructuur met een beperkte mate van complexiteit ▪ af en toe iets langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ duidelijke, natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in informatieve en prescriptieve teksten	ET1
➤ de hoofdgedachte achterhalen in informatieve en prescriptieve teksten	ET2
➤ de gedachtegang volgen van informatieve en prescriptieve teksten	ET3
➤ relevante informatie selecteren uit informatieve en prescriptieve teksten	ET4
➤ cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET5
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ het luisterdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ zeggen dat ze iets niet begrijpen en vragen wat iets betekent; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie noteren.	ET8

Lezen	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ socioculturele verschillen tussen de Franstalige wereld en de eigen wereld ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ niet al te complex gestructureerde informatieve en prescriptieve teksten ▪ af en toe iets langere teksten ▪ ook met redundante informatie ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in informatieve en prescriptieve teksten	ET9
➤ de hoofdgedachte achterhalen in informatieve en prescriptieve teksten	ET10
➤ de gedachtegang volgen van informatieve en prescriptieve teksten	ET11
➤ relevante informatie selecteren uit informatieve en prescriptieve teksten	ET12
➤ de tekststructuur en -samenhang herkennen van informatieve en prescriptieve teksten;	ET13
cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET14
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ onduidelijke passages herlezen; ▪ het leesdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud en de bedoeling van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie aanduiden.	ET17
Spreken	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp	

▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ informatie uit informatieve teksten meedelen	ET18
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ een presentatie geven aan de hand van een format.	ET22
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het spreekdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een spreekplan opstellen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ gebruik maken van ondersteunend visueel en auditief materiaal; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ bij een gemeenschappelijke spreektaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren, corrigeren.	ET25

Mondelinge interactie	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ af en toe eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ de gesprekspartners richten zich meestal direct tot elkaar ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning, met inbegrip van non-verbale signalen ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte en af en toe langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om eventueel met behulp van omschrijvingen over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken uitvoeren	
➤ de taaltaken gerangschikt onder “luisteren” en “spreken”, in een gesprekssituatie uitvoeren	ET26
➤ een eenvoudig gesprek beginnen, aan de gang houden en afsluiten.	ET27
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen of kunnen uitdrukken; ▪ het doel van de interactie bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ zelf iets herhalen of iets aanwijzen om na te gaan of zij de andere gesprekspartner begrepen hebben; ▪ eenvoudige technieken toepassen om een kort gesprek te beginnen, gaande te houden en af te sluiten. ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies bij mondelinge interactie	ET28

Schrijven	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante en vertrouwde taalgebruikssituaties ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige zinnen en eenvoudige samengestelde zinnen ▪ eenvoudige en duidelijke tekststructuur ▪ vrij korte teksten ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te schrijven; ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ mededelingen schrijven;	ET30
➤ alledaagse omgangsvormen en beleefdheidsconventies voor sociale contacten gebruiken	ET32
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ een verslag schrijven aan de hand van een format	ET35
➤ eenvoudige, ook digitale correspondentie voeren	ET36
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het schrijfdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een schrijfplan opstellen; ▪ gebruik maken van een model of van een in de klas behandelde tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ de passende lay-out gebruiken; ▪ de eigen tekst nakijken; ▪ bij een gemeenschappelijke schrijftaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren en corrigeren; ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies van geschreven taal.	ET38
Kennis en attitudes	
Om bovenvermelde taaltaken uit te voeren kunnen de cursisten op hun niveau functionele beheersing van de volgende taalelementen inzetten:	ET39
De grammaticale en complementaire lexicale kennis om ... <u>Personen, dieren en zaken te benoemen</u> ▪ Te verwijzen naar personen, dieren en zaken • Wat? / Wie?	

♦ Zelfstandige naamwoorden: getal, telbaar en ontelbaar, genus ♦ Lidwoorden: getal, bepaald en onbepaald, genus, article zéro, article partitif ♦ Voornaamwoorden: persoonlijk, bezittelijk, aanwijzend, onderwerp, lijdend en meewerkend voorwerp, en/y • Hoeveel? De hoeveelste? ♦ Uitdrukken van hoeveelheden ▪ Personen, dieren en zaken nader te bepalen en te omschrijven ♦ Bijvoeglijke naamwoorden ♦ Overeenkomst zelfstandig naamwoord - bijvoeglijk naamwoord ▪ Gelijkenissen en verschillen ♦ Trappen van vergelijking ▪ Relaties aan te duiden ♦ Betrekkelijke bijzinnen <u>Uitspraken te doen</u> ▪ Te bevestigen, te vragen en te ontkennen ♦ Bevestigende, ontkennende en vragende zinnen ♦ Overeenkomst tussen onderwerp en werkwoord ♦ Vragende woorden ♦ Iets benadrukken ▪ Te situeren in de ruimte ♦ Uitdrukken van ruimte, beweging, richting, afstand ... ▪ Te situeren in de tijd ♦ Uitdrukken van tijd, duur, frequentie, herhaling ... ♦ Vorming, waarde en gebruik van de tijden van de 'indicatif' voor de communicatie in de tegenwoordige, de verleden en de toekomstige tijd ♦ Vorming, waarde en gebruik van de andere wijzen voor de communicatie ▪ Te argumenteren en logische verbanden te leggen ♦ Uitdrukken van reden, oorzaak en gevolg ♦ Uitdrukken van doel ♦ Uitdrukken van (on)zekerheid en twijfel ♦ Uitdrukken van (on)mogelijkheid en waarschijnlijkheid ♦ Uitdrukken van tegenstelling en toegeving ♦ Uitdrukken van wil en gevoelens ♦ Uitdrukken van hypothese ▪ Relatie en samenhang tussen tekstgedeelten aan te duiden ♦ Eenvoudige samengestelde zinnen met nevenschikking ▪ Te rapporteren ♦ Indirecte rede	
De cursisten kunnen reflecteren over taal en taalgebruik binnen de vermelde taalgebruikssituaties en daarbij hun functionele kennis ter ondersteuning van hun taalbeheersing uitbreiden door naar aanleiding van zinvolle communicatieve situaties en taaltaken: ▪ reeds in de klas behandelde vormen en structuren te herkennen en ontleden; ▪ door te observeren hoe vormen en structuren functioneren, onder begeleiding regels te ontdekken en formuleren;	ET40

▪ gelijkenissen en verschillen tussen talen ontdekken en hun kennis van andere talen in te zetten.	
De cursisten kunnen verschillen en gelijkenissen onderscheiden in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt.	ET41
De cursisten werken aan de volgende attitudes :	
➤ tonen bereidheid en durf om te luisteren, te lezen, te spreken, gesprekken te voeren en te schrijven in het Frans;	ET42*
➤ streven naar taalverzorging;	ET43*
➤ tonen belangstelling voor de aanwezigheid van moderne vreemde talen in hun leefwereld, ook buiten de school, en voor de socioculturele wereld van de taalgebruikers;	ET44*
➤ staan open voor verschillen en gelijkenissen in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt;	ET45*
➤ stellen zich open voor de esthetische componenten van teksten	ET46*

2.4.4 Didactische wenken

Merk op dat de hierboven vermelde kennis en attitudes ook onverkort terugkomen in de vervolgmodes Frans. Op centrumniveau kan je verdere afspraken maken over bijv. de concrete invulling, eventuele differentiatie, het gewicht dat je in de verschillende modules aan bepaalde items toekent enz

2.5 Module ASO2-B Frans 2 (80 lestijden)

2.5.1 Situering van de module in de opleiding

In de tweede module wordt de cursist geconfronteerd met narratieve en artistiek-literaire teksten, die hij allereerst leert verwerken op het beschrijvende niveau: hij moet de informatie kunnen begrijpen en weergeven zoals hij die ontmoet, voorlopig nog zonder veel persoonlijke verwerking of herstructurering. De cursist verwerkt ook prescriptieve teksten, waaruit hij de begrepen informatie leert meedelen aan anderen. Daarnaast leert hij meer en meer structurerend omgaan met teksten: de cursist ordent informatie uit informatieve én uit narratieve teksten en leert geleidelijk aan teksten samenvatten. Hij ontwikkelt verder zijn vermogen tot corresponderen.

In module 2 komen zowel socioculturele aspecten als cultuur met een grote C aan bod. De cursist wordt geconfronteerd met gesproken en geschreven literaire teksten, die hij begrijpt op het eenvoudigste verwerkingsniveau. Daarnaast leert hij typerende cultuuruitingen herkennen. Ook in de attitudes wordt hij in deze module verder geprikkeld tot openheid voor andere culturen, en voor de esthetische dimensie van teksten. Tot slot leert de cursist in module 2 een eigen appreciatie toelichten, waarmee hij zich voor het eerst begeeft op het beoordelende verwerkingsniveau, dat in module 3 centraal zal staan.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen moderne vreemde talen Frans-Engels van de 2e graad ASO.

2.5.2 Instapvereisten

De cursist beschikt over het deelcertificaat van de module “ASO2-B Frans1” of voldoet aan één van de overige toelatingsvoorwaarden voor sequentieel geordende modules van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs ([art.35 §2](#)).

2.5.3 Leerplandoelen en leerinhouden

Module ASO2-B Frans 2	M AV G008
Luisteren	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ tekststructuur met een beperkte mate van complexiteit ▪ af en toe iets langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ duidelijke, natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in narratieve en artistiek-literaire teksten	ET1
➤ de hoofdgedachte achterhalen in narratieve en artistiek-literaire teksten	ET2
➤ de gedachtegang volgen van narratieve en artistiek-literaire teksten	ET3
➤ relevante informatie selecteren uit narratieve en artistiek-literaire teksten	ET4
➤ cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET5
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
de informatie van informatieve en narratieve teksten op overzichtelijke manier ordenen.	ET6
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe:	ET8
▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ het luisterdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen;	

▪ zeggen dat ze iets niet begrijpen en vragen wat iets betekent; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie noteren.	
Lezen	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ socioculturele verschillen tussen de Franstalige wereld en de eigen wereld ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ eenvoudig gestructureerde narratieve en artistiek-literaire teksten ▪ niet al te complex gestructureerde informatieve en prescriptieve teksten ▪ af en toe iets langere teksten ▪ ook met redundante informatie ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
het onderwerp bepalen in narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET9
de hoofdgedachte achterhalen in narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET10
de gedachtegang volgen van narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET11
relevante informatie selecteren uit narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET12
de tekststructuur en -samenhang herkennen narratieve en artistiek-literaire teksten;	ET13
cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET14
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
de informatie van narratieve teksten op overzichtelijke wijze ordenen	ET15
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe:	ET17
▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ onduidelijke passages herlezen;	

▪ het leesdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud en de bedoeling van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie aanduiden.	
Spreken	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ informatie uit prescriptieve teksten meedelen;	ET18
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ gelezen informatieve teksten samenvatten.	ET20
➤ verslag uitbrengen over een ervaring, een situatie en een gebeurtenis.	ET21
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	

➤ een waardering kort toelichten	ET23
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het spreekdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een spreekplan opstellen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ gebruik maken van ondersteunend visueel en auditief materiaal; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ bij een gemeenschappelijke spreektaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren, corrigeren.	ET25
Mondelinge interactie	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ de gesprekspartners richten zich meestal direct tot elkaar ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning, met inbegrip van non-verbale signalen ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnenduidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheelvrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om eventueel met behulp van omschrijvingen over de eigen leefwereld te sprekenstandaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken uitvoeren	
de taaltaken gerangschikt onder “luisteren” en “spreken”, in een gesprekssituatie uitvoeren	ET26
een eenvoudig gesprek beginnen, aan de gang houden en afsluiten.	ET27
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen of kunnen uitdrukken;	ET28

▪ het doel van de interactie bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ zelf iets herhalen of iets aanwijzen om na te gaan of zij de andere gesprekspartner begrepen hebben; ▪ eenvoudige technieken toepassen om een kort gesprek te beginnen, gaande te houden en af te sluiten. ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies bij mondelingen interactie	
Schrijven	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante en vertrouwde taalgebruikssituaties ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige zinnen en eenvoudige samengestelde zinnen ▪ eenvoudige en duidelijke tekststructuur ▪ vrij korte teksten ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te schrijven; ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ een situatie, een gebeurtenis, een ervaring beschrijven	ET31
➤ alledaagse omgangsvormen en beleefdheidsconventies voor sociale contacten gebruiken	ET32
➤ een spontane mening verwoorden over informatieve teksten.	ET33
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ gelezen informatieve en narratieve teksten samenvatten	ET34
➤ eenvoudige, ook digitale correspondentie voeren	ET36
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het schrijfdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een schrijfplan opstellen; ▪ gebruik maken van een model of van een in de klas behandelde tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ de passende lay-out gebruiken; ▪ de eigen tekst nakijken; ▪ bij een gemeenschappelijke schrijftaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren en corrigeren; ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies van geschreven taal.	ET38

Kennis en attitudes	
Om bovenvermelde taaltaken uit te voeren kunnen de cursisten op hun niveau functionele beheersing van de volgende taalelementen inzetten: De grammaticale en complementaire lexicale kennis om ... <u>Personen, dieren en zaken te benoemen</u> ▪ Te verwijzen naar personen, dieren en zaken • Wat? / Wie? ♦ Zelfstandige naamwoorden: getal, telbaar en ontelbaar, genus ♦ Lidwoorden: getal, bepaald en onbepaald, genus, article zéro, article partitif ♦ Voornaamwoorden: persoonlijk, bezittelijk, aanwijzend, onderwerp, lijdend en meewerkend voorwerp, en/y • Hoeveel? De hoeveelste? ♦ Uitdrukken van hoeveelheden ▪ Personen, dieren en zaken nader te bepalen en te omschrijven ♦ Bijvoeglijke naamwoorden ♦ Overeenkomst zelfstandig naamwoord - bijvoeglijk naamwoord ▪ Gelijkenissen en verschillen ♦ Trappen van vergelijking ▪ Relaties aan te duiden ♦ Betrekkelijke bijzinnen <u>Uitspraken te doen</u> ▪ Te bevestigen, te vragen en te ontkennen ♦ Bevestigende, ontkennende en vragende zinnen ♦ Overeenkomst tussen onderwerp en werkwoord ♦ Vragende woorden ♦ Iets benadrukken ▪ Te situeren in de ruimte ♦ Uitdrukken van ruimte, beweging, richting, afstand ... ▪ Te situeren in de tijd ♦ Uitdrukken van tijd, duur, frequentie, herhaling ... ♦ Vorming, waarde en gebruik van de tijden van de 'indicatif' voor de communicatie in de tegenwoordige, de verleden en de toekomstige tijd ♦ Vorming, waarde en gebruik van de andere wijzen voor de communicatie ▪ Te argumenteren en logische verbanden te leggen ♦ Uitdrukken van reden, oorzaak en gevolg ♦ Uitdrukken van doel ♦ Uitdrukken van (on)zekerheid en twijfel ♦ Uitdrukken van (on)mogelijkheid en waarschijnlijkheid ♦ Uitdrukken van tegenstelling en toegeving ♦ Uitdrukken van wil en gevoelens ♦ Uitdrukken van hypothese	ET39

▪ Relatie en samenhang tussen tekstgedeelten aan te duiden ♦ Eenvoudige samengestelde zinnen met nevenschikking ▪ Te rapporteren ♦ Indirecte rede	
De cursisten kunnen reflecteren over taal en taalgebruik binnen de vermelde taalgebruikssituaties en daarbij hun functionele kennis ter ondersteuning van hun taalbeheersing uitbreiden door naar aanleiding van zinvolle communicatieve situaties en taaltaken: ▪ reeds in de klas behandelde vormen en structuren te herkennen en ontleden; ▪ door te observeren hoe vormen en structuren functioneren, onder begeleiding regels te ontdekken en formuleren; ▪ gelijkenissen en verschillen tussen talen ontdekken en hun kennis van andere talen in te zetten.	ET40
De cursisten kunnen verschillen en gelijkenissen onderscheiden in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt.	ET41
De cursisten werken aan de volgende attitudes:	
➤ tonen bereidheid en durf om te luisteren, te lezen, te spreken, gesprekken te voeren en te schrijven in het Frans;	ET42*
➤ streven naar taalverzorging;	ET43*
➤ tonen belangstelling voor de aanwezigheid van moderne vreemde talen in hun leefwereld, ook buiten de school, en voor de socioculturele wereld van de taalgebruikers;	ET44*
➤ staan open voor verschillen en gelijkenissen in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt;	ET45*
➤ stellen zich open voor de esthetische component van teksten.	ET46*

2.5.4 Didactische wenken

Merk op dat de hierboven vermelde kennis en attitudes ook onverkort terugkomen in de twee andere basismodules Frans. Op centrumniveau kan je verdere afspraken maken over bijv. de concrete invulling, eventuele differentiatie, het gewicht dat je in de verschillende modules aan bepaalde items toekent enz

2.6 Module ASO2-B Frans 3 (80 lestijden)

2.6.1 Situering van de module in de opleiding

In de derde module blijft de cursist — op steeds hoger niveau — informatie meedelen in de doeltaal. Hij ordent informatie uit informatieve en narratieve teksten, en oefent zo verder het structurerend omgaan met tekstmateriaal in de doeltaal. Daarnaast vormt de cursist zich een oordeel over verschillende soorten teksten (van informatieve tot literaire teksten). Hij wordt in deze module geconfronteerd met argumentatieve en artistiek-literaire teksten, die hij eerst op het eenvoudigste niveau leert begrijpen, om ze nadien te leren structureren en becommentariëren. Ten slotte leert de cursist ook schriftelijk zijn standpunt verwoorden.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen moderne vreemde talen Frans-Engels van de 2e graad ASO.

2.6.2 Instapvereisten

De cursist beschikt over het deelcertificaat van de module “ASO2-B Frans2” of voldoet aan één van de overige toelatingsvoorwaarden voor sequentieel geordende modules van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs ([art.35 §2](#)).

2.6.3 Leerplandoelen en leerinhouden

(* = attitudes)

Module ASO2-B Frans 3	M AV G009
Luisteren	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit ▪ tekststructuur met een beperkte mate van complexiteit ▪ af en toe iets langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ duidelijke, natuurlijke intonatie	

▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET1
➤ de hoofdgedachte achterhalen in argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET2
➤ de gedachtegang volgen van argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET3
➤ relevante informatie selecteren uit argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET4
➤ cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET5
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
de informatie van informatieve en narratieve teksten op overzichtelijke manier ordenen.	ET6
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	
een oordeel vormen over informatieve, prescriptieve, narratieve, argumentatieve en artistiek-literaire teksten	ET7
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ het luisterdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ zeggen dat ze iets niet begrijpen en vragen wat iets betekent; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie noteren.	ET8
Lezen	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ vrij concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ ook onderwerpen van meer algemene aard, onder meer met betrekking tot de actualiteit ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ socioculturele verschillen tussen de Franstalige wereld en de eigen wereld ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ ook samengestelde zinnen met een beperkte mate van complexiteit	

▪ eenvoudig gestructureerde narratieve, argumentatieve en artistiek-literaire teksten ▪ niet al te complex gestructureerde informatieve en prescriptieve teksten ▪ af en toe iets langere teksten ▪ ook met redundante informatie ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ overwegend eenduidig in de context ▪ ook met minimale afwijking van de standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ het onderwerp bepalen in argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET9
➤ de hoofdgedachte achterhalen in argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET10
➤ de gedachtegang volgen van argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET11
➤ relevante informatie selecteren uit argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET12
➤ de tekststructuur en -samenhang herkennen van argumentatieve en artistiek-literaire teksten;	ET13
➤ cultuuruitingen herkennen die specifiek zijn voor een streek waar de doeltaal gesproken wordt	ET14
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ de informatie van informatieve en narratieve teksten op overzichtelijke wijze ordenen.	ET15
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	
➤ een oordeel vormen over informatieve, prescriptieve, narratieve, argumentatieve en artistiek-literaire teksten.	ET16
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen; ▪ onduidelijke passages herlezen; ▪ het leesdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van ondersteunende gegevens (talige en niet-talige) binnen en buiten de tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen; ▪ hypothesen vormen over de inhoud en de bedoeling van de tekst; ▪ de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden; ▪ de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context; ▪ relevante informatie aanduiden.	ET17
Spreken	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ met en zonder achtergrondgeluiden ▪ met en zonder visuele ondersteuning ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte	

▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ informatie uit narratieve en artistiek-literaire teksten meedelen	ET18
➤ beluisterde en gelezen informatieve en narratieve teksten navertellen.	ET19
➤ kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ gelezen narratieve en artistiek-literaire teksten samenvatten.	ET20
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	
➤ informatieve en narratieve teksten becommentariëren	ET24
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe:	ET25
▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het spreekdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een spreekplan opstellen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ gebruik maken van ondersteunend visueel en auditief materiaal; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ bij een gemeenschappelijke spreektaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren, corrigeren.	
Mondelinge interactie	
In teksten met de volgende kenmerken	
▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ af en toe ook onderwerpen van meer algemene aard ▪ Taalgebruikssituatie ▪ de gesprekspartners richten zich meestal direct tot elkaar	

▪ voor de cursisten relevante taalgebruikssituaties ▪ met en zonder visuele ondersteuning, met inbegrip van non-verbale signalen ▪ met aandacht voor digitale media ▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige en samengestelde zinnen ▪ duidelijke tekststructuur ▪ korte, eenvoudige elementen verbonden tot een samenhangend geheel ▪ vrij korte en af en toe langere teksten ▪ Uitspraak, articulatie, intonatie ▪ heldere uitspraak ▪ zorgvuldige articulatie ▪ natuurlijke intonatie ▪ standaardtaal ▪ Tempo en vlotheid ▪ met eventuele herhalingen en onderbrekingen ▪ normaal tempo ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ frequente woorden ▪ toereikend om eventueel met behulp van omschrijvingen over de eigen leefwereld te spreken ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken uitvoeren	
de taaltaken gerangschikt onder “luisteren” en “spreken”, in een gesprekssituatie uitvoeren	ET26
een eenvoudig gesprek beginnen, aan de gang houden en afsluiten.	ET27
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen of kunnen uitdrukken; ▪ het doel van de interactie bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ gebruik maken van non-verbaal gedrag; ▪ ondanks moeilijkheden via omschrijvingen de correcte boodschap overbrengen; ▪ vragen om langzamer te spreken, iets te herhalen; ▪ zelf iets herhalen of iets aanwijzen om na te gaan of zij de andere gesprekspartner begrepen hebben; ▪ eenvoudige technieken toepassen om een kort gesprek te beginnen, gaande te houden en af te sluiten. ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies bij mondelingen interactie	ET28
Schrijven	
In teksten met de volgende kenmerken ▪ Onderwerp ▪ concreet ▪ eigen leefwereld en dagelijks leven ▪ Taalgebruikssituatie ▪ voor de cursisten relevante en vertrouwde taalgebruikssituaties ▪ met aandacht voor digitale media	

▪ Structuur/ Samenhang/ Lengte ▪ enkelvoudige zinnen en eenvoudige samengestelde zinnen ▪ eenvoudige en duidelijke tekststructuur ▪ vrij korte teksten ▪ Woordenschat en taalvariëteit ▪ toereikend om, eventueel met behulp van omschrijvingen, over de eigen leefwereld te schrijven; ▪ standaardtaal ▪ informeel en formeel	
kunnen de cursisten volgende taken beschrijvend uitvoeren	
➤ gelezen teksten op eenvoudige wijze parafraseren	ET29
➤ een situatie, een gebeurtenis, een ervaring beschrijven	ET31
➤ alledaagse omgangsvormen en beleefdheidsconventies voor sociale contacten gebruiken	ET32
➤ een spontane mening verwoorden over prescriptieve en narratieve teksten	ET33
kunnen de cursisten volgende taken structurerend uitvoeren	
➤ gelezen informatieve en narratieve teksten samenvatten	ET34
kunnen de cursisten volgende taken beoordelend uitvoeren	
➤ een standpunt verwoorden in de vorm van een informatieve tekst	ET37
Indien nodig passen de cursisten volgende strategieën toe: ▪ zich blijven concentreren ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken; ▪ het schrijfdoel bepalen en hun taalgedrag er op afstemmen; ▪ een schrijfplan opstellen; ▪ gebruik maken van een model of van een in de klas behandelde tekst; ▪ digitale en niet-digitale hulpbronnen en gegevensbestanden raadplegen en rekening houden met de consequenties ervan; ▪ de passende lay-out gebruiken; ▪ de eigen tekst nakijken; ▪ bij een gemeenschappelijke schrijftaak talige afspraken maken, elkaars inbreng in de tekst benutten, evalueren en corrigeren; ▪ rekening houden met de belangrijkste conventies van geschreven taal.	ET38
Kennis en attitudes	
Om bovenvermelde taaltaken uit te voeren kunnen de cursisten op hun niveau functionele beheersing van de volgende taalelementen inzetten: De grammaticale en complementaire lexicale kennis om ... <u>Personen, dieren en zaken te benoemen</u> ▪ Te verwijzen naar personen, dieren en zaken • Wat? / Wie? ♦ Zelfstandige naamwoorden: getal, telbaar en ontelbaar, genus ♦ Lidwoorden: getal, bepaald en onbepaald, genus, article zéro, article partitif ♦ Voornaamwoorden: persoonlijk, bezittelijk, aanwijzend, onderwerp, lijdend en meewerkend voorwerp, en/y • Hoeveel? De hoeveelste? ♦ Uitdrukken van hoeveelheden ▪ Personen, dieren en zaken nader te bepalen en te omschrijven	ET39

♦ Bijvoeglijke naamwoorden ♦ Overeenkomst zelfstandig naamwoord - bijvoeglijk naamwoord ▪ Gelijkenissen en verschillen ♦ Trappen van vergelijking ▪ Relaties aan te duiden ♦ Betrekkelijke bijzinnen <u>Uitspraken te doen</u> ▪ Te bevestigen, te vragen en te ontkennen ♦ Bevestigende, ontkennende en vragende zinnen ♦ Overeenkomst tussen onderwerp en werkwoord ♦ Vragende woorden ♦ Iets benadrukken ▪ Te situeren in de ruimte ♦ Uitdrukken van ruimte, beweging, richting, afstand ... ▪ Te situeren in de tijd ♦ Uitdrukken van tijd, duur, frequentie, herhaling ... ♦ Vorming, waarde en gebruik van de tijden van de 'indicatif' voor de communicatie in de tegenwoordige, de verleden en de toekomstige tijd ♦ Vorming, waarde en gebruik van de andere wijzen voor de communicatie ▪ Te argumenteren en logische verbanden te leggen ♦ Uitdrukken van reden, oorzaak en gevolg ♦ Uitdrukken van doel ♦ Uitdrukken van (on)zekerheid en twijfel ♦ Uitdrukken van (on)mogelijkheid en waarschijnlijkheid ♦ Uitdrukken van tegenstelling en toegeving ♦ Uitdrukken van wil en gevoelens ♦ Uitdrukken van hypothese ▪ Relatie en samenhang tussen tekstgedeelten aan te duiden ♦ Eenvoudige samengestelde zinnen met nevenschikking ▪ Te rapporteren ♦ Indirecte rede	
De cursisten kunnen reflecteren over taal en taalgebruik binnen de vermelde taalgebruikssituaties en daarbij hun functionele kennis ter ondersteuning van hun taalbeheersing uitbreiden door naar aanleiding van zinvolle communicatieve situaties en taaltaken: ▪ reeds in de klas behandelde vormen en structuren te herkennen en ontleden; ▪ door te observeren hoe vormen en structuren functioneren, onder begeleiding regels te ontdekken en formuleren; ▪ gelijkenissen en verschillen tussen talen ontdekken en hun kennis van andere talen in te zetten.	ET40
De cursisten kunnen verschillen en gelijkenissen onderscheiden in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt.	ET41
De cursisten werken aan de volgende attitudes:	
➤ tonen bereidheid en durf om te luisteren, te lezen, te spreken, gesprekken te voeren en te schrijven in het Frans;	ET42*
➤ streven naar taalverzorging;	ET43*

➤ tonen belangstelling voor de aanwezigheid van moderne vreemde talen in hun leefwereld, ook buiten de school, en voor de socioculturele wereld van de taalgebruikers;	ET44*
➤ staan open voor verschillen en gelijkenissen in leefwijze tussen de eigen cultuur en de cultuur van een streek waar de doeltaal gesproken wordt;	ET45*
➤ stellen zich open voor de esthetische component van teksten.	ET46*

2.6.4 Didactische wenken

Merk op dat de hierboven vermelde kennis en attitudes ook onverkort terugkomen in de twee andere basismodules Frans. Op centrumniveau kan je verdere afspraken maken over bijv. de concrete invulling, eventuele differentiatie, het gewicht dat je in de verschillende modules aan bepaalde items toekent enz.

3 Evaluatie

Het decreet van 2007 betreffende het volwassenenonderwijs stelt in [art. 38, §1](#):

“Een evaluatie is een deskundige beoordeling van de mate waarin de cursist de doelstellingen uit het goedgekeurde leerplan heeft bereikt. Een evaluatie kan georganiseerd worden in de vorm van een permanente evaluatie of in de vorm van een afsluitende evaluatie. Het centrum organiseert voor elke module een evaluatie”.

4 Bibliografie

ENGELS

Relevante websites, handboeken, tijdschriften, ... zijn onderhevig aan permanente actualisatie; daarom worden hier geen suggesties gedaan.

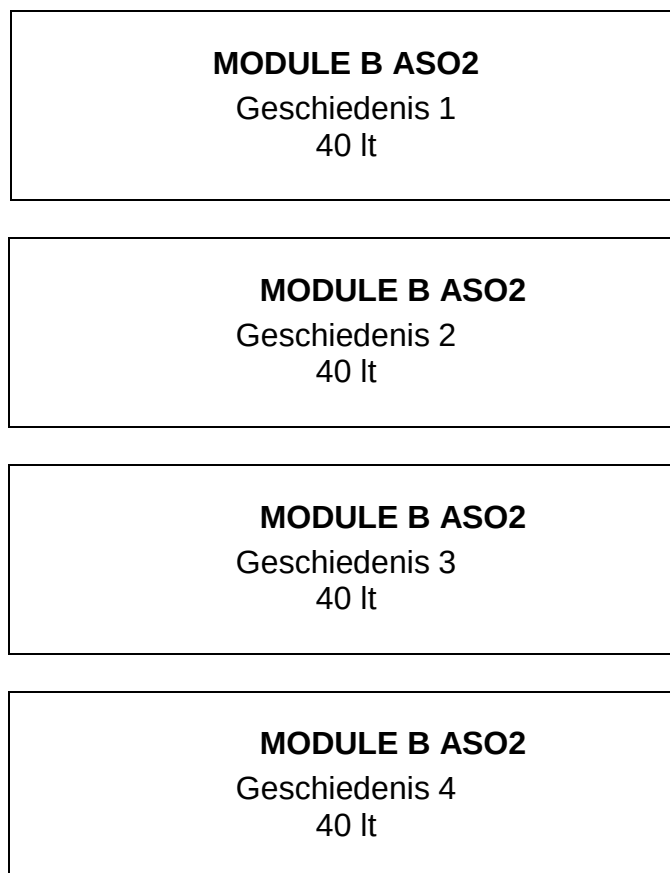
FRANS

Relevante websites, handboeken, tijdschriften, ... zijn onderhevig aan permanente actualisatie; daarom worden hier geen suggesties gedaan.

GESCHIEDENIS

Basisvorming ASO2

STRUCTUURSCHEMA

1 UITGANGSPUNTEN

1.1 SPECIFICITEIT VAN DE DISCIPLINE

De klemtoon bij geschiedenis ligt niet op het reproduceren van overgedragen kennis, maar op inzichtverwerving en op het productief toepassen van die kennis en inzichten (=een historische attitude).

Belangrijk hierbij is dat cursisten vaardigheden verwerven om uiteenlopende informatie te kunnen oproepen, hanteren, interpreteren en toepassen. De cursisten moeten in staat zijn om historische begrippen en probleemstellingen in een breed tijd- en ruimtelijk kader met elkaar te verbinden.

Geschiedenis en historische informatie kunnen vanuit een aantal fundamentele dimensies worden opgebouwd (socialiteit, tijd, historische ruimte). Deze dimensies kunnen worden geconcretiseerd via een aantal categorieën en gerealiseerd binnen een aantal maatschappelijke domeinen.

Het specifieke studiedomein van de geschiedenis is de menselijke samenleving vanuit en in het verleden. Het bestuderen ervan gebeurt door de dimensie socialiteit te relateren aan de dimensies tijd en historische ruimte. Het studiedomein van de geschiedenis omvat de diverse aspecten van interpersoonlijke relaties: individu-individu, individu-groep, groep-groep, groep-samenleving, samenleving-samenleving.

Veranderingen zijn meestal toe te schrijven aan handelingen van individuen en groepen, ingegeven door bepaalde motieven.

Geschiedenis probeert inzicht te verschaffen in deze historische processen.

Belangrijk is dus ook het inzicht in de mechanismen die daarbij tot stand komen in de globale structuur van de maatschappelijke domeinen waarin deze processen plaatsvinden.

De dimensie socialiteit omvat alles wat met sociaal-zijn te maken heeft. Je kan deze dimensie via volgende categorieën invullen:

• maatschappelijke gebeurtenissen	• processen
• relaties en sociale netwerken	• structuren
• mechanismen	• systemen

De dimensie socialiteit kan je bovendien in verschillende domeinen situeren:

• het sociaal-economische	• het sociaal-culturele
• het demografische	• het levensbeschouwelijke
• het politieke	• het ecologische
• het juridische	• het technologische ...
• het militaire	

De dimensie tijd wordt opgebouwd via categorieën als:

- opvolging van tijd (eerder-later, ongelijktijdig-gelijktijdig)
- duur
- tempo
- ritme...

De dimensie historische ruimte omvat de plaatsbepaling van historische gegevens en kan je onderverdelen in volgende categorieën:

- lokalisatie
- schaal (lokaal-regionaal-nationaal-internationaal ...)
- afstand (dichtbij-veraf)
- stedelijk-ruraal
- gesloten-open
- centrum-periferie
- continentaal-maritiem ...

Voor alle categorieën van de drie dimensies geldt dat ze doorheen de tijd aan verandering onderhevig zijn. De relatering van de drie dimensies aan elkaar levert inzicht op in continuïteit en discontinuïteit, verandering en status quo, op basis van overeenkomsten en verschillen. Deze inzichten leiden tot historisch besef en historische attitudes.

De cursisten moeten specifieke vakmethodes kunnen aanwenden. Fundamenteel is kritische studie van bronnen en historiografisch materiaal. Dit gebeurt via opsporing, ordening en selectie, analyse, vergelijking en evaluatie van gevarieerd materiaal.

De cursisten moeten zich dus een aantal vaardigheden eigen maken en een aantal attitudes ontwikkelen inzake de verwerving, verwerking en presentatie van de informatie.

Concreet betekent dit dat de cursisten de historische werkelijkheid chronologisch en historisch-ruimtelijk kunnen situeren, historische informatie kunnen interpreteren, de informatie kunnen evalueren en toepassen en dat ze uiteindelijk een samenhangend beeld kunnen presenteren.

1.2 DE VORMENDE WAARDE VAN HET VAK GESCHIEDENIS

Geschiedenis moet als vak ten dienste staan van de cursisten als leden van de maatschappij. Ze moeten er in slagen het verleden in relatie te brengen met het heden en de toekomst.

Het vak geschiedenis moet de ontwikkeling mogelijk maken van historisch besef en een historische attitude.

a. historisch besef De cursisten moeten zich er van bewust zijn dat de historische en hedendaagse werkelijkheid grotendeels het gevolg zijn van processen van verandering en evolutie in verschillende maatschappelijke domeinen. Historisch besef betekent dat ze over verschillende systemen heen patronen kunnen herkennen en aldus diepgaand inzicht in de werking van maatschappijen verwerven. Het instrument dat herkenning van patronen mogelijk maakt wordt gevormd door grote periode- en samenlevingsoverschrijdende begrippen, zoals verhoudingen, mechanismen, strategieën, spanningen, problemen, gedragingen, processen... Het komt er dus op aan om de cursisten een ketting van historische begrippen op een steeds hoger niveau van abstractie te laten vormen.

b. historische attitude Het tot stand brengen van een 'historische houding' betekent dat cursisten hun leergedrag weten te richten op die steeds grotere bewustwording van het bestaan van analogieën en verschillen tussen verleden en heden en van de onverbreekelijke binding tussen verleden, heden en toekomst. Een historische attitude betekent ook dat de cursisten het verleden niet alleen kunnen, maar ook WILLEN bevragen in een samenlevingsoverschrijdend perspectief.

Het vak geschiedenis biedt aan de cursisten ook een culturele vorming. De cursisten leren de bepalende rol van een culturele erfenis zien en stellen van daaruit vragen naar de wijze waarop mensen uit Europese en niet-Europese samenlevingen hun werkelijkheid hebben ervaren en er vanuit hun perceptie van die werkelijkheid verder vorm aan gaven.

Verder biedt het vak geschiedenis aan de cursisten een identiteitsvorming, zowel op het persoonlijke als het sociale vlak. Het geschiedenisonderwijs kan cursisten ondersteunen bij hun persoonlijke en sociale zoektocht, omdat de studie van het verleden hun de gelegenheid biedt eigen en andere identiteiten te ontdekken en te begrijpen. Het historisch besef moet de cursisten toelaten zich te situeren in de historische evolutie en zich een opinie te vormen omtrent de toekomst.

Ten slotte kan het vak geschiedenis, door de kritische benadering van informatie, leiden tot een grotere sociale weerbaarheid.

1.3 FUNDERENDE DOELSTELLINGEN

De funderende doelstellingen moeten de visie op het vak geschiedenis concretiseren in de eindtermen. Deze doelstellingen gaan uit van de dimensies tijd, historische ruimte en socialiteit en vanuit de onderlinge relaties tussen deze dimensies.

- 1) Vakspecifieke termen, begrippen en concepten, nodig om zich van het eigen verleden en dat van anderen een beeld te vormen, kennen en kunnen gebruiken.
- 2) Weten dat uitspraken over het verleden gebaseerd zijn op een diversiteit van bronnen. Bronnen kritisch kunnen analyseren.
- 3) Inzicht hebben in de verschillende categorieën van de historische dimensies tijd, ruimte en socialiteit. Er nieuwe informatie in kunnen verwerken.
- 4) Beseffen dat verandering en veranderlijkheid het resultaat zijn van de creatieve kracht die elke samenleving vanuit haar verwerking van de traditie aanwendt, bij het formuleren van divergerende oplossingen voor problemen.
- 5) Begrijpen dat historische problemen multi-causaal zijn en het resultaat van een groeiproses. Aandacht hebben voor processen, waarbij men door vergelijking overeenkomsten en verschillen kan onderkennen.
- 6) Zich realiseren dat historische problemen binnen een samenleving pluri-dimensioneel zijn en een internationaal karakter vertonen.
- 7) Inzien dat maatschappelijke problemen verankerd zijn in een structuur, systeem of mentaliteit. Door vergelijking overeenkomsten en verschillen in structuren, systemen en mentaliteiten kunnen onderkennen.
- 8) Belangstelling opbrengen voor het verleden.
- 9) Een open geesteshouding hebben, nodig om zichzelf, de eigen tijd, de eigen mentaliteit en de kennis van het verleden te relativiseren. Zin voor het toevallige en het gewilde in de geschiedenis ontwikkelen.
- 10) Bereid zijn zich te situeren ten opzichte van het verleden en van daaruit eerbied opbrengen voor het culturele erfgoed van de mensheid.
- 11) Openstaan voor de persoonlijkheid van 'de andere'. Alle ideeën in vraag kunnen stellen en het eigen standpunt kunnen verdedigen met argumenten.

- 12) Verantwoordelijkheid leren opnemen in de huidige maatschappij en naar de toekomst toe, op grond van de beginselen van de burgerlijke, politieke, sociale, economische en culturele rechten van de mens.

1.4 SELECTIECRITERIA EN STRUCTURERING VAN DE EINDTERMEN

De eindtermen zijn opgebouwd vanuit de volgende componenten:

- a. een historisch referentiekader dat bestaat uit dimensies van tijd, historische ruimte en socialiteit en dat een begrippenkader en een kader van maatschappelijke probleemstellingen omvat;
- b. de studie van de ontwikkelingsfasen van de samenleving tot ca. 1800, waarbij de categorieën van de dimensies tijd en historische ruimte en een begrippenkader over de socialiteit aan bod komen;
- c. de integratie tussen het historisch referentiekader en de bestudeerde samenleving.

1.5 COÖRDINATIE

Verticale samenhang

De ontwikkeling van kennis en vaardigheden volgen een lijn die loopt van het lager onderwijs via de eerste naar de tweede en derde graad van het secundair onderwijs.

Aan de beleving van de sociale dimensie van de mens wordt in de tweede graad verder vorm gegeven door een groeiend inzicht te verschaffen in historische en actuele spanningsvelden, relaties, mechanismen, processen, structuren en systemen.

De vaardigheden in verband met de methodische ondersteuning worden progressief verder uitgebouwd.

Horizontale samenhang

Geschiedenis houdt zich bezig met mens en maatschappij vanuit de dimensie tijd. Eén zelfde werkelijkheidsdomein kan vanuit verschillende vakeigen perspectieven belicht worden en dus is coördinatie met andere vakken mogelijk.

DIMENSIES																
TIJD				RUIMTE							SOCIALITEIT					
CATEGORIEËN																
lokalisatie tijdsopvolging	duur	gelijktijdigheid ongelijktijdigheid	ritme tempo	lokalisatie	schaal	afstand	open gesloten	stedelijk ruraal	centrum periferie	continentaal maritiem	maatschappelijke gebeurtenissen	relaties netwerken	mechanismen	processen	structuren	systemen

RELATIES			
verhouding mens en levensonderhoud	individu en groep / groepsverhoudingen	verhouding mens - cultuur	verhouding mens en omgeving

MAATSCHAPPELIJKE WERKELIJKHEID: DOMEINEN							
sociaal-economisch	demografisch	politiek	juridisch	militair	sociaal-cultureel	levensbeschouwelijk	ecologisch

2 MODULES

2.1 MODULE ASO2-B Geschiedenis 1 (40 lestijden)

2.1.1 Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke geschiedkundige concepten, begrippen, kennis eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een geschiedkundige basisvorming vereist is.

De te behandelen historische werkelijkheid, zowel uit het historisch referentiekader als uit de bestudeerde samenlevingen, wordt vrij gekozen. De benaderingswijze van het gekozen referentiekader, de bestudeerde samenlevingen en de integratie van de bestudeerde samenlevingen en het gekozen referentiekader dienen evenwel te beantwoorden aan de criteria van bijlage 8.1.3.

De thema's die aan bod komen zijn

- _ het historisch referentiekader
- _ bestudeerde samenlevingen: prehistorie tot ± 1600
- _ het historisch referentiekader en de bestudeerde samenlevingen

2.1.2 Instapvereisten

Geen

2.1.3 Studieduur

40 Lt

2.1.4 Beginsituatie

Er is geen specifiek kennis- of vaardighedeniveau vereist. Om de module met succes af te werken, wordt verondersteld dat de cursist de Nederlandse taal in die mate beheerst dat hij/zij vlot de lessen kan volgen en de opdrachten kan uitvoeren.

Historisch referentiekader: prehistorie tot ca. 1600

Inhouden

Binnen de referentieperiode kunnen volgende onderwerpen aan bod komen:

- 1) overgang voorgeschiedenis-geschiedenis
- 2) de agrarische revolutie
- 3) de stroomculturen
- 4) de klassieke oudheid
- 5) de Germaanse volksverhuizingen
- 6) het Frankische rijk van Merovingen en Karolingen
- 7) ontstaan en groei van Christendom en Islam
- 8) de feodale samenleving
- 9) de stedelijke samenleving
- 10) de centralisatiepolitiek (met aandacht voor de Nederlanden)
- 11) het Humanisme en de Renaissance
- 12) de ontdekkingen en de kolonisatie
- 13) het dagelijkse leven in de Middeleeuwen

2.1.5 Leerplandoelen, voorbeelden en didactische wenken

GESCHIEDENIS			
MODULE ASO2-B Geschiedenis 1			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
1. kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. tijd, ruimte en socialiteit 1.1 Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. het historisch referentiekader			

ET 1	De relativiteit aantonen van het westerse periodiseringsconcept door het te relateren aan andere samenlevingen. Concretisering: De cursisten kunnen de westerse tijdrekening relativeren door ze met één of meer andere tijdrekeningen te vergelijken zoals de tijdrekeningen in de Islamwereld of bij de Maya indianen.	De Islamwereld Ontdekkingen en kolonisatie	De Islamitische tijdrekening De Mayakalender
ET 2	Overeenkomsten en verschillen aangeven tussen de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving uit de periode prehistorie tot 1800 onderling en tussen westerse en andere samenlevingen, op basis van kenmerken uit de socialiteitsdimensie. Concretisering: De cursisten geven fundamentele overeenkomsten en verschillen aan tussen enkele ontwikkelingsfasen van westerse samenlevingen en tussen minstens één westerse samenleving en niet-westerse samenleving. Ze doen dit op basis van de samenhang tussen enkele maatschappelijke domeinen.	De Islamwereld Ontdekkingen en kolonisatie	Met westerse samenlevingen wordt hier bedoeld: elke ontwikkelingsfase van de westerse samenleving (bijvoorbeeld de westerse samenleving rond 1000 of de westerse samenleving rond 1300). Mogelijke maatschappelijke domeinen zijn: het sociaal-economische, het demografische, het politieke, het juridische, het militaire, het socio-culturele, het levensbeschouwelijke, het ecologische, het technologische... Niet-westerse samenlevingen kunnen zijn: de Islamitische wereld, pre-Columbiaans Amerika, het Byzantijnse Rijk, India, China, het Mongoolse Rijk ...

MODULE ASO2-B Geschiedenis 1

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 3	Het aantal historische begrippen en probleemstellingen verruimen en preciseren vanuit hun evolutie in de tijd. De cursisten kunnen terugkerende historische begrippen verklaren doorheen hun evolutie in de tijd van prehistorie tot 1600. De cursisten kunnen zelf vragen formuleren over de leerinhouden.	alle inhouden alle inhouden	Voorbeelden van terugkerende historische begrippen van deze module: centralisatie van bestuur, lijfeigenschap, parlementarisme, ambachten, derde stand ...

1.2. Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. de bestudeerde samenlevingen (tot ca. 1600)

ET 4	Per ontwikkelingsfase van de westerse samenleving enkele fundamentele kenmerken uit verschillende maatschappelijke domeinen omschrijven en deze beoordelen als vernieuwend of behoudend Concretisering: De cursisten omschrijven per bestudeerde westerse samenleving enkele fundamentele kenmerken uit verschillende maatschappelijke domeinen en beoordelen deze als vernieuwend of behoudend.	Alle inhouden, behalve Islam en ontdekkingsreizen	Ontwikkelingsfasen kunnen zijn - de feodale samenleving - de stedelijke samenleving - de centralisatiepolitiek - het Humanisme en de Renaissance - de islamwereld bijvoorbeeld het religieuze, culturele en politieke domein van het Arabische wereldrijk rond 750 n. C. - Ontdekkingen en kolonisatie Vernieuwend: de ideeën rond wetenschappelijk onderzoek en geloof (scholastiek) - de overgang van de scholastiek naar wetenschappelijk onderzoek. Behoudend: de feodale samenleving tussen 800 en 1200. - het classicisme
ET 5	Fundamentele kenmerken van één niet-westerse samenleving in een bepaalde periode omschrijven.	De Islamwereld Ontdekkingen en kolonisatie	Bijv. het Arabische wereldrijk rond 750 n.C.: politiek, religieus, cultureel.

	De cursisten omschrijven binnen enkele maatschappelijke domeinen fundamentele kenmerken van één niet-westerse samenleving in een bepaalde periode.		
GESCHIEDENIS			
MODULE ASO2-B Geschiedenis 1			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 6	Per ontwikkelingsfase van de westerse samenleving een samenhangend beeld, met aandacht voor verbanden tussen en wisselwerkingen binnen maatschappelijke domeinen formuleren.	Alle inhouden behalve Islam en ontdekkingsreizen	Bijv. de Romaanse kunst (cultuur-religie), de standenmaatschappij (sociaal-juridisch), de 100-jarige Oorlog en Vlaanderen (politiek-economisch)
ET 7	De cursisten kunnen de maatschappelijke evoluties in de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving vanuit continuïteit – discontinuïteit langzame verandering – breuk, evolutie – revolutie duiden. Concretisering: De cursisten kunnen van bepaalde politieke, socio-economische en sociaal-culturele evoluties van de westerse samenleving bepalen of er sprake is van continuïteit, discontinuïteit, langzame verandering of revolutie.	Alle inhouden behalve Islam en ontdekkingsreizen	Continuïteit: bijv. de positie van adel en clerus (voorrechten) Discontinuïteit: bijv. de positie van de horigen voor én tijdens de opkomst van de steden Langzame verandering: bijv. de agrarische evolutie Revolutie: bijv. de boekdrukkunst
ET 8	De cursisten geven een voorbeeld van wanneer onze gewesten en hun culturele ontwikkeling een regio-overschrijdende betekenis hadden.	De periode van centralisering	Bijv. de Vlaamse Primitieven en het gebruik van olieverf.

MODULE ASO2-B Geschiedenis 1

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
1.3. Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. de integratie tussen het historisch referentiekader en de samenlevingen			
ET 9	Het verband aangeven tussen aantal categorieën van tijd en historische ruimte voor elk van de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving. Concretisering: De cursisten kunnen de bestudeerde westerse samenlevingen in hun evolutie in de tijd vergelijken in termen van bijvoorbeeld open-gesloten, ruraal-stedelijk, centraal gelegen-perifeer, continentaal-maritiem ...	Alle inhouden, behalve Islam	Centraal gelegen: bijv. onze streken en de handel rond 1400 Perifeer: bijv. Vlaanderen tijdens de 100-jarige Oorlog Continentaal: bijv. de feodale periode Maritiem: bijv. de kolonisatie, de VOC Bestudeerde samenlevingen kunnen zijn - de feodale samenleving - de stedelijke samenleving - de centralisatiepolitiek - het Humanisme en de Renaissance - ontdekkingen en kolonisatie
ET 10	Verklaringselementen formuleren voor éénzelfde fundamentele maatschappelijke probleemstelling voor elk van de ontwikkelingsfasen van het historisch referentiekader. Concretisering: De cursisten kunnen elementen formuleren ter verklaring van minstens één fundamenteel maatschappelijk probleem in zijn evolutie in de tijd.	Alle inhouden	Voorbeelden van maatschappelijke problemen: deelname van de vrouw aan het maatschappelijk leven, verhouding rijk-arm, slavernij/lijfeigenschap ...

ET 11	De cursisten kunnen aantonen dat agrarische samenlevingen in de feodale periode een aantal gemeenschappelijke kenmerken vertonen.	De feodale samenleving	Voorbeelden: grondbezit als vorm van rijkdom, kloof tussen bezitters en bewerkers van de grond, verband tussen grondbezit en aanzien en macht... Interessant hier kan zijn om de feodale westerse samenleving te vergelijken met die van de Inca's of met het Oude Egypte.
-------	---	------------------------	---

GESCHIEDENIS

MODULE ASO2-B Geschiedenis 1

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische werken</u>
ET 12	De cursisten kunnen vanuit tijdsgebonden maatschappelijke waarden voorbeelden geven van normconformerend en normafwijkend maatschappelijk gedrag.	Alle inhouden	Mogelijke thema's hier zijn: hygiëne, pedo-seksualiteit, homoseksualiteit, naaktheid, de deelname van vrouwen aan het maatschappelijk leven ...

ET 13	De cursisten kunnen van de bestudeerde samenlevingen enkele invloeden aangeven op latere samenlevingen of op onze tijd.	Alle inhouden	Voorbeelden: de invloed van het Humanisme op de Renaissance en de Reformatie, de Salische wetgeving, de evolutie van domeinen naar dorpen, de invloed van de universiteiten op de Renaissance, de verfransing van de burgerij tijdens de Bourgondische periode ...
GESCHIEDENIS			
MODULE ASO2-B Geschiedenis 1			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
3. Attitudes			
ET *27	De cursist brengt waardering op voor de creatieve kracht waarmee samenlevingen uit het verleden de uitdagingen waarvoor ze stonden hebben aangepakt.	Alle inhouden	
ET *29	De cursist heeft belangstelling voor het historisch en actueel spanningsveld: individu-gemeenschap.	Alle inhouden	

Pedagogisch-didactische wenken

1. De heterogeniteit van het doelpubliek en de nood aan differentiatie

De cursistenpopulatie in het volwassenenonderwijs en vooral in de tweede graad is zeer heterogeen wat betreft voorkennis, vaardigheden en belangstelling en ook qua intellectuele en andere mogelijkheden. Differentiatie is dan ook aangewezen. Het open leerplan biedt mogelijkheden om de leerinhouden aan te passen aan de concrete klassituatie.

2. Onderzoekend en zelfstandig leren

De klemtoon bij geschiedenis ligt op inzichtverwerving en het productief toepassen van kennis en inzichten. Dit gebeurt best via onderzoekend en probleemoplossend leren.

Door actieve leer- en onderwijsstrategieën te gebruiken kan de leerkracht de leer- en denkprocessen van de cursisten begeleiden, ondersteunen en verder ontwikkelen. Vanuit een probleemstellende vraag, aan de hand van subijv.ragen, via bronnenonderzoek of een leergesprek gaan de cursisten samen met de leerkracht op zoek naar een oplossing. De levenservaring van de volwassen cursist maakt dit vaak tot een boeiende zoektocht die uitmondt in een levensechte synthese.

Het historisch onderzoek op zich kan ook onderwerp van studie zijn. Via historische kritiek wordt gepeild naar de waarde en de inhoud van historische bronnen en historiografisch materiaal. De strategieën voor onderzoek worden aangeleerd en begeleid; zo kan de cursist gaandeweg tot zelfstandig leren komen.

Rekening houdend met individuele verschillen bij de cursisten, biedt het abstractievermogen van volwassenen kansen voor zelfstandig werk. Anderzijds is het belangrijk dat zelfstandige opdrachten zo veel mogelijk binnen het voorziene lestijdenpakket van het vak kunnen afgewerkt worden.

Opdat de cursist de opdracht op een efficiënte manier kan uitvoeren, is een gestructureerde aanpak nodig. De opdracht is duidelijk omschreven en oplossingsmethodes worden aangereikt. Bovendien is het essentieel dat het resultaat op een volwaardige manier onderdeel is van de eindevaluatie.

De actieve leer- en onderwijsstrategie blijft evenwel complementair aan het verhalend onderwijs. Ook voor een volwassen publiek nodigt een boeiend geschiedenisverhaal uit tot verder onderzoek. Het leren luisteren naar een langer gestructureerd betoog geeft de cursist inzicht in hoe een gedachtegang ontwikkeld wordt.

3. De eindtermen komen per referentieperiode minimaal één maal aan bod in de les. De opdeling van de eindtermen in modules maakt dit reeds duidelijk. In de modules 1 en 3 ligt het accent op het verwerven van kennis en kennisvaardigheden; in de modules 2 en 4 worden vooral onderzoeksvaardigheden ingeoefend. Nochtans is het niet altijd mogelijk dit strikt gescheiden te houden. Het is daarom aangeraden om als leerkracht een overzicht bij te houden van de bereikte leerdoelen per leerstofonderdeel.

2.2 MODULE ASO2-B Geschiedenis 2 (40 lestijden)

2.2.1 Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke geschiedkundige vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een geschiedkundige basisvorming vereist is.

De te behandelen historische werkelijkheid, zowel uit het historisch referentiekader als uit de bestudeerde samenlevingen, wordt vrij gekozen. De benaderingswijze van het gekozen referentiekader, de bestudeerde samenlevingen en de integratie van de bestudeerde samenlevingen en het gekozen referentiekader dienen evenwel te beantwoorden aan de criteria van bijlage 8.1.3.

De thema's die aan bod komen zijn

- _ verzameling van historisch materiaal
- _ bevraging van historisch materiaal
- _ historische redenering
- _ historische rapportering

2.2.2 Instapvereisten

Geen

2.2.3 Gewenste voorkennis

De competenties van de modules "ASO2-B Geschiedenis 1 of 3"

2.2.4 Studieduur

40 Lt

2.2.5 Beginsituatie

Er is geen specifiek kennis- of vaardighedenniveau vereist. Om de module met succes af te werken, wordt verondersteld dat de cursist de Nederlandse taal in die mate beheerst dat hij vlot de lessen kan volgen en de opdrachten kan uitvoeren.

Historisch referentiekader: prehistorie tot ca. 1600

Inhouden

Binnen de referentieperiode kunnen volgende onderwerpen aan bod komen:

- 1) overgang voorgeschiedenis-geschiedenis
- 2) de agrarische revolutie
- 3) de stroomculturen
- 4) de klassieke oudheid
- 5) de Germaanse volksverhuizingen
- 6) het Frankische rijk van Merovingen en Karolingen
- 7) ontstaan en groei van Christendom en Islam
- 8) de feodale samenleving
- 9) de stedelijke samenleving
- 10) de centralisatiepolitiek (met aandacht voor de Nederlanden)
- 11) het Humanisme en de Renaissance
- 12) de ontdekkingen en de kolonisatie
- 13) het dagelijkse leven in de Middeleeuwen

2.2.6 Leerplandoelen, voorbeelden en didactische wenken

GESCHIEDENIS			
MODULE ASO2-B Geschiedenis 2			
2. Vaardigheden en methodologische onderbouwing 2.1 Verzameling van historisch informatiemateriaal			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 14	De cursisten kunnen doelgericht informatie opzoeken over het verleden en heden op basis van duidelijk afgebakende opdrachten met gevarieerd en gedifferentieerd leermateriaal.	Alle inhouden	Voorbeelden van gevarieerd en gedifferentieerd leermateriaal: leesteksten, gebouwen, schilderijen, beeldhouwwerk, tapijten, documentaires, musea... De leerkracht zal vooral zelf materiaal aanbieden.
ET 15	De cursisten kunnen het onderscheid maken tussen bronnen en historiografisch materiaal.	Alle inhouden	Historiografisch materiaal = alles wat geen authentieke bron is.
ET 15	De cursisten kunnen van tekstuele, auditieve, visuele en multimediale informatie de herkomst vermelden en bepalen of het gaat om bronnen of historiografisch materiaal, met verbinding van de referentie.	Alle inhouden	

GESCHIEDENIS

MODULE ASO2-B Geschiedenis 2

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 16	De cursisten kunnen op basis van duidelijke afgebakende opdrachten een verantwoorde en doelgerichte selectie maken uit het informatieaanbod. Daartoe kan hij een werkplan opmaken en een overzicht opstellen van te raadplegen informatiekkanalen.	Alle inhouden	

2.2 Bevraging van het historisch informatiemateriaal

ET 17	De cursisten kunnen een historische probleemstelling analyseren door vragen en opdrachten over gevarieerd historisch materiaal op te lossen.	Alle inhouden	Voorbeelden van gevarieerd historisch materiaal: tekeningen, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, brieven, reisverslagen, memoires ...
-------	--	---------------	---

GESCHIEDENIS

MODULE ASO2-B Geschiedenis 2

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeeld</u> <u>Didactische wenken</u>
-------------------	-----------------------	---------------	---

ET 18	De cursisten kunnen in historische informatie hoofd- van bijzaken onderscheiden in een duidelijk op zijn niveau omschreven probleem. Concretisering: De cursisten kunnen in historische informatie hoofd- van bijzaken onderscheiden in een duidelijk op zijn niveau omschreven probleem	Alle inhouden	
ET 19	De cursisten kunnen aan de hand van vragen en op zijn niveau omschreven opdrachten, informatie interpreteren en mogelijke betekenislagen achterhalen Concretisering: aan de hand van vragen en op zijn niveau omschreven opdrachten uit historisch materiaal de achterliggende betekenis(sen) halen.	Alle inhouden	
ET 20	De cursisten kunnen uit historisch materiaal een standpunt halen en daaromtrent een vraag formuleren.	Alle inhouden	Bijv. uit teksten over de Spaanse conquistadores: Waren de Spanjaarden tolerant of intolerant t.o.v. de godsdienst van de inheemse bevolkingen?

ET *25	De cursist hecht waarde aan de bevraging van het heden en het verleden bij de motivering van meningen en standpunten in de confrontatie met historische en actuele spanningsvelden.	Alle inhouden	
2.3 Historische redenering			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeeld</u> <u>Didactische wenken</u>
ET 21	De cursisten kunnen aan de hand van vragen en op hun niveau geformuleerde opdrachten zoals het opsporen van verschillen en gelijkenissen, het onderscheid maken tussen objectieve en subjectieve elementen in historisch materiaal, relevante conclusies trekken.	Alle inhouden	Gelijkenissen en verschillen opsporen, onderscheid maken tussen objectieve en subjectieve elementen.

ET 22	De cursisten kunnen aan de hand van samenhangende argumenten een persoonlijke mening over een historisch of actueel maatschappelijk probleem formuleren.	Alle inhouden	Mogelijke procedures - gelijkenissen en verschillen opsporen - onderscheid maken tussen objectieve en subjectieve elementen
MODULE ASO2-B Geschiedenis 2			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeeld</u> <u>Didactische wenken</u>
2.4 Historische rapportering			
ET 23	De cursisten kunnen informatie uit historisch bronnenmateriaal en historiografische documentatie structureren en synthetiseren.	Alle inhouden	
ET 24	De cursisten kunnen het resultaat van een beperkt historisch onderzoek onder vorm van een eigen deelopdracht of van een groepswork op een heldere manier weergeven in een mondelinge of schriftelijke uiteenzetting of uitbeeldend of grafisch	Alle inhouden	

ET *26	De cursisten brengen waardering op voor het intellectueel-eerlijk omgaan met historische informatie en voor het bespreekbaar stellen van stereotiepen en vooroordelen.	Alle inhouden	Bijv. het gedwongen huwelijk in de Middeleeuwen vergelijken met de uithuwelijking in hedendaagse culturen.
--------	--	---------------	--

Pedagogisch-didactische wenken

1. De heterogeniteit van het doelpubliek en de nood aan differentiatie

De cursistenpopulatie in het volwassenenonderwijs en vooral in de tweede graad is zeer heterogeen wat betreft voorkennis, vaardigheden en belangstelling en ook qua intellectuele en andere mogelijkheden. Differentiatie is dan ook aangewezen. Het open leerplan biedt mogelijkheden om de leerinhouden aan te passen aan de concrete klassituatie.

2. Onderzoekend en zelfstandig leren

De klemtoon bij geschiedenis ligt op inzichtverwerving en het productief toepassen van kennis en inzichten. Dit gebeurt best via onderzoekend en probleemoplossend leren.

Door actieve leer- en onderwijsstrategieën te gebruiken kan de leerkracht de leer- en denkprocessen van de cursisten begeleiden, ondersteunen en verder ontwikkelen. Vanuit een probleemstellende vraag, aan de hand van subijv.ragen, via bronnenonderzoek of een leergesprek gaan de cursisten samen met de leerkracht op zoek naar een oplossing. De levenservaring van de volwassen cursist maakt dit vaak tot een boeiende zoektocht die uitmondt in een levensechte synthese.

Het historisch onderzoek op zich kan ook onderwerp van studie zijn. Via historische kritiek wordt gepeild naar de waarde en de inhoud van historische bronnen en historiografisch materiaal. De strategieën voor onderzoek worden aangeleerd en begeleid; zo kan de cursist gaandeweg tot zelfstandig leren komen.

Rekening houdend met individuele verschillen bij de cursisten, biedt het abstractievermogen van volwassenen kansen voor zelfstandig werk. Anderzijds is het belangrijk dat zelfstandige opdrachten zo veel mogelijk binnen het voorziene lestijdenpakket van het vak kunnen afgewerkt worden.

Opdat de cursist de opdracht op een efficiënte manier kan uitvoeren, is een gestructureerde aanpak nodig. De opdracht is duidelijk omschreven en oplossingsmethodes worden aangereikt. Bovendien is het essentieel dat het resultaat op een volwaardige manier onderdeel is van de eindevaluatie.

De actieve leer- en onderwijsstrategie blijft evenwel complementair aan het verhalend onderwijs. Ook voor een volwassen publiek nodigt een boeiend geschiedenisverhaal uit tot verder onderzoek. Het leren luisteren naar een langer gestructureerd betoog geeft de cursist inzicht in hoe een gedachtegang ontwikkeld wordt.

3. De eindtermen komen per referentieperiode minimaal één maal aan bod in de les. De opdeling van de eindtermen in modules maakt dit reeds duidelijk. In de modules 1 en 3 ligt het accent op het verwerven van kennis en kennisvaardigheden; in de modules 2 en 4 worden vooral onderzoeksvaardigheden ingeoefend. Nochtans is het niet altijd mogelijk dit strikt gescheiden te houden. Het is daarom aangeraden om als leerkracht een overzicht bij te houden van de bereikte leerdoelen per leerstofonderdeel.

2.3 MODULE ASO2-B Geschiedenis 3 (40 lestijden)

2.3.1 Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke geschiedkundige concepten, begrippen, kennis eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een geschiedkundige basisvorming vereist is.

De te behandelen historische werkelijkheid, zowel uit het historisch referentiekader als uit de bestudeerde samenlevingen, wordt vrij gekozen. De benaderingswijze van het gekozen referentiekader, de bestudeerde samenlevingen en de integratie van de bestudeerde samenlevingen en het gekozen referentiekader dienen evenwel te beantwoorden aan de criteria van bijlage 8.1.3

De thema's die aan bod komen zijn

- _ het historisch referentiekader
- _ bestudeerde samenlevingen: ± 1600 tot ± 1800
- _ het historisch referentiekader en de bestudeerde samenlevingen

2.3.2 Instapvereisten

Geen

2.3.3. Studieduur

40 Lt

2.3.4 Beginsituatie

Er is geen specifiek kennis- of vaardighedeniveau vereist. Om de module met succes af te werken, wordt verondersteld dat de cursist de Nederlandse taal in die mate beheerst dat hij vlot de lessen kan volgen en de opdrachten kan uitvoeren.

Historisch referentiekader: ca. 1600-1815

Inhouden

Binnen de referentieperiode kunnen volgende onderwerpen aan bod komen:

- 1) Ontdekkingsreizen en kolonisatie
- 2) de Reformatie en de Contra-Reformatie
- 3) de Nederlanden onder Karel V en Filips II
- 4) Het vorstelijk absolutisme
- 5) de opkomst van het parlementarisme
- 6) de Verlichting en het verlichte despotisme
- 7) de cultuur van de Nieuwe Tijd
- 8) de Amerikaanse Revolutie
- 9) de Franse Revolutie en de Napoleontische tijd
- 10) het dagelijkse leven in de Nieuwe Tijd

2.3.2 Leerplandoelen, voorbeelden en didactische wenken

GESCHIEDENIS			
MODULE ASO2-B Geschiedenis 3			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
1. kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. tijd, ruimte en socialiteit 1.1 Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. het historisch referentiekader			
GESCHIEDENIS			
MODULE ASO 2-B Geschiedenis 3			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 3	De cursisten kunnen terugkerende historische begrippen verklaren doorheen hun evolutie in de tijd.	alle inhouden	Voorbeelden van terugkerende historische begrippen: parlementarisme, revolutie, burgerij, verlichting, absolutisme...
ET 3	De cursisten kunnen zelf vragen formuleren over de leerinhouden	alle inhouden	Leerinhouden betreffende ontwikkelingsfasenb zoals de Reformatie en de Contra-reformatie, het vorstelijk absolutisme, het parlementarisme, de Verlichting, de Amerikaanse en Franse revolutie ...
1.2. Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. de bestudeerde samenlevingen (tot ca. 1800)			

ET 4	De cursisten omschrijven per ontwikkelingsfase van de westerse samenleving enkele fundamentele kenmerken uit verschillende maatschappelijke domeinen en beoordelen deze als vernieuwend of behoudend.	Alle inhouden	Vernieuwend: bijv. de veranderingen in de economie door de Industriële Revolutie; de veranderingen in het politieke denken door de verlichting... Behoudend: bijv. de Katholieke Kerk tijdens de Contra-Reformatie. Ontwikkelingsfasen kunnen zijn: - Reformatie en Contra-reformatie - het vorstelijk absolutisme - opkomst van het parlementisme - de verlichting - de Amerikaanse en Franse revolutie
GESCHIEDENIS			
MODULE ASO 2-B Geschiedenis 3			
ET 6	De cursisten kunnen per ontwikkelingsfase van de westerse samenleving een samenhangend beeld, met aandacht voor verbanden tussen en wisselwerkingen binnen maatschappelijke domeinen formuleren. De cursisten kunnen per bestudeerde westerse samenleving de samenhang aangeven tussen maatschappelijke domeinen.	Alle inhouden	Bijv. de Barok (cultureel-politiek, cultureel-religieus), de burgerij (sociaal-economisch, sociaal-politiek), de Verlichting (levensbeschouwelijk-politiek)...
ET 7	De cursisten kunnen van bepaalde politieke, socio-economische en sociaal-culturele evoluties van de westerse samenleving bepalen of er sprake is van continuïteit, discontinuïteit, langzame verandering of revolutie.	Alle inhouden	Continuïteit: bijv. de positie van de Katholieke Kerk tijdens de Contra-Reformatie Discontinuïteit: bijv. de Reformatie versus de religieuze eenheid van ervoor Traag: bijv. het parlementarisme in Engeland Revolutie: bijv. de Franse Revolutie

ET 8	De cursisten kunnen een voorbeeld geven van een regio-overschrijdende betekenis van onze gewesten en hun culturele ontwikkeling in ontwikkelingsfasen zoals de Barok.	Barok	Bijv. de uitstraling van Rubens en Van Dijck.
------	---	-------	---

GESCHIEDENIS

MODULE ASO 2-B Geschiedenis 3

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische werken</u>
1.3 Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. de integratie tussen het historisch referentiekader en de bestudeerde samenlevingen tot ca. 1800.			
ET 9	De cursisten kunnen het verband aangeven tussen een aantal categorieën van tijd en historische ruimte voor elk van de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving. Concretisering: de cursisten kunnen de bestudeerde westerse samenlevingen in hun evolutie vergelijken in termen van bijvoorbeeld open-gesloten, ruraal-stedelijk, centraal gelegen-perifeer, continentaal-maritiem in ontwikkelingsfase zoals Reformatie en Contra-Reformatie, het vorstelijk absolutisme, de opkomst van het parlementarisme, de Verlichting, de Amerikaanse en de Franse revolutie.	Alle inhouden	Gesloten: bijv. de Romaanse kunst (in een beperkt aantal landen) – open: bijv. de Barok (tot in Brazilië) Nationaal: bijv. het Colbertisme in Frankrijk Europees: bijv. de oorlog tegen Napoleon; de invloed van de Franse Revolutie op andere revoluties ...

ET 10	De cursisten kunnen elementen formuleren ter verklaring van minstens één fundamenteel maatschappelijk probleem in zijn evolutie in de tijd.	Alle inhouden	Voorbeelden van maatschappelijke problemen: de deelname van de vrouw aan het maatschappelijk leven, de verhouding rijk-arm, slavernij/lijfeigenschap.
ET 12	De cursisten kunnen vanuit tijdsgebonden maatschappelijke waarden voorbeelden geven van normconformerend en normafwijkend maatschappelijk gedrag.	Alle inhouden	Mogelijke thema's hier zijn: hygiëne, pedo-seksualiteit, homoseksualiteit, naaktheid, de deelname van vrouwen aan het maatschappelijk leven, het celibaat ...
GESCHIEDENIS			
MODULE ASO 2-B Geschiedenis 3			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 13	De cursisten kunnen van de bestudeerde samenlevingen enkele invloeden aangeven op latere samenlevingen of op onze tijd.	Alle inhouden	Voorbeelden: de invloed van de Code Napoleon op latere wetboeken, de verspreiding van de Protestantse godsdiensten, het ontstaan van het liberalisme en het socialisme uit de Verlichtingsideeën ...
2. Attitudes			

GESCHIEDENIS

MODULE ASO 2-B Geschiedenis 3

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 28	De cursisten zijn bereid waarden en normen uit heden, verleden en andere culturen vanuit de historische en actuele context te benaderen.	Alle inhouden	

Pedagogisch-didactische wenken

1. De heterogeniteit van het doelpubliek en de nood aan differentiatie

De cursistenpopulatie in het volwassenenonderwijs en vooral in de tweede graad is zeer heterogeen wat betreft voorkennis, vaardigheden en belangstelling en ook qua intellectuele en andere mogelijkheden. Differentiatie is dan ook aangewezen. Het open leerplan biedt mogelijkheden om de leerinhouden aan te passen aan de concrete klassituatie.

2. Onderzoekend en zelfstandig leren

De klemtoon bij geschiedenis ligt op inzichtverwerving en het productief toepassen van kennis en inzichten. Dit gebeurt best via onderzoekend en probleemoplossend leren.

Door actieve leer- en onderwijsstrategieën te gebruiken kan de leerkracht de leer- en denkprocessen van de cursisten begeleiden, ondersteunen en verder ontwikkelen. Vanuit een probleemstellende vraag, aan de hand van subijvragen, via bronnenonderzoek of een leergesprek gaan de cursisten samen met de leerkracht op zoek naar een oplossing. De levenservaring van de volwassen cursist maakt dit vaak tot een boeiende zoektocht die uitmondt in een levensechte synthese.

Het historisch onderzoek op zich kan ook onderwerp van studie zijn. Via historische kritiek wordt gepeild naar de waarde en de inhoud van historische bronnen en historiografisch materiaal. De strategieën voor onderzoek worden aangeleerd en begeleid; zo kan de cursist gaandeweg tot zelfstandig leren komen.

Rekening houdend met individuele verschillen bij de cursisten, biedt het abstractievermogen van volwassenen kansen voor zelfstandig werk. Anderzijds is het belangrijk dat zelfstandige opdrachten zo veel mogelijk binnen het voorziene lestijdenpakket van het vak kunnen afgewerkt worden.

Opdat de cursist de opdracht op een efficiënte manier kan uitvoeren, is een gestructureerde aanpak nodig. De opdracht is duidelijk omschreven en oplossingsmethodes worden aangereikt. Bovendien is het essentieel dat het resultaat op een volwaardige manier onderdeel is van de eindevaluatie.

De actieve leer- en onderwijsstrategie blijft evenwel complementair aan het verhalend onderwijs. Ook voor een volwassen publiek nodigt een boeiend geschiedenisverhaal uit tot verder onderzoek. Het leren luisteren naar een langer gestructureerd betoog geeft de cursist inzicht in hoe een gedachtegang ontwikkeld wordt.

3. De eindtermen komen per referentieperiode minimaal één maal aan bod in de les. De opdeling van de eindtermen in modules maakt dit reeds duidelijk. In de modules 1 en 3 ligt het accent op het verwerven van kennis en kennisvaardigheden; in de modules 2 en 4 worden vooral onderzoeksvaardigheden ingeoefend. Nochtans is het niet altijd mogelijk dit strikt gescheiden te houden. Het is daarom aangeraden om als leerkracht een overzicht bij te houden van de bereikte leerdoelen per leerstofonderdeel.

2.4 MODULE ASO2-B Geschiedenis 4 (40 lestijden)

2.4.1 Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke geschiedkundige vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een geschiedkundige basisvorming vereist is.

De te behandelen historische werkelijkheid, zowel uit het historisch referentiekader als uit de bestudeerde samenlevingen, wordt vrij gekozen. De benaderingswijze van het gekozen referentiekader, de bestudeerde samenlevingen en de integratie van de bestudeerde samenlevingen en het gekozen referentiekader dienen evenwel te beantwoorden aan de criteria van bijlage 8.1.3.

De thema's die aan bod komen zijn

- _ verzameling van historisch materiaal
- _ bevraging van historisch materiaal
- _ historische redenering
- _ historische rapportering

2.4.2 Instapvereisten

Geen

2.4.3 Gewenste voorkennis

De competenties van de modules "ASO2-B Geschiedenis 1 of 3"

2.4.4 Studieduur

40 Lt

2.4.5 Beginsituatie

Er is geen specifiek kennis- of vaardighedenniveau vereist. Om de module met succes af te werken, wordt verondersteld dat de cursist de Nederlandse taal in die mate beheerst dat hij vlot de lessen kan volgen en de opdrachten kan uitvoeren.

Historisch referentiekader: ca. 1600-1815

Inhouden

Binnen de referentieperiode kunnen volgende onderwerpen aan bod komen:

- 1) Ontdekkingsreizen en kolonisatie
- 2) de Reformatie en de Contra-Reformatie
- 3) de Nederlanden onder Karel V en Filips II
- 4) Het vorstelijk absolutisme
- 5) de opkomst van het parlementarisme
- 6) de Verlichting en het verlichte despotisme
- 7) de cultuur van de Nieuwe Tijd
- 8) de Amerikaanse Revolutie
- 9) de Franse Revolutie en de Napoleontische tijd
- 10) het dagelijkse leven in de Nieuwe Tijd

2.4.6 Leerplandoelen, voorbeelden en didactische wenken

GESCHIEDENIS			
MODULE ASO 2-B Geschiedenis 4			
<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
2. Vaardigheden en methodologische onderbouwing 2.1 Verzameling van historisch informatiemateriaal			
ET 14	De cursisten kunnen doelgericht informatie opzoeken over het verleden en heden op basis van duidelijk afgebakende opdrachten met gevarieerd en gedifferentieerd leermateriaal.	Alle inhouden	Voorbeelden van gevarieerd en gedifferentieerd leermateriaal: leesteksten, gebouwen, schilderijen, beeldhouwwerk, tapijten, documentaires, musea ...
ET 15	De cursisten kunnen tekstuele, auditieve, visuele, audiovisuele en multimediale informatie ordenen op basis van de criteria historische bron of historiografisch materiaal, met vermelding van de referentie. Concretisering: De cursisten kunnen het onderscheid maken tussen bronnen en historiografisch materiaal.	Alle inhouden	Historiografisch materiaal = alles wat geen authentieke bron is.

GESCHIEDENIS

MODULE ASO 2-B Geschiedenis 4

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 15	De cursisten kunnen van tekstuele, auditieve, visuele en multimediale informatie de herkomst vermelden en bepalen of het gaat om bronnen of historiografisch materiaal.	Alle inhouden	
ET 16	De cursisten kunnen op basis van duidelijk afgebakende opdrachten een verantwoorde en doelgerichte selectie maken uit zelf verzameld of door de leerkracht aangeboden materiaal.	Alle inhouden	
ET 16	De cursisten kunnen onder leiding van de leerkracht een plan opmaken van hoe zij te werk zullen gaan en via welke kanalen zij informatie zullen verzamelen.	Alle inhouden	

GESCHIEDENIS

MODULE ASO 2-B Geschiedenis 4

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
2.2. Bevraging van het historisch informatiemateriaal			
ET 17	De cursisten kunnen een historische probleemstelling analyseren door vragen en opdrachten over gevarieerd historisch materiaal op te lossen.	Alle inhouden	Voorbeelden van gevarieerd historisch materiaal: tekeningen, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, brieven, reisverslagen, memoires ...
ET 18	De cursisten kunnen uit historisch materiaal relevante voor een op hun niveau omschreven probleemstelling halen.	Alle inhouden	
ET 19	De cursisten kunnen aan de hand van vragen en op hun niveau omschreven opdrachten uit historisch materiaal de achterliggende betekenis(sen) halen.	Alle inhouden	

GESCHIEDENIS

MODULE ASO 2-B Geschiedenis 4

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 20	De cursisten kunnen uit historisch materiaal een standpunt halen en daaromtrent een vraag formuleren.	Alle inhouden	
2.3. Historische redenering			
ET 21	De cursisten kunnen aan de hand van vragen en op zijn niveau geformuleerde opdrachten historische documenten met elkaar vergelijken ,vergelijken, uit die vergelijking de draagwijdte van de informatie bepalen en een besluit formuleren. Concretisering: Aan de hand van vragen en op zijn niveau geformuleerde opdrachten zoals het opsporen van verschillen en gelijkenissen, het onderscheid maken tussen objectieve en subjectieve elementen in historisch materiaal, relevante conclusies trekken.	Alle inhouden	

GESCHIEDENIS

MODULE ASO 2-B Geschiedenis 4

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
ET 22	De cursisten kunnen aan de hand van samenhangende argumenten een persoonlijke mening over een historisch of actueel maatschappelijk probleem formuleren.	Alle inhouden	
2.4 Historische rapportering			
ET 23	De cursisten kunnen informatie uit historisch bronnenmateriaal en historiografische documentatie structureren en synthetiseren.	Alle inhouden	
ET 24	De cursisten kunnen het resultaat van een eigen beperkt historisch onderzoek naar voor brengen onder vorm van een eigen deelopdracht of van een groepswork op een heldere manier weergegeven in een mondelinge of schriftelijke uiteenzetting, of beeldend of grafisch	Alle inhouden	

GESCHIEDENIS

MODULE ASO 2-B Geschiedenis 4

<u>Eindtermen</u>	<u>Doelstellingen</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Voorbeelden en didactische wenken</u>
3. Attitudes			
ET *30	De cursisten brengen waardering op voor de manier waarop individuen en emancipatiebewegingen strijd voer(d)en tegen machtsstructuren en gevestigde orden voor de realisatie van de rechten van de mens.	Alle inhouden	

Pedagogisch-didactische wenken

1. De heterogeniteit van het doelpubliek en de nood aan differentiatie

De cursistenpopulatie in het volwassenenonderwijs en vooral in de tweede graad is zeer heterogeen wat betreft voorkennis, vaardigheden en belangstelling en ook qua intellectuele en andere mogelijkheden. Differentiatie is dan ook aangewezen. Het open leerplan biedt mogelijkheden om de leerinhouden aan te passen aan de concrete klassituatie.

2. Onderzoekend en zelfstandig leren

De klemtoon bij geschiedenis ligt op inzichtverwerving en het productief toepassen van kennis en inzichten. Dit gebeurt best via onderzoekend en probleemoplossend leren.

Door actieve leer- en onderwijsstrategieën te gebruiken kan de leerkracht de leer- en denkprocessen van de cursisten begeleiden, ondersteunen en verder ontwikkelen. Vanuit een probleemstellende vraag, aan de hand van subijvragen, via bronnenonderzoek of een leergesprek gaan de cursisten samen met de leerkracht op zoek naar een oplossing. De levenservaring van de volwassen cursist maakt dit vaak tot een boeiende zoektocht die uitmondt in een levensechte synthese.

Het historisch onderzoek op zich kan ook onderwerp van studie zijn. Via historische kritiek wordt gepeild naar de waarde en de inhoud van historische bronnen en historiografisch materiaal. De strategieën voor onderzoek worden aangeleerd en begeleid; zo kan de cursist gaandeweg tot zelfstandig leren komen.

Rekening houdend met individuele verschillen bij de cursisten, biedt het abstractievermogen van volwassenen kansen voor zelfstandig werk. Anderzijds is het belangrijk dat zelfstandige opdrachten zo veel mogelijk binnen het voorziene lestijdenpakket van het vak kunnen afgewerkt worden.

Opdat de cursist de opdracht op een efficiënte manier kan uitvoeren, is een gestructureerde aanpak nodig. De opdracht is duidelijk omschreven en oplossingsmethodes worden aangereikt. Bovendien is het essentieel dat het resultaat op een volwaardige manier onderdeel is van de eindevaluatie.

De actieve leer- en onderwijsstrategie blijft evenwel complementair aan het verhalend onderwijs. Ook voor een volwassen publiek nodigt een boeiend geschiedenisverhaal uit tot verder onderzoek. Het leren luisteren naar een langer gestructureerd betoog geeft de cursist inzicht in hoe een gedachtegang ontwikkeld wordt.

3. De eindtermen komen per referentieperiode minimaal één maal aan bod in de les. De opdeling van de eindtermen in modules maakt dit reeds duidelijk. In de modules 1 en 3 ligt het accent op het verwerven van kennis en kennisvaardigheden; in de modules 2 en 4 worden vooral onderzoeksvaardigheden ingeoefend. Nochtans is het niet altijd mogelijk dit strikt gescheiden te houden. Het is daarom aangeraden om als leerkracht een overzicht bij te houden van de bereikte leerdoelen per leerstofonderdeel.

3 EVALUATIE

Evaluatie heeft tot doel informatie te geven over de mate waarin de doelstellingen bereikt zijn.

De score van de cursist op de summatieve evaluatie moet een weerspiegeling zijn van de mate waarin hij de kennis inzichtelijk en probleemgericht benaderd en verworven heeft. Ze moet ook een beeld geven over de mate waarin de cursist de nodige onderzoeks- en andere vaardigheden beheerst. Elk van deze vaardigheden wordt geëvalueerd.

3.1 KENNIS EN INZICHTEN

De leerkracht laat de cursisten:

- terugkerende historische begrippen uitleggen in eigen woorden;
- de grote lijnen van een leerstofonderdeel reproduceren;
- inzichten en verbanden binnen een leerstofonderdeel aantonen én tussen leerstofonderdelen.

De leerkracht kan hierbij gebruik maken van gesloten en open vragen.

3.2 VAARDIGHEDEN

De historische atlas

De leerkracht laat de cursist informatie halen uit historische kaarten en tijdlijnen. Hij kan hiervoor kiezen uit in de klas gebruikte kaarten/tijdlijnen of de vaardigheid testen door middel van een niet in de klas gebruikte kaart/tijdlijn.

Bronnen en historiografische materiaal

De leerkracht laat de cursist relevante informatie halen uit bijvoorbeeld een leestekst of afbeeldingen. Ook hier kan de moeilijkheidsgraad worden vergroot door gebruik te maken van niet in de klas gebruikt materiaal.

Eigen presentatie

De leerkracht kan de cursist zelf iets naar voor laten brengen. De opdrachten kunnen heel gevarieerd zijn: het resultaat van een onderzoekopdracht (atlas, leestekst, internet ...), een creatieve opdracht (drama, collage ...), een leerstofonderdeel presenteren ...

3.3 ATTITUDES

Creatieve opdrachten of persoonlijk onderzoekwerk lenen zich erg goed tot de observatie en de evaluatie van attitudes. Cursisten die louter op het cognitieve vlak sterk uit de hoek komen, lijken vaak weinig gemotiveerd voor het formuleren van een eigen mening.

Anderen geven pas dan blijk van diep inzicht en vooral betrokkenheid bij een leeronderwerp, wanneer ze de besproken feiten uit het verleden op een creatieve manier naar voor mogen brengen.

3.4 EXAMENVORM

De examenvorm kan divers zijn en kan per centrum anders worden ingevuld. Afhankelijk van de leerplandoelstellingen is permanente en/of summatieve evaluatie, mondelinge en/of schriftelijke evaluatie aangewezen.

4 MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

Minimaal vereist is het volgende materiaal:

- elke cursist dient te beschikken over een historische atlas, om de behandelde leerstof te situeren in tijd en ruimte;
- materiaal om te visualiseren: diaprojector met scherm en/of overheadprojector, televisie, video, DVD en beamer.

Daarnaast is het ook wenselijk, gezien de evolutie in de informatie- en communicatietechnologie, om de volgende uitrusting ter beschikking te hebben:

dragers van hedendaagse informatietechnologie zoals cd-rom, internetaansluiting...

De regelmatige toegang voor alle klassengroepen, tot een informatie- en communicatietechnologisch vaklokaal met voldoende computers zodat de cursisten zelfstandig kunnen werken, is sterk aan te bevelen.

5 BIBLIOGRAFIE

DIDACTISCHE EN HISTORIOGRAFISCHE BIBLIOGRAFIE.

ANKERSMIT, F.R., *Denken over geschiedenis. Een overzicht van moderne geschiedfilosofische opvattingen*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1984.

ANKERSMIT, F.R., *De navel van de geschiedenis. Over interpretatie, representatie en historische realiteit*, Historische uitgeverij, Groningen, 1990.

BELIEN, H., VAN SETTEN, G.J. (eds), *Discussie zonder eind. Geschiedschrijving in de twintigste eeuw*, Agon, Amsterdam, 1991.

BLOCH, M., *Pleidooi voor de geschiedenis of geschiedenis als ambacht*, Sun, Nijmegen, 1989.

DALHUISEN, L., WALHAIN, J., *Geschiedenis: een vakvertaling bij 'Onderwijskunde'*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1977.

DALHUISEN, L., *Geschiedenis op school*, 2 delen, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1982-83.

De BUCK, P., e.a., *Zoeken en schrijven. Handleiding bij het maken van een historisch werkstuk*, Gottmer, Bloemendaal, 1992.

DEFOORT, E., *Het klauwen van de historicus*, Hadewijch, Antwerpen en Baarn, 1997.

DE WEVER F., *Evalueren*, Cahiers voor didactiek 9, Wolters-Plantyn, Deurne, 2000.

DIJKSTRA, F., *De didactiek van geschiedenis*, Martinus Nijhoff, Leiden, 1988.

DUBY, G., *De geschiedenis gaat door. Het verhaal van een historicus*, Van Gennepe, Amsterdam, 1992.

DUPON W., *Historische vorming. (Leer)doelgericht en onderzoekend geschiedenis leren*. Cahiers voor didactiek 1, Wolters-Plantyn, Deurne, 1998.

FLAP, H., VAN LEEUWEN, M.H.D., *Op lange termijn. Verklaringen van trends in de geschiedenis van samenlevingen*, Verloren, Hilversum, 1994.

GOEGEBEUR, W. (ed.), *Historisch besef: hoe waarden-vol? Ontwikkeling van een analyse-instrument*, Onderwijs en samenleving 2, VUB Press, Brussel, 1999.

Historische Vorming. Visietekst, VVKSO, Brussel, 1997.

LORENTZ, C., *De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis*, Meppel, Boom en Amsterdam, 1990.

PREVENIER, W., *Uit goede bron. Introductie tot de historische kritiek*, Garant, Leuven en Apeldoorn, 1992.

SCHUERMANS, W., *Geschiedenisonderwijs. Een praktische handleiding voor de leraar geschiedenis*, De Sikkel, Oostmalle, 1997.

VAN DEN BERSSELAER, V., HOEKSEMA, K.J., *Discursieve vaardigheden. Leidraad voor probleemanalyse, argumentatie en onderzoek*, Coutinho, Bussum, 1995.

VAKBIBLIOGRAFIE

AERTS, E., DUPON, W., VAN DER WEE, H., *De economische ontwikkeling van Europa. Documenten. Deel I – Middeleeuwen 950-1450*, Universitaire Pers Leuven, 1985.

Algemene Geschiedenis der Nederlanden, delen 2 t.e.m. 11, Fibula-Van Dishoeck, Haarlem, 1981.

BANGE, P. e.a., *Tussen heks en heilige. Het vrouwbeeld op de drempel van de moderne tijd, 15de / 16de eeuw*, Sun, Nijmegen, 1985.

BAUER, R., DE VISSCHER, J., VANDEVONDELE, H., VAN DEN AUWEELE, D., *De twaalfde eeuw. Een breuklijn in onze beschaving*, De Nederlandsche Boekhandel, Kapellen, 1984.

- BELIEN, H.M., MULLER, M., RIJKEN, L.M., VAN SETTEN, G.J., VAN DER ZANDE, J., *Een geschiedenis van Europa 1500-1815. Historisch overzicht*, Nijgh en Van Ditmar, 's Gravenhage, 1989.
- CLICTEUR, P.B., VAN DOOREN, W. (red.), *Geschiedenis van het humanisme. Hoofdfiguren uit de humanistische traditie*, Boom, Meppel en Amsterdam, 1991.
- DE BOER, D.E.H., VAN HERWAARDEN, J., SCHEURVOGEL, J., *Middeleeuwen*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1989.
- DIEDERIKS, H.A., NOORDAM, D.J., QUISPEL, G.C., VRIES, P.H.H., *Van agrarische samenleving naar verzorgingsstaat. De modernisering van West-Europa sinds de vijftiende eeuw*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1987.
- DOYLE, W., "The Ancient Regime", in: *Studies in European History*, Macmillan Education LTD, LONDON, 1992.
- DUBY, G., *De kathedraalbouwers. Portret van de middeleeuwse maatschappij 980-1420*, Agon, Amsterdam, 1992.
- IM HOF, U., *Europa en de Verlichting*, Agon, Amsterdam, 1994.
- KAMEN, H., *European Society 1500-1700*, Routledge, London, 1994.
- KRASNER, M., CHABERSKI, S., JONES, D.K., *American Government. Structure and Process*, Macmillan Publishing CO, New York, 1977.
- MAALOUF, A., "Rovers, Christenhonden, Vrouwenschenkers". *De kruistochten in Arabische kronieken*, Muntinga, Amsterdam, 1991.
- MALAND, D., *Europe in the Sixteenth Century*, The Macmillan Press LTD, London, 1993.
- MARTINEZ MONTAVEZ P., RUIZ BRAVO-VILLASANTE, C., *Islam en Europa. Magie van een beschaving*, Davidsfonds, Leuven, 1992.
- PALMER, R.R., COLTON, J., *A history of the modern world*, A. Knopf, New York, 1983.
- PARRY, J.H., *Het tijdperk van ontdekkingen, 1450-1650*, Meulenhoff, Amsterdam, 1963.
- SCHOFFER, I., VANDER WEE, H., BORNEWASSER, J.A., *De lage landen van 1500 tot 1780*, Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1978.
- SEDILLOT, R., *Le coût de la Révolution française*, Librairie Académique Perrin, Paris, 1987.
- TUCHMAN, B., *De waanzinnige 14de eeuw*, Elsevier, Amsterdam/Brussel; 1984⁵.
- VAN CAENEGEM, R., *Geschiedenis van Engeland*, Davidsfonds, Leuven, 1997.
- VANDENBROEKE, C., *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*, Orbis en Orion, Beveren, 1982.
- VAN DE VOORDE, H., DELSAERDT, P., PRENEEL, L., VERAGHTERT, K., D'HOKER, M., *Bastille, Boerenkrijg en Tricolore. De Franse revolutie in de Zuidelijke Nederlanden*, Davidsfonds, Leuven, 1989.
- VAN OS, M., *Een kennismaking met de geschiedenis van de Nieuwe Tijd*, Coutinho, Muiderberg, 1984.
- VERBRUGGEN, J.F., FALTER, R., *1302. Opstand in Vlaanderen*, Lannoo, Tielt, 2002.
- VERLINDEN, C., *Het ontstaan van de Atlantische beschaving. Van Renaissance tot Verlichting*, Story-Scientia, Gent, 1965.

BIOLOGIE

Basisvorming ASO2

STRUCTUURSCHEMA

Module Biologie 1

40 It

Module Biologie 2

40 It

1 Uitgangspunten

BIOLOGIE ALS KENNISDOMEIN

Het vakdomein van de biologie richt zich tot de vraagstelling betreffende het leven. De vooruitgang in deze wetenschap heeft geleid tot revolutionaire inzichten over het leven en tot exponentiële groei van toepassingsgebieden zoals de biotechniek en de biomedische wetenschappen.

Binnen de natuurwetenschappen neemt biologie een unieke plaats in. Ze verschaft inzicht in de complexiteit van de levende natuur. Ze stelt de mens in staat zich een beeld te vormen van zijn betekenis als individu en als onderdeel binnen een groter geheel. Op deze wijze laat de biologie toe om een meer rationele en kritische visie te verkrijgen op tal van hedendaagse maatschappelijke problemen zoals milieuverstoring en -verontreiniging, racisme, overbevolking, bio-ethiek en gezondheid.

Een goed gefundeerde basiskennis betreffende biologie kan leiden tot correcties van onze conventionele visie op mens en natuur.

BIOLOGIE ALS ONDERWIJSVAK

De tendens van een biowetenschappelijk naar een biomaatschappelijk onderwijs is een tegemoetkoming aan de huidige maatschappelijke noden. Hierdoor biedt het biologieonderwijs een waarde kader aan voor het verdere leven. Een biomaatschappelijk onderwijs vormt zowel didactisch als natuurwetenschappelijk een verantwoord uitgangspunt voor het aanleren van essentiële biologische begrippen en concepten. Het verhoogt tevens de motivatie en interesse van de cursisten.

Het biologieonderwijs beoogt ook de ontwikkeling van de eigen persoon en het ontwikkelen van een maatschappelijk engagement. Cursisten leren vanuit biologische inzichten probleemoplossend te denken en te handelen.

Het bijbrengen van een onderzoeksattitude en het ontdekkend leren staan centraal in het biologieonderwijs.

5 MODULES

Module ASO2-B Biologie 1 (40 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke natuurwetenschappelijke concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een natuurwetenschappelijke basisvorming vereist is.

De thema's die aan bod komen zijn

- _ morfologie-fysiologie
- _ gedrag
- _ onderzoekend leren, leren onderzoeken
- _ wetenschap & maatschappij.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen natuurwetenschappen 2e graad ASO.

Instapvereisten

Geen

Studieduur

40 Lt

Beginsituatie

Van de cursisten wordt geen specifieke voorkennis verwacht.

De eventueel reeds opgedane wetenschappelijke kennis, uit het basisonderwijs, de eerste graad secundair onderwijs of de persoonlijke levenssfeer, kan worden benut.

Eindtermen

De eindtermen worden gerealiseerd in leersituaties die op een evenwichtige wijze steunen op de pijlers van biologie als wetenschap, als maatschappelijk verschijnsel en als toegepaste en praktische wetenschap.

Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen

Wetenschappelijke vaardigheden

- De cursisten kunnen
- E3 productietiketten interpreteren en veilig en verantwoord omgaan met stoffen.

Wetenschap en samenleving

- De cursisten kunnen
- E4 bij het verduidelijken van en het zoeken naar oplossingen voor duurzaamheidsvraagstukken wetenschappelijke principes hanteren die betrekking hebben op grondstoffenverbruik, energieverbruik, biodiversiteit en het leefmilieu.

Vakgebonden eindtermen biologie

- De cursisten kunnen
- B1 macroscopische en microscopische observaties en metingen uitvoeren in het kader van experimenteel biologisch onderzoek.
- B2 biologische informatie in schema's en andere ordeningsmiddelen weergeven.

Morfologie - Fysiologie

- De cursisten kunnen
- B3 bij de mens bouw, werking en onderlinge samenhang van het skelet, spierstelsel, hormonaal stelsel, zintuigen en zenuwstelsel beschrijven.
- B4 voorbeelden van zintuiglijke, motorische, neurale of hormonale stoornissen toelichten en illustreren hoe ze eventueel kunnen worden vermeden.

Gedrag

- De cursisten kunnen
- B5 met voorbeelden verschillen tussen aangeboren en aangeleerd gedrag illustreren.

Leerplandoelen

Eindtermen	Leerplandoelen
	Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen
	Wetenschappelijke vaardigheden
	De cursisten kunnen
E3	productetiketten interpreteren en veilig en verantwoord omgaan met stoffen.
	Wetenschap en samenleving
	De cursisten kunnen
E4	bij het verduidelijken van en het zoeken naar oplossingen voor duurzaamheidsvraagstukken wetenschappelijke principes hanteren die betrekking hebben op grondstoffenverbruik, energieverbruik, biodiversiteit en het leefmilieu
	Vakgebonden eindtermen biologie
	De cursisten kunnen
B1	macroscopische en microscopische observaties en metingen uitvoeren in het kader van experimenteel biologisch onderzoek
B2	biologische informatie in schema's en andere ordeningsmiddelen weergeven
	Morfologie - Fysiologie
	De cursisten kunnen
B3	bij de mens bouw, werking en onderlinge samenhang van het skelet, spierstelsel, hormonaal stelsel, zintuigen en zenuwstelsel beschrijven
B4	voorbeelden van zintuiglijke, motorische, neurale of hormonale stoornissen toelichten en illustreren hoe ze eventueel kunnen worden vermeden
	Gedrag
	De cursisten kunnen
B5	met voorbeelden verschillen tussen aangeboren en aangeleerd gedrag illustreren

Methodologische wenken en voorbeelden

Regelsystemen:

- illustreren met concrete voorbeelden
- stoornissen: bijziendheid, verziendheid, cataract, gevolgen van lawaaioverlast, multiple-sclerose, epilepsie, hersenvliesontsteking, diabetes

Bouw en werking van een zintuig: a.h.v. aangepast aanschouwelijk materiaal (o.a. model, dia, video, dissectie runderoog, cd-rom) verband leggen met de functie van en bril of contactlenzen

Bouw en functies van het zenuwstelsel; a.h.v. aangepast aanschouwelijk materiaal (o.a. model, dia, video)

Bouw en functies van het hormonaal stelsel: de samenhang en het evenwicht binnen dit stelsel zijn uitgangspunten voor de bespreking van dit stelsel. Een schema kan de verschillende delen en hun verbondenheid illustreren.

Gedrag: bijv. Verschillen tussen mannen en vrouwen in relatie tot hun hormoonproductie en de hormonenbalansen en de bouw van de hersenen (EOS 09/10/93)

Verantwoord omgaan met stoffen en productetiketten interpreteren kan aan bod komen bij een microscopieles.

Module ASO2-B Biologie 2 (40 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke natuurwetenschappelijke concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een natuurwetenschappelijke basisvorming vereist is.

De thema's die aan bod komen zijn

- _ ecologie
- _ onderzoekend leren, leren onderzoeken
- _ wetenschap & maatschappij

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen natuurwetenschappen 2e graad ASO.

Instapvereisten

Geen

Gewenste voorkennis

De competenties van de module “ASO2-B Biologie 1”

Studieduur

40 Lt

Beginsituatie

Van de cursisten wordt geen specifieke voorkennis verwacht.

De eventueel reeds opgedane wetenschappelijke kennis, uit het basisonderwijs, de eerste graad secundair onderwijs of de persoonlijke levenssfeer, kan worden benut.

Eindtermen

De eindtermen worden gerealiseerd in leersituaties die op een evenwichtige wijze steunen op de pijlers van biologie als wetenschap, als maatschappelijk verschijnsel en als toegepaste en praktische wetenschap.

Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen

Wetenschappelijke vaardigheden

- De cursist kan
- E3 productetiketten interpreteren en veilig en verantwoord omgaan met stoffen.

Wetenschap en samenleving

- De cursist kan
- E4 bij het verduidelijken van en het zoeken naar oplossingen voor duurzaamheidsvraagstukken wetenschappelijke principes hanteren die betrekking hebben op grondstoffenverbruik, energieverbruik, biodiversiteit en het leefmilieu.
- E5 De natuurwetenschappen als onderdeel van de culturele ontwikkeling duiden en de wisselwerking met de maatschappij op ecologisch, ethisch en technisch vlak illustreren.

Vakgebonden eindtermen biologie

- De cursist kan
- B1 macroscopische en microscopische observaties en metingen uitvoeren in het kader van experimenteel biologisch onderzoek.

Ecologie: interacties tussen organismen en hun omgeving

- De cursist kan
- B6 op het terrein organismen in hun habitat waarnemen en beschrijven.
- B7 bij waargenomen organismen overeenkomsten en verschillen beschrijven en deze organismen in een eenvoudige classificatie plaatsen.
- B8 voorbeelden geven van interacties tussen organismen en hun omgeving en van interacties tussen organismen van dezelfde soort en van organismen van verschillende soorten.

Ecologie: ecosystemen

- De cursist kan
- B9 aan de hand van voorbeelden het begrip ecosysteem omschrijven en verduidelijken.
 - B10 illustreren dat micro-organismen uiteenlopende functies vervullen in de natuur.
 - B12 aan de hand van voorbeelden het belang van biodiversiteit in ecosystemen aantonen.

Ecologie: energiedoorstroming en materiëkringloop

- De cursist kan
- B11 een eenvoudige materiëkringloop en de energiedoorstroming in een ecosysteem beschrijven.

Ecologie: mens en milieu

- De cursist kan
- B13 illustreren dat bacteriën en virussen de menselijke gezondheid beïnvloeden.

Leerplandoelen

Eindtermen	Leerplandoelen
	Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen
	Wetenschappelijke vaardigheden
	De cursisten kunnen
E3	productetiketten interpreteren en veilig en verantwoord omgaan met stoffen.
	Wetenschap en samenleving
	De cursisten kunnen
E4	bij het verduidelijken van en het zoeken naar oplossingen voor duurzaamheidsvraagstukken wetenschappelijke principes hanteren die betrekking hebben op grondstoffenverbruik, energieverbruik, biodiversiteit en het leefmilieu
E5	de natuurwetenschappen als onderdeel van de culturele ontwikkeling duiden en de wisselwerking met de maatschappij op ecologisch, ethisch en technisch vlak illustreren.
	Vakgebonden eindtermen biologie
	De cursisten kunnen
B1	macroscopische en microscopische observaties en metingen uitvoeren in het kader van experimenteel biologisch onderzoek.
	Ecologie: interacties tussen organismen en hun omgeving
	De cursisten kunnen
B6	op het terrein organismen in hun habitat waarnemen en beschrijven.
B7	bij waargenomen organismen overeenkomsten en verschillen beschrijven en deze organismen in een eenvoudige classificatie plaatsen.
B8	voorbeelden geven van interacties tussen organismen en hun omgeving en van interacties tussen organismen van dezelfde soort en van organismen van verschillende soorten.
	Ecologie: ecosystemen
	De cursisten kunnen
B9	aan de hand van voorbeelden het begrip ecosysteem omschrijven en verduidelijken.
B10	illustreren dat micro-organismen uiteenlopende functies vervullen in de natuur.
B12	aan de hand van voorbeelden het belang van biodiversiteit in ecosystemen aantonen.
	Ecologie: energiedoorstroming en materiekringloop
	De cursisten kunnen
B11	een eenvoudige materiekringloop en de energiedoorstroming in een ecosysteem beschrijven.
	Ecologie: mens en milieu
	De cursisten kunnen
B13	illustreren dat bacteriën en virussen de menselijke gezondheid beïnvloeden.

Methodologische wenken en voorbeelden

Algemeen:

Het zelf waarnemen wordt benadrukt. Zelf veld onderzoek uitvoeren kan zeer beklijvend werken, maar het is tijdrovend, zeer afhankelijk van allerlei randvoorwaarden (seizoen, weer, interesses van de groep) en moeilijk realiseerbaar met een relatief grote klasgroep.

Het kan echter ook gestuurd of begeleid worden door een leerkracht met veldervaring of door een natuurgids. Het leren kijken en het zelf ontdekken is echter een basisvoorwaarde voor betrokkenheid met de natuur rondom ons en moet dus aan bod komen.

Deze natuuruitstap moet niet noodzakelijk gebeuren in een veraf gelegen natuurreservaat, maar kan ook in een tuin, een park, een weide, een vijver ... Het kan ook gebeuren a.h.v. een film.

Als men zelf veldonderzoek wil opzetten, dan kunnen, bijvoorbeeld, wateronderzoek of bodemonderzoek naar voren worden geschoven.

Dergelijk onderzoek is uitstekend geschikt voor groepswork. Een goede organisatie (dus een goede voorbereiding) met een duidelijk omlijnde taak is absoluut noodzakelijk.

De leerplandoelen voor de leerinhoud ecologie kunnen allemaal gerealiseerd worden vertrekkend vanuit het onderzochte ecosysteem. Dit zal zeker voldoening schenken aan de cursisten en de waarde van het onderzoek verhogen. Anderzijds is dit nogal ambitieus en kunnen allerlei randvoorwaarden dit onmogelijk maken.

Voedselrelaties:

Classificatie: hier kan men benadrukken dat niet om het even welk kenmerk een goede basis is voor classificatie.

Materiekringloop en energiedoorstroming: toelichting van de fotosynthese en de ademhaling, en van de wisselwerking tussen beide, is hier een mogelijke benadering. Voedselpiramides kunnen hier ook besproken worden en verduidelijking brengen over het dalend aantal organismen naarmate in de piramides en hoger trofisch niveau wordt bereikt.

Rol van de micro-organismen

- Functie in de natuur is reeds behandeld bij de bespreking van de reducenten. Dit kan hier nog uitgebreid worden met zeer concrete voorbeelden, zoals waterzuivering. Als de natuur in de breedste zin wordt geïnterpreteerd, kan er ook worden ingegaan op alcoholgisting, voedselbederf, kaasbereiding.
- Invloed op de menselijke gezondheid: Hier kan er worden ingegaan op een specifieke ziekte uit de actualiteit: AIDS, hersenvliesontsteking.

Wisselwerking mens en milieu: dat kan gebeuren aan de hand van door de cursisten zelf opgezochte informatie, uit krantenartikels of het internet.

6 EVALUATIE

Bij de aanvang van elke module wordt aan de cursisten meegedeeld hoe de evaluatie verloopt, hoe rekening gehouden wordt met dagelijks werk en/of zelfstandig werk en/of praktische proeven.

Bij de evaluatie wordt rekening gehouden met alle eindtermen die van toepassing zijn voor het vak: de gemeenschappelijke, de algemene en de vakspecifieke eindtermen.

7 MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

De leraar kan beschikken over een werktafel met water- en energievoorzieningen om demonstratieproeven te kunnen uitvoeren.

Het lokaal beschikt over projectiemogelijkheid.

Er is voldoende basismateriaal en specifiek materiaal voor het uitvoeren van demonstratieproeven.

Er is een minimum aan materiaal om experimenten te laten uitvoeren door cursisten.

8 BIBLIOGRAFIE

8.1.1 Handboeken

Raadpleeg de websites van o.m. volgende uitgeverijen:

www.pelckmans.be

www.plantyn.com

www.vanin.be

www.diekeure.be

8.1.2 Tijdschriften

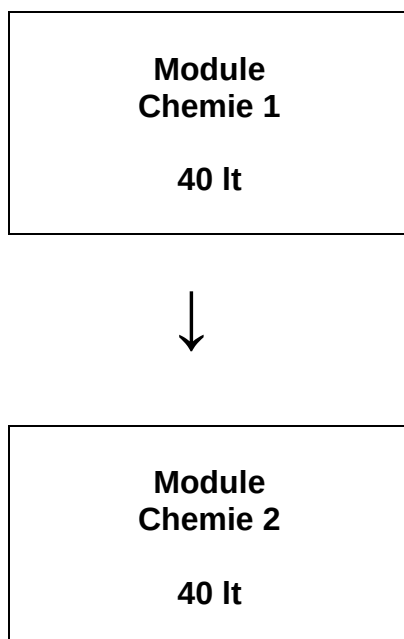
EOS, Wetenschap en Technologie voor Mens en Maatschappij - Maandelijks tijdschrift - www.eos.be en www.eosweb.com

New Scientist: www.newscientist.nl

CHEMIE

Basisvorming ASO2

STRUCTUURSCHEMA

1 Uitgangspunten

Chemie als kennisdomein

Chemie bestudeert de 'moleculaire' structuur van stoffen, eigenschappen die er uit voortvloeien, transformaties en energie-uitwisselingen die kunnen optreden. Zoals andere natuurwetenschappen biedt chemie een kader aan om de fysische werkelijkheid te interpreteren (door ordenen en verklaren) en om er handelend mee om te gaan. Dit kader bevat begrippen en modellen, wetten en regels die toelaten om problemen in de fysische werkelijkheid te herkennen en te formuleren en er oplossingen voor te zoeken. Op deze wijze is chemie ook in essentie een probleemherkende en probleemoplossende activiteit.

Chemie karakteriseert en classificeert stoffen op basis van samenstelling en eigenschappen. Ze beschrijft en ordent de submicroscopische corpusculaire structuren waaruit stoffen zijn opgebouwd. Verschijnselen die op macroscopische schaal plaatsvinden, worden verklaard op een submicroscopisch corpusculair niveau.

Chemie als onderwijsvak

Door het opbouwen van gestructureerde kennis in de chemie, het verwerven van inzicht in de bouw van de materie en in het verloop van stofomzettingen kunnen de cursisten:

- gepaste attitudes ontwikkelen in verband met onze leefwereld,
- inzicht verwerven in de rol die chemie vervult in de samenleving en op een gefundeerde wijze hierover een oordeel vellen,
- de gunstige invloed die chemie heeft op onze welvaart erkennen,
- verworven kennis toepassen,
- probleemoplossend en toepassingsgericht denken en handelen.

Het chemieonderwijs moet de cursisten in staat stellen om zich een objectief beeld van de chemie te vormen. De cursisten moeten tot het besef komen dat chemie niet wereldvreemd maar betrokken is op de eigen leefwereld en dat chemie in feite overal is. Hiervoor moeten ze de link kunnen leggen tussen enerzijds waarnemingen en experimenten in een klassituatie en anderzijds situaties uit de leefwereld. Zo wordt hun belangstelling voor chemie gewekt en onderhouden.

9 MODULES

Module ASO2-B Chemie 1 (40 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke natuurwetenschappelijke concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een natuurwetenschappelijke basisvorming vereist is.

De thema's die aan bod komen zijn

- eigenschappen en classificatie van stoffen
- corpusculaire structuren
- kwalitatieve en kwantitatieve analyse
- dynamiek van chemische processen
- onderzoekend leren, leren onderzoeken
- wetenschap & maatschappij.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen natuurwetenschappen 2e graad ASO.

Instapvereisten

Geen

Studieduur

40 Lt

Beginsituatie

Van de cursisten wordt geen specifieke voorkennis verwacht. Evenwel wordt rekening gehouden met de reeds opgedane kennis met betrekking tot wetenschappen (basisonderwijs, eerste graad secundair onderwijs, vanuit de levenssfeer).

Eindtermen

De eindtermen worden gerealiseerd in leersituaties die op een evenwichtige wijze steunen op de pijlers van chemie als wetenschap, als maatschappelijk verschijnsel en als toegepaste en praktische wetenschap.

Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen

Wetenschappelijke vaardigheden

- De cursist
- E2 gaat vaardig om met nauwkeurigheid van meetwaarden en gebruikt wetenschappelijke terminologie, symbolen en SI-eenheden correct.

Vakgebonden eindtermen chemie

Eigenschappen en classificatie van stoffen

- De cursist kan
- C1 mengsels en zuivere stoffen onderscheiden aan de hand van gegeven of waargenomen fysische eigenschappen.
- C4 aan de hand van de chemische formule een representatieve stof benoemen en classificeren als:
- anorganische of organische stof;
 - enkelvoudige of samengestelde stof;
- * in het geval van enkelvoudige stof als:
- ° metaal;
 - ° niet-metaal;
 - ° edelgas;
- * in het geval van anorganische samengestelde stof als:
- ° oxide;
 - ° hydroxide;
 - ° zuur;
 - ° zout

Corpusculaire structuren

De cursist kan

- C9 de samenstelling van een atoom afleiden uit nucleonental en atoomnummer en, voor atomen met $Z \leq 18$, hun elektronenconfiguratie en hun plaats in het periodiek systeem van de elementen geven.
- C10 voor alle atomen uit de hoofdgroepen het aantal elektronen op de buitenste hoofdschil afleiden uit hun plaats in het periodiek systeem.
- C5 aan de hand van de chemische formule een representatieve stof of stofdeeltje classificeren als respectievelijk
- opgebouwd uit atomen, moleculen, mono- en/of polyatomische ionen
 - atoom, molecule of ion.

Dynamiek van chemische processen

De cursist kan

- C6 aan de hand van waarnemingen een chemische reactie classificeren als:
- endo-, exo-energetisch.

Kwalitatieve en kwantitatieve analyse

De cursist kan

- C3 een geschikte methode suggereren om een zuivere stof uit een mengsel te isoleren.
- C2 mengsels herkennen als homogeen, heterogeen, een oplossing, emulsie of suspensie op basis van aggregatietoestand of informatie over de deeltjesgrootte van de componenten.

Leerplandoelen

Eindtermen	Leerplandoelen	Leerinhouden
	Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen	
	Wetenschappelijke vaardigheden	
	De cursisten kunnen	
E2	vaardig omgaan met nauwkeurigheid van meetwaarden en wetenschappelijke terminologie, symbolen en SI-eenheden correct gebruiken.	
	Vakgebonden eindtermen chemie	
	Eigenschappen en classificatie van stoffen	
	De cursisten kunnen	
C1	mengsels en zuivere stoffen onderscheiden aan de hand van gegeven of waargenomen fysische eigenschappen	mengsels en zuivere stoffen
C4	aan de hand van de chemische formule een representatieve stof benoemen en classificeren als: - anorganische of organische stof; - enkelvoudige of samengestelde stof; * in het geval van enkelvoudige stof als: ° metaal; ° niet-metaal; ° edelgas; * in het geval van anorganische samengestelde stof als: ° oxide; ° hydroxide; ° zuur; ° zout;	enkelvoudige zuivere stoffen samengestelde zuivere stoffen
	Corpusculaire structuren	
	De cursisten kunnen	
C9	de samenstelling van een atoom afleiden uit nucleonental en atoomnummer en, voor atomen met $Z \leq 18$, hun elektronenconfiguratie en hun plaats in het periodiek systeem van de elementen geven.	atoombouw en periodiek systeem
C10	voor alle atomen uit de hoofdgroepen het aantal elektronen op de buitenste hoofdschil afleiden uit hun plaats in het periodiek systeem.	atoombouw en periodiek systeem
C5	aan de hand van de chemische formule een representatieve stof of stofdeeltje classificeren als respectievelijk - opgebouwd uit atomen, moleculen, mono- en/of polyatomische ionen - atoom, molecule of ion.	samengestelde zuivere stoffen chemische bindingen
	Dynamiek van chemische processen	
	De cursisten kunnen	
C6	aan de hand van waarnemingen een chemische reactie classificeren als: - endo-, exo-energetisch.	energetische aspecten

Eindtermen	Leerplandoelen	Leerinhouden
	Kwalitatieve en kwantitatieve analyse	
	De cursisten kunnen	
C3	een geschikte methode suggereren om een zuivere stof uit een mengsel te isoleren.	scheidingstechnieken
C2	mengsels herkennen als homogeen, heterogeen, een oplossing, emulsie of suspensie op basis van aggregatietoestand of informatie over de deeltjesgrootte van de componenten.	Soorten mengsels

Methodologische wenken en voorbeelden

Algemeen

De uitbouw van het chemieonderwijs vereist een bijzondere aandacht voor het tonen van de expliciete samenhang tussen de diverse onderdelen van chemie als wetenschap namelijk:

- beschrijving en ordening van submicroscopische structuren waaruit stoffen zijn opgebouwd,
- classificeren en karakteriseren van stoffen op basis van hun samenstelling en eigenschappen,
- ordenen en beschrijven van stofveranderingen en interacties tussen stoffen op corpusculair niveau met de bijbehorende energetische aspecten.

Het chemieonderwijs moet ook aandacht vragen voor chemie als maatschappelijk proces waarbij historische en ethische aspecten ook een rol spelen.

Met het oog op een evenwichtige vorming is het van belang leerinhouden uit te bouwen met aandacht voor technische en toepassingsgerichte aspecten van chemie.

Het weergeven van toepassingen mag wel niet leiden tot nodeloos geheugenwerk bij de cursisten.

Taal en denken zijn nauw met elkaar verbonden: helder denken in de chemie veronderstelt een ondubbelzinnig taalgebruik. Aan het correct leren hanteren van de chemische vaktaal moet bijgevolg bijzondere aandacht worden besteed. Concepten, stofnamen en symbolen moeten zorgvuldig en eenduidig gebruikt worden.

Zoals in andere natuurwetenschappen neemt ook in de chemie het experiment een belangrijke plaats in. In het onderwijs mag het experiment niet uitsluitend een visualiseringsmiddel van chemische verschijnselen zijn maar zal het ook worden aangewend om het onderzoekend handelen als onderdeel van de wetenschappelijke onderzoeksmethode te ontwikkelen. Tevens biedt het zelfstandig experimenteren de mogelijkheid typische vaardigheden en attitudes te verwerven.

De didactische aanpak moet het wekken en onderhouden van de belangstelling voor chemie beogen. Men dient steeds de zelfwerkzaamheid van de cursisten te stimuleren en hen de toepasbaarheid van het geleerde laten ervaren.

Omdat de cursisten soms voor het eerst kennismaken met chemie in het onderwijs is het van zeer groot belang dat hun interesse voor dit vak gewekt wordt en dat een stevige basiskennis verworven wordt met het oog op de derde graad.

De leraar chemie zou in staat moeten zijn om het eerder negatief beeld dat bij sommigen leeft in verband met chemie om te buigen. Door met vele visuele voorstellingen en experimenten (met herkenbare reagentia) de leerstof contextgericht aan te brengen en te illustreren zullen de cursisten merken dat chemische reacties zich niet alleen afspelen in laboratoria, maar dat chemie overal is.

Een enthousiaste leraar zal de cursisten ertoe aanzetten vragen te stellen over het hoe en waarom. Een constante interactie tussen leraar en cursisten zal ongetwijfeld de belangstelling voor chemische processen bij de cursisten opwekken.

Mengsels en zuivere stoffen

Men kan het best een collectie aanleggen van verschillende **mengsels**, die afkomstig zijn uit de eigen leefwereld, zoals bijvoorbeeld zand, graniet, grind, vogelzaad, beekwater, leidingwater, vruchtensappen, koffie en thee, kleurstiften, melk, boter, olie, yoghurt, wijn, bier enz.

Van vele voedingsproducten staan de samenstellingen vermeld op de verpakkingen, men kan bijvoorbeeld 3 soorten margarine met elkaar vergelijken qua samenstelling.

Van deze mengsels kan men met eenvoudige **scheidingstechnieken**, zoals filtreren, centrifugeren, destilleren, kristalliseren, extraheren, adsorberen, eenvoudige papierchromatografie, de stoffen scheiden in hun zuivere stoffen.

Voorbeelden:

- een heterogeen mengsel filtreren
- met water een extractie van suiker uit een suiker/zand mengsel uitvoeren
- de kleuren van viltstiften scheiden met water als loopvloeistof
- pH van huishoudproducten bepalen met pH strookjes en/of pH meter en/of universeelindicator
- proefbuisreacties uitvoeren zoals neerslagreacties, zuur-base reacties, gasontwikkelingsreacties.

Wijzen op het gebruik van scheidingstechnieken in het dagelijkse leven, zoals koffiezetstoel, stofzuiger, decanteerfles, stofmaskers, dampkap, wasmachines en droogzwierders, sla zwierder, werking van detergents en wasproducten, geurvreters.

In de industrie werkt men met grote afzuigsystemen in tunnels en werkplaatsen waar men stofdeeltjes uit de lucht haalt om te zuiveren, werking van waterzuiveringstations, recyclage van verschillende materialen steunt ook op sorteren, zuiveren, en herwerken.

Men kan de **fysische eigenschappen** bepalen van zuivere stoffen en mengsels, met toestellen voor kookpunt, smeltpunt, dichtheid.

Door gebruik te maken van gegeven lijsten met smelt- en kookpunten, vaststellingen bij indicatorreacties enerzijds en de experimentele bepalingen anderzijds kunnen de cursisten afleiden of we te doen hebben met een mengsel of een zuivere stof.

De oorsprong van een stof, synthetisch of natuurlijk, heeft geen invloed op de eigenschappen van de stof.

Gezondheid, giftigheid of schadelijkheid heeft niets met de oorsprong te maken: synthetisch bereid vitamine C is identiek aan het natuurlijke product. En sommige natuurlijke planten hebben giftige vruchten. De bewering "synthetisch is slecht en natuurlijk is goed" is dus foutief.

De **grootteorde van de deeltjes** is niet altijd visueel waar te nemen, dus kan men ook andere toestellen gebruiken om de kleinere deeltjes te zien zoals een vergrootglas of een microscoop, of door papierchromatografie kan men kleurstiften scheiden in hun samengestelde kleuren.

Aan de hand van de grootteorde van de deeltjes, en de aggregatietoestand van de verschillende stoffen, kan men soorten van mengsels hebben: homogeen, heterogeen, oplossing, emulsie, suspensie, rook, nevel, aerosol. Als men weet welk mengsel men heeft kan men een aangepaste scheidingsmethode suggereren om ze te scheiden in zuivere stoffen. Voorbeelden van toepassingen: zuiveren van ertsen,...

De **eigenschappen van allerlei stoffen** kan men aanbrengen door voorbeelden uit de dagelijkse omgeving, de industrie of de natuur.

De eigenschappen van metalen bijv. kan men bespreken aan de hand van hun toepassingen als bijv. vuurwerk dat verschillende kleuren heeft naargelang het soort of soorten metalen die gebruikt worden, naargelang hun geleidingsvermogen, hun toepassingen in de elektriciteit en elektrische toestellen (zie tabel van het periodiek systeem van toepassingen van de elementen), gemakkelijk elektronen afstaan kan aangetoond worden bij de werking van batterijen.

Men kan bijvoorbeeld een lichtgevoelig papier op de vensterbank laten liggen met daarop een sleutel, of een mes of een ander plat voorwerp, dan maakt men op die manier een fotogram, langzame omzetting van AgCl in fotografisch zilver.

Men kan door molecuulmodellen en roosterstructuren **visualiseren** hoe de **samengestelde en zuivere stoffen** zijn opgebouwd.

Klassementen van stoffen kan men opmaken:

- aan de hand van etiketten op verpakkingen van bijvoorbeeld voedingsmiddelen, reinigingsmiddelen, waspoeders, verven, afbijtmiddelen, enz.,
- opzoeken (via boeken, CD-rom of internet) van samenstellingen van bijvoorbeeld inox, staal, brons, olieverf, klei, mortel, cement, enz.

Men komt aldus tot de classificering:

- enkelvoudige stoffen: metalen, niet-metalen en edelgassen (atomen),
- samengestelde stoffen (moleculen),
- geladen deeltjes (mono- of polyatomische ionen).

Voorbeelden:

- He: opgebouwd uit losse atomen
- H₂, H₂O: opgebouwd uit moleculen
- NaCl: opgebouwd uit mono-atomische ionen
- CuSO₄: opgebouwd uit mono- en polyatomische ionen
- NH₄NO₃: opgebouwd uit polyatomische ionen
- Cl⁻: monoatomisch ion
- SO₄²⁻: polyatomisch ion

Voor verschillende moleculen kan men klassementen maken voor anorganische (formules herkennen van zuren, basen, zouten, oxiden) en organische stoffen. Voor de organische stoffen kan men met een brutoformule geen klassement ontdekken, maar we kunnen aangeven dat een formule met veel C en H een organische molecule is.

Atoombouw en periodiek systeem

Men kan de **atoombouw** best **visualiseren** door modellen, transparanten, videobeelden, computersimulatie enz. Het **historisch** groeien vermelden hoe men tot de huidige atoombouw is gekomen, vermelden dat chemie een zeer recente wetenschap is, veel jonger dan andere wetenschappen, maar ook nog volop in ontwikkeling is met

telkens nieuwe ontdekkingen. De elementaire deeltjes die de cursist moet kunnen aangeven is een zeer simplistische maar zeer handige voorstelling van het atoom, momenteel zoekt men nog steeds verder naar een verfijnder atoommodel (eventueel aangeven met een artikel(s) uit natuur&techniek, EOS of internet).

Elke cursist krijgt reeds van in het begin van het schooljaar een **P.S. van de elementen**, samen met een P.S. met de toepassingen van deze elementen in onze omgeving. De benamingen van de elementen moeten reeds herhaaldelijk vermeld worden als men de stofklassen gaat opstellen, men weet reeds de plaatsen van metalen, niet-metalen en edelgassen.

De tabel moet steeds visueel in de klas aanwezig zijn, als kaart of als transparant.

De uitleg van één kader, met alle gegevens erin, geeft een inzicht in de eigenschappen van een element, we wijzen op overeenkomsten in de kolommen en de rijen.

Men kan de elektronenconfiguratie vergelijken van enkele typische metalen, niet-metalen en vergelijken met de edelgasconfiguratie.

Het begrip oxidatiegetal kan aangebracht worden als het vermogen van het atoom om elektronen op te nemen of af te staan, afhankelijk van hun plaats in het P.S., hierdoor kan men begrijpen waarom er samengestelde stoffen bestaan en in welke atoomverhouding dit gebeurt.

Chemische bindingen

Men kan een **ion verbinding** aantonen als een combinatie van twee elementen afkomstig uit metalen en niet-metalen, ze hebben een groot elektronegativiteitsverschil, wat resulteert in een elektronenoverdracht en dat brengt ons tot een lading.

Men weet reeds uit de stoffenklassen dat er mono- en polyatomische ionen zijn, dat dit geladen deeltjes zijn. Ladingen kan men aantonen met eenvoudige proeven uit de elektrostatica, om het bestaan van elektrische ladingen aan te duiden, en de krachtwerking aan te tonen tussen ladingen. (bijv. wrijving van een glazen staaf met een wollen doek, zal papiersnippers aantrekken)

Dus een ionverbinding kan men voorstellen door mono en/of polyatomische groepen te schrijven elk met gelijk aantal tegengestelde ladingen.

Een eigenschap van een ionverbinding is dat ze zich splitst in ionen als het in water wordt opgelost, en op die manier zal het elektrische stroom geleiden (aantonen met proef of video).

De **atoombindingen** kan men voorstellen door gebruik te maken van de Lewis voorstelling en tal van voorbeelden.

Elektrisch geleidingsvermogen

Men kan voor verschillende stoffen aantonen of ze elektrisch geleidend zijn of niet, de verklaring wordt gegeven aan de hand van hun bindingswijze. Met verschillende voorbeelden uit de omgeving kan men de praktische toepassingen geven van het feit of een stof elektrisch geleidend is of niet. Het gebruik van bliksemafleiders verklaren, elektrische draden met binnenin de geleidende metalen die omringd zijn met isolerende omhulsels.

De cursisten kunnen verklaren dat:

- metalen (zowel vast als vloeibaar) geleidend zijn voor de elektrische stroom omwille van de vrije elektronen
- ionverbindingen in vaste toestand niet geleidend zijn omdat de ionen vast zitten in een ionrooster
- ionverbindingen in vloeibare toestand geleidend zijn omdat er vrije ionen zijn
- vaste, vloeibare en gasvormige atoomverbindingen niet geleidend zijn omdat er geen vrije ladingsdragers (ionen of elektronen) aanwezig zijn

Kristalroosters

Om kristalroosters te visualiseren maakt men gebruik van 3-D modellen, video's, computersoftware of internet. Men kan ook misschien mineralen tonen of gaan bezichtigen in een museum van geologie, om de kristalvormen te zien, zowel groot als klein zijn de roosters van eenzelfde stof van dezelfde vorm.

Voorbeelden:

- keukenzout: ionrooster, opgebouwd uit natrium- en chlorideionen, formule NaCl, ionbinding tussen de ionen, vast kristallijn bij kamertemperatuur omwille van de sterke elektrostatische ionbindingen, in vaste toestand niet elektrisch geleidend omdat er geen vrije ionen aanwezig zijn.
- grafiet: atoomrooster, formule C, opgebouwd uit C-atomen die via atoombindingen met elkaar verbonden zijn, uit de gelaagde structuur van het atoomrooster kan men verklaren waarom men grafiet kan gebruiken als smeermiddel.
- ijs: molecuulrooster, formule H₂O, opgebouwd uit watermoleculen die in een roosterstructuur samengehouden worden door waterstofbruggen, de ijsbloemen die in de winter ontstaan op de ruiten kan men verklaren aan de hand van dit molecuulrooster.

Nomenclatuur

De benaming van stoffen wordt reeds gegeven van in het begin bij het opstellen van stofklasseringen. Door het veelvuldig gebruik van de juiste benaming van een stof, met zijn bijhorende chemische formule, leert de cursist gaande weg de juiste nomenclatuur.

Telkens men over een nieuwe stof spreekt, geeft men de chemische formule en de juiste benaming.

Energetische aspecten

Voorbeelden van exo-energetische processen

- batterij: er komt elektrisch energie vrij
- verbrandingsmotor: chemische energie wordt omgezet in kinetisch energie en warmte-energie
- brandende lucifer: er komt lichtenergie en warmte-energie vrij
- oplossen van NaOH in water: de temperatuur van de oplossing stijgt (de producten in de handel om afvoerbuizen te ontstoppen)

Voorbeelden van endo-energetische processen

- elektrolyse van water: splitsen onder invloed van elektrische energie
- fotolyse van AgCl: splitsen onder invloed van licht
- thermolyse: splitsen onder invloed van warmte
- dehydratatie van blauw kopersulfaat
- oplossen van NH_4NO_3 in water: de temperatuur van de oplossing daalt

Zuurtegraad

De pH bepalen kan men door middel van:

- pH-indicatorpapiertjes
- pH-meter
- universeelindicator-papiertjes en bijbehorende kleurenkaart

Voorbeelden van oplossingen om te testen:

- cola
- zeepoplossingen
- reinigingsmiddelen
- tafellazijn
- keukenzoutoplossing

De cursisten kunnen aan de hand van de pH-waarde spreken over een zuur, base of een neutrale oplossing. Men kan verwijzen naar het gebruik van pH-schaal in allerlei domeinen zoals bijvoorbeeld grond- en wateronderzoek (zie eenvoudige sets in tuincentra, aquariumwinkels, enz.)

Module ASO2-B Chemie 2 (40 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke natuurwetenschappelijke concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een natuurwetenschappelijke basisvorming vereist is.

De thema's die aan bod komen zijn

- corpusculaire structuren
- interactie tussen deeltjes
- kwantitatieve en kwalitatieve analyse
- onderzoekend leren, leren onderzoeken
- wetenschap & maatschappij

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen natuurwetenschappen 2e graad ASO.

Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Chemie 1".

Studieduur

40 Lt

Beginsituatie

De cursisten dienen geslaagd te zijn in het eindexamen van Module 1 of in een toelatingsexamen tot Module 2.

Eindtermen

De eindtermen worden gerealiseerd in leersituaties die op een evenwichtige wijze steunen op de pijlers van chemie als wetenschap, als maatschappelijk verschijnsel en als toegepaste en praktische wetenschap.

Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen

Wetenschappelijke vaardigheden

- De cursist kan
- E1 onder begeleiding de volgende aspecten van de natuurwetenschappelijke methode gebruiken bij het onderzoek van een natuurwetenschappelijk probleem:
- een onderzoeksvraag hanteren;
 - een hypothese of verwachting formuleren;
 - met een aangereikte methode een experiment, een meting of een terreinwaarneming uitvoeren en daarbij specifiek materiaal correct hanteren;
 - onderzoeksresultaten weergeven in woorden, in een tabel of een grafiek;
 - uit data, een tabel of een grafiek relaties en waarden afleiden om een besluit te formuleren.
- E2 vaardig omgaan met met nauwkeurigheid van meetwaarden en wetenschappelijke terminologie, symbolen en SI-eenheden correct gebruiken.

Vakgebonden eindtermen chemie

Corpusculaire structuren

- De cursist kan
- C11 met een voorbeeld uitleggen hoe een ionbinding, een atoombinding en een metaalbinding tot stand komen en het verband leggen tussen bindingstype en elektrisch geleidingsvermogen van een zuivere stof.
- C8 atoom-, molecuul- en roostermodellen interpreteren.
- C12 voor een watermolecule het verband uitleggen tussen enerzijds de polariteit en anderzijds de ruimtelijke structuur en het verschil in elektronegatieve waarde van de samenstellende atomen.

Interacties tussen deeltjes

- De cursist kan
- C14 het oplossen van stoffen in water beschrijven in termen van corpusculaire interacties.
- C15 de begrippen stofhoeveelheid en molaire concentratie kwalitatief en kwantitatief hanteren.
- C13 eenvoudige reacties corpusculair voorstellen, symbolisch weergeven en interpreteren.
- C6 aan de hand van waarnemingen een chemische reactie classificeren als:
- neerslag-, gasontwikkelings- of neutralisatiereactie.
- C7 aan de hand van een gegeven reactievergelijking een chemische reactie classificeren als ionen-, protonen- of elektronenuitwisselingsreactie.

C16 in verbrandingsreacties, in synthesesreacties met enkelvoudige stoffen en in ontledingsreacties van binaire stoffen oxidatie en reductie aanduiden aan de hand van elektronenuitwisseling.

Leerplandoelen

Eindtermen	Leerplandoelen	Leerinhouden
	Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen	
	Wetenschappelijke vaardigheden	
	De cursisten kunnen	
E1	onder begeleiding de volgende aspecten van de natuurwetenschappelijke methode gebruiken bij het onderzoek van een natuurwetenschappelijk probleem: - een onderzoeksvraag hanteren; - een hypothese of verwachting formuleren; - met een aangereikte methode een experiment, een meting of een terreinwaarneming uitvoeren en daarbij specifiek materiaal correct hanteren; - onderzoeksresultaten weergeven in woorden, in een tabel of een grafiek; - uit data, een tabel of een grafiek relaties en waarden afleiden om een besluit te formuleren	
E2	vaardig omgaan met nauwkeurigheid van meetwaarden en wetenschappelijke terminologie, symbolen en SI-eenheden correct gebruiken	
	Vakgebonden eindtermen chemie	
	Corpusculaire structuren	
	De cursisten kunnen	
C11	Met een voorbeeld uitleggen hoe een ionbinding, een atoombinding en een metaalbinding tot stand komen en) het verband leggen tussen bindingstype en elektrisch geleidingsvermogen van een zuivere stof	Nomenclatuur Beschrijvende chemie Elektrisch geleidingsvermogen
C8	Atoom-, molecuul- en roostermodellen interpreteren	kristalroosters
C12	Voor een watermolecule het verband uitleggen tussen enerzijds de polariteit en anderzijds de ruimtelijke structuur en het verschil in elektronegatieve waarde van de samenstellende atomen.	structuur van water zuurtegraad
	Interacties tussen deeltjes	
	De cursisten kunnen	
C14	het oplossen van stoffen in water beschrijven in termen van corpusculaire interacties.	oplosbaarheid
C15	de begrippen stofhoeveelheid en molaire concentratie kwalitatief en kwantitatief hanteren.	Stofhoeveelheid Concentratie
C13	eenvoudige reacties corpusculair voorstellen, symbolisch weergeven en interpreteren.	
C6	aan de hand van waarnemingen een chemische reactie classificeren als: - neerslag-, gasontwikkelings- of neutralisatiereactie.	
C7	aan de hand van een gegeven reactievergelijking een chemische reactie classificeren als ionen-, protonen- of elektronenuitwisselingsreactie.	
C16	in verbrandingsreacties, in synthesesreacties met enkelvoudige stoffen en in ontledingsreacties van binaire stoffen oxidatie en reductie aanduiden aan de hand van elektronenuitwisseling.	ionenuitwisselingsreacties oxidatie-reductiereacties stoechiometrie

Methodologische wenken en voorbeelden

Structuur van water

De structuur van de watermolecule tonen met 3-D modellen, de polariteit verklaren door deze ruimtelijke structuur en de elektronegativiteits verschillen. Bij een lineaire molecule zou het centrum van de positieve deelladingen samenvallen met dat van de negatieve en de molecule zou apolair zijn. Vermits de experimentele waarnemingen (een waterstraal wordt afgebogen door een elektrisch geladen staaf) zeggen dat water polair is moet de structuur hoekig zijn.

Het oplossen van stoffen in water kan men verklaren omdat ze van dezelfde familie zijn, namelijk ook polair en daardoor kunnen ze interactie geven met de watermolecule.

Voorbeeld het oplossen van keukenzout in water:

- tussen de ionen treden elektrische krachten op
- tussen de ionen en de watermoleculen treden dipoolkrachten op omwille van het polair karakter van de watermoleculen
- indien de dipoolkrachten (tussen de ionen en de watermoleculen) sterker zijn dan de roosterkrachten (tussen de ionen onderling) komen de ionen los uit het ionrooster, dit noemen we dissociatie
- de vrije ionen worden omringd door de polaire watermoleculen, dit noemen we hydratatie

Stofhoeveelheid - Concentratie

Door veelvuldig oefeningen te maken, de cursist aanleren om een stofhoeveelheid in mol te berekenen en omgekeerd uit het aantal mol de massa kunnen geven.

Voorbeeld:

- gegeven een balans, een klontje suiker en de formule van suiker. Bereken de stofhoeveelheid suiker (in mol) in een klontje suiker.
- gegeven een verzameling van verschillende stoffen. Bijvoorbeeld: 1 mol ijzer (ijzernagels), 1 mol lood (loodplaat), 1 mol koper (koperen buis) ... Bereken telkens de massa

Door veelvuldig oefeningen te maken, de cursist aanleren om concentraties van oplossingen te bepalen.

Voorbeeld:

- we wegen 1.0 g keukenzout af en brengen het analytisch over in een maatkolf van 200 ml. Na oplossen in een beetje water, lengen we de oplossing aan tot aan de merkstreep. Bereken de concentratie van de oplossing.
- etiketgegevens of gegevens in een wetenschappelijk tekst omrekenen in mol/liter.

Ionen uitwisselingsreacties

Men kan neerslag-, gasontwikkelings- en zuurbasereacties visualiseren door proeven en pH-metingen te doen. Men zal deze reacties waarvan men een verandering heeft waargenomen ook opschrijven in een reactievergelijking. Men vertrekt van de juiste chemische formule van beide uitgangstoffen, door ionen uitwisseling bekomt men nieuwe reactieproducten, men houdt rekening met de wet van behoud van massa om de coëfficiënten aan te passen en men heeft uiteindelijk de volledige reactievergelijking.

Voorbeelden:

- $\text{AgNO}_3 + \text{NaCl} \rightarrow \text{AgCl} + \text{NaNO}_3$
AgCl is een onoplosbare stof dus hebben we hier een neerslagreactie
Essentiële voorstelling: $\text{Ag}^{1+} + \text{Cl}^{1-} \rightarrow \text{AgCl} \downarrow$
- $\text{Na}_2\text{CO}_3 + 2\text{HCl} \rightarrow \text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2 + 2\text{NaCl}$
CO₂ is een slecht oplosbaar gas dus hebben we hier een gasontwikkelingsreactie
Essentiële voorstelling: $2\text{H}^{1+} + \text{CO}_3^{2-} \rightarrow \text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2$
- $\text{HCl} + \text{NaOH} \rightarrow \text{H}_2\text{O} + \text{NaCl}$
HCl is een zuur en NaOH is een base dus hebben we hier een zuurbasereactie
Essentiële voorstelling: $\text{H}^{1+} + \text{OH}^{1-} \rightarrow \text{H}_2\text{O}$

Oxidatie - reductie reactie

Door proeven van een verbrandings- een synthese- en een ontledingsreactie te tonen, gaan we opnieuw waarnemen en proberen een reactievergelijking op te stellen. We zeggen in woorden welke producten hebben deelgenomen aan de reactie en wat er gevormd wordt.

We schrijven dan de juiste chemische formules van de uitgangsubstanties, we noteren de juiste chemische formule van de reactieproducten en we controleren op de wet van behoud van massa.

Daaruit leren we dat we hier niet te doen hebben met een corpusculaire uitwisseling van ionen, maar er is een elektronen uitwisseling geweest tussen twee elementen. De beide reacties zijn onafscheidelijk van mekaar ze komen telkens samen voor. De cursist moet kunnen aantonen welk element een oxidatie heeft ondergaan, en welk element een reductie.

Voorbeelden:

- verbranding van papier, houtskool, steenkool kan men vereenvoudigd als volgt voorstellen: $C + O_2 \rightarrow CO_2$
koolstof geeft elektronen af aan dizuurstof. Koolstof stijgt in oxidatietrap door elektronenafgifte en wordt geoxideerd. Zuurstof daalt in oxidatietrap door elektronenopname en wordt gereduceerd.
- bij de ontsteking van een knalgasmengsel verkrijgt men volgende reactie: $2H_2 + O_2 \rightarrow 2 H_2O$
waterstof geeft elektronen af aan dizuurstof. Waterstof stijgt in oxidatietrap door elektronenafgifte en wordt geoxideerd. Zuurstof daalt in oxidatietrap door elektronenopname en wordt gereduceerd.
- bij de elektrolyse van een $CuCl_2$ – oplossing treedt volgende reactie op: $CuCl_2 \rightarrow Cu + Cl_2$
Cu neemt elektronen op van Cl. Koper daalt in oxidatietrap door elektronenopname en wordt gereduceerd. Chloor stijgt in oxidatietrap door elektronenafgifte en wordt geoxideerd.

Stoechiometrie

Bij elke reactievergelijking wijst men op de wet van behoud van massa en behoud van atomen, dit resulteert in de coëfficiënten aan te passen in een reactievergelijking, er zijn evenveel atomen voor en na de reactie aanwezig.

Voorbeelden:

- men laat een beetje bakpoeder reageren met een azijnzuuroplossing in een gesloten expandeerbare proefopstelling op een balans.
- de ontbinding van water in waterstofgas en zuurstofgas voorstellen met vlakke of 3D-modellen

Uit deze voorstelling kunnen we afleiden dat het totaal aantal atomen voor de reactie gelijk moet zijn aan het totaal aantal atomen na de reactie (wet van Lavoisier).

We kunnen ook afleiden dat het totaal aantal atomen van een bepaalde atoomsoort onveranderd blijft.

Men kan een reeks chemische reacties uitvoeren waarbij wordt aangetoond dat de aard van de atomen bewaard blijft: kopermetaal doen oxideren tot koper II en daarna doen reduceren naar kopermetaal.

Beschrijvende chemie

In de loop van het jaar zal men geleidelijk aan verschillende stoffen bespreken. De volgende eigenschappen moeten vermeld worden: zintuiglijke of fysiochemische kenmerken, toepassingen, giftigheid, eventuele R- en S-codes.

Voorbeelden van kenmerken:

- diwaterstof: gas, vormt met zuurstofgas een knalgasmengsel
- dizuurstof: gas, ongeveer 20% in lucht, nodig voor verbranding en ademhaling
- trizuurstof: ozon, bevindt zich in de ozonlaag, komt vrij tijdens elektrische ontladingen (bliksem), ozonvervuiling tijdens warme zomermaanden, ozongat en broeikaseffect
- dichloor: groen gas, ontsmettend, giftig
- dijood: schilfertjes, sublimeert en vormt paarse dampen, aantonen van zetmeel
- diamant: C, atoomrooster, edelsteen
- grafiet: C, atoomrooster, houtskool, potlood, smeermiddel, remblokjes
- octazwavel: geel poeder, reageert met zuurstofgas tot het prikkelende SO_2
- natrium: metaal, geleidend, reageert met water, wordt onder petroleum bewaard
- ijzer: metaal, Atium is een vergrote roosterstructuur van ijzer, elektrisch geleidend
- natriumchloride: keukenzout, kristallijn, ionrooster

10 EVALUATIE

Bij de aanvang van elke module wordt aan de cursisten meegedeeld hoe de evaluatie verloopt, hoe rekening gehouden wordt met dagelijks werk en/of zelfstandig werk en/of praktische proeven.

Bij de evaluatie wordt rekening gehouden met alle eindtermen die van toepassing zijn voor het vak: de gemeenschappelijke, de algemene en de vakspecifieke eindtermen.

11 MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

De leraar kan beschikken over een werktafel met water- en energievoorzieningen om demonstratieproeven te kunnen uitvoeren.

Het lokaal beschikt over projectiemogelijkheid.

Er is voldoende basismateriaal en specifiek materiaal voor het uitvoeren van demonstratieproeven.

Er is een minimum aan materiaal om experimenten te laten uitvoeren door cursisten.

12 BIBLIOGRAFIE

Handboeken

Raadpleeg de websites van o.m. volgende uitgeverijen:

www.pelckmans.be

www.plantyn.com

www.vanin.be

www.diekeure.be

Tijdschriften

EOS, Wetenschap en Technologie voor Mens en Maatschappij - Maandelijks tijdschrift - www.eos.be en

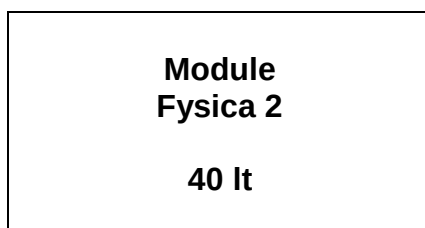
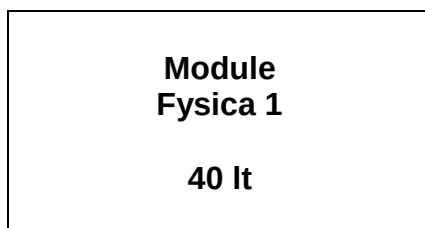
www.eosweb.com

New Scientist: www.newscientist.nl

FYSICA

Basisvorming ASO2

STRUCTUURSCHEMA

1 Uitgangspunten

Fysica als kennisdomein

Aan de grondslag van elke natuurwetenschap ligt de overtuiging dat het gedrag van de fysische wereld ondanks haar grote complexiteit meestal beheerst wordt door een onderliggende en voorspelbare wetmatigheid. In de fysica als wetenschappelijke discipline worden de basiscomponenten van de materie en hun interacties bestudeerd. Op deze manier leert men de natuur niet alleen begrijpen maar ook voorspellen en aan te wenden in praktische toepassingen.

Fysica tracht door observatie fenomenen te beschrijven aan de hand van concepten, wetten en principes die geldig zijn voor elk organisatieniveau van de materie.

Het voorwerp van de fysica is de empirische werkelijkheid. Ze zoekt naar een manier om de natuurverschijnselen experimenteel of theoretisch zo eenvoudig mogelijk te beschrijven aan de hand van modellen van de werkelijkheid.

De fysica zoekt een antwoord op de vraag "hoe?", zij legt verbanden tussen verschijnselen en bundelt deze in een eenvoudige en nuttige theorie. Ze streeft naar de meest fundamentele verklaring voor de totaliteit van de fysische kosmos.

Deelgebieden van de fysica zijn: mechanica, warmteleer, elektromagnetisme, golven en trillingen, corpusculaire en quantumfysica en astrofysica.

1.1 Fysica als onderwijsvak

Fysica als wetenschap

Er wordt een voorstelling gegeven van de fysische wereld vanuit het standpunt van fundamentele kennis die leidt tot het begrijpen van principes en processen. De relaties die men uit de experimenten afleidt kunnen samengebracht worden in wetten van een wiskundige vorm. Fysica is echter geen toegepaste wiskunde, men moet genoeg aandacht besteden aan het conceptueel begrijpen. Meervoudige voorstellingen van dezelfde vakinhoud moeten bijdragen tot het begrijpen van de essentie van de fysica. Het gebruik van verbale omschrijvingen, naast grafische en wiskundige voorstellingen moeten aangemoedigd worden.

Fysica is ook een experimenteel gerichte wetenschap gebaseerd op objectieve waarnemingen, het zelf verrichten van fysische metingen is een belangrijke schakel in het verwerven van fysisch inzicht.

Fysica als maatschappelijk verschijnsel

Het fysicaonderwijs moet de cursisten in staat stellen om fysica te laten ervaren als een veelzijdige menselijke activiteit. Verschillende thema's geven aanleiding tot ethische reflecties en tot nadenken over maatschappelijke implicaties van sommige toepassingen uit de fysica. Wetenschap en techniek hebben een grote invloed op onze samenleving en geven regelmatig aanleiding tot discussies.

Het is dus zinvol om de cursisten kennis en vaardigheden mee te geven waardoor ze in staat zijn om maatschappelijke discussies te volgen en hen daardoor de mogelijkheid te geven een eigen onderbouwd standpunt te ontwikkelen.

Fysica als toegepaste en praktische wetenschap

Steeds meer beroepen vereisen een technische en wetenschappelijke kennis, daarom is het van belang fysische concepten en wetmatigheden te verbinden met of te illustreren door hun toepassingen in bedrijven en in het dagelijkse leven.

In onze hoogtechnologische samenleving is in het dagelijkse leven een zekere fysicakennis en –beheersing onontbeerlijk.

Het is de taak van het fysicaonderwijs contexten aan te bieden waarin een band wordt gelegd tussen “schoolfysica” en “fysica in het dagelijkse leven”, ze geven de cursist de mogelijkheid zijn natuurlijke omgeving (regenboog, sterren en planeten, storm, zonnestralen, kleur en klank) rijker te ervaren. Contexten die verband houden met industriële en medische toepassingen van fysica verschaffen de cursisten niet enkel inzicht in het belang van fysica voor de ontwikkeling van onze samenleving, maar ook in het proces van het kleinschalig laboratoriumexperiment tot de grootschalige toepassing ervan in de industrie.

13 MODULES

1.2 Module ASO2-B Fysica 1 (40 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke natuurwetenschappelijke concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een natuurwetenschappelijke basisvorming vereist is.

De thema's die aan bod komen zijn

- kracht en beweging
- arbeid, energie en vermogen
- wetenschappelijke vaardigheden
- wetenschap en samenleving.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen natuurwetenschappen 2e graad ASO.

Instapvereisten

Geen

Studieduur

40 Lt

Beginsituatie

Van de cursisten wordt geen specifieke voorkennis verwacht. Evenwel wordt rekening gehouden met de reeds opgedane kennis met betrekking tot wetenschappen (basisonderwijs, eerste graad secundair onderwijs, vanuit de levenssfeer).

Eindtermen

De eindtermen worden gerealiseerd in leersituaties die op een evenwichtige wijze steunen op de pijlers van fysica als wetenschap, als maatschappelijk verschijnsel en als toegepaste en praktische wetenschap.

Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen

Wetenschappelijke vaardigheden

De cursist kan
E2 vaardig omgaan met nauwkeurigheid van meetwaarden en wetenschappelijke terminologie, symbolen en SI-eenheden correct gebruiken.

Vakgebonden eindtermen fysica

Kracht en beweging

De cursist kan
F1 het vectorieel karakter van een kracht toelichten.
F2 krachten volgens dezelfde richting samenstellen.
F3 de begrippen zwaartekracht en veerkracht kwalitatief en kwantitatief hanteren.
F4 voor een eenparige rechtlijnige beweging de snelheid berekenen en deze beweging grafisch voorstellen.
F5 de invloed van de resulterende kracht in verband brengen met de eenparig rechtlijnige beweging.

Arbeid, energie en vermogen

De cursist kan
F6 de begrippen arbeid, energie en vermogen kwalitatief en kwantitatief hanteren.
F7 de arbeid berekenen bij een constante kracht die evenwijdig is met de verplaatsing.
F8 de gravitatie potentiële energie bij het aardoppervlak, elastische potentiële energie en de kinetische energie van een voorwerp berekenen.
F9 bij energieomzettingen het begrip rendement kwalitatief en kwantitatief hanteren.
F10 de wet van behoud van energie formuleren en illustreren met voorbeelden.

Leerplandoelen

Eindtermen	Leerplandoelen	Leerinhouden
	Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen	
	Wetenschappelijke vaardigheden	
	De cursisten kunnen	
E2	vaardig omgaan met nauwkeurigheid van meetwaarden en wetenschappelijke terminologie, symbolen en SI-eenheden correct gebruiken.	Metrologie
	Vakgebonden eindtermen fysica	
	Kracht en beweging	
	De cursisten kunnen	
F1	het vectorieel karakter van een kracht toelichten.	Vectoriële voorstelling van krachten Voorbeelden van soorten krachten en hun toepassingen
F2	krachten volgens dezelfde richting samenstellen.	Samenstelling van krachten met dezelfde richting.
F3	de begrippen zwaartekracht en veerkracht kwalitatief en kwantitatief hanteren.	Invloed van de kracht op de vervorming van een veer Begrippen zwaartekracht, massa en gewicht
F4	voor een eenparige rechtlijnige beweging de snelheid berekenen en deze beweging grafisch voorstellen.	Eenparig rechtlijnige beweging
F5	de invloed van de resulterende kracht in verband brengen met de eenparig rechtlijnige beweging.	Kracht en verandering van bewegingstoestand en de grafische voorstelling hiervan
	Arbeid, energie en vermogen	
	De cursisten kunnen	
F6	de begrippen arbeid, energie en vermogen kwalitatief en kwantitatief hanteren.	
F7	de arbeid berekenen bij een constante kracht die evenwijdig is met de verplaatsing.	
F8	de gravitatie potentiële energie bij het aardoppervlak, elastische potentiële energie en de kinetische energie van een voorwerp berekenen.	
F9	bij energieomzettingen het begrip rendement kwalitatief en kwantitatief hanteren.	Voorbeelden van energie-omzettingen: verbrandingsmotoren, windmolens,...
F10	de wet van behoud van energie formuleren en illustreren met voorbeelden.	Voorbeelden: kinetische en potentiële energie van een vallend voorwerp, polsstokspringen, boogschieten,...

Methodologische wenken en voorbeelden

Vooraf

In het begin van module kan men de metrologie elementair behandelen om de cursisten het verschil duidelijk te maken tussen begrippen, hun symbolen en hun eenheden, maar men kan dit ook geleidelijk aanbrengen in de loop van de module(s) en verder uitdiepen wanneer nieuwe grootheden en eenheden aan bod komen.

Een grootheid is een -met aangepaste meettoestellen- meetbaar begrip met een specifieke eenheid. De gebruikte eenheden maken deel uit van het SI-eenhedenstelsel.

Voor de meetinstrumenten die men bespreekt beperkt men zich tot de meest gebruikte in het dagelijkse leven. Men kan ook ingaan op de historische ontwikkeling van het ontstaan van het SI-eenhedenstelsel.

Met betrekking tot fysica hebben cursisten vaak reeds bepaalde verklaringen -preconcepten- ontwikkeld voor een aantal verschijnselen. Deze verklaringen kunnen soms diametraal staan tegenover de fysische wetmatigheden, men noemt deze dan misconcepten. Het is belangrijk voor de leraar om deze misconcepten te kennen en deze te verwoorden, waarna de cursisten geconfronteerd worden met feitenmateriaal dat deze misconcepten weerlegt.

Beweging en krachten

Men kan voorbeelden geven/tonen van de statische vervorming van elastisch materiaal, bijv. gewicht op een spons, dynamometer uitrekken.

Men kan voorbeelden geven/tonen van een dynamische verandering van beweging, bijv. aantonen dat kracht nodig is om snelheids- en/of richtingsveranderingen te realiseren (bij allerlei balspellen zoals biljarten, voetbal, volleybal, tennis enz.)

De dynamometer als toepassing hiervan experimenteel aanbrengen met behulp van veren, elastiekjes, en verschillende massa's, om het verband uit te drukken tussen krachten en vervorming. Andere voorbeelden om de wet van Hooke te illustreren zijn bijvoorbeeld bungeespringen.

Door een experiment uit te voeren of door een simulatie van een rechtlijnige beweging op video de resultaten van afgelegde weg en tijd op een grafiek construeren en daaruit het lineair verband afleiden en de snelheid berekenen.

Met de dynamometer kan aangetoond worden dat de zwaartekracht op een voorwerp recht evenredig is met de massa van dit voorwerp. De waarde van dit constant quotiënt F_z/m karakteriseert de sterkte van dit veld. Die evenredigheidsfactor wordt voorgesteld door g , de veldsterkte of zwaarteveldsterkte. Men kan echter ook vanuit de bewegingsleer vertrekken en g definiëren als de valversnelling, die optreedt o.i.v. de zwaartekracht. Men kan de afplatting aan de polen bespreken, het ontdekken van nieuwe planeten (destijds), fenomenen als eb en vloed enz.

Kracht en vectoriële grootheid worden omschreven en men geeft aan dat een vector meer informatie bevat dan een scalaire grootheid; dit is een mogelijke maar niet noodzakelijke benadering.

Men kan ook vertrekken vanuit de intuïtieve en dagdagelijkse ervaring van krachten. Bijv. "Als ik tegen een voetbal schop (aangrijpingspunt), doe ik dat met een kracht (grootte) naar een bepaald doel (richting en zin). Als de cursist al die aspecten van een kracht in één enkel symbool moet voorstellen, dan wordt de vectoriële voorstelling van een kracht zeker aanvaardbaar.

Met behulp van interactieve simulatiesoftware kunnen cursisten de invloed van verandering van richting en zin van snelheids- en krachtvectoren op massa's nagaan.

Bij het tekenen van grafieken besteedt men voldoende aandacht aan de dimensionering van de assen, de schaalkeuze, zorg en nauwkeurigheid.

Men kan een aantal krachten kiezen en toepassingen geven, bijv. zwaartekracht, wrijvingskracht, elektrostatische kracht magnetische kracht, veerkracht, spierkracht, krachtenkoppels die draaiing veroorzaken, spankrachten in touwen en technische constructies.

Mogelijke experimenteermaterialen voor de ERB zijn een met glycerol gevulde buis waarin luchtbel gelijkmatig beweegt, tikkerkarretje verbonden met gatenwiel en lichtsensor gekoppeld aan computerinterface, waarbij een s,t-grafiek wordt getekend.

Voor de eenparig versnelde rechtlijnige beweging maakt men gebruik van voorbeelden in het dagelijkse leven, bijv. toepassingen in het verkeer, het verloop van een balletje in een minigolf-parcours (het doorlopen van verschillende hindernissen), valbeweging, verticale worp.

Men dient voldoende oog te hebben voor de misconcepties die bij cursisten en in hun leefwereld leven. Het is beter deze misconcepties te onderkennen en te laten verwoorden dan ze te verzwijgen en daardoor de fysica tot iets wereldvreemds te maken. Juist vanuit het erkennen én het ontmaskeren van misconcepties kan men tot een juist fysisch begrip komen.

Arbeid, energie en vermogen

De cursisten moeten beseffen dat arbeid in de fysica een andere betekenis heeft dan in het dagelijks leven. Ook schenkt men voldoende aandacht aan het uitklaren van mogelijke pre- en misconcepties.

De eenheden Joule en Watt worden in het dagelijkse leven veel gebruikt, bijv. energiewaarde van voeding, vermeld op verpakking, het vermogen van een lamp of een elektrisch toestel. Men kan in dit kader ook elektriciteitsrekeningen ontleden.

Het beginsel van behoud van energie kan als een axioma worden aangebracht maar kan ook vanuit voorbeelden van energieomzettingen aanvaardbaar gemaakt worden, bijv. dynamo, gloeilamp, enz.

Verschillende energievormen worden toegelicht aan de hand van voorbeelden.

Chemische energie: fossiele brandstoffen, levende wezens/cellen, batterijen.

Kinetische energie: bewegende systemen.

Stralingsenergie: zon- en sterrenlicht.

Gravitatie-potentiële energie: hoogte t.o.v. het aardoppervlak.

Elastische potentiële energie: opgespannen veer of elastiek.

Warmte-energie: stoom, verbrandingsmotoren, wrijving.

Elektrische energie: elektrische huishoudapparaten.

Kernenergie: atoomkernen

Verdere onderwerpen kunnen gaan over energiebronnen, het zuinig omgaan met energie, voor- en nadelen voor het milieu, ontdekking van de verschillende energiebronnen in de tijd, gevolg van de leefomstandigheden voor de mens.

1.3 Module ASO2-B Fysica 2 (40 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module van de basisvorming laat cursisten toe zich belangrijke natuurwetenschappelijke concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken om te functioneren in dagelijkse situaties waarbij een natuurwetenschappelijke basisvorming vereist is.

De thema's die aan bod komen zijn:

- warmte
- kinetisch model van de materie
- optica
- wetenschappelijke vaardigheden
- wetenschap en samenleving.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen natuurwetenschappen 2e graad ASO.

Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Fysica 1"

Studieduur

40 Lt

Beginsituatie

Er wordt rekening gehouden met de reeds opgedane kennis met betrekking tot wetenschappen (basisonderwijs, eerste graad secundair onderwijs, vanuit de levenssfeer).

Eindtermen

De eindtermen worden gerealiseerd in leersituaties die op een evenwichtige wijze steunen op de pijlers van fysica als wetenschap, als maatschappelijk verschijnsel en als toegepaste en praktische wetenschap.

Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen

Wetenschappelijke vaardigheden

De cursist kan

E2 vaardig omgaan met nauwkeurigheid van meetwaarden en kan wetenschappelijke terminologie, symbolen en SI-eenheden correct gebruiken.

Vakgebonden eindtermen fysica

Warmte

De cursist kan

F11 met het deeltjesmodel van de materie het begrip inwendige energie uitleggen.

F12 de warmte-uitwisseling tijdens faseovergangen kwalitatief hanteren.

F13 het begrip specifieke warmtecapaciteit kwalitatief en kwantitatief hanteren.

Kinetisch model van de materie

De cursist kan

F14 de massadichtheid van een stof kwalitatief en kwantitatief hanteren.

F15 het begrip druk en hydrostatische druk kwalitatief en kwantitatief hanteren.

F16 het deeltjesmodel van een gas hanteren om de begrippen druk en absoluut nulpunt te verduidelijken.

F17 het verband tussen de toestandsgrotheden druk, volume en temperatuur van een bepaalde hoeveelheid gas kwalitatief en kwantitatief hanteren.

Optica

De cursist kan

F18 De stralengang van het licht vaststellen en toelichten:

- in een homogene middenstof;
- bij terugkaatsing aan een vlakke spiegel;
- bij breking van de ene middenstof naar de andere middenstof;
- bij dunne bolle lenzen.

F19 de beeldvorming bij de vlakke spiegel en de dunne bolle lens bespreken en illustreren aan de hand van optische toestellen en bij de werking van het oog.

Leerplandoelen

Eindtermen	Leerplandoelen	Leerinhouden
	Gemeenschappelijke eindtermen voor wetenschappen	
	Wetenschappelijke vaardigheden	
	De cursisten kunnen	
E2	vaardig omgaan met nauwkeurigheid van meetwaarden en kunnen wetenschappelijke terminologie, symbolen en SI-eenheden correct gebruiken.	
	Vakgebonden eindtermen fysica	
	Warmte	
	De cursisten kunnen	
F11	met het deeltjesmodel van de materie het begrip inwendige energie uitleggen.	Deeltjesmodel
F12	de warmte-uitwisseling tijdens faseovergangen kwalitatief hanteren.	Temperatuur Warmteuitwisseling
F13	het begrip specifieke warmtecapaciteit kwalitatief en kwantitatief hanteren.	Warmtecapaciteit Soortelijke warmte capaciteit
	Kinetisch model van de materie	
	De cursisten kunnen	
F14	de massadichtheid van een stof kwalitatief en kwantitatief hanteren.	Dichtheid
F15	het begrip druk en hydrostatische druk kwalitatief en kwantitatief hanteren.	
F16	het deeltjesmodel van een gas hanteren om de begrippen druk en absoluut nulpunt te verduidelijken.	Deeltjesmodel
F17	het verband tussen de toestandsgrootheden druk, volume en temperatuur van een bepaalde hoeveelheid gas kwalitatief en kwantitatief hanteren.	Absolute nulpunt Absolute temperatuur Toestandsfactoren van een gas Grafische weergave verband tussen twee toestandsfactoren Ideale gaswet
	Optica	
	De cursisten kunnen	
F18	de stralengang van het licht vaststellen en toelichten: - in een homogene middenstof; - bij terugkaatsing aan een vlakke spiegel; - bij breking van de ene middenstof naar de andere middenstof; - bij dunne bolle lenzen.	Lichtbreking Brekingsindex
F19	de beeldvorming bij de vlakke spiegel en de dunne bolle lens bespreken en illustreren aan de hand van optische toestellen en bij de werking van het oog.	Optische toestellen Het menselijk oog

Methodologische wenken en voorbeelden

Warmte

Bij de studie van warmte moet men er op wijzen dat warmte transport is van energie.

Het deeltjesmodel kan gevisualiseerd worden m.bijv. trillende knikkers. Er kan gebruik gemaakt worden van simulatiesoftware.

Voor de omzetting van warmte-energie in andere energievormen en omgekeerd kan men voorbeelden geven uit de levenssfeer, bijv. verbrandingsmotoren, gloeilamp, draaiende papieren spiraal op verwarming, enz.

Langs eenvoudige experimentele weg (met de calorimeter) is het mogelijk de definitie van de specifieke warmtecapaciteit van een stof af te leiden. Men kan hierover vraagstukken maken als het niveau van de groep dat toelaat. Men kan als voorbeeld wijzen op het verschil in temperatuur van het strand en het zeewater, overdag, 's avonds en in lente en herfst.

Kinetisch model

Men kan het verband tussen de drie toestandsfactoren illustreren met bijvoorbeeld snelkookpan (drukpan), een fietsband die springt in de volle zon, een ballon die springt als men erop zit enz.

Men kan ook leuke proefjes doen om het bestaan en de werking van de luchtdruk aan te tonen.

Optica

Men kan de werking van optische instrumenten bespreken: vergrootglas, verrekijker, microscoop, periscoop, telescoop, lenzen van camera's,...

14 EVALUATIE

Bij de aanvang van elke module wordt aan de cursisten meegedeeld hoe de evaluatie verloopt, hoe rekening gehouden wordt met dagelijks werk en/of zelfstandig werk en/of praktische proeven.

Bij de evaluatie wordt rekening gehouden met alle eindtermen die van toepassing zijn voor het vak: de gemeenschappelijke, de algemene en de vakspecifieke eindtermen.

15 MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

De leraar kan beschikken over een werktafel met water- en energievoorzieningen om demonstratieproeven te kunnen uitvoeren.

Het lokaal beschikt over projectiemogelijkheid.

Er is voldoende basismateriaal en specifiek materiaal voor het uitvoeren van demonstratieproeven.

Er is een minimum aan materiaal om experimenten te laten uitvoeren door cursisten.

16 BIBLIOGRAFIE

16.1.1 Handboeken

Raadpleeg de websites van o.m. volgende uitgeverijen:

www.pelckmans.be

www.plantyn.com

www.vanin.be

www.diekeure.be

16.1.2 Tijdschriften

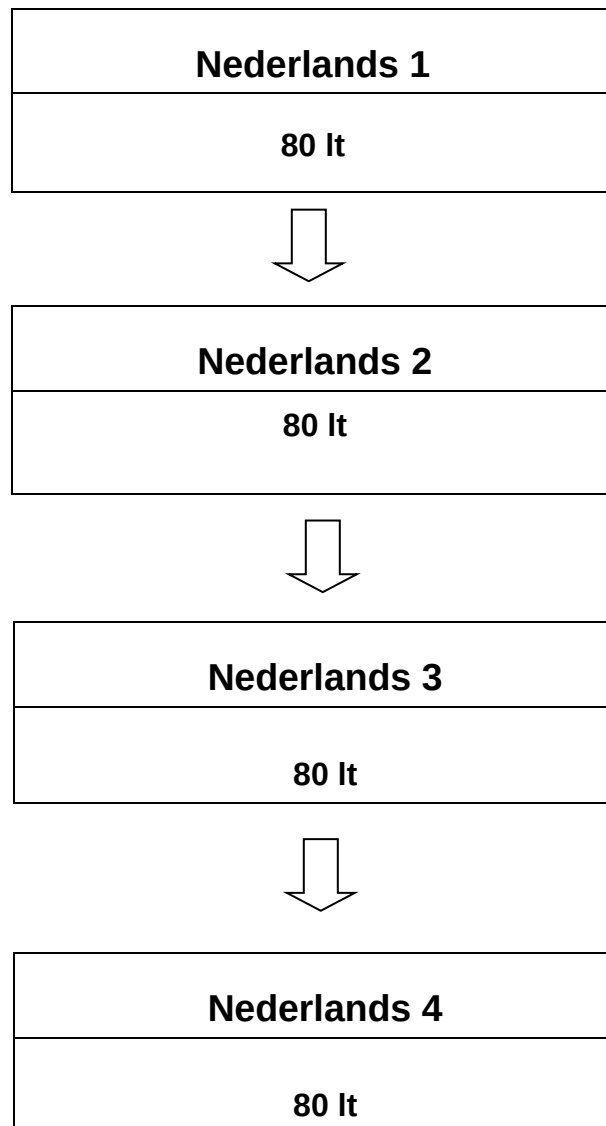
EOS, Wetenschap en Technologie voor Mens en Maatschappij - Maandelijks tijdschrift - www.eos.be en www.eosweb.com

New Scientist: www.newscientist.nl

NEDERLANDS

Basisvorming ASO2

STRUCTUURSCHEMA

1 UITGANGSPUNTEN

De eindtermen Nederlands zijn ontwikkeld vanuit een welbepaalde visie op taal en taalonderwijs en op literatuur en literatuuronderwijs. Die visies zijn ontstaan uit een toegenomen kennis over het verschijnsel 'taal' en 'literatuur' vanuit de taalkunde en de literatuurwetenschappen.

COMMUNICATIVITEIT

In de nieuwe visie op *taalonderwijs* wordt ervan uitgegaan dat het hoofddoel niet is dat cursisten iets over taal weten, maar dat ze er iets kunnen mee doen. Men gebruikt tegenwoordig vaak de term 'taaltaken' om te verwijzen naar wat je talig 'doet' om welbepaalde doelen in welbepaalde situaties te verwezenlijken. Het onderwijs moet de cursisten dus in staat stellen de taaltaken die voor hen relevant zijn, uit te voeren. Dat dient vooral te gebeuren door de nodige praktijksituaties te scheppen ('oefening'), maar ook door hen te laten reflecteren over die praktijk en het taalgebruik dat ze daarbij hanteren. Die reflectie noemt men doorgaans taalbeschouwing.

De nieuwe visie op *literatuuronderwijs* maakt een onderscheid tussen tekstervarend en tekstbestuderend lezen, waarbij het eerste uitgebreid aan het tweede vooraf moet gaan. Vanuit een brede basis van ervaringen met literaire teksten worden cursisten stapsgewijs ingewijd in een begrippenapparaat aan de hand waarvan zij hun verdere leeservaringen kunnen kaderen en erover kunnen praten.

DOMEINEN

Om te beschrijven welke einddoelen cursisten minimaal moeten bereiken, werd geopteerd voor een opdeling in domeinen: *taalvaardigheid*, *taalbeschouwing* en *literatuur*. Het domein *kijken* kan als aspect bij elk van de drie voorgaande domeinen aangehecht worden. Binnen het domein taalvaardigheid worden de vier vaardigheden apart beschouwd: luisteren, spreken/gesprekken voeren, lezen en schrijven. Bij elk van deze vier zijn niet alleen de talige, maar ook de communicatieve en strategische vaardigheden die ermee verband houden, terug te vinden. Daarbij moet opgemerkt worden dat vele communicatiesituaties alleen op een min of meer kunstmatige wijze aan één van deze (sub)domeinen kunnen worden toegewezen.

Bij alle domeinen zijn ook *attitudes* aan de orde. Door taal in een bepaalde situatie te gebruiken (taalvaardigheid), door over taalgebruik en taalsysteem na te denken (taalbeschouwing) en door literaire teksten te interpreteren en te plaatsen in het literaire bestel (literatuur) moeten cursisten attitudes ontwikkelen tegenover hun eigen en andermans taal en taalgebruik en tegenover hun leesgewoonten. Voorbeelden van attitudes zijn: bereidheid tot luisteren, leesbereidheid, respect voor andermans mening, vertrouwen in eigen kunnen, zelfredzaamheid, schrijfdurf, bereidheid Algemeen Nederlands te spreken, een onbevooroordeelde houding tegenover taalverscheidenheid, taalvariatie en stijl.

Taalvaardigheid

Het begrip 'taalvaardigheid' neemt in dit leerplan een centrale plaats in. Het einddoel van taalvaardigheidsonderwijs is cursisten in de *situaties* waarin zij terecht (kunnen) komen, vlot en effectief te leren communiceren, zowel receptief (luisteren/lezen) als productief (spreken/gesprekken voeren, schrijven) en dit zowel mondeling als schriftelijk. De aandacht gaat niet alleen naar vaardigheden in een formele leersetting, maar ook naar vaardigheden die men in de dagelijkse werkelijkheid nodig heeft. Daarom zijn gemeenschappelijke eindtermen 'taalvaardigheid' voor ASO en TSO geformuleerd: de situaties waarin cursisten van ASO en TSO moeten kunnen functioneren, verschillen namelijk niet fundamenteel.

In het leerplan Nederlands gaat ook aandacht uit naar de *processen* die je moet doorlopen bij het plannen, uitvoeren en beoordelen van de taaltaken. Ze worden vermeld in een steeds terugkerende rubriek. De situatie waarin de communicatie plaatsvindt, is hierbij eens te meer een belangrijk uitgangspunt. Planning, uitvoering en evaluatie dienen stuk voor stuk in functie van de situatie te gebeuren. Wie iemand voor een overleg wil uitnodigen, moet bij zijn planning onder meer beslissen hoe hij die uitnodiging overbrengt, hoe hij de ontvanger van de boodschap aanspreekt en welke informatie hij moet geven; nadien moet hij de uitnodiging formuleren in overeenstemming met die beslissing en terugblikken op zijn wijze van formuleren en op de juistheid van zijn beslissingen. Gerichtte reflectie over die processen kan een meerwaarde opleveren: het doet je taalvaardigheid aan niveau winnen. Voorwaarde is wel dat die reflectie direct aansluit op gerealiseerde taaltaken en gebeurt op het abstractieniveau waar de cursisten op dat moment aan toe zijn.

Taalbeschouwing

De gerichte *reflectie* op taalgebruik binnen de context van uit te voeren of uitgevoerde taaltaken is een eerste vorm van taalbeschouwing. Ze heeft hier een ondersteunende functie bij de ontwikkeling van taalvaardigheid doordat ze de cursisten bewust maakt van allerlei nuttige procedures en strategieën die de communicatie beter laten verlopen.

Ook declaratieve kennis in verband met communicatie, taalgebruik en het uitvoeren van taaltaken is aan de orde: cursisten moeten bijvoorbeeld kunnen 'zeggen' wat tekstdoelen en tekstsoorten zijn en welke tekstenmerken met welke tekstsoort samenhangen; voor de planning, uitvoering en beoordeling van taaltaken moeten ze kunnen 'zeggen' welke strategieën toegepast kunnen worden.

Naast gerichte reflectie op taalgebruik kan taalbeschouwing ook worden opgevat als een *doel* op zich, gericht op de exploratie van het verschijnsel taal in al zijn facetten: het taalsysteem (bijvoorbeeld categorieën van woorden, van zinnen of van woordvormingsmechanismen), taalvariatie (d.w.z. de wisselende vormen die het taalgebruik aanneemt volgens de situatie, het doel, het kanaal, de regionale of sociale groep waartoe de taalgebruikers behoren) en taalnorm. In die zin is taalbeschouwing een vorm van kennis van de wereld en draagt ze bij tot algemeen-culturele kennis.

Literatuur

Literatuur is een heel aparte tekstsoort, met specifieke vormende en culturele waarde. Conform de eindtermen van de tweede en de derde graad krijgt ze dan ook een belangrijke plaats in het leerplan, zij het op verschillende niveaus naargelang van de onderwijsvorm.

Het uitgangspunt in het leren omgaan met literaire teksten is steeds de lezer en zijn tekstervaring. Met tekstervaring wordt verwezen naar de manier waarop de lezer op teksten reageert en aan teksten betekenis toekent. Dit uitgangspunt geldt voor de tweede en de derde graad in alle onderwijsvormen. Het is dan ook van groot belang dat de cursisten veel kansen tot lezen krijgen, dat ze inzicht verwerven in de eigen leesvoorkeuren en dat ze kennis hebben van de kanalen om informatie over literaire teksten te verzamelen en te verwerken.

In het ASO leren de cursisten hun leeservaringen daarnaast ook verdiepen en verwoorden. Met het oog hierop worden ze vanaf de tweede graad geleidelijk ingewijd in het literaire begrippenapparaat, dat de brug slaat tussen tekstervaring en tekstbestudering. In de derde graad krijgt de tekstbestudering een nog sterker accent. De cursisten maken kennis met de tekstconventies die binnen een bepaalde cultuur en in een welbepaalde context (onder meer in literaire genres) leven en ze leren het begrippenapparaat om die conventies te kaderen. Het streefdoel is via een tekstervarende en tekstbestuderende benadering literaire competentie te bereiken.. Bovendien moeten de cursisten in staat zijn over een tekst te reflecteren om hun eigen relatie tot de tekst te bepalen. Zij moeten daarenboven een waardeoordeel over een tekst kunnen formuleren en onderbouwen, en bereid en in staat zijn dat oordeel te toetsen aan dat van anderen.

Kijken

Kijkvaardigheid wordt steeds belangrijker. We leven in een multimediale wereld waarin louter beluisterde of geschreven of gedrukte teksten steeds zeldzamer worden. Onder kijkvaardigheid verstaan we de vaardigheid in het omgaan met de visuele tekens (vaak, maar niet altijd gekoppeld aan de akoestische tekens) van allerlei vormen van beeldtaal: visuele poëzie, schilderkunst, fotografie, televisie, (muzikale) video(clip), beeldreclame, strip, film, soap, theater, multimediale podiumkunst,...

Kijkvaardigheid trainen is een middel om cursisten te vormen tot kritische consumenten van de actuele beeldcultuur en hen hiermee weerbaar te maken tegen de soms vervlakkende invloed van die beeldcultuur. Dit veronderstelt een minimale kennis van en inzicht in de beeldtaal.

FUNDERENDE DOELSTELLINGEN

De visie op het vak Nederlands kadert in een zeer algemene of overkoepelende doelstelling geformuleerd voor het onderwijs Nederlands in het secundair onderwijs. Deze algemene doelstelling staat ten dienste van het algemeen maatschappelijk functioneren van cursisten in een multiculturele samenleving, hun persoonlijke ontwikkeling, hun voorbereiding op de verdere studieloopbaan en hun latere beroepsuitoefening. De algemene doelstelling en de verdere concretisering ervan liggen aan de basis van de concrete eindtermen in de drie graden.

Algemene doelstelling

De cursisten zijn in staat

- het Nederlands zowel productief als receptief in mondelinge en schriftelijke vorm op een efficiënte en effectieve manier te gebruiken;
- literaire teksten te lezen.

Verdere concretisering

De cursisten kunnen mondeling en schriftelijk informatie overdragen en verschillende mondelinge en schriftelijke boodschappen van anderen verwerken in voor hen relevante situaties.

- 1 De cursisten kunnen inzichten en strategieën toepassen die voor het goede verloop van communicatie van belang zijn.
- 2 De cursisten kunnen in taalgebruikssituaties die conventies hanteren met betrekking tot kenmerken van tekstsoorten, tekstopbouw, zinsbouw, woordenschat, spelling en uiterlijke verzorging die aangepast zijn aan het doel.
- 3 De cursisten kunnen reflecteren over en hebben inzicht in:
 - de communicatiesituatie waarbinnen tekstsoorten gebruikt worden: tekstdoel, publiek;
 - tekstkenmerken;
 - taalvariatie en register;
 - sociaal en regionaal bepaalde varianten en vaktalen;
 - taalverandering;
 - woordvorming, ontlening;
 - taalnormering.
- 5 De cursisten kunnen reflecteren over en hebben inzicht in literaire teksten.
- 6 De cursisten zijn bereid om:
 - taal te gebruiken in diverse situaties om informatie te geven en te krijgen, om gedachten en gevoelens te verwoorden, om meningen te argumenteren;
 - over eigen en andermans taal en taalgebruik na te denken;
 - Algemeen Nederlands te gebruiken als de situatie het vereist;
 - literaire teksten te lezen.

SELECTIECRITERIA EN STRUCTURERING VAN DE EINDTERMEN 'TAALVAARDIGHEID'

Voor luisteren, spreken, lezen en schrijven zijn telkens afzonderlijke eindtermen geformuleerd. Daarbij is uitgegaan van de taaltaken die in situaties uit het werkelijke leven moeten kunnen uitvoeren.

Tekstsoorten

Taalvaardigheid kan niet los van communicatiesituaties worden omschreven. Taalvaardigheid op zich bestaat niet; je bent vaardig om in welbepaalde situaties als ontvanger of zender van boodschappen op te treden en het doel dat je je daarbij gesteld had, te bereiken. Deze twee gegevens - de situatie waarin de taalgebruiker zich kan bevinden en het soort boodschappen dat hij daarin moet kunnen vervullen - worden in de eindtermen gevat onder de noemer 'tekstsoorten'.

De tekstsoorten die geselecteerd zijn, vallen ofwel onder de categorie 'zakelijke teksten' (onderwijsleergesprekken, informatieve teksten, studieteksten, reclameboodschappen en advertenties, zakelijke telefoongesprekken, instructies,...) ofwel onder de categorie 'fictionele teksten' (gedichten, toneelstukken, verhalen, dagboeken, jeugddromans, jeugdfeulletons, stripverhalen,...). Met betrekking tot die tekstsoorten wordt in de leerplandoelen vermeld of de cursisten er receptief dan wel productief moeten kunnen mee omgaan.

Publiek

Om te beschrijven wat cursisten met taal precies moeten kunnen doen, wordt verder ook het criterium 'publiek' gebruikt. Elke tekst is voor een bepaald publiek bedoeld.. Tekstschrijvers of sprekers kiezen hun onderwerp met het oog op de groep die ze willen bereiken en houden met die groep ook rekening voor wat formulering, structurering, omvang en visuele ondersteuning van de tekst betreft.

De aanduiding 'publiek' verwijst naar de bedoelde gebruiker van een tekst en niet noodzakelijk naar de werkelijke gebruiker. Zo heeft een krantenartikel een onbekend publiek als bestemming, ongeacht wie de teksten uiteindelijk leest. Het antwoord van een cursist op een vraag van de leraar heeft diezelfde leraar als publiek.

Teksten van eenzelfde soort zijn voor cursisten in de regel moeilijker naarmate het publiek waarvoor zij bedoeld zijn, verder van hen af staat. De mate van bekendheid (en van gemeenschappelijkheid van referentiekaders dat ermee samenhangt) bepaalt de afstand. Dat geeft met een stijgende moeilijkheidsgraad de volgende ordening:

- teksten voor henzelf;
- teksten voor bekenden, van wie het referentiekader van ervaring en kennis grotendeels overeenstemt;
- teksten voor onbekenden, die nog heel wat gemeenschappelijke 'kenmerken' hebben;
- teksten voor een willekeurig onbekend publiek.

Verwerkingsniveau

Een derde criterium om de te verwerven taalvaardigheid te beschrijven, is het niveau waarop talige inhouden verwerkt moeten worden. Met het verwerkingsniveau wordt bedoeld: wat je als taalgebruiker in je rol van zender en ontvanger precies moet doen met informatie die je aangeleverd hebt gekregen of die je zelf moet aanleveren. In het leerplan Nederlands voor de tweede en de derde graad worden de volgende twee verwerkingsniveaus onderscheiden:

Structurend niveau

Op dit niveau heb je een actieve inbreng in de wijze waarop je de aangeboden informatie in je opneemt of zelf informatie presenteert:

- op het *receptieve* vlak: naargelang van het luister- of leesdoel dat je jezelf stelt of dat je werd opgelegd, selecteer je bepaalde elementen uit het geheel (door ze bij wijze van spreken te onderstrepen), vul je de denkstappen of verbanden aan die de zender van de tekst niet expliciet heeft uitgedrukt, breng je in het geheel een ordening aan die geschikter is in functie van jouw doel;
- op het *productieve* vlak: naargelang van je spreek- of schrijfdoel en het publiek waarvoor je je boodschap bestemt (en vaak ook van bestaande vormelijke conventies) geef je aan je tekst een bepaalde ordening mee (bijvoorbeeld je presenteert de informatie in een bepaalde volgorde of volgens een bepaalde invalshoek (chronologisch, causaal,...)).

Beoordelend niveau

Dit niveau impliceert steeds het inbrengen van een tweede 'perspectief':

- op het *receptieve* vlak: je confronteert aangeboden informatie met wat in een andere bron over hetzelfde onderwerp meegedeeld wordt of met de voorkennis die je rond het onderwerp al had opgedaan: in welk opzicht ze verschillen of overeenstemmen, wat je de beste verklaring of voorstelling van feiten lijkt en dergelijke;
- op het *productieve* vlak: je stemt de inhoud en de vorm van je eigen tekst af op informatie die door anderen in de communicatie werd ingebracht, bijvoorbeeld in een discussie of in een 'polemisch' artikel.

Een leerder kan op elk moment in zijn loopbaan instructies voor handelen te lezen of te schrijven krijgen. Maar terwijl van een 12-jarige in het lager onderwijs slechts verwacht wordt dat hij een instructie kan neerschrijven op beschrijvend niveau (waarbij bijvoorbeeld een opsomming van de uit te voeren handelingen volstaat), wordt in de eindtermen van de derde graad vereist dat hij dat louter opsommende niveau overstijgt.

COÖRDINATIE

Zoals bedoeld bij de formulering van de eindtermen vraagt ook het leerplan de nodige zorg voor de samenhang.

Verticale samenhang

De verticale samenhang is gerealiseerd door visie, uitwerking en ordening van de leerplandoelen en de inhouden af te stemmen op de eindtermen van het voltijds secundair onderwijs, die op hun beurt aansluiten bij de eindtermen van het lager onderwijs.

Horizontale samenhang

Naast de verticale is ook de horizontale samenhang belangrijk. De zorg voor deze samenhang komt tot uiting in de band met:

- moderne vreemde talen;
- de andere vakken;
- de aandacht voor het leerproces

17 MODULES

MODULE ASO2-B Nederlands 1 (80 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

In deze module maakt de cursist zich belangrijke vaardigheden, concepten, begrippen en kennis eigen i.v.m. het Nederlands. Cursisten leren taal actief gebruiken in functie van maatschappelijk functioneren in een multiculturele samenleving en van hun persoonlijke ontwikkeling. Daarbij ligt een belangrijke klemtoon op een eventuele verdere studieloopbaan en beroepsleven.

Elke module (1-4) bevat de taalvaardigheden (spreken, luisteren, lezen en schrijven), literatuur en taalbeschouwing.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen Nederlands van de 2^e graad ASO.

Taalvaardigheid neemt een centrale plaats in. Het einddoel van taalvaardigheidsonderwijs is de cursist in de situaties waarin hij terecht kan komen, vlot en effectief te leren communiceren, zowel receptief (luisterend/lezen) als productief (spreken/gesprekken voeren/schrijven). De moeilijkheidsgraad van de eindtermen Nederlands (Basisvorming 2de graad ASO-TKO) wordt niet bepaald door één criterium, maar door het samenspel van een aantal parameters:

- *tekstsoorten/ tekstkenmerken*
- *verwerkingsniveau: kopiërend, beschrijvend, structurerend, beoordelend*
- *publiek*: teksten van eenzelfde soort zijn voor de cursist in de regel moeilijker naarmate het publiek waarvoor zij bedoeld zijn, verder van hem af staat; de mate van bekendheid (en van gemeenschappelijkheid van referentiekaders die ermee samenhangt) bepaalt de afstand; dat geeft met een stijgende moeilijkheidsgraad de volgende ordening:
 - teksten voor de cursist zelf
 - teksten voor bekenden, van wie het referentiekader van ervaring en kennis grotendeels overeenstemt
 - teksten voor onbekenden, die nog heel wat gemeenschappelijke 'kenmerken' hebben
 - teksten voor een willekeurig onbekend publiek

Taalbeschouwing heeft in de eerste plaats een ondersteunende functie bij de ontwikkeling van vaardigheden via inzicht in allerlei taalverschijnselen en reflectie op eigen en andermans taalgebruik. Daarnaast dient taalbeschouwing ook een intellectueel-cognitief doel om de wereld, de taal, het taalgebruik en het taalsysteem van de mens als individu en als lid van allerlei groepen te benaderen. Taalverschijnselen kunnen worden bestudeerd op verschillende verwerkingsniveaus: herkennen, benoemen, bespreken, beschrijven.

Literatuur krijgt in de eindtermen van de tweede en de derde graad een belangrijke plaats, omwille van de aparte tekstsoort en haar vormende en culturele waarde. Het streefdoel is via een tekstervarende en tekstbestuderende benadering literaire competentie te bereiken.

In deze module komen aan bod

- *voor taalvaardigheid*:
 - iets moeilijker te interpreteren/te produceren informatieve teksten, zoals verslagen, samenvattingen, schema's, presentaties
 - structurerend niveau
- *voor literatuur*: eindtermen worden toegepast op column, kortverhaal, roman, poëzie
- *voor taalbeschouwing*: taalverschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen.

Instapvereisten

Geen

Beginsituatie

Volwassenen die in de 2e graad van het Tweedekansonderwijs instappen, vormen een erg heterogene groep die meestal weinig affiniteit heeft met het Standaardnederlands. Het gebruik van Standaardnederlands kan dan ook geen criterium zijn bij het toelaten van volwassenen tot de 2e graad. Het zal in de verschillende modules echter wel een belangrijk aandachtspunt zijn bij de verwerving van de taalvaardigheid. Daarom vinden we het wel belangrijk dat de kandidaatcursisten over voldoende kennis van het Nederlands beschikken om onderwijs in het AN te kunnen volgen. Gezien de grote verschillen in ervaring, sociale en culturele achtergrond, belezenheid, zelfredzaamheid, belangstelling en capaciteiten binnen deze doelgroep, vinden wij het aangewezen om de toelatingsproeven tot de modules toe te spitsen op vaardigheden en niet op parate kennis. Op deze manier kunnen die mensen die over voldoende

vaardigheden beschikken hun studieloopbaan aanzienlijk verkorten, wat vaak een voorwaarde is om de studie aan te vatten en bovendien vol te houden. Daarom vinden wij het ook nodig om anderzijds die cursisten die duidelijk over onvoldoende vaardigheden beschikken om een ernstige kans op succes te hebben, te kunnen doorverwijzen naar de hongervernoemde voorschakelmodule.

- In de leerplandoelen en –inhouden wordt met een Δ verwezen naar die eindtermen die in stijgende graad van moeilijkheid terugkeren in verschillende modules.
- Leerplandoelen en leerinhouden: zie volgende bladzijde.
- Didactische wenken: zie ‘didactische wenken’ onder 6.

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELD VAN EEN LEERINHOUD
Luisteren		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen op structurerend niveau luisteren naar uiteenzettingen, probleemstellingen door een bekende volwassene m.b.t. een leerstofonderdeel bestemd voor bekende leeftijdsgenoten.	E1Δ	ijdens uiteenzettingen door de leraar over allerlei onderwerpen uit verschillende schoolvakken de relevante informatie selecteren om de ontwikkelde gedachtegang te kunnen volgen in het tempo van de spreker
De eindtermen 5,6,7 hebben betrekking op de teksten uit eindterm 1		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de luistertaken: • hun luisterdoel(en) bepalen • het (de) tekstdoel(en) vaststellen • hun voorkennis inzetten • bijkomende informatie vragen • onderwerp en hoofdgedachte(n) identificeren • gericht informatie selecteren en ordenen • inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen • de functie van bijgeleverde visuele informatie vaststellen • het taalgebruik van de spreker inschatten • aandacht tonen voor het non-verbale gedrag van de gesprekspartner/spreker	E5Δ	tijdens de presentatie van een medecursist over een uitgevoerd experiment • bepalen wat uit de presentatie onthouden moet worden en daarop hun aandacht richten • <u>nagaan wat ze niet goed begrepen hebben en daarover meer uitleg vragen</u> • de relevante informatie noteren
De cursisten kunnen een luisterstrategie kiezen naar gelang van luisterdoel(en) en tekstsoorten en ze toepassen (oriënterend, zoekend, globaal en intensief).	E6Δ	• tijdens een uiteenzetting door de leraar of een medecursist intensief luisteren • bij het beluisteren van een lied de ontbrekende woorden invullen • op een werkblad de ontbrekende woorden van een schema aanvullen
De cursisten zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om: • te luisteren • een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen • een ander te laten uitspreken • te reflecteren op hun eigen luisterhouding • het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten.	E7Δ	• open staan voor de informatie die aan hen gericht wordt (bijv. tijdens een gesprek met medecursisten, een uiteenzetting door de leraar, een programma op tv) • bereid zijn met voldoende respect en geduld te luisteren naar iemand die zich minder goed kan uitdrukken. • bereid zijn om na te denken over hun luisterhouding (bijv. onderbreek ik de andere niet te veel? sta ik open voor wat hij zegt? toon ik belangstelling? hoe komt het dat ik alleen het begin van de boodschap heb 'gehoord'?) • tegenover bepaalde boodschappen (bijv. slogans, reclamespots, advertenties) een kritische luisterhouding aannemen

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELD VAN EEN LEERINHOUD
Spreken		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen op structurerend niveau aan onbekenden instructies geven.	E8	• de regels van een gezelschapsspel of kaartspel uitleggen • het gebruik van een fototoestel uitleggen voor het maken van een groepsfoto
De cursisten kunnen aan een bekende volwassene vragen stellen en antwoorden formuleren met betrekking tot leerstofonderdelen in schoolvakken	E9Δ	• in teksten met verschillende inhouden (vakoverschrijdende, actualiteit, populair-wetenschappelijk) vragen beantwoorden waarbij verbanden moeten worden gelegd tussen verschillende kenniselementen (bijv. logisch en chronologisch ordenen, hoofdzaken selecteren en weergeven) • over teksten met verschillende inhouden (vakoverschrijdende, actualiteit, populair-wetenschappelijk) vragen kunnen stellen die betrekking hebben op de essentie van de hele tekst of delen ervan, of op schema's, grafieken en afbeeldingen ➤ aan de leraar meedelen dat een groepswork niet naar wens is gelopen en beargumenteren waarom ➤ gevoelens uitdrukken, persoonlijke ervaringen en interesses presenteren.
De eindtermen 13 en 14 hebben betrekking op de teksten van eindtermen 8 en 9		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de spreektaken: • hun spreek-en gespreksdoel(en) bepalen • hun publiek beschrijven • hun voorkennis inzetten • naar gelang van hun spreek-, gespreksdoel(en) en publiek: ➤ gericht informatie selecteren en in een duidelijke vorm verwoorden; ➤ bijkomende info vragen; ➤ hun taalgebruik aanpassen; ➤ inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen en verwoorden; ➤ visuele informatie gebruiken; ➤ non-verbaal gedrag observeren en verwoorden • adequaat reageren op de inbreng van gesprekspartner(s). • gespreksconventies hanteren om gesprekken te beginnen, te onderbreken, gaande te houden en te af te sluiten • argumenten herkennen en aanbrengen	E13Δ	• voor de presentatie over een auteur ➤ vooraf relevante informatie verzamelen over de auteur ➤ inschatten welke informatie belangrijk en boeiend is voor de medecursisten ➤ bepalen op welke manier de presentatie voor de klas zal gebeuren ➤ alert reageren op de mondelinge uitingen en non-verbale signalen van de medecursisten • bij het formuleren van een klacht ➤ een geschikte verwoording hanteren om het 'klachtengesprek' in te leiden ➤ het formele register hanteren ➤ argumenten aanbrengen, herhalen of specificeren, afhankelijk van de inbreng van de gesprekspartner • aansluiten bij de vorige spreker; de ander laten uitspreken ...

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELD VAN EEN LEERINHOUD
De cursisten zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om: - te spreken - algemeen Nederlands te spreken - een kritische houding aan te nemen tegenover hun eigen spreek- en gespreksgedrag	E14*	- bereid zijn tijdens een gedachtewisseling hun standpunt te verwoorden - bereid zijn om na te denken over hun spreekgedrag (bijv. reageer ik niet te impulsief, ongepast, grof op wat anderen zeggen of doen? ben ik niet te dominant in een gesprek? manipuleer ik niet te veel? heb ik wel standaardtaal gebruikt zoals verwacht werd? waarom heb ik succes als ik dialect praat? waarom begrijpt de leraar mij niet als ik een vraag stel?)
Lezen		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen tekstsoorten lezen bestemd voor onbekend leeftijdsgenoten	E15Δ	- teksten zoals tijdschriftartikelen, recensies, gebruiksaanwijzingen, instructie- en studieteksten - in functie van een probleem de relevante informatie in een gebruiksaanwijzing bij een computerspel of in een bijsluiter selecteren - uit geformuleerde opdrachten in teksten met verschillende inhoud (vakoverschrijdende, actuele, populair-wetenschappelijke, economische, culturele) de essentie halen om de opdrachten uit te voeren
De eindtermen 19-22 hebben betrekking op de teksten van eindterm 15		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de leestaken: - hun leesdoel(en) bepalen - het (de) tekstdoel(en) vaststellen - hun voorkennis inzetten - functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen - onderwerp en hoofdgedachte(n) aanduiden - de structuur van een tekst in grote lijnen aanduiden - inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen	E19Δ	bij het lezen van een informatieve tekst - bepalen waarvoor ze de tekst willen/moeten lezen - bepalen of een onbekend woord belangrijk is voor het begrijpen van de tekst; zo ja, gebruikmaken van de context of een woordenboek raadplegen - de informatie zoeken die ze nodig hebben - gebruik maken van tekststructurende signaalwoorden om de samenhang tussen tekstonderdelen te achterhalen (bijv. <i>in eerste instantie, verder, ten slotte...</i>)
De cursisten kunnen een leesstrategie kiezen naar gelang van leesdoel en tekstsoorten en ze toepassen (oriënterend, zoekend, globaal en intensief).	E20Δ	- een studietekst intensief lezen - bij het zoeken naar een specifiek informatie-element in een tekstfragment

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELD VAN EEN LEERINHOUD
		op cd-rom (bijv. de plaats waar iets zich heeft afgespeeld, de geboortedatum van een historisch personage) zoekend lezen oriënterend lezen om de bruikbaarheid van een tekst in functie van een schoolse opdracht te bepalen
De cursisten kunnen verschillende strategieën aanwenden om aan onbekende woorden betekenis toe te kennen. Het gaat om het gebruiken van - de context - de voorkennis van taal en wereld - de principes van woordvorming (afleiding, samenstelling, kennis van vreemde talen) - het woordenboek.	E21Δ	
De cursisten zijn bereid om: - te lezen - lezend informatie te verzamelen over een bepaald onderwerp - de verkregen informatie aan eigen kennis en inzicht te toetsen en te vergelijken met informatie uit andere bronnen - hun persoonlijk oordeel over bepaalde teksten te formuleren	E22*	- open staan voor de aangeboden informatie - tegenover bepaalde boodschappen (bijv. slogans, advertenties, uitnodigingen tot deelname aan een actie) een kritische leeshouding aannemen
Schrijven		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen tekstsoorten schrijven bestemd voor onbekende leeftijdsgenoten.	E23	- tekstsoorten zoals Instructies; affiches; uitnodigingen. - vrijwilligers uitnodigen om deel te nemen aan een bloedinzamelactie - bij een uitnodiging voor een toneelvoorstelling de routebeschrijving geven
De eindtermen 27-29 hebben betrekking op de teksten van eindterm 23		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de schrijftaken: - hun schrijfdoel(en) bepalen - het publiek beschrijven - hun voorkennis inzetten - gericht informatie zoeken, ordenen en verwerken - een logische tekstopbouw creëren met aandacht voor inhoudelijke en functionele relaties - eigen tekst reviseren	E27Δ	bij het schrijven van een verslag over een schoolse opdracht - bepalen wat de lezers vooraf moeten weten (of al weten) alvorens in detail te gaan - informatie verzamelen over het onderwerp - de volgorde bepalen waarin ze de informatie zullen aanbieden - zich na het schrijven afvragen of de kans op het bereiken van het schrijfdoel voldoende groot is; zo niet, hun tekst herwerken - bij het schrijven van een verslag over een schoolse opdracht de

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELD VAN EEN LEERINHOUD
• inhoud- en vormconventies van de taal verzorgen • gebruik maken van informatie- en communicatietechnologie		spellingregels voor werkwoorden en hoofdletters kunnen toepassen • het groene boekje gebruiken als ze niet zeker zijn van de spelling van een woord • gebruikmaken van de tekstverwerker
De cursisten kunnen een schrijfstrategie kiezen naar gelang van schrijfdoel en tekstsoorten en ze toepassen.	E28Δ	
De cursisten zijn binnen de gepaste situaties bereid om: • te schrijven • schriftelijk informatie te verstrekken • te reflecteren op hun eigen schrijfproces en op inhoud en vorm van hun schrijfproduct • taal, indeling, spelling, handschrift en lay-out te verzorgen	E29*	• bereid zijn om na te denken over de manier waarop ze aan een schrijftaak begonnen zijn en welke stappen ze verder nog gezet hebben • bereid zijn om hun teksten spontaan na te lezen (bijv. is het niet kwetsend? is het duidelijk en aantrekkelijk geformuleerd? is het leesbaar geschreven? geef ik voldoende informatie voor de bestemming? staan er geen spelfouten in?) • na reflectie bereid zijn hun teksten aan te passen (herschrijven)
Literatuur		
De cursisten kunnen vanuit een tekstervarende en tekstbestuderende manier van lezen: verschillen aanwijzen in de benadering van de werkelijkheid in: • fictionele en zakelijke teksten • verhaal, gedicht, toneeltekst	E30Δ	• vanuit een tekstervarende manier van lezen vaststellen ➤ dat de zon in andere bewoordingen wordt beschreven in een gedicht dan in een studietekst ➤ dat ze een bepaald kortverhaal niet graag lezen
De eindtermen 32-35 hebben betrekking op de teksten van eindterm 30		
De cursisten kunnen informatie over literatuur verzamelen en gebruiken. Zij maken hierbij kennis met het aanbod van informatiekanalen zoals: bibliotheek, krant, tijdschrift, radio- en tv-programma's, multimedia.	E32Δ	• in de bibliotheek opzoeken welke science fiction-romans beschikbaar zijn om een keuze te maken • op een cd-rom over literatuur informatie zoeken over een stroming • op internet recensies zoeken over een roman en die toetsen aan hun eigen mening
De cursisten kunnen bij deze activiteiten gebruik maken van de gepaste leesstrategieën (cfr. eindterm 20)	E33Δ	• globaal lezen voor de plot
De cursisten kunnen bij deze activiteiten gebruik maken van het bijbehorende	E34	

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELD VAN EEN LEERINHOUD
begrippenapparaat.		
De cursisten zijn bereid om: • literaire teksten te lezen • over hun eigen literaire leeservaring te spreken en te schrijven	E35*	
Taalbeschouwing		
Taalbeschouwing		
Attitudes		
De cursisten zijn bereid om op hun niveau ➤ bewust te reflecteren op taalgebruik en taalsysteem ➤ van de verworven inzichten gebruik te maken bij verbale en non-verbale communicatie	*E36	• bij het lezen van een informatieve tekst in een tijdschrift vaststellen dat de auteur zijn boodschap onvoldoende afstemt op zijn lezerspubliek door veel wetenschappelijk vakjargon te hanteren • bij het beluisteren van een spreker vaststellen dat hij 'dialect' spreekt en aangeven of het in de gegeven context al dan niet gepast is
Bij het reflecteren op verbale en non-verbale communicatie tonen de cursisten interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur	*E37	
Taalgebruik		
Met het oog op doeltreffende communicatie en taalbeschouwelijke basiskennis kunnen de cursisten op hun niveau in een ruim gamma van meer en minder nabije taalgebruikssituaties bewust reflecteren op een aantal aspecten van het taalgebruik. Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen <u>38.3 in het pragmatische domein</u> ➤ taalhandelingen: meedelen, beloven, om informatie vragen, groeten, bedanken, verontschuldigen, afspreken	E38	• herkennen dat een zin die in een bepaalde context wordt uitgesproken, naar vorm een mededeling is, maar naar betekenis een gebod • een bepaald verband tussen informatieve elementen in een informatieve tekst herkennen en benoemen als een causaal verband •
Taalsysteem		
Met het oog op doeltreffende communicatie en taalbeschouwelijke basiskennis kunnen de cursisten op hun niveau bewust reflecteren op een aantal aspecten van het taalsysteem. Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen. <u>39.1 in het fonologische domein</u> ➤ de klanken van het Nederlands <u>39.2 in het orthografische domein</u> ➤ vormcorrectheid, spellingconventies en hulpmiddelen bij de spelling van woorden en bij interpunctie.	E39	• bij het luisteren naar en lezen van teksten woorden identificeren en benoemen als <i>afleiding</i>, <i>samenstelling</i> of <i>leenwoord</i> als opstap naar betekenistoekenning (cf. eindterm 38) • bij het lezen van een tekst de woordkeuze bespreken: zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en werkwoorden identificeren en het gebruik ervan bespreken • bij het schrijven van een tekst de verschillende werkwoordsvormen zoals persoonsvorm, infinitief, voltooid deelwoord herkennen om de juiste spellingregels toe te passen
Strategieën		
De cursisten kunnen op hun niveau bewust reflecteren op luister-, spreek-, interactie-, lees- en schrijfstrategieën.	E40	

MODULE ASO2-B Nederlands 2 (80 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

In deze module maakt de cursist zich belangrijke vaardigheden, concepten, begrippen en kennis eigen i.v.m. het Nederlands. Cursisten leren taal actief gebruiken in functie van maatschappelijk functioneren in een multiculturele samenleving en van hun persoonlijke ontwikkeling. Daarbij ligt een belangrijke klemtoon op een eventuele verdere studieloopbaan en beroepsleven.

Elke module (1-4) bevat de taalvaardigheden (spreken, luisteren, lezen en schrijven), literatuur en taalbeschouwing.

Taalvaardigheid neemt een centrale plaats in. Het einddoel van taalvaardigheidsonderwijs is de cursist in de situaties waarin hij terecht kan komen, vlot en effectief te leren communiceren, zowel receptief (luisterend/lezen) als productief (spreken/gesprekken voeren/schrijven).

De moeilijkheidsgraad van de eindtermen Nederlands (Basisvorming 2de graad ASO-TKO) wordt niet bepaald door één criterium, maar door het samenspel van een aantal parameters:

- tekstsoorten/ tekstenmerken
- verwerkingsniveau: kopiërend, beschrijvend, structurerend, beoordelend
- publiek: teksten van eenzelfde soort zijn voor de cursist in de regel moeilijker naarmate het publiek waarvoor zij bedoeld zijn, verder van hem af staat; de mate van bekendheid (en van gemeenschappelijkheid van referentiekaders die ermee samenhangt) bepaalt de afstand; dat geeft met een stijgende moeilijkheidsgraad de volgende ordening:
 - teksten voor de cursist zelf
 - teksten voor bekenden, van wie het referentiekader van ervaring en kennis grotendeels overeenstemt
 - teksten voor onbekenden, die nog heel wat gemeenschappelijke 'kenmerken' hebben
 - teksten voor een willekeurig onbekend publiek

Taalbeschouwing heeft in de eerste plaats een ondersteunende functie bij de ontwikkeling van vaardigheden via inzicht in allerlei taalverschijnselen en reflectie op eigen en andermans taalgebruik. Daarnaast dient taalbeschouwing ook een intellectueel-cognitief doel om de wereld, de taal, het taalgebruik en het taalsysteem van de mens als individu en als lid van allerlei groepen te benaderen. Taalverschijnselen kunnen worden bestudeerd op verschillende verwerkingsniveaus: herkennen, benoemen, bespreken, beschrijven.

Literatuur krijgt in de eindtermen van de tweede en de derde graad een belangrijke plaats, omwille van de aparte tekstsoort en haar vormende en culturele waarde. Het streefdoel is via een tekstervarende en tekstbestuderende benadering literaire competentie te bereiken.

In deze module komen aan bod

- voor taalvaardigheid
 - o iets moeilijker te interpreteren/te produceren informatieve teksten, zoals verslagen, samenvattingen, schema's, presentaties
 - o structurerend niveau
- voor literatuur: eindtermen worden toegepast op column, kortverhaal, (jeugd)roman, jeugdpoëzie
- voor taalbeschouwing: taalverschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen.

Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Nederlands 1".

Beginsituatie

De cursisten moeten over voldoende kennis van het Nederlands beschikken om onderwijs in het Standaardnederlands te kunnen volgen. Daarnaast moeten ze geslaagd zijn voor het examen van module Nederlands 1 of voor de toelatingsproef voor Nederlands 2.

- In de leerplandoelen en –inhouden wordt met een Δ verwezen naar die eindtermen die in stijgende graad van moeilijkheid terugkeren in verschillende modules
- Leerplandoelen en leerinhouden: zie volgende bladzijde.
- Didactische wenken: zie 'didactische wenken' onder 6.

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
Luisteren		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen luisteren naar tekstsoorten bestemd voor bekende volwassene(n).	E2 Δ	- tekstsoorten zoals verslagen van feiten en evenementen, presentaties van informatie die m.b.t. een bepaalde opdracht werd verzameld, presentaties van persoonlijke ervaringen en interesses - tijdens presentaties door medecursisten van allerlei schoolse opdrachten (bijv. een experiment tijdens de biologieles) de relevante informatie selecteren om de ontwikkelde gedachtegang te kunnen volgen in het tempo van de spreker
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de luistertaken: - hun luisterdoel(en) bepalen - het (de) tekstdoel(en) bepalen - hun voorkennis inzetten - bijkomende informatie vragen - onderwerp en hoofdgedachte(n) identificeren - gericht informatie selecteren en ordenen - inhoudelijke en functionele relaties tussen teksonderdelen vaststellen - de functie van de bijgeleverde visuele - het taalgebruik van de spreker inschatten - aandacht tonen voor het non-verbale gedrag van de gesprekspartner/spreker	E5	tijdens de presentatie van een medecursist over een uitgevoerd experiment - bepalen wat uit de presentatie onthouden moet worden en daarop hun aandacht richten - <u>nagaan wat ze niet goed begrepen hebben en daarover meer uitleg vragen</u> - de relevante informatie noteren - wijzigingen in de gelaatsuitdrukking of de intonatie van de spreker kunnen duiden
De cursisten kunnen een luisterstrategie kiezen naar gelang van luisterdoel(en) en tekstsoorten en ze toepassen (oriënterend, zoekend, globaal en intensief).	E6 Δ	- tijdens een uiteenzetting door de leraar of een medecursist intensief luisteren - tijdens een interview zoekend luisteren: specifieke informatie-elementen selecteren
De cursisten zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om: - te luisteren; - een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen;	E7*	- open staan voor de informatie die aan hen gericht wordt (bijv. tijdens een gesprek met medecursisten, een uiteenzetting door de leraar, een programma op tv)

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
- een ander te laten uitspreken; - te reflecteren op hun eigen luisterhouding; - het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten.		· bereid zijn met voldoende respect en geduld te luisteren naar iemand die zich minder goed kan uitdrukken. · bereid zijn om na te denken over hun luisterhouding (bijv. onderbreek ik de andere niet te veel? sta ik open voor wat hij zegt? toon ik belangstelling? Hoe komt het dat ik alleen het begin van de boodschap heb 'gehoord'?) · tegenover bepaalde boodschappen (bijv. slogans, reclamespots, advertenties) een kritische luisterhouding aannemen
Spreeken		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen ten aanzien van een bekende volwassene	E9 Δ	· in teksten met verschillende inhoud (vakoverschrijdende, actualiteit, populair-wetenschappelijk) vragen beantwoorden waarbij verbanden moeten worden gelegd tussen verschillende kennis-elementen (bijv. logisch en chronologisch ordenen, hoofdzaken selecteren en weergeven) · over teksten met verschillende inhoud (vakoverschrijdende, actualiteit, populair-wetenschappelijk) vragen kunnen stellen die betrekking hebben op de essentie van de hele tekst of delen ervan, of op schema's, grafieken en afbeeldingen · naar aanleiding van lectuur aan de medecursisten meedelen: welke personages sympathiek of antipathiek overkomen welke situaties je ontroerd hebben...
De cursisten kunnen voor een onbekend publiek, routes, situaties, personen beschrijven	E10 Δ	· op het politiekantoor de relevante informatie verschaffen over de diefstal van een portefeuille en een persoonsbeschrijving geven van de dief
De eindtermen 13 en 14 hebben betrekking op de teksten van de eindtermen 9 en 10		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de spreektaken: • hun spreek- en gespreksdoel(en) bepalen • hun publiek beschrijven	E13 Δ	• voor de presentatie over een schoolse opdracht (bijv. voorstelling van een auteur, historisch personage...) · vooraf relevante informatie verzamelen over het onderwerp · inschatten welke informatie belangrijk en boeiend is voor de medecursisten

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
• hun voorkennis inzetten • naar gelang van hun spreek-, gespreksdoel(en) en publiek: . gericht informatie selecteren en in een duidelijke vorm verwoorden; . bijkomende info vragen; . hun taalgebruik aanpassen; . inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen en verwoorden; . visuele informatie gebruiken; . non-verbaal gedrag observeren en verwoorden. • gespreksconventies hanteren om gesprekken te beginnen, te onderbreken, gaande te houden en af te sluiten • argumenten herkennen en aanbrengen • adequaat reageren op de inbreng van gesprekspartner(s)		. bepalen op welke manier de presentatie voor de klas zal gebeuren . alert reageren op de mondelinge uitingen en non-verbale signalen van de medecursisten • bij het vragen van een inlichting . een geschikte verwoording hanteren . het formele register hanteren . Vragen om verduidelijking of herhaling, afhankelijk van de inbreng van de gesprekspartner • aansluiten bij de vorige spreker, de ander laten uitspreken .
De cursisten zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om: . te spreken . Algemeen Nederlands te spreken . een kritische houding aan te nemen tegenover hun eigen spreek- en gespreksgedrag	E14 *	. bereid zijn tijdens een gedachtewisseling hun standpunt te verwoorden . bereid zijn om na te denken over hun spreekgedrag (bijv. reageer ik niet te impulsief, ongepast, grof op wat anderen zeggen of doen? ben ik niet te dominant in een gesprek? manipuleer ik niet te veel? heb ik wel standaardtaal gebruikt zoals verwacht werd? waarom heb ik succes als ik dialect praat? waarom begrijpt de leraar mij niet als ik een vraag stel?)
Lezen		
De cursisten kunnen tekstsoorten lezen bestemd voor een onbekend publiek. Het betreft tekstsoorten zoals . ondertitelen bij informerende diverterende programma's . verslagen . hypertexten.	E16 Δ	. de ondertiteling van een diverterend programma in een vreemde taal verwerken in functie van een schoolse opdracht (bijv. uit een Engelse soap relevante informatie over de hoofdpersonages kunnen halen) . informatie opzoeken op internet vanuit een bepaalde vraag (bijv. de bezienswaardigheden van een mogelijke reisbestemming, voordelen van het nieuwste type wagen)

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
		de gebeurtenissen uit een krantenverslag (brand, ongeval) chronologisch ordenen
De eindtermen 19-22 hebben betrekking op de teksten uit eindterm 16		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de leestaken: - hun leesdoel(en) bepalen - het (de) tekstdoel(en) vaststellen - hun voorkennis inzetten - functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen - onderwerp en hoofdgedachte(n) aanduiden - de structuur van een tekst in grote lijnen aanduiden - inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen.	E19 Δ	bij het lezen van een informatieve tekst - bepalen waarvoor ze de tekst willen/moeten lezen - bepalen of een onbekend woord belangrijk is voor het begrijpen van de tekst; zo ja, gebruikmaken van de context of een woordenboek raadplegen - de informatie zoeken die ze nodig hebben - gebruik maken van tekststructurende signaalwoorden om de samenhang tussen tekstonderdelen te achterhalen (bijv. <i>in eerste instantie, verder, ten slotte...</i>)
De cursisten kunnen een leesstrategie kiezen naar gelang van leesdoel en tekstsoorten en ze toepassen (oriënterend, zoekend, globaal en intensief).	E20 Δ	- een studietekst intensief lezen - bij het zoeken naar een specifiek informatie-element in een tekstfragment op cd-rom (bijv. de plaats waar iets zich heeft afgespeeld, de geboortedatum van een historisch personage) zoekend lezen - oriënterend lezen om de bruikbaarheid van een tekst in functie van een schoolse opdracht te bepalen
De cursisten kunnen verschillende strategieën aanwenden om aan onbekende woorden betekenis toe te kennen. Het gaat om het gebruiken van: - de context - de voorkennis van taal en wereld - de principes van woordvorming (afleiding, samenstelling, kennis van vreemde talen) - het woordenboek.	E21 Δ	

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHouden
De cursisten zijn bereid om: ☐ te lezen ☐ lezend informatie te verzamelen over een bepaald onderwerp ☐ de verkregen informatie aan eigen kennis en inzicht te toetsen en te vergelijken met informatie uit andere bronnen ☐ hun persoonlijk oordeel over bepaalde teksten te formuleren	E22 *	☐ open staan voor de aangeboden informatie ☐ tegenover bepaalde boodschappen (bijv. slogans, advertenties, uitnodigingen tot deelname aan een actie) een kritische leeshouding aannemen
Schrijven		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen tekstsoorten schrijven bestemd voor een bekende volwassene. Het betreft tekstsoorten zoals agenda en planning; verslagen; notities tijdens een les; samenvattingen en schema's van studieteksten.	E24 Δ	☐ aan de leraar op een gestructureerde wijze schriftelijk verslag uitbrengen over een behandeld project, een zoekopdracht, een uitgevoerde observatie, een leeservaring ☐ de hoofdzaken uit een studietekst in een beperkt aantal woorden neerschrijven ☐ de essentie van een uiteenzetting door de leraar schematisch noteren
De eindtermen 27-29 hebben betrekking op de teksten van eindterm 24		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de schrijftaken: · hun schrijfdoel(en) bepalen · het publiek beschrijven · hun voorkennis inzetten · gericht informatie zoeken, ordenen en verwerken · een logische tekstopbouw creëren met aandacht voor inhoudelijke en functionele relaties · eigen tekst reviseren · inhoud- en vormconventies van de taal verzorgen · gebruik maken van informatie- en communicatietechnologie	E27 Δ	bij het schrijven van een verslag over een schoolse opdracht · bepalen wat de lezers vooraf moeten weten (of al weten) alvorens in detail te gaan · informatie verzamelen over het onderwerp · de volgorde bepalen waarin ze de informatie zullen aanbieden · zich na het schrijven afvragen of de kans op het bereiken van het schrijfdoel voldoende groot is; zo niet, hun tekst herwerken · het groene boekje gebruiken als ze niet zeker zijn van de spelling van een woord · de juiste woordtekens en leestekens gebruiken

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
		· gebruik maken van de tekstverwerker
De cursisten kunnen een schrijfstrategie kiezen naar gelang van schrijfdoel en tekstsoorten en ze toepassen.	E28 Δ	
De cursisten zijn binnen de gepaste situaties bereid om: · te schrijven · schriftelijk informatie te verstrekken · te reflecteren op hun eigen schrijfproces en op inhoud en vorm van hun schrijfproduct · taal, indeling, spelling, handschrift en lay-out te verzorgen	E29 *	· bereid zijn om na te denken over de manier waarop ze aan een schrijftaak begonnen zijn en welke stappen ze verder nog gezet hebben · bereid zijn om hun teksten spontaan na te lezen (bijv. is het niet kwetsend? is het duidelijk en aantrekkelijk geformuleerd? is het leesbaar geschreven? geef ik voldoende informatie voor de bestemming? staan er geen spelfouten in?) · na reflectie bereid zijn hun teksten aan te passen (herschrijven)
Literatuur		
De cursisten kunnen vanuit een tekstervarende en tekstbestuderende manier van lezen de kenmerken herkennen en benoemen van een column, kortverhaal, (jeugd)roman, jeugdpoezie	E30 Δ	· dat een verhaal een open einde heeft · dat ze een bepaald kortverhaal niet graag lezen · dat ze zich identificeren met een bepaalde verhaalfiguur · vanuit een tekstbestuderende manier van lezen: · een gelezen tekst herkennen als een column omdat hij welbepaalde kenmerken vertoont · het verschil tussen een column en een cursiefje aantonen
De eindtermen 32-35 hebben betrekking op de teksten van de eindterm 30		
De cursisten kunnen informatie over literatuur verzamelen en gebruiken. Zij maken hierbij kennis met het aanbod van informatiekanalen zoals: bibliotheek, krant, tijdschrift, radio- en tv-programma's, multimedia.	E32 Δ	· in de bibliotheek opzoeken welke bundels van columns beschikbaar zijn om een keuze te maken · op een cd-rom of internet informatie zoeken over een auteur

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
De cursisten kunnen bij deze activiteiten gebruik maken van de gepaste leesstrategieën (cf. eindterm 20).	E33 Δ	· zoekend lezen naar bijv.rijk/ beeldend taalgebruik
De cursisten kunnen bij deze activiteiten gebruik maken van het bijbehorende begrippenapparaat.	E34	
De cursisten zijn bereid om: · literaire teksten te lezen · over hun eigen literaire leeservaring te spreken en te schrijven.	E35 *	
Taalbeschouwing		
Attitudes		
De cursisten zijn bereid om op hun niveau ➤ bewust te reflecteren op taalgebruik en taalsysteem ➤ van de verworven inzichten gebruik te maken bij verbale en non-verbale communicatie.	*E36	
Bij het reflecteren op verbale en non-verbale communicatie tonen de cursisten interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.	*E37	
Taalgebruik		
Met het oog op doeltreffende communicatie en taalbeschouwelijke basiskennis kunnen de cursisten op hun niveau in een ruim gamma van meer en minder nabije taalgebruikssituaties bewust reflecteren op een aantal aspecten van het taalgebruik. Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen. <u>38.3 in het pragmatische domein</u> ➤ de factoren van een communicatiesituatie: zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, effect, situatie, kanaal, ruis ➤ taalhandelingen: meedelen, beloven, om informatie vragen, groeten, bedanken, verontschuldigen, afspreken.	E38	
Taalsysteem		
Met het oog op doeltreffende communicatie en taalbeschouwelijke basiskennis kunnen de cursisten op hun niveau bewust reflecteren op een aantal aspecten van het taalsysteem. Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen. <u>39.2 in het orthografische domein</u> ➤ vormcorrectheid, spellingconventies en hulpmiddelen bij de spelling van woorden en bij interpunctie <u>39.3 in het morfologische domein</u> ➤ de woordsoorten, met inbegrip van verbuiging en vervoeging <u>39.4 in het syntactische domein</u> <u>woordgroepen</u> ➤ woordgroepen: zelfstandignaamwoordgroep en werkwoordgroep ➤ onderscheid tussen woordgroep en zinsdeel	E39	- bij het lezen van teksten bijwoorden identificeren en benoemen - bij het becommentariëren van schrijfproducten van medecursisten of van een literaire tekst de termen <i>directe en indirecte rede</i> hanteren om een oordeel over de stijl uit te spreken

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
<i>zinsdelen</i> ➤ de belangrijkste zinsdelen waaronder ○ gezegde: naamwoordelijk en werkwoordelijk ○ onderwerp ○ noodzakelijke aanvullingen: lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp ○ bijwoordelijke bepalingen <i>zin</i> ➤ zinstypen waaronder mededelende zin, vragende zin en gebiedende zin <u>39.5. in het semantische domein</u> <i>woordsemantiek</i> ➤ woordbetekenis: betekenis, gevoelswaarde ➤ betekenisrelaties: homoniemen, synoniemen, antoniemen ➤ letterlijke en figuurlijke betekenis, beeldspraak ➤ zinssemantiek ➤ modaliteit.		
Strategieën		
De cursisten kunnen op hun niveau bewust reflecteren op luister-, spreek-, interactie-, lees- en schrijfstrategieën.	E40	- uitleggen welke strategie ze gebruikt hebben om de betekenis van een onbekend woord te achterhalen - feedback van de leraar of van een medecursist gebruiken om een opdracht te herwerken

MODULE ASO2-B Nederlands 3 (80 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

In deze module maakt de cursist zich belangrijke vaardigheden, concepten, begrippen en kennis eigen i.v.m. het Nederlands. Cursisten leren taal actief gebruiken in functie van maatschappelijk functioneren in een multiculturele samenleving en van hun persoonlijke ontwikkeling. Daarbij ligt een belangrijke klemtoon op een eventuele verdere studieloopbaan en beroepsleven.

Elke module (1-4) bevat de taalvaardigheden (spreken, luisteren, lezen en schrijven), literatuur en taalbeschouwing.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen Nederlands van de 2^e graad ASO.

Taalvaardigheid neemt een centrale plaats in. Het einddoel van taalvaardigheidsonderwijs is de cursist in de situaties waarin hij terecht kan komen, vlot en effectief te leren communiceren, zowel receptief (luisterend/lezen) als productief (spreken/gesprekken voeren/schrijven). De moeilijkheidsgraad van de eindtermen Nederlands (Basisvorming 2de graad ASO-TKO) wordt niet bepaald door één criterium, maar door het samenspel van een aantal parameters:

- *tekstsoorten/ tekstkenmerken*
- *verwerkingsniveau: kopiërend, beschrijvend, structurerend, beoordelend*
- *publiek*: teksten van eenzelfde soort zijn voor de cursist in de regel moeilijker naarmate het publiek waarvoor zij bedoeld zijn, verder van hem af staat; de mate van bekendheid (en van gemeenschappelijkheid van referentiekaders die ermee samenhangt) bepaalt de afstand; dat geeft met een stijgende moeilijkheidsgraad de volgende ordening:
 - teksten voor de cursist zelf
 - teksten voor bekenden, van wie het referentiekader van ervaring en kennis grotendeels overeenstemt
 - teksten voor onbekenden, die nog heel wat gemeenschappelijke 'kenmerken' hebben
 - teksten voor een willekeurig onbekend publiek

Taalbeschouwing heeft in de eerste plaats een ondersteunende functie bij de ontwikkeling van vaardigheden via inzicht in allerlei taalverschijnselen en reflectie op eigen en andermans taalgebruik. Daarnaast dient taalbeschouwing ook een intellectueel-cognitief doel om de wereld, de taal, het taalgebruik en het taalsysteem van de mens als individu en als lid van allerlei groepen te benaderen. Taalverschijnselen kunnen worden bestudeerd op verschillende verwerkingsniveaus: herkennen, benoemen, bespreken, beschrijven.

Literatuur krijgt in de eindtermen van de tweede en de derde graad een belangrijke plaats, omwille van de aparte tekstsoort en haar vormende en culturele waarde. Het streefdoel is via een tekstervarende en tekstbestuderende benadering literaire competentie te bereiken.

In deze module komen aan bod

- *voor taalvaardigheid*:
 - informatieve teksten zoals verslagen en informatiebrengende tv-programma's, prescriptieve zoals instructies en persuasieve teksten zoals sollicitatiebrieven, reclameteksten en een aantal fictionele teksten
 - voor een onbekend publiek
 - structurerend of beoordelend niveau
- *voor literatuur*: eindtermen worden toegepast op strip, theater, tv-drama, soap
- *voor taalbeschouwing*: taalverschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen.

Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Nederlands 2".

Beginsituatie

De cursisten moeten over voldoende kennis van het Nederlands beschikken om onderwijs in het AN te kunnen volgen. Daarnaast moeten ze geslaagd zijn voor het examen van Nederlands 2 of voor de toelatingsproef voor Nederlands 3.

- In de leerplandoelen en –inhouden wordt met een Δ verwezen naar die eindtermen die in stijgende graad van moeilijkheid terugkeren in verschillende modules.
- Leerplandoelen en leerinhouden: zie volgende bladzijde.
- Didactische wenken: zie 'didactische wenken' onder 6.

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
Luisteren		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen luisteren naar tekstsoorten bestemd voor een onbekend publiek. Het betreft tekstsoorten zoals instructies, informatieve programma's, interviews, praatprogramma's, journaals, aangeboden via diverse media en multimediale informatie-dragers.	E3Δ	in een informatief programma (bijv. een documentaire op tv, de gedachteopbouw kunnen volgen en de voor hen relevante informatie selecteren
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de luistertaken: - hun luisterdoel(en) bepalen - het (de) tekstdoel(en) bepalen - hun voorkennis inzetten - bijkomende informatie vragen - onderwerp en hoofdgedachte(n) identificeren - gericht informatie selecteren en ordenen - inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen - de functie van de bijgeleverde visuele informatie vaststellen - het taalgebruik van de spreker inschatten - aandacht tonen voor het non-verbale gedrag van de gesprekspartner	E5	- tijdens de presentatie van een medecursist over een uitgevoerd experiment bepalen wat uit de presentatie onthouden moet worden en daarop hun aandacht richten <i>nagaan wat ze niet goed begrepen hebben en daarover meer uitleg vragen</i> - de relevante informatie noteren - wijzigingen in de gelaatsuitdrukking of de intonatie van de spreker kunnen duiden
De cursisten kunnen een luisterstrategie kiezen naar gelang van luisterdoel(en) en tekstsoorten en ze toepassen (oriënterend, zoekend, globaal en intensief).	E6Δ	- tijdens een uiteenzetting door de leraar of een medecursist intensief luisteren - bij het zoeken naar een specifiek informatie-element in een gesproken tekstfragment op cd-rom (bijv. de plaats waar iets zich heeft afgespeeld, de geboortedatum van een historisch personage, de herkomst van een tropische houtsoort) zoekend luisteren
De cursisten zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om: - te luisteren - een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen	E7*	open staan voor de informatie die aan hen gericht wordt (bijv. tijdens een gesprek met medecursisten, een uiteenzetting door de leraar, een

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHouden
• een ander te laten uitspreken • te reflecteren op hun eigen luisterhouding • het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten		programma op tv) • bereid zijn met voldoende respect en geduld te luisteren naar iemand die zich minder goed kan uitdrukken. • bereid zijn om na te denken over hun luisterhouding (bijv. onderbreek ik de andere niet te veel? sta ik open voor wat hij zegt? toon ik belangstelling? hoe komt het dat ik alleen het begin van de boodschap heb 'gehoord'?) • tegenover bepaalde boodschappen (bijv. slogans, reclamespots, advertenties) een kritische luisterhouding aannemen
Spreken		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen voor een onbekend publiek gebeurtenissen verslaan.	E10Δ	• op het politiekantoor de relevante informatie verschaffen over de diefstal van een portefeuille
Op beoordelend niveau		
De cursisten kunnen op beoordelend niveau voor bekende leeftijdgenoten hun standpunten/meningen of hun oplossingswijzen voor problemen in een gedachtewisseling uiteenzetten en motiveren.	E11	in een klasgesprek over een actueel onderwerp een standpunt onder woorden brengen en toelichten, daarbij inspeliend op uitspraken van klasgenoten
De eindtermen 13 en 14 hebben betrekking op de teksten van de eindtermen 10 en 11		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de spreektaken: • hun spreek-en gespreksdoel(en) bepalen • hun publiek beschrijven • hun voorkennis inzetten • naar gelang van hun spreek-, gespreksdoel(en) en publiek: ➢ gericht informatie selecteren en in een duidelijke vorm verwoorden ➢ bijkomende info vragen ➢ hun taalgebruik aanpassen ➢ inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen en verwoorden ➢ visuele informatie gebruiken ➢ non-verbaal gedrag observeren en verwoorden	E13Δ	• voor de presentatie over een auteur ➢ vooraf relevante informatie verzamelen over de auteur ➢ inschatten welke informatie belangrijk en boeiend is voor de medecursisten ➢ bepalen op welke manier de presentatie voor de klas zal gebeuren ➢ alert reageren op de mondelinge uitingen en non-verbale signalen van de medecursisten • bij het formuleren van een klacht ➢ een geschikte verwoording hanteren om het 'klachtengesprek' in te leiden ➢ het formele register hanteren ➢ argumenten aanbrengen, herhalen of specificeren, afhankelijk van de inbreng van de gesprekspartner

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHouden
• adequaat reageren op de inbreng van gesprekspartner(s). • gespreksconventies hanteren om gesprekken te beginnen, te onderbreken, gaande te houden en af te sluiten • argumenten herkennen en aanbrengen		• aansluiten bij de vorige spreker, de ander laten uitspreken...
De cursisten zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om: • te spreken • algemeen Nederlands te spreken • een kritische houding aan te nemen tegenover hun eigen spreek- en gespreksgedrag	E14*	• bereid zijn tijdens een gedachtewisseling hun standpunt te verwoorden • bereid zijn om na te denken over hun spreekgedrag (bijv. reageer ik niet te impulsief, ongepast, grof op wat anderen zeggen of doen? ben ik niet te dominant in een gesprek? manipuleer ik niet te veel? heb ik wel standaardtaal gebruikt zoals verwacht werd? waarom heb ik succes als ik dialect praat? waarom begrijpt de leraar mij niet als ik een vraag stel?)
Lezen		
Op beoordelend niveau		
De cursisten kunnen tekstsoorten lezen bestemd voor onbekend publiek. Het betreft tekstsoorten zoals • informatieve teksten, inclusief informatiebronnen • notities • zakelijke brieven • reclameteksten en advertenties • fictionele teksten (cf. literatuur).	E17Δ	• als voorbereiding op een spreekbeurt de informatie in twee of meer informatieve teksten over eenzelfde onderwerp (bijv. de ontdekking van Amerika) tegen elkaar afwegen en de meest geschikte informatie selecteren • in een reclametekst of advertentie (bijv. in folders over hobbymateriaal, tijdschriften) de informatie afwegen tegen de eigen behoeften en smaken
De eindtermen 19-22 hebben betrekking op de teksten uit eindterm 17		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de leestaken: • hun leesdoel(en) bepalen; • het (de) tekstdoel(en) vaststellen; • hun voorkennis inzetten; • functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen; • onderwerp en hoofdgedachte(n) aanduiden; • de structuur van een tekst in grote lijnen aanduiden; • inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen.	E19Δ	bij het lezen van een informatieve tekst • bepalen waarvoor ze de tekst willen/moeten lezen • bepalen of een onbekend woord belangrijk is voor het begrijpen van de tekst; zo ja, gebruikmaken van de context of een woordenboek raadplegen • de informatie zoeken die ze nodig hebben

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHouden
		gebruik maken van tekststructurende signaalwoorden om de samenhang tussen tekstonderdelen te achterhalen (bijv. <i>in eerste instantie, verder, ten slotte...</i>)
De cursisten kunnen een leesstrategie kiezen naar gelang van leesdoel en tekstsoorten en ze toepassen (oriënterend, zoekend, globaal en intensief).	E20Δ	- een studietekst intensief lezen - bij het zoeken naar een specifiek informatie-element in een tekstfragment op cd-rom (bijv. de plaats waar iets zich heeft afgespeeld, de geboortedatum van een historisch personage) zoekend lezen - oriënterend lezen om de bruikbaarheid van een tekst in functie van een schoolse opdracht te bepalen
De cursisten kunnen verschillende strategieën aanwenden om aan onbekende woorden betekenis toe te kennen. Het gaat om het gebruiken van: - de context; - de voorkennis van taal en wereld; - de principes van woordvorming (afleiding, samenstelling, kennis van vreemde talen); - het woordenboek.	E21Δ	
De cursisten zijn bereid om: - te lezen; - lezend informatie te verzamelen over een bepaald onderwerp; - de verkregen informatie aan eigen kennis en inzicht te toetsen en te vergelijken met informatie uit andere bronnen; - hun persoonlijk oordeel over bepaalde teksten te formuleren.	E22*	- open staan voor de aangeboden informatie - tegenover bepaalde boodschappen (bijv. slogans, advertenties, uitnodigingen tot deelname aan een actie) een kritische leeshouding aannemen
Schrijven		
Op structurerend niveau		
De cursisten kunnen tekstsoorten schrijven bestemd voor een onbekend publiek. Het betreft tekstsoorten zoals sollicitatiebrieven voor vakantiejobs; vragen om inlichtingen; relevante formulieren; zakelijke brieven.	E25	- de gevraagde gegevens invullen op een bestelbon, een formulier voor het verkrijgen van informatiemateriaal, het lidmaatschap van een sportclub, een enquête over consumptiegedrag - in een zakelijke brief om inlichtingen de relevante vragen in een logische volgorde neerschrijven en daarbij het gepaste register hanteren
De eindtermen 27-29 hebben betrekking op de teksten van de eindterm 25		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de schrijftaken: - hun schrijfdoel(en) bepalen - het publiek beschrijven - hun voorkennis inzetten - gericht informatie zoeken, ordenen en verwerken	E27Δ	bij het schrijven van een verslag over een schoolse opdracht - bepalen wat de lezers vooraf moeten weten (of al weten) alvorens in detail te gaan - informatie verzamelen over het onderwerp

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
• een logische tekstopbouw creëren met aandacht voor inhoudelijke en functionele relaties • eigen tekst reviseren • inhouds- en vormconventies van de taal verzorgen • gebruik maken van informatie- en communicatietechnologie.		• de volgorde bepalen waarin ze de informatie zullen aanbieden • zich na het schrijven afvragen of de kans op het bereiken van het schrijfdoel voldoende groot is; zo niet, hun tekst herwerken • het groene boekje gebruiken als ze niet zeker zijn over de spelling van een woord • de juiste tussenklanken kunnen schrijven • gebruikmaken van de tekstverwerker
De cursisten kunnen een schrijfstrategie kiezen naar gelang van schrijfdoel en tekstsoorten en ze toepassen.	E28Δ	
De cursisten zijn binnen de gepaste situaties bereid om: • te schrijven • schriftelijk informatie te verstrekken • te reflecteren op hun eigen schrijfproces en op inhoud en vorm van hun schrijfproduct • taal, indeling, spelling, handschrift en lay-out te verzorgen	E29*	• bereid zijn om na te denken over de manier waarop ze aan een schrijftaak begonnen zijn en welke stappen ze verder nog gezet hebben • bereid zijn om hun teksten spontaan na te lezen (bijv. is het niet kwetsend? is het duidelijk en aantrekkelijk geformuleerd? is het leesbaar geschreven? geef ik voldoende informatie voor de bestemming? staan er geen spelfouten in?) en aan te passen.
Literatuur		
De cursisten kunnen vanuit een tekstervarende en tekstbestuderende manier van lezen: • de kenmerken herkennen van roman, poëzie, theater, soap • verhaalelementen herkennen en benoemen: personages, spanning, thema, tijd, ruimte, ik- en hijverteller	E30Δ	• <u>vanuit een tekstervarende manier van lezen vaststellen</u> ➤ dat een verhaal een open einde heeft ➤ dat een roman verteld wordt door verschillende vertellers ➤ dat een bepaalde passage van een roman zich situeert op een tijdstip voorafgaand aan het lopende verhaal ➤ dat een gebeurtenis in een roman waar gebeurd is ➤ dat de gebeurtenissen in een theaterstuk zich afspelen in de toekomst op een andere planeet ➤ dat ze in een gedicht hun eigen gevoelens herkennen ➤ dat ze een bepaald kortverhaal niet graag lezen ➤ dat ze zich identificeren met een bepaalde verhaalfiguur

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHouden
		• vanuit een tekstbestuderende manier van lezen: ➤ bij het lezen een roman die zich afspeelt tegen de achtergrond van een historische gebeurtenis als een 'historische roman' herkennen en benoemen ➤ bij het lezen van een misdaadroman de elementen die spanning opwekken, herkennen en benoemen ➤ een gelezen tekst herkennen als een column omdat hij welbepaalde kenmerken vertoont ➤ inzien dat de ruimte waarin een verhaal zich afspeelt, sfeerbepalend kan zijn ➤ inzien dat een flashback in een verhaal een andere structuur teweegbrengt
De eindtermen 32-35 hebben betrekking op de teksten uit eindterm 30		
De cursisten kunnen informatie over literatuur verzamelen en gebruiken. Zij maken hierbij kennis met het aanbod van informatiekanalen zoals: bibliotheek, krant, tijdschrift, radio- en tv-programma's, multimedia.	E32Δ	• in de bibliotheek opzoeken welke science fiction-romans beschikbaar zijn om een keuze te maken • op een cd-rom over literatuur informatie zoeken over een stroming • op internet recensies zoeken over een roman en die toetsen aan hun eigen mening
De cursisten kunnen bij deze activiteiten gebruik maken van de gepaste leesstrategieën (cfr. eindterm 20)	E33	• globaal lezen voor de plot
De leerlingen kunnen bij deze activiteiten gebruik maken van het bijbehorende begrippenapparaat.	E34	
De cursisten zijn bereid om: • literaire teksten te lezen; • over hun eigen literaire leeservaring te spreken en te schrijven.	E35*	
Taalbeschouwing		
Attitudes		
De cursisten zijn bereid om op hun niveau ➤ bewust te reflecteren op taalgebruik en taalsysteem ➤ van de verworven inzichten gebruik te maken bij verbale en non-verbale communicatie.	*E36	
Bij het reflecteren op verbale en non-verbale communicatie tonen de cursisten interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.	*E37	
Taalgebruik		
Met het oog op doeltreffende communicatie en taalbeschouwelijke basiskennis kunnen de cursisten op hun niveau in een ruim gamma van meer en minder nabije taalgebruikssituaties bewust reflecteren op een aantal aspecten van het taalgebruik. Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen	E38	• in een opiniërend stuk de feiten van de meningen kunnen onderscheiden

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
<u>38.1 in het tekstuele domein</u> ➤ verbanden tussen tekstdelen: alinea-zin, inleiding-midden-slot ➤ structuuraanduiders ➤ betekenisrelaties: middel-doel, oorzaak-gevolg, als-dan, voordelen-nadelen, voor-tegen ➤ status van een uitspraak: feit-mening <u>38.3 in het pragmatische domein</u> ➤ normen, conventies, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal ➤ taalhandelingen: beweren, verzoeken, dreigen, waarschuwen, overtuigen, argumenteren ➤ non-verbale communicatie ➤ de gevolgen van hun verbale en non-verbale communicatie voor anderen en henzelf		
Taalsysteem Met het oog op doeltreffende communicatie en taalbeschouwelijke basiskennis kunnen de cursisten op hun niveau bewust reflecteren op een aantal aspecten van het taalsysteem. Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen <u>39.2 in het orthografische domein</u> ➤ vormcorrectheid, spellingconventies en hulpmiddelen bij de spelling van woorden en bij interpunctie <u>39.4 in het syntactische domein</u> zin ➤ enkelvoudige en samengestelde zinnen ➤ nevengeschikte en ondergeschikte zinnen ➤ hoofdzinnen en bijzinnen.	E39	• bij het luisteren naar en lezen van teksten woorden identificeren en benoemen als <i>afleiding</i>, <i>samenstelling</i> of <i>leenwoord</i> als opstap naar betekenis-toekenning • bij het becommentariëren van schrijfproducten van medecursisten of van een literaire tekst de termen <i>enkelvoudige zin</i> en <i>samengestelde zin</i> hanteren om een oordeel over de stijl uit te spreken
Strategieën De cursisten kunnen op hun niveau bewust reflecteren op luister-, spreek-, interactie-, lees- en schrijfstrategieën.	E40	uitleggen welke strategie ze gebruikt hebben om de betekenis van een onbekend woord te achterhalen

MODULE ASO2-B Nederlands 4 (80 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

In deze module maakt de cursist zich belangrijke vaardigheden, concepten, begrippen en kennis eigen i.v.m. het Nederlands. Cursisten leren taal actief gebruiken in functie van maatschappelijk functioneren in een multiculturele samenleving en van hun persoonlijke ontwikkeling. Daarbij ligt een belangrijke klemtoon op een eventuele verdere studieloopbaan en beroepsleven.

Elke module (1-4) bevat de taalvaardigheden (spreken, luisteren, lezen en schrijven), literatuur en taalbeschouwing.

Zie ook: [uitgangspunten](#) bij de eindtermen Nederlands van de 2^e graad ASO.

Taalvaardigheid neemt een centrale plaats in. Het einddoel van taalvaardigheidsonderwijs is de cursist in de situaties waarin hij terecht kan komen, vlot en effectief te leren communiceren, zowel receptief (luisterend/lezen) als productief (spreken/gesprekken voeren/schrijven). De moeilijkheidsgraad van de eindtermen Nederlands (Basisvorming 2de graad ASO-TKO) wordt niet bepaald door één criterium, maar door het samenspel van een aantal parameters:

- *tekstsoorten/ tekstenmerken*
- *verwerkingsniveau: kopiërend, beschrijvend, structurerend, beoordelend*
- *publiek*: teksten van eenzelfde soort zijn voor de cursist in de regel moeilijker naarmate het publiek waarvoor zij bedoeld zijn, verder van hem af staat; de mate van bekendheid (en van gemeenschappelijkheid van referentiekaders die ermee samenhangt) bepaalt de afstand; dat geeft met een stijgende moeilijkheidsgraad de volgende ordening:
 - teksten voor de cursist zelf
 - teksten voor bekenden, van wie het referentiekader van ervaring en kennis grotendeels overeenstemt
 - teksten voor onbekenden, die nog heel wat gemeenschappelijke 'kenmerken' hebben
 - teksten voor een willekeurig onbekend publiek.

Taalbeschouwing heeft in de eerste plaats een ondersteunende functie bij de ontwikkeling van vaardigheden via inzicht in allerlei taalverschijnselen en reflectie op eigen en andermans taalgebruik. Daarnaast dient taalbeschouwing ook een intellectueel-cognitief doel om de wereld, de taal, het taalgebruik en het taalsysteem van de mens als individu en als lid van allerlei groepen te benaderen. Taalverschijnselen kunnen worden bestudeerd op verschillende verwerkingsniveaus: herkennen, benoemen, bespreken, beschrijven.

Literatuur krijgt in de eindtermen van de tweede en de derde graad een belangrijke plaats, omwille van de aparte tekstsoort en haar vormende en culturele waarde. Het streefdoel is via een tekstervarende en tekstbestuderende benadering literaire competentie te bereiken.

In deze module komen aan bod

- *voor taalvaardigheid*
 - verschillende soorten complexe informatieve en vooral persuasieve teksten, zoals informatiebronnen, discussies, klachten, recensies
 - voor een onbekend publiek
 - op beoordelend niveau
- *voor literatuur: literaire stromingen en reflectie op eigen leeservaringen*
- *voor taalbeschouwing: taalverschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen.*

Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Nederlands 3".

Beginsituatie

De cursisten moeten over voldoende kennis van het Nederlands beschikken om onderwijs in het **AN** te kunnen volgen. Bovendien moeten ze geslaagd zijn voor het examen van module Nederlands 3 of voor de toelatingsproef voor Nederlands 4.

- In de leerplandoelen en –inhouden wordt met een Δ verwezen naar die eindtermen die in stijgende graad van moeilijkheid terugkeren in verschillende modules.
- Leerplandoelen en leerinhouden: zie volgende bladzijde.
- Didactische wenken: zie 'didactische wenken' onder 6.

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
Luisteren		
Op beoordelend niveau		
De cursisten kunnen luisteren naar tekstsoorten bestemd voor onbekend publiek. Het betreft tekstsoorten zoals: activerende boodschappen, standpunten, meningen in probleemoplossende discussies.	E4	in een discussie over onderwerpen die hen aanbelangen (bijv. op radio of tv) de beluisterde argumenten en meningen afwegen tegen de achtergrond van de eigen voorkennis en overtuiging
De eindtermen 5,6,7 hebben betrekking op de teksten uit eindterm 4		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de luistertaken: - hun luisterdoel(en) bepalen; - het (de) tekstdoel(en) bepalen; - hun voorkennis inzetten; - bijkomende informatie vragen; - onderwerp en hoofdgedachte(n) identificeren; - gericht informatie selecteren en ordenen; - inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen - de functie van de bijgeleverde visuele informatie vaststellen; - het taalgebruik van de spreker inschatten; - aandacht tonen voor het non-verbale gedrag van de gesprekspartner	E5	- tijdens de presentatie van een medecursist over een uitgevoerd experiment bepalen wat uit de presentatie onthouden moet worden en daarop hun aandacht richten - nagaan wat ze niet goed begrepen hebben en daarover meer uitleg vragen - de relevante informatie noteren - wijzigingen in de gelaatsuitdrukking of de intonatie van de spreker kunnen duiden
De cursisten kunnen een luisterstrategie kiezen naar gelang van luisterdoel(en) en tekstsoorten en ze toepassen (oriënterend, zoekend, globaal en intensief)	E6	- tijdens een uiteenzetting door de leraar of een medecursist intensief luisteren - tijdens een interview zoekend luisteren: specifieke informatie-elementen selecteren
De cursisten zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om: - te luisteren; - een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen;	E7*	open staan voor de informatie die aan hen gericht wordt (bijv. tijdens een gesprek met medecursisten, een uiteenzetting door de leraar, een programma op tv)

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
• een ander te laten uitspreken; • te reflecteren op hun eigen luisterhouding; • het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten.		• bereid zijn met voldoende respect en geduld te luisteren naar iemand die zich minder goed kan uitdrukken. • bereid zijn om na te denken over hun luisterhouding (bijv. onderbreek ik de andere niet te veel? sta ik open voor wat hij zegt? toon ik belangstelling? hoe komt het dat ik alleen het begin van de boodschap heb 'gehoord'?) • tegenover bepaalde boodschappen (bijv. slogans, reclamespots, advertenties) een kritische luisterhouding aannemen
Spreeken		
Op beoordelend niveau		
De cursisten kunnen aan een onbekend publiek - inlichtingen vragen, aanvragen doen, klachten/bezwaren formuleren in het kader van het schools functioneren en van de vrije tijd (rechtstreeks of telefonisch) - activerende boodschappen formuleren	E12	Voorbijgangers op straat met de gepaste argumenten motiveren om een petitie te ondertekenen, daarbij inspeland op uiteenlopende reacties; mensen trachten te overtuigen om een nieuw product te proberen (waspoeder, muggenverdelger)
De eindtermen 13 en 14 hebben betrekking op de teksten van eindterm 12		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de spreektaken: • hun spreek-en gespreksdoel(en) bepalen; • hun publiek beschrijven; • hun voorkennis inzetten; • naar gelang van hun spreek-, gespreksdoel(en) en publiek: ➢ gericht informatie selecteren en in een duidelijke vorm verwoorden; ➢ bijkomende info vragen; ➢ hun taalgebruik aanpassen; ➢ inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen en verwoorden; ➢ visuele informatie gebruiken; ➢ non-verbaal gedrag observeren en verwoorden. • Gespreksconventies hanteren om gesprekken te beginnen, te onderbreken, gaande te houden en af te sluiten; • Argumenten herkennen en aanbrengen; • Adequaat reageren op de inbreng van gesprekspartner(s).	E13	• voor de presentatie over een auteur ➢ vooraf relevante informatie verzamelen over de auteur ➢ inschatten welke informatie belangrijk en boeiend is voor de medecursisten ➢ bepalen op welke manier de presentatie voor de klas zal gebeuren ➢ alert reageren op de mondelinge uitingen en non-verbale signalen van de medecursisten • bij het formuleren van een klacht ➢ een geschikte verwoording hanteren om het 'klachtengesprek' in te leiden ➢ het formele register hanteren ➢ argumenten aanbrengen, herhalen of specificeren, afhankelijk van de inbreng van de gesprekspartner • aansluiten bij de vorige spreker; de ander laten uitspreken

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHouden
De cursisten zijn binnen de gepaste communicatiesituaties bereid om: - te spreken; - algemeen Nederlands te spreken; - een kritische houding aan te nemen tegenover hun eigen spreek- en gespreksgedrag.	E14*	- bereid zijn tijdens een gedachtewisseling hun standpunt te verwoorden - bereid zijn om na te denken over hun spreekgedrag (bijv. reageer ik niet te impulsief, ongepast, grof op wat anderen zeggen of doen? ben ik niet te dominant in een gesprek? manipuleer ik niet te veel? heb ik wel standaardtaal gebruikt zoals verwacht werd? waarom heb ik succes als ik dialect praat? waarom begrijpt de leraar mij niet als ik een vraag stel?)
Lezen		
Op beoordelend niveau		
De leerlingen kunnen tekstsoorten lezen bestemd voor een onbekend publiek: informatieve teksten en informatiebronnen, zowel in gedrukte als elektronische vorm: - van praktische aard (zoals spoorboekje, vakantieregeling); - van encyclopedische aard (zoals woordenboek, catalogus).	E18	- een spoorboekje raadplegen om naar hun bestemming te geraken in functie van een gemaakte afspraak, beschikbare tijd e.d. - een woordenboek raadplegen om het meest geschikte van twee synoniemen te selecteren in functie van een schrijfpdracht
De eindtermen 19-22 hebben betrekking op de teksten uit eindterm 18		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de leestaken: - hun leesdoel(en) bepalen; - het (de) tekstdoel(en) vaststellen; - hun voorkennis inzetten; - functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen; - onderwerp en hoofdgedachte(n) aanduiden; - de structuur van een tekst in grote lijnen aanduiden; - inhoudelijke en functionele relaties tussen tekstonderdelen vaststellen.	E19	bij het lezen van een informatieve tekst - bepalen waarvoor ze de tekst willen/moeten lezen - bepalen of een onbekend woord belangrijk is voor het begrijpen van de tekst; zo ja, gebruikmaken van de context of een woordenboek raadplegen - de informatie zoeken die ze nodig hebben - gebruik maken van tekststructurende signaalwoorden om de samenhang tussen tekstonderdelen te achterhalen (bijv. <i>in eerste instantie, verder, ten slotte...</i>)
De cursisten kunnen een leesstrategie kiezen naar gelang van leesdoel en tekstsoorten en ze toepassen (oriënterend, zoekend, globaal en intensief).	E20	- een studietekst intensief lezen - bij het zoeken naar een specifiek informatie-element in een tekstfragment op cd-rom (bijv. de plaats waar iets zich heeft afgespeeld, de geboortedatum van een historisch personage) zoekend lezen

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
		oriënterend lezen om de bruikbaarheid van een tekst in functie van een schoolse opdracht te bepalen
De cursisten kunnen verschillende strategieën aanwenden om aan onbekende woorden betekenis toe te kennen. Het gaat om het gebruiken van: - de context; - de voorkennis van taal en wereld; - de principes van woordvorming (afleiding, samenstelling, kennis van vreemde talen); - het woordenboek.	E21	
De cursisten zijn bereid om: - te lezen; - lezend informatie te verzamelen over een bepaald onderwerp; - de verkregen informatie aan eigen kennis en inzicht te toetsen en te vergelijken met informatie uit andere bronnen; - hun persoonlijk oordeel over bepaalde teksten te formuleren.	E22*	- open staan voor de aangeboden informatie - tegenover bepaalde boodschappen (bijv. slogans, advertenties, uitnodigingen tot deelname aan een actie) een kritische leeshouding aannemen
Schrijven		
Op beoordelend niveau		
De leerlingen kunnen tekstsoorten schrijven bestemd voor onbekende leeftijdgenoten. Het betreft tekstsoorten zoals: lezersbrieven; recensies.	E26	een lezersbrief schrijven om te protesteren tegen een bepaalde uitspraak in een jongerenblad
De eindtermen 27-29 hebben betrekking op de teksten van de eindterm 26		
De cursisten kunnen bij de planning en uitvoering van en bij de reflectie op de schrijftaken: - hun schrijfdoel(en) bepalen; - het publiek beschrijven; - hun voorkennis inzetten; - gericht informatie zoeken, ordenen en verwerken; - een logische tekstopbouw creëren met aandacht voor inhoudelijke en functionele relaties; - eigen tekst reviseren; - inhouds- en vormconventies van de taal verzorgen; - gebruik maken van informatie- en communicatietechnologie.	E27	bij het schrijven van een verslag over een schoolse opdracht - bepalen wat de lezers vooraf moeten weten (of al weten) alvorens in detail te gaan - informatie verzamelen over het onderwerp - de volgorde bepalen waarin ze de informatie zullen aanbieden - zich na het schrijven afvragen of de kans op het bereiken van het schrijfdoel voldoende groot is; zo niet, hun tekst herwerken - het groene boekje gebruiken als ze niet zeker zijn van de spelling van een woord - gebruikmaken van de tekstverwerker
De cursisten kunnen een schrijfstrategie kiezen naar gelang van schrijfdoel en tekstsoorten en ze toepassen.	E28	

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHouden
De cursisten zijn binnen de gepaste situaties bereid om: - te schrijven; - schriftelijk informatie te verstrekken; - te reflecteren op hun eigen schrijfproces en op inhoud en vorm van hun schrijfproduct; - taal, indeling, spelling, handschrift en lay-out te verzorgen.	E29*	- bereid zijn om na te denken over de manier waarop ze aan een schrijftaak begonnen zijn en welke stappen ze verder nog gezet hebben - bereid zijn om hun teksten spontaan na te lezen (bijv. is het niet kwetsend? is het duidelijk en aantrekkelijk geformuleerd? is het leesbaar geschreven? geef ik voldoende informatie voor de bestemming? staan er geen spelfouten in?) - na reflectie bereid zijn hun teksten aan te passen (herschrijven)
Literatuur		
De cursisten kunnen vanuit een tekstervarende en tekstbestuderende manier van lezen: - verschillen aanwijzen in de benadering van de werkelijkheid in twee stromingen - de keuze van sommige verhaalelementen toelichten: personages, tijd, ruimte	E30	- vanuit een tekstbestuderende manier van lezen: - inzien dat de ruimte waarin een verhaal zich afspeelt, sfeerbepalend kan zijn - inzien dat een flashback in een verhaal een andere structuur teweegbrengt
De cursisten kunnen: - hun tekstkeuze toelichten; - hun leeservaring verwoorden (inhoud van het werk weergeven, eigen mening weergeven); - hun tekstkeuze en leeservaring documenteren.	E31	- vanuit hun eigen leesvoorkeur aangeven welke motieven hen hebben aangezet tot de keuze van een bepaalde roman, gedichtencyclus, theatertekst als huislectuur - aan de klasgenoten uitleggen waarover het literaire werk gaat en wat ze ervan vinden - informatie over de auteur en het gelezen boek verzamelen en presenteren
De eindtermen 32-35 hebben betrekking op de teksten van de eindtermen 30 en 31		
De cursisten kunnen informatie over literatuur verzamelen en gebruiken. Zij maken hierbij kennis met het aanbod van informatiekanalen zoals: bibliotheek, krant, tijdschrift, radio- en tv-programma's, multimedia.	E32	- in de bibliotheek opzoeken welke science fiction-romans beschikbaar zijn om een keuze te maken - op een cd-rom over literatuur informatie zoeken over een stroming - op internet recensies zoeken over een roman en die toetsen aan hun eigen mening
De cursisten kunnen bij deze activiteiten gebruik maken van de gepaste leesstrategieën (cf. eindterm 20).	E33	intensief lezen voor bijv. inzicht in personages
De cursisten kunnen bij deze activiteiten gebruik maken van het bijbehorende begrippenapparaat.	E34	
De cursisten zijn bereid om: - literaire teksten te lezen; - over hun eigen literaire leeservaring te spreken en te schrijven.	E35*	

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
Taalbeschouwing		
Attitudes		
De cursisten zijn bereid om op hun niveau ➤ bewust te reflecteren op taalgebruik en taalsysteem ➤ van de verworven inzichten gebruik te maken bij verbale en non-verbale communicatie.	*E36	
Bij het reflecteren op verbale en non-verbale communicatie tonen de cursisten interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.	*E37	
Taalgebruik		
Met het oog op doeltreffende communicatie en taalbeschouwelijke basiskennis kunnen de cursisten op hun niveau in een ruim gamma van meer en minder nabije taalgebruikssituaties bewust reflecteren op een aantal aspecten van het taalgebruik. Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen <u>38.2 in het sociolinguïstische domein</u> ➤ Standaardnederlands en andere standaardtalen ➤ nationale, regionale, sociale en situationele taalvariëteiten ➤ in onze samenleving voorkomende talen <u>38.3 in het pragmatische domein</u> ➤ normen, conventies, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal ➤ taalhandelingen: beweren, verzoeken, dreigen, waarschuwen, overtuigen, argumenteren ➤ non-verbale communicatie ➤ de gevolgen van hun verbale en non-verbale communicatie voor anderen en henzelf ➤ talige aspecten van cultuuruitingen in onze samenleving ➤ cultuurgebonden aspecten van verbale en non-verbale communicatie in onze samenleving.	E38	• aan de hand van voorbeelden uitleggen op welke manier het Nederlands zijn woordvoorraad uitbreidt: via afleiding, samenstelling of ontlending uit een andere taal
Taalsysteem		
Met het oog op doeltreffende communicatie en taalbeschouwelijke basiskennis kunnen de cursisten op hun niveau bewust reflecteren op een aantal aspecten van het taalsysteem. Ze kunnen de hiernavolgende verschijnselen herkennen, onderzoeken en benoemen <u>39.2 in het orthografische domein</u> ➤ vormcorrectheid, spellingconventies en hulpmiddelen bij de spelling van woorden en bij interpunctie <u>39.3 in het morfologische domein</u> ➤ herkomst van woorden: inheemse woorden en leenwoorden <u>39.5. in het semantische domein</u> woordsemantiek ➤ woordbetekenis: betekenis, gevoelswaarde ➤ betekenisrelaties: homoniemen, synoniemen, antoniemen ➤ letterlijke en figuurlijke betekenis, beeldspraak ➤ zinssemantiek ➤ modaliteit.	E39	aan de hand van voorbeelden bespreken wat de gevolgen zijn van het gebruik van een indirecte rede op de syntaxis

LEERPLANDOELSTELLINGEN	ET	VOORBEELDEN VAN LEERINHOUDEN
Strategieën		
De cursisten kunnen op hun niveau bewust reflecteren op luister-, spreek-, interactie-, lees- en schrijfstrategieën.	E40	uitleggen welke strategie ze gebruikt hebben om de betekenis van een onbekend woord te achterhalen

18 EVALUATIE

UITGANGSPUNTEN

De rol van de evaluatie

Evalueren is nagaan of bepaalde doelstellingen bereikt worden. Men wil de doeltreffendheid van het leerproces onderzoeken en er passende conclusies uit trekken om:

- te bepalen in welke mate de cursisten erin geslaagd zijn de leerplandoelen te bereiken;
- waargenomen tekorten te remediëren;
- het leergedrag van de cursisten en het eigen onderwijsgedrag te optimaliseren;
- te helpen de cursisten correct te oriënteren naar een verdere studiekeuze;

De centra voor tweedekansonderwijs zijn onderworpen aan de wettelijke verplichting ervoor te zorgen dat de grote meerderheid van de cursisten de door de overheid opgelegde eindtermen bereikt. Examens, toetsen en andere vormen van evaluatie kunnen aantonen dat deze verplichting is nagekomen. Zij moeten een afspiegeling zijn van wat de cursisten moeten kennen en kunnen en van de vooropgestelde attitudes.

Proces-en productevaluatie

Evaluatiegegevens kunnen op twee manieren worden gebruikt. In de eerste plaats kan worden nagegaan of de doelstellingen door de cursisten werden bereikt. In dat geval spreken we van productevaluatie. De evaluatie is cursistgericht.

Daarnaast kan worden onderzocht op welke wijze de doelstellingen worden nagestreefd. Deze evaluatievorm is gericht op het didactisch proces. De leraar reflecteert op zijn didactisch handelen. In dat geval spreken we van procesevaluatie.

Formatieve en summatieve evaluatie

Een summatieve evaluatie gebeurt in functie van een toelating tot of een afsluiting van een onderwijseenheid. De resultaten worden gebruikt voor het geven van een cijfer, van een (deel)certificaat, van een vrijstelling ...

De formatieve evaluatie gebeurt tijdens het onderwijs en heeft de bedoeling het onderwijsleerproces bij te sturen. Via taken, observaties ... wordt systematisch feedback opgebouwd.

Kennis – communicatieve vaardigheden

Uit de leerplandoelen blijkt dat de communicatieve vaardigheden voorgaan op de kennis. Dat moet ook tot uiting komen in de evaluatie.

De leerplancommissie pleit ervoor tenminste 60% van de "punten" te voorzien voor communicatieve vaardigheden. Men kan zich inspireren op de volgende verdeling: spreekvaardigheid tussen 25 en 35 % van het geheel, luistervaardigheid tussen 15 en

25 %, leesvaardigheid tussen 25 en 35 % en spreekvaardigheid tussen 20 en 25 %. De leerkracht kan er ook voor opteren om de productieve vaardigheden (spreken en schrijven) iets meer te laten doorwegen dan de receptieve (luisteren en lezen). In grote lijnen moeten de 4 vaardigheden aan bod komen waarbij geen enkele ervan opvallend ondergewaardeerd wordt.

Criteria voor het opstellen van een adequate toets

Een goede toets geeft nauwkeurig weer wat de capaciteiten van een cursist zijn in een normaal-functionele situatie, in het werkelijke leven dus.

Een zestal criteria dragen bij tot de kwaliteit van een toets: betrouwbaarheid, validiteit, haalbaarheid, authenticiteit, betrokkenheid en impact.

Betrouwbaarheid:

Toetsen moeten voorspelbaar zijn, transparant en eenduidig. Een zelfde toets, afgenomen door verschillende leraren, op verschillende momenten, op verschillende plaatsen ... moet het zelfde resultaat opleveren. De cursist is vertrouwd met de formulering van de opdracht, met de bedoeling ervan en met de manier waarop de leraar evalueert.

Validiteit:

Een toets moet meten wat zij veronderstelt te meten. Indien men bijvoorbeeld de leesvaardigheid van een cursist wil toetsen en de score in sterke mate mee bepaald wordt door het maken van spellingsfouten, is de toets niet valide.

Haalbaarheid:

Toetsen moeten rekening houden met de mogelijkheden en de vooruitgang van de cursisten. De cursist moet over de nodige tijd en de noodzakelijke hulpmiddelen beschikken. Ook voor de leraar moet de toets haalbaar zijn: voorbereiding, correctietijd, remediëring.

Authenticiteit:

Toetsing van vaardigheden moet zoveel als mogelijk gebeuren aan de hand van een reële taalsituatie.

Betrokkenheid:

Een goede toets spreekt de cursist echt aan. Het resultaat wordt zo snel mogelijk besproken. Pas dan leidt toetsing tot een echte leerervaring. Leraar of medecursisten kunnen feedback geven over taalgebruik, het waarom van het resultaat, de oplossingsstrategieën en de leerstrategieën. De remediërende informatie kan de cursist bijhouden in zijn portfolio, waardoor hij zicht krijgt op zijn vorderingen en nog bij te werken punten.

Impact:

Indien de toets in hoge mate beantwoordt aan de eerste vijf criteria zal de impact ervan op het leerproces positief zijn. Waar de toets voorbijgaat aan één of meer van de vorige kwaliteitscriteria zal de impact eerder negatief uitvallen.

Toetsevaluatie

Een goede manier om de degelijkheid van een toets te evalueren is hem voor te leggen aan en te laten oplossen door collega's. Indien collega's met bepaalde elementen van de toets problemen hebben, zal dat wellicht ook gelden voor de cursisten. Als team kan je op deze manier makkelijker op dezelfde golflengte komen, wat de eenduidigheid naar de cursisten toe ten goede komt. Vooraf gaat een consensus over doelstellingen en methodologische aanpak.

Het proces kan geobjectiveerd worden door elke toets te evalueren aan de hand van een vragenlijst die peilt naar betrouwbaarheid, validiteit, haalbaarheid, authenticiteit, betrokkenheid en impact.

Het zou goed zijn de cursist zelf de toets te laten evalueren. Had hij dit soort toets verwacht? Waren de vragen duidelijk? Was de toets haalbaar? Hoe schat hij zijn resultaat in? Is hij bereid en in staat zijn leerstrategie aan te passen?

EVALUEREN VAN KENNIS

Kennis van leer(stof)elementen is nooit een doel op zich. Het is een tussenstap naar een hoger doel, de vaardigheden. Het is dan ook logisch dat de evaluatie van kennis ondergeschikt is aan de evaluatie van vaardigheden. Vergeten we anderzijds niet dat een goede score behalen op luisteren, spreken, lezen en schrijven maar kan indien men over een voldoende en passende woordenschat beschikt, men de spraakkunst in voldoende mate beheerst en waar nodig ook blijk geeft van interculturele competenties.

EVALUEREN VAN VAARDIGHEDEN

De vier vaardigheden komen in het leerproces geïntegreerd aan bod. Het is dus niet evident om bij evaluatie een objectief beeld te krijgen van iedere vaardigheid op zich. Bij het peilen naar bijvoorbeeld leesvaardigheid is het daarom aangewezen de verwachtingen ten aanzien van de overige vaardigheden niet te hoog in te stellen.

Voor het evalueren van productieve vaardigheden kan men zich baseren op de output: een gesproken of geschreven product. Bij receptieve vaardigheden echter is er geen direct fysisch bewijs van de luister- of leesvaardigheid van de cursist. Daarom moet de leraar op een indirecte manier (door middel van vragen en opdrachten) aan de weet komen in welke mate de cursist de luister- of leestekst heeft begrepen.

Luistervaardigheid

De cursisten kunnen luistertaken bij een nog niet beluisterde tekst, conversatie, voordracht volbrengen die geconcipieerd zijn in dezelfde geest als de luistertaken tijdens de lessen. Vragen die een hoge mate van productieve taalvaardigheid vereisen, worden hierbij vermeden. Ook opletten voor de valkuil van de geheugentoetsen.

Mogelijkheden:

- juist of fout;
- een zin, een sequentie, een repliek vervolledigen;
- meerkeuzevragen;
- sorteren en associëren;
- een schema of een samenvatting maken;
- open vragen beantwoorden.

Spreekvaardigheid

Naast individuele gespreksmomenten (spreekoefening, improvisatie, ...) kunnen interactieve gespreksituaties voor de evaluatie van spreekvaardigheid in aanmerking komen. Van belang is dat zij zo authentiek mogelijk zijn. De gesprekspartner(s) kunnen zijn: de leraar, één of meer medecursisten. Ook bij mondelinge examens kunnen interactieve gespreksmomenten met medecursisten de klassieke setting leraar-cursist vervangen.

Mogelijkheden:

- instructies geven aan derden;
- vragen beantwoorden en zelf vragen formuleren;

- een klacht formuleren;
- creatief en improvisatorisch spreken;
- een standpunt verwoorden;
- een rollenspel spelen.

Leesvaardigheid

Wanneer je naar de leesvaardigheid van een cursist peilt, toets je het begrijpend lezen van een tekstfragment of een volledige tekst, die niet tijdens de les werden behandeld. Je kan peilen naar: de hoofdidee uit een tekst halen, onderscheiden van hoofdzaak en bijzaak, Zoeken naar specifieke informatie in een tekst (scanning), de structuur van een tekst weergeven, een tekst samenvatten, tussen de regels lezen, voorspellend lezen. Daarnaast is het zeker zinvol de cursist een leesdossier te laten aanleggen.

Mogelijkheden:

- juist of fout;
- een sequentie of een repliek vervolledigen;
- een situatie beoordelen;
- sorteren en associëren;
- reconstrueren;
- gerichte informatie opzoeken;
- nagaan hoe in een tekst gedachten worden geformuleerd;
- een schema of een samenvatting maken;
- open vragen beantwoorden.

Schrijfvaardigheid

Net zoals bij spreekvaardigheid is het objectief evalueren van schrijfvaardigheid moeilijk. Ook bij schrijfvaardigheid is het essentieel te werken met normaal-functionele opdrachten die aansluiten bij de lespraktijk.

Mogelijkheden

- dictee (geen losse woorden of zinnen, maar een reële, samenhangende tekst);
- vragen over een tekst laten beantwoorden;
- een dialoog omzetten naar proza en omgekeerd;
- een advertentie in de krant laten beantwoorden;
- een tekst herschrijven vanuit het standpunt van een personage;
- een samenvatting maken;
- een gelegenheidsbrief schrijven;
- een verslag schrijven over een voorbije gebeurtenis;
- een biografische inleiding geven op een persoon;
- een boek, een film, een theaterproductie recenseren;
- een opstel of verhandeling schrijven: vraagt een gedegen voorbereiding die stapsgewijze wordt opgebouwd.

EVALUEREN VAN STRATEGIEËN EN ATTITUDES

Bij het uitvoeren van taaltaken zijn bepaalde leerstrategieën, communicatiestrategieën en attitudes onmisbaar. In tegenstelling tot de vaardigheden zijn deze strategieën niet als zodanig te bereiken, maar na te streven (inspanningsverplichting). In een aantal gevallen is het aangewezen ze op te nemen in de evaluatie, opdat de cursisten hieraan ook de nodige aandacht besteden.

Voorbeelden van te evalueren leerstrategieën:

- voorkennis oproepen;
- het luistergedrag afstemmen op het luisterdoel;
- een informatie-en organisatiestructuur uitwerken en hanteren.

Voorbeelden van te evalueren communicatiestrategieën:

- hoe het woord krijgen en doorgeven;
- gebruik maken van niet-verbaal gedrag;
- gebruik maken van ondersteunend visueel materiaal;
- vragen iets te herhalen;
- gebruik van non-verbaal gedrag.

Voorbeelden van te evalueren attitudes:

- spreekdurf;
- de bereidheid om zich in te leven in de socio-culturele context van een tekst;
- de bereidheid om autonoom de eigen taalbeheersing te verbreden en te verdiepen;
- de interesse voor teksten, ook buiten de context van de les;
- het spontaan nastreven van vormcorrectheid.

(Gedeeltelijk naar: VSKO, leerplan Nederlands 2e graad ASO – TSO)

19 MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

- een voldoende aantal P.C.'s met internetverbinding; met voldoende wordt bedoeld dat maximum twee cursisten tegelijkertijd met hetzelfde toestel kunnen werken;
- projectiemogelijkheid en geluidsapparatuur;

Een verzameling van werken van hedendaagse Nederlandstalige auteurs is wenselijk.

20 BEGRIPPENLIJST

1. Tekstsoorten

Tekst is elke boodschap – zowel gesproken als geschreven – die een taalgebruiker productief, receptief of interactief verwerkt. Bij productief taalgebruik is de tekst een product (men verwerkt gegevens tot een tekst), bij receptief taalgebruik is de tekst het uitgangspunt (men doet iets met een aangeboden tekst).

Op basis van de bedoeling van een tekst onderscheidt men de volgende categorieën:

- informatieve teksten: willen informatie overbrengen (bijv. een krantenartikel, een hypertext, een verhandeling)
- persuasieve teksten: proberen de ontvanger van iets te overtuigen (bijv. een betoog, een pamflet, een sollicitatiebrief)
- adviserende/activerende teksten: proberen het gedrag van de ontvanger te sturen (bijv. reclameboodschappen, een handleiding, een reglement)
- diverterende teksten: willen de ontvanger onderhouden (bijv. een toneelstuk, een sprookje, een stripverhaal)
- emotieve teksten: willen gevoelens opwekken (bijv. persoonlijke brief, poëzie)

Opmerking: globaal vind je deze indeling in de meeste handboeken terug, zij het soms met een andere benaming. Natuurlijk kunnen sommige tekstsoorten ook voor een ander doel dienen of voor een combinatie van doelen

- hypertext: de tekst op een Webpagina is geen gewone tekst, maar een hypertext. Het bijzondere van hypertext is dat de tekst zogeheten hyperlinks bevat. Een hyperlink verwijst naar een andere Webpagina. Een hypertext-systeem creëert verbindingen tussen stukjes informatie, waardoor je eenvoudig informatie over verwante onderwerpen kunt vinden.

2. Het publiek

Om te beschrijven wat de cursisten precies moeten kunnen doen met taal, wordt het criterium 'publiek' gebruikt. Elke tekst is voor een bepaald publiek bedoeld. De schrijver/spreker houdt rekening met dat publiek, wat tot uiting komt in de formulering, structurering, de omvang en de visuele ondersteuning van de tekst.

De aanduiding 'publiek' verwijst naar de bedoelde gebruiker van een tekst en niet noodzakelijk naar de werkelijke gebruiker. Zo heeft een krantenartikel een onbekend publiek als bestemming, een jeugdtijdschrift een publiek van onbekende jongeren, ongeacht wie de tekst uiteindelijk leest. Het antwoord van een leerling op een vraag van de leraar heeft diezelfde leraar als publiek, een bekende volwassene dus.

Teksten van een zelfde soort zijn voor cursisten in de regel moeilijker naarmate het publiek waarvoor ze bedoeld zijn, verder van hen af staat. Dat geeft met een stijgende moeilijkheidsgraad de volgende ordening:

- teksten voor henzelf
- teksten voor bekenden: medecursisten, een leraar
- teksten voor een onbekend publiek: om het even wie

In het leerplan is alleen het hoogste niveau opgenomen dat de cursisten moeten bereiken: de onderliggende niveaus worden als beheerst verondersteld.

3. Het verwerkingsniveau

Om te beschrijven wat leerlingen met taal moeten kunnen doen, is het verwerkingsniveau als criterium gebruikt: de mate waarin een taalgebruiker een te produceren of te ontvangen tekst beheerst. De onderscheiden verwerkingsniveaus worden gesitueerd op een continuüm gaande van eenvoudig naar complex. Ze zijn als volgt omschreven:

3.1 Kopiërend niveau

Op dit niveau worden de minste eisen gesteld aan het actief verwerken van informatie: niet alleen de informatie zelf, maar ook de wijze waarop ze is geformuleerd, mag je letterlijk weergeven. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer je opdracht zich beperkt tot het letterlijk overschrijven of het nazeggen van een tekst.

3.2 Beschrijvend niveau

Je moet de aangeleverde informatie in je opnemen zoals ze wordt aangeboden, of informatie weergeven zoals ze zich aan jou heeft voorgedaan: in de informatie breng je geen 'transformatie' aan. Dat is o.m. het geval als je een verhalende tekst beluistert of leest om kennis te nemen van de 'plot'. Een voorbeeld dat zich op productief niveau situeert is het verslag uitbrengen over een gebeurtenis zoals ze zich heeft voorgedaan, m.a.w. in chronologische volgorde van de feiten.

3.3 Structurerend niveau

Op dit niveau heb je een actieve inbreng in de wijze waarop je de aangeboden informatie in je opneemt of zelf informatie presenteert. Naargelang van het luister- of leesdoel dat je jezelf stelt of dat je werd opgelegd, selecteer je bepaalde elementen uit het geheel, breng je een nieuwe ordening aan in het geheel of geef je het geheel in een verkorte vorm weer.

3.4 Beoordelend niveau

Dit niveau impliceert steeds het inbrengen van een tweede 'perspectief': je confronteert aangeboden informatie met een andere bron die hetzelfde onderwerp behandelt of met de eigen voorkennis die je rond een onderwerp al had opgedaan, of je stemt je eigen tekst af op informatie die door anderen in de communicatie werd ingebracht.

4. Doelen, strategieën bij lezen en luisteren

4.1 Oriënterend

Deze strategie heeft de bedoeling snel tot de essentie van de tekst te komen: het centrale thema van de tekst en de hoofdvragen die i.v.m. dit thema kunnen worden gesteld. Dit wordt ook wel eens lezen/luisteren op macroniveau genoemd.

4.2 Zoekend

Hier ben je zeer gericht op zoek naar die informatie die je aanbelangt (specifieke informatie).

4.3 Globaal

Dit is in hoofdzaak een inhoudelijke verkenning van de hele tekst die verder gaat dan het aanduiden van het centrale thema en de hoofdvragen. Deze vragen worden aangevuld met antwoorden (kernantwoorden) om zo een overzicht te krijgen van de werkelijke tekstinhoud.

4.4. Intensief

In dit geval ga je de tekst of slechts een gedeelte van de tekst werkelijk doorgronden. Aansluitend bij de kernantwoorden (zie 2.3.) stel je nu subijvragen en geef je ook de antwoorden daarop. Zo krijg je zicht op oorzaken en gevolgen van de tweede en zelfs van de derde graad. Dit is lezen op microniveau.

5. Tekststructuren

In een schriftelijke of mondelinge uiteenzetting kun je geregeld een vast patroon herkennen, dat een antwoord geeft op een aantal vragen bij een specifiek onderwerp. Vaste structuren zijn een bruikbaar instrument om voorspellend te lezen en te luisteren, om schema's te maken, om zelf ideeën te structureren voor een mondelinge of schriftelijke uiteenzetting.

5.1 De probleemstructuur

THEMA (= een probleem)

Wat is het probleem precies?
Waarom is het een probleem?
Wat zijn de oorzaken?
Wat is ertegen te doen?

5.2 De maatregelstructuur

THEMA (= een maatregel)

Wat is de maatregel precies?
Waarom is de maatregel nodig?
Hoe wordt de maatregel uitgevoerd?
Wat zijn de effecten?

5.3 De evaluatiestructuur

THEMA (= datgene wat beoordeeld wordt)

Wat zijn de relevante eigenschappen ervan?
Wat zijn de positieve aspecten?
Wat zijn de negatieve aspecten?
Hoe luidt het totaaloordeel?
Wat kan/moet er dus gedaan worden?

5.4 De handelingsstructuur

THEMA (= een handeling)

Wat is het doel van de handeling?
Wat zijn de voorwaarden ervoor?
Hoe verloopt de handeling in grote lijnen?
Hoe worden de deelhandelingen uitgevoerd?
Hoe wordt het verloop van de handeling gecontroleerd?

5.5 De ontwerpstructuur

THEMA (= een ontwerp)

Waartoe dient het?
Aan welke eisen moet het voldoen?
Welke middelen worden er gekozen?
Hoe ziet het ontwerp eruit?
Wat is de waarde van het ontwerp?

5.6 De onderzoeksstructuur

THEMA (= een onderzoeksobject)

Wat wordt er precies onderzocht?
Waarom?
Volgens welke methode?
Met welke resultaten?
Wat zijn de conclusies?

LITERATUUR

1. Tekstervarend lezen

Bij deze affectieve benadering gaat het in eerste instantie om de emotionele beleving van de tekst, de werking die de tekst op de cursist uitoefent. Kernbegrippen hierbij zijn:

- evocatie: wat roept de tekst bij je op en wat betekent hij voor jou
- respons: wat breng je ervan naar buiten en hoe doe je dat.

2. Tekstbestuderend lezen

Hier wordt vooral een beroep gedaan op de cognitieve vermogens van de cursist: de tekst wordt geanalyseerd en geïnterpreteerd, eventueel volgens een bepaald model of een procedure (bijv. het verhaal, het thema, de structuur, de personages, het perspectief, de stijl).

TAALBESCHOUWING

1 Taalsysteem

Taal kan beschouwd worden als een 'systeem', een geheel van regels en principes volgens dewelke woorden, woordgroepen en zinnen kunnen worden gevormd. Het systeem valt uiteen in deelsystemen:

- Fonologie (klankleer): welke spraakklanken komen in een taal voor en hoe kunnen ze met elkaar worden gecombineerd
- Morfologie (vormleer): hoe kunnen woorden worden opgebouwd
- Syntaxis (zinsleer): hoe kunnen zinnen worden opgebouwd
- Semantiek (betekenisleer): welke betekenissen kunnen worden toegekend aan woorden

2 Taalgebruik

Het taalsysteem staat niet op zich, maar wordt gebruikt als instrument om bepaalde communicatieve doelen te verwezenlijken. Voor een volledige beheersing van een taal is het niet voldoende te weten wat een goede uitdrukking in die taal is en wat niet, maar ook onder welke omstandigheden, tegenover welke gesprekspartner en met welke communicatieve bedoelingen zo'n uitdrukking gebruikt kan worden.

3 Taalvariatie

Zo vertoont het taalgebruik verschillen volgens de leeftijd, de sekse, de sociaal-economische klasse enz. Die taalvarianten zijn op alle niveaus van de taal te vinden: de uitspraak, de woordenschat, de zinsbouw, de teksopbouw.

4 Taalregister

Naast sociale factoren (zie 'taalvariatie') zijn er ook situationele factoren die het taalgebruik beïnvloeden. Eén van die situationele factoren is 'het onderwerp van gesprek'; een andere factor is de 'relatie tussen spreker en toegesprokene'. Op die basis is er een aantal gesprekssituaties te onderscheiden, lopend van de meest informele (bijv. een gesprek onder vrienden) naar de meest formele situaties (bijv. een sollicitatiegesprek). De stijl die hieraan gekoppeld wordt, noemen we het 'taalregister'.

21 DIDACTISCHE WENKEN

ALGEMEEN DIDACTISCHE WENKEN

Taalonderwijs is in de eerste plaats communicatief onderwijs: veel aandacht gaat naar de taal als middel voor informatieoverdracht. Dat impliceert dat de cursisten rekening houden met het doel en het publiek, met het taalregister en de gevoelswaarde van woorden. Taalonderwijs is dan ook taalvaardigheidsonderwijs. Daarbij gaat het om de vier taalvaardigheden: luisteren en spreken, lezen en schrijven, zonder daarbij de taalbeschouwing en de kijkvaardigheid te vergeten. Dit vergt een training die niet alleen gericht is op het vak Nederlands, maar die een transfer beoogt naar andere lessen en andere situaties. Veel van de basisvaardigheden die de cursisten in de Nederlandse les leren bij het plannen, uitvoeren en evalueren van hun taken, geldt eveneens voor de andere vakken: zich oriënteren op de taak, voorkennis aanspreken, informatie verzamelen, brainstormen, informatie selecteren, ordenen en presenteren en op die presentatie reflecteren.

In dit leerplan is gekozen voor ervaringsgericht onderwijs. Ten eerste moet de leerstof aansluiten bij de leefwereld van de cursisten. Ten tweede moet de les de zelfwerkzaamheid van de cursisten bevorderen: wat men zelf ervaart, onthoudt men beter.

Het is belangrijk dat we er rekening mee houden dat voor heel wat cursisten het Nederlands niet de spreektaal is. Als we willen bereiken dat ze zich thuis voelen in het Nederlands als standaardtaal, dan moeten we vooral voor voldoende aanmoediging zorgen. Toch moeten we hen geregeld aanwijzingen even voor een correct taalgebruik, gebaseerd op taalbeschouwing.

SPECIFIEK DIDACTISCHE WENKEN

Luisteren

Algemeen

Luisteren en spreken moeten zoveel mogelijk in levensechte en zinvolle communicatiesituaties gebeuren. Luisteren en spreken krijgen in dit leerplan als twee afzonderlijke componenten aandacht, maar ze moeten steeds in samenhang geoefend worden. In het dagelijks leven zijn deze twee vaardigheden immers ook steeds met elkaar verweven.

Ook het kijken is zeer intens met het luisteren verbonden. De ondersteunende rol van het gericht kijken is niet te onderschatten, denken we maar aan de niet-verbale reacties in een gesprek.

Heel wat vaardigheden kunnen aangebracht worden en geoefend worden via werkvormen die het klassieke lesproces doorbreken of vormen van zelfactiviteit.

Luistervoorwaarden

Om de luistervaardigheid optimaal te ontwikkelen moeten een aantal luistervoorwaarden gecreëerd worden:

- elke cursist moet geaccepteerd, gerespecteerd en gestimuleerd worden;
- de omgeving moet vertrouwd en rustig zijn, zodat de cursisten zich maximaal kunnen concentreren;
- de inhoud moet normaal-functioneel zijn en behoren tot hun leefwereld;
- de onderlinge communicatie moet voortdurend gestimuleerd worden.

Ontwikkeling van de vaardigheden

Om de luistervaardigheid optimaal te ontwikkelen moeten volgende vaardigheden geoefend worden:

- concentratie
- oriënteren op de luistertaak
- het onderwerp verkennen
- aandacht bij de informatie houden
- de informatie beoordelen
- reflecteren op het luisteren:

De cursisten reflecteren over lezen en luisteren/kijken op een product- en procesgerichte manier, m.a.w. ze denken na over de uitgevoerde opdracht en over de aanpak van de opdracht. De reflectie kan gebeuren aan de hand van een checklist. (een checklist is een manier om product- en procesgericht te reflecteren op de taak en om taalvariëties/taalregisters op te sporen.

Er moet hulp geboden worden door de leraar. Na elke luisteroefening moet er ruimte zijn voor een bespreking aan de hand van een aantal van bijvoorbeeld de volgende vragen:

- Hoe heb ik deze luisteropdracht uitgevoerd?
- Heb ik geconcentreerd geluisterd?
- Hoe heb ik de taak aangepakt?
- Waren woordenschat en uitspraak duidelijk?

Spreken

Algemeen

Net als bij het luisteren moet ook het spreken gebeuren in zoveel mogelijk levensechte en zinvolle communicatiesituaties.

Inzicht in taalgebruik en tekstsoorten is maar te verwerven als we bij de leef- en leerwereld van de leerlingen aansluiten én als we dat doen in de vorm van lessen waarin taaltaken centraal staan. Dat betekent dat taalbeschouwing plaats moet hebben naar aanleiding van situaties waarin van de cursisten echt spreken, luisteren, lezen en schrijven wordt gevraagd. Taaltaken met 'totaalvaardigheden' zijn daarvoor het best geschikt. Wie volwaardig communicatieonderwijs wil geven, moet daarbij veel aandacht besteden aan de *processen* die taalgebruikers bij het plannen, uitvoeren en beoordelen van die taaltaken moeten doorlopen. Deelvaardigheden en inzicht door taalbeschouwing krijgen in de loop van die processen de nodige aandacht. De situatie waarin de communicatie plaatsvindt, speelt steeds een doorslaggevende rol. Wie iemand wil uitnodigen, moet onder meer beslissen of hij dat per brief of per telefoon doet, hoe hij de ontvanger van de boodschap zal aanspreken en in welk register dat zal gebeuren, bijv. vertrouwelijk als het gaat om een bekend iemand. Afzonderlijke theorielessen over begrippen als 'publieksgerichtheid' missen hun doel. Als we de soort communicatiesituatie eenmaal vastgesteld hebben, moeten we taalvaardigheden en taalbeschouwing geïntegreerd aan bod laten komen. Schriftelijke (digitale) en mondelinge presentatievormen van tekstsoorten kunnen daarbij tegelijk in aanmerking komen. Een ruim aanbod van authentiek en actueel materiaal werkt sterk motiverend. Ook met literaire tekstsoorten is dat goed mogelijk.

Om de leeromgeving zoveel mogelijk te laten renderen en de leerinhouden in reële situaties volledig tot hun recht te laten komen, is een aangepaste didactiek noodzakelijk. Vaardigheden die bijv. voor vergaderen en groepswork nodig zijn, kunnen worden ingeëfend door efficiënte vormen van groepswork of door de technieken van samenwerkend en coöperatief leren.

Spreekvoorwaarden

Om de spreekvaardigheid optimaal te ontwikkelen zijn een aantal spreekvoorwaarden noodzakelijk:

- het aanwezige taalbezit van de cursisten moet aanvaard en verder ontwikkeld worden
- de cursisten moeten zich veilig voelen, zodat het vertrouwen in de eigenspreekvaardigheid versterkt wordt;
- er moet een zo groot mogelijke 'vrijheid tot spreken' gecreëerd worden, d.w.z. de cursisten moeten vrij kunnen spreken, ook in toevallige situaties

Ontwikkeling van de vaardigheden

- De cursisten ontwikkelen verschillende vaardigheden: technisch spreken, oriënteren (doel en publiek bepalen) ...
- De cursisten reflecteren over de spreektaken:
- de leerkracht maakt bijvoorbeeld een video- of bandopname van de spreektaak en bekijkt of beluistert die later opnieuw met de cursisten.
- de medecursisten kunnen tijdens de spreektaak van een individuele cursist een observatieformulier invullen.

Werkvormen

Er is voldoende variatie in werkvormen, o.a.

- improvisatie
- rollenspel
- reportages
- interviews
- discussie
- debat
- individueel spreken voor een groep
- ...

Lezen

Algemeen

- Een aanbod dat het lezen bevordert.

We kiezen voor de 2e graad teksten uit jeugdliteratuur, adolescentenliteratuur en haalbare literatuur voor volwassenen. Voor veel cursisten in de 2e graad sluiten jeugd- en adolescentenliteratuur nog wel bij hun belangstelling aan. Zo kunnen we hun leesbereidheid vasthouden, en hen helpen bij hun ontwikkeling als lezers. We kunnen uit een rijk en gevarieerd aanbod putten, zowel in een originele versie als in vertaling. Dat motiveert tot lezen.

We zorgen ervoor dat het tekstaanbod zowel poëzie als toneel en verhalen bevat. Let op: inwijding in toneel moet ook opvoeringsgericht zijn; dat betekent dat die inwijding van een voorstelling uitgaat of dat ze gericht is op een opvoering. Als inleiding is daar vaak ook een eerste reflectie op handeling, decor, rekvisieten, licht, muziek enzovoort voor nodig. Na de voorstelling volgt een belevingsdiscussie.

- Steeds van de tekst uitgaan.

Leesbeleving en tekstervaring moeten volop ruimte krijgen. Inzicht in het literaire begrippenapparaat en in de bijbehorende termen moet van daaruit groeien: de cursisten verwerven de begrippen steeds naar aanleiding van gesprekken over gelezen of beluisterde teksten en nooit buiten het verband met de tekst om.

Leerlingen moeten daarbij actief zelf lezen. Kennis en leerstof komen pas op het einde in de 2e graad. Dan moeten we er nog op letten dat we de termen niet voor het inzicht aanreiken: begripvorming komt geleidelijk tot stand en wordt uiteindelijk met een term bekroond. De termen zullen de cursisten voornamelijk moeten helpen om hun tekstbeleving preciezer te verwoorden en om een leeswijze voor literaire teksten te verwerven. Aandacht voor de tekstbeleving van de cursisten en voor de wijze waarop zij betekenis toekennen verhoogt hun kansen op een goede smaakontwikkeling en op een blijvende leesbereidheid. Het staat ons ook toe om inzicht te krijgen in hun leesvoorkeuren.

- Geen uitgebreid begrippenapparaat in de 2e graad.

Een meer uitgebreide kennismaking met termen en begrippen hoort in de 3e graad thuis: daar wordt het begrippenapparaat afhankelijk van de studierichtingen aangevuld en uitgediept. Zo hoeven de literatuurlessen in de 2e graad niet tot literatuurgeschiedenis aanleiding te geven.

- Leesplezier.

Het leesplezier kan verhoogd worden door een lectuurlijst op te stellen die aansluit bij de belangstellingssfeer van de cursisten (bijv. vertalingen, strips ...), een auteur uit te nodigen in de groep, een geleid bibliotheekbezoek, e.d.

Werkvormen

- De cursisten maken kennis met een roman o.a. via een film of een filmfragment.
- In een duospel maken de cursisten elkaar warm voor een boek.
- De klassieke boekbespreking kan vervangen worden door
- een theaterstukje waarin de cursisten een of meerdere fragmenten naspelen
- een situatiespel waarin de cursisten de begrippen tijd, ruimte, personages ... verduidelijken
- een werkstuk waarin de cursisten een fragment in een ander perspectief schrijven
- De cursisten leren opzoeken met zoekmachines (internet) en leren ook om internetboekbesprekingen e.d. kritisch te benaderen.

Reflectie

De cursisten reflecteren over literatuur door bijv. een leesdossier bij te houden of een checklist te beantwoorden. Ze krijgen ook tijdens de les de kans om hun leeservaringen uit te wisselen.

Schrijven

Algemeen

- Voor alle opgegeven teksttypes of tekstsoorten (zie begrippenlijst) geldt dat functioneel schrijven gepaard moet gaan met kennis en inzicht in de bijzondere kenmerken ervan.
- Het is van belang dat
- er veel geschreven wordt
- de begeleiding ruimer wordt opgevat dan als beoordeling
- het accent bij de begeleiding op het schrijfproces ligt
- het schrijven zoveel mogelijk in de normale klasactiviteiten geïntegreerd wordt
- schrijfstrategieën ruim aandacht krijgen

Werkvormen

Er moet voldoende variatie in de werkvormen zijn:

- de cursisten breien een begin en een einde aan een tekst
- de cursisten veranderen het einde van een tekst
- de schrijftaak wordt gekoppeld aan andere vaardigheden (bijv. een brief, een verslag, een verhandeling, een becommentariërende tekst n.a.v. een film, een reportage of een tekst).

Evaluatie

De evaluatie van schrijftaken vertoont duidelijkheid en eenvormigheid:

- De leerkracht verbetert zelf zo weinig mogelijk fouten
- Een portfolio kan een handig instrument zijn bij de evaluatie van schrijftaken: een portfolio is een verzamelpap van alle schrijftaken, werkstukken en testen die cursisten tijdens een bepaalde periode maken. Het schetst niet enkel de evolutie van het leerproces maar kan ook door de cursist gebruikt worden als evaluatiemiddel. Als een cursist in een taak de fouten uit de vorige taak herhaalt, maakt de leerkracht hem/haar daarop attent. Het is dan niet nodig om steeds te herhalen hoe de verbetering moet gebeuren: die aanwijzing haalt de cursist uit het logboek.
- Er wordt duidelijk vermeld waaraan vooral aandacht wordt besteed (bijv. inhoudelijke en/of vormelijke kenmerken).
- Creatieve schrijfoopdrachten zijn niet geschikt voor evaluatie maar wel een stimulans voor het schrijfplezier.

Reflectie op de eigen schrijfvaardigheid

Via een checklist kan de cursist op 2 niveaus fouten opsporen:

- op inhoudelijk niveau heeft hij aandacht voor logica, publieksgerichtheid, doelgerichtheid,...
- op vormelijk niveau heeft de cursist aandacht voor grammatica, zinsbouw en spelling. Dit laatste is een noodzakelijk te beheersen vaardigheid om bij het schrijven tot betere resultaten te komen. Het is nooit een doel op zich. Omdat het natuurlijk wel belangrijk is dat cursisten het belang van foutloze teksten inzien (bijv. aan de hand van een folder vol fouten), moet er permanent en op een remediërende manier aan spelling gewerkt worden.

(Gedeeltelijk naar: VSKO, leerplan Nederlands 2e graad ASO – TSO)

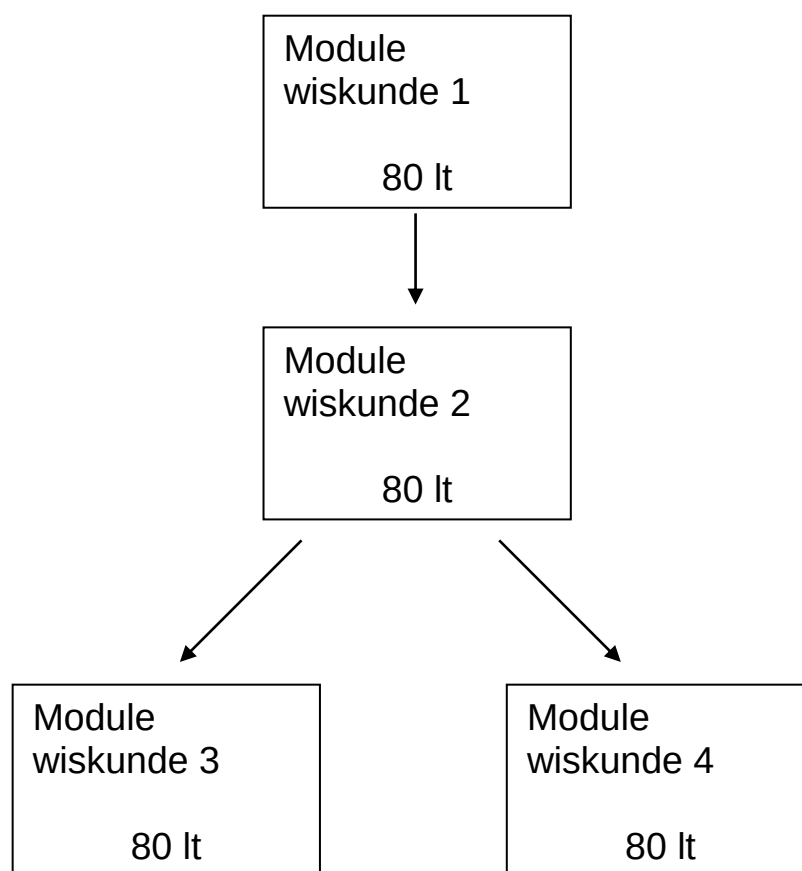
22 BIBLIOGRAFIE

Relevante websites, handboeken, tijdschriften, ... zijn onderhevig aan permanente actualisatie; daarom worden hier geen suggesties gedaan.

WISKUNDE

Basisvorming ASO2

STRUCTUURSCHEMA

1 **Uitgangspunten**

Wat volgt is een samenvatting van de visie van waaruit de eindtermen werden opgesteld. Dit zijn ook de uitgangspunten waarvan deze leerplannen vertrekken.

Wiskunde en de maatschappij

Enerzijds is er in onze (technologisch georiënteerde) maatschappij een grote vraag naar praktisch bruikbare en concrete wiskunde, en anderzijds kan de abstractie van wiskunde soms hoog zijn. In het vak wiskunde bestaat een wisselwerking tussen theorievorming en de bruikbaarheid ervan voor het oplossen van concrete problemen.

Telkens in de leerplannen “praktisch, probleem, concrete situatie, vraagstuk”, worden hier zowel voorbeelden bedoeld uit de wiskunde zelf, als uit andere vakgebieden zoals economie, technologie, fysica, chemie, biologie, aardrijkskunde, bouwkunde ...

Wiskunde en de cursist

Kennisverwerving en -verwerking is een actief, sociaal proces waarvoor een minimale motivatie vereist is. Het ontdekken en opbouwen van wiskunde door de cursist gebeurt bij voorkeur door te vertrekken van voor de cursist betekenisvolle inhoud; de verworven kennis en vaardigheden moeten met inzicht worden toegepast in diverse situaties.

De eigenheid van het wiskundig denken

Wiskunde biedt de mogelijkheid om modellen op te bouwen waarmee verschijnselen, processen en verbanden kunnen worden beschreven, voorspeld en verklaard. Het is ondermeer eigen aan wiskunde de samenhang tussen wiskundige begrippen en wiskundige modellen te vergelijken, te ordenen en te funderen en daaruit maximaal voordeel te halen.

De opbouw

In het wiskundeonderwijs wordt een horizontale en een verticale component onderscheiden. De horizontale gaat uit van waarnemingen, ervaringen, problemen en hypothesen. De verticale component besteedt vooral aandacht aan abstrahering en structurering. Beide componenten komen aan bod door te werken met een spiraalopbouw. Dit model brengt met zich mee dat niet elk onderdeel van wiskunde dat wordt aangevat, meteen wordt afgewerkt. De onderdelen komen meermaals aan bod, op een steeds hoger, meer gestructureerd niveau. Daarom komen algebra en meetkunde beide reeds in de eerste module aan bod en worden functies in verschillende modules behandeld.

Dit biedt onderstaande voordelen voor de cursist:

- de cursist verwerft geleidelijk de typische manier van denken en werken, eigen aan elk onderdeel (meetkunde, getallenleer, algebra, statistiek en kansrekenen, analyse...);
- er wordt aandacht besteed aan de weg die voert naar de theorie;
- als de cursist een niveau niet of foutief verwerkt, dan is dit niet zo dramatisch als bij een eenmalige behandeling. De cursist kan aanpakken bij een vorig niveau en verder werken aan de verticale opbouw van het onderdeel;
- de drempel naar wiskunde wordt verlaagd. Dit geeft de kans om reeds in het beginstadium te werken aan de samenhang tussen de verschillende onderdelen van wiskunde.

Voortschrijdende abstrahering

Bij nieuwe wiskundige kennisopbouw is het belangrijk voldoende en uiteenlopende concrete aanknopingspunten te zoeken. Door een abstract begrip met voldoende voorbeelden te onderbouwen blijft de kennis minder geïsoleerd. Bij het verbinden van nieuwe ervaringen met het begrip of bij het niet meer behoorlijk functioneren van het begrip, kan de cursist terugvallen op die voorbeelden. Naast de ontwikkeling van de begrippen worden er tevens vaardigheden, rekenregels en algoritmen ontwikkeld. Geleidelijk komt men tot theorievorming. Er wordt ingegaan op het formuleren van definities, eigenschappen en stellingen en op de nood aan bewijzen.

Interactie en reflectie

Tijdens het lesgebeuren is er interactie tussen de leerkracht en de cursisten en tussen de cursisten onderling. Hierdoor worden de denkprocessen geëxpliciteerd en het gebruik van wiskunde taal geoefend. Communicatie bevordert het inzicht.

Studievaardigheden zijn geen losstaande vaardigheden, maar dienen geïntegreerd te worden in de vakken. Daarom is het belangrijk de cursisten te laten reflecteren over hun eigen denkproces.

Het belang van reflectie bij de vorming zit er ondermeer in dat:

- de cursist zijn handelen kritisch leert analyseren;
- de cursist minder afhankelijk wordt van anderen;
- het denken aan planmatigheid wint;
- oplossingsmethoden onderzocht worden op generaliseerbaarheid;
- het denken flexibeler wordt.

Omgaan met data

In onze maatschappij wordt zeer veel informatie aangeboden via beelden. Binnen wiskunde moet de cursist leren omgaan met de wiskundige verwerking van informatie in tabellen met getallen, grafieken, diagrammen en schema's. De cursisten leren functioneel gebruik maken van verbanden tussen grootheden aan de hand van deze voorstellingen. Deze vaardigheden kunnen worden toegepast in andere vakken.

Gebruik van informatietechnologie

Door de snelle ontwikkelingen in de informatie- en communicatietechnologie kunnen berekeningen en grafische voorstellingen gemakkelijker worden uitgevoerd. Hierdoor kan men andere klemtonen leggen. De cursisten moeten vlot een zakrekenmachine kunnen hanteren. De zakrekenmachine en wiskundige software kunnen ook als leermiddel aangewend worden.

Het is de bedoeling daar waar ICT kan helpen, hetzij om rekentechnische problemen te verlichten, hetzij om inzicht bij te brengen, ICT ook zinvol te gaan gebruiken. Ook al staat niet in iedere eindterm die verwijzing naar ICT, toch is het de bedoeling het, daar waar nuttig, in te schakelen.

Transfer en probleemoplossend denken

Door het vlugge tempo waarmee de samenleving verandert, is het belangrijk dat de cursisten de nodige soepelheid ontwikkelen om snel en efficiënt allerlei problemen op te lossen. De wendbaarheid van opgedane wiskundekennis wordt belangrijk. Die wendbaarheid kan verhoogd worden als wiskundige begrippen en vaardigheden herkenbaar en toepasbaar zijn in andere vakken in het bijzonder in wetenschappelijke en technische toepassingen uit de realiteit. Eenzelfde methode of redenering kan ingezet worden in verschillende domeinen van de samenleving.

Naast de kennis van het vakdomein zijn er ook een aantal inhoudsvrije vaardigheden, zoekstrategieën die vooral hun diensten bewijzen bij het vertalen van de situatie in een wiskundig herkenbaar probleem. Tenslotte zijn er vaardigheden om het oplossingsproces behendig te sturen en te controleren (zie interactie en reflectie). Een goede probleemoplosser moet beschikken over domeinspecifieke kennis, probleemoplossende vaardigheden en zelfregulerende vaardigheden.

Motivatie

De motivatie van de cursist kan verhoogd worden door er voor te zorgen dat het vak als nuttig, zinvol en boeiend ervaren wordt. Het nut komt tot uiting in de bruikbaarheid en de toepassingsgerichtheid. Wiskunde wordt zinvoller als men vertrekt van herkenbare situaties, van voorbeelden aangepast aan het bevattingsvermogen en inspelend op de belevingswereld van de cursisten. Als de cursisten actief betrokken worden bij de opbouw van hun wiskundige kennis en vaardigheden, zullen zij de zin van theorievorming beter inzien. Motivatie wordt ook bevorderd als men gelooft in zijn eigen kunnen. Daarom is het belangrijk ook het zelfvertrouwen van de cursist te bevorderen.

Zelfvertrouwen

Als de cursisten ontdekken dat ze bekwaam zijn om hun groeiende wiskundekennis te gebruiken in nieuwe situaties, groeit hun vertrouwen en worden ze zelfzekerder. Vertrekken van relatief eenvoudige problemen, die ze zelfstandig kunnen oplossen, moedigt hen aan om zelfstandig nieuwe, meer complexe oefeningen aan te pakken. Zeker bij volwassen cursisten, die dikwijls een mislukte schoolcarrière achter de rug hebben, is het belangrijk om voor voldoende succeservaringen te zorgen. Daarom is er de mogelijkheid om de opfrimodule te volgen, voor diegenen die onvoldoende voorkennis hebben om met succes in wiskunde 1 te starten.

Waarden en attitudes

De cursisten moeten ervaren dat wiskunde praktisch nut heeft, dat ze een vormende en esthetische waarde heeft. Aandacht voor de ontwikkeling van wiskunde doet hen inzien dat het vak een belangrijke cultuurcomponent was en nog steeds is. Zo kunnen de cursisten wiskunde ervaren als een dynamische wetenschap.

Cursisten leren kritisch te staan tegenover allerlei cijfermateriaal, tabellen, berekeningen,... Ze zijn bereid een probleem zelf aan te pakken. Het leren door vallen en opstaan mag niet ontmoedigend werken. Uit fouten en verkeerde keuzes kan eveneens geleerd worden. De cursisten verwerven de attitude om op hun oplossingsproces terug te blikken en hun resultaat te toetsen. Ze ervaren het oplossingsproces als even waardevol als het resultaat.

23 Funderende doelstellingen

Een wiskundig basisinstrumentarium verwerven: leren omgaan met symbolen, formules, begrippen en verbanden waarmee men getallenleer, algebra, meetkunde, analyse en statistiek kan ontwikkelen.

Een aantal wiskundige denkmethoden verwerven: mogelijkheden verwerven om te ordenen en te structureren.

Cijfer- en beeldinformatie op een betekenisvolle manier hanteren.

Omgaan met de wiskunde als taal.

Zelfstandigheid en vaardigheden ontwikkelen in het oplossen van problemen.

Vverbanden leggen tussen de wiskundige leerinhouden en andere vakdisciplines.

Technische hulpmiddelen gebruiken om wiskundige informatie te verwerken, berekeningen uit te voeren of wiskundige problemen te onderzoeken.

Ervaren dat de wiskunde een dynamische wetenschap is.

Zelfvertrouwen en kritische zin ontwikkelen.

Ervaren dat de wiskunde een belangrijke cultuurcomponent is.

24 EINDTERMEN

Algemene eindtermen

Algemene eindtermen	Methodologische wenken en voorbeelden
1. De leerlingen begrijpen en gebruiken wiskundetaal.	Het is de bedoeling dat de cursisten de gangbare symbolen begrijpen en kunnen gebruiken. Ze kunnen gegevens omzetten naar vergelijkingen, ongelijkheden, tabellen en grafieken. Ze kunnen tabellen, grafieken en formules interpreteren. Geef voorbeelden en vraagstukken waarbij eenvoudige nederlandse zinnen moeten omgezet worden in wiskunde - taal. Ook het communiceren over wiskunde is belangrijk. Laat de cursisten zelf besluiten formuleren en redeneringen verwoorden. Laat hen ook redeneringen aan elkaar uitleggen, lettend op het correcte woordgebruik.
2. De leerlingen passen probleemoplossende vaardigheden toe.	Probleemoplossende vaardigheden zijn: beweringen onderzoeken in concrete gevallen, problemen omvormen tot standaardproblemen, vlakke of ruimtelijke schetsen maken, notaties invoeren, gegeven en gevraagde onderscheiden, onbekenden kiezen, rekentoestel of computer inschakelen, deelproblemen afbakenen,... Bij elke oefening, maar zeker bij complexe, mag het 'gevraagde' resultaat niet uit het oog verloren worden; wat willen wij uiteindelijk bereiken?
3. De leerlingen verantwoorden/reflecteren op de gemaakte keuzes voor representatie- en oplossingstechnieken.	Voor je begint met het wiskundig oplossen van een vraagstuk, ga je na welke keuze van de veranderlijke het meest geschikt is. Teken niet altijd het assenkruis op voorhand op het bord; laat de cursisten zelf bepalen welk deel van het assenkruis ze nodig hebben en wat een verantwoorde indeling is van de assen. Sta ook eens stil bij de nauwkeurigheid en afronding van eindresultaten, wat is zinvol in deze situatie?
4. De leerlingen controleren de resultaten op hun betrouwbaarheid.	De cursisten leren op verschillende manieren hun resultaten controleren. Het is een goede gewoonte om controles uit te voeren: de oplossing van een vergelijking opnieuw invullen, oplossing van een rechthoekige driehoek testen

Algemene eindtermen	Methodologische wenken en voorbeelden
	met andere formules die gelden in rechthoekige driehoeken, richtingscoëfficiënt van een rechte controleren op een tekening, het eindresultaat vooraf inschatten, de zinvolheid van een oplossing in de context bekijken.
5. De leerlingen gebruiken informatie- en communicatietechnologie om wiskundige informatie te verwerken, te berekenen, uit te voeren of om wiskundige problemen te onderzoeken.	Met informatie- en communicatietechnologie wordt hier bedoeld: grafische rekenmachines en computerprogramma's voor dynamische meetkunde of computeralgebra. Onderwerpen waarbij deze hulpmiddelen zijn gewenst zijn: eigenschappen in vlakke meetkunde en ruimtemeetkunde, grafische voorstellingen van statistische gegevens, berekenen van centrummaten, verzamelen van statistisch materiaal, grafieken en tabellen van functies...
6. De leerlingen gebruiken kennis, inzicht en vaardigheden die ze verwerven in wiskunde bij het verkennen, vertolken en verklaren van problemen uit de realiteit.	Aan deze algemene eindterm kan gewerkt worden door een goede keuze van voorbeelden, zowel bij de inleidende voorbeelden als bij de vraagstukken. Ook voorbeelden uit andere vakken kunnen hierbij aan bod komen. Overleg met collega's van andere vakken is hierbij zeker nuttig.
7. De leerlingen kunnen voorbeelden geven van reële problemen die m.b.v. wiskunde kunnen worden opgelost	Aan deze algemene eindterm kan gewerkt worden door een goede keuze van voorbeelden, zowel bij de inleidende voorbeelden als bij de vraagstukken
8. De leerlingen kunnen voorbeelden geven van de rol van de wiskunde in de kunst.	Het is belangrijk dat de cursisten inzien dat wiskunde een belangrijke cultuurcomponent is: zowel de ontwikkeling van het vak op zich als toepassingen in de kunst en in andere domeinen. Laat hen kennismaken met enkele voorbeelden van wiskunde in de kunst zoals: Gaudi en tweedegraadsfuncties, wortelvormen en de gulden snede, Escher en vlakke transformaties, werken van Jos De Mey,....
9. De leerlingen ervaren het belang en de noodzaak van bewijsvoering, eigen aan de wiskunde.	In de voorgestelde opbouw wordt vooral inductief gewerkt: vertrekkend van voorbeelden of probleemsituaties worden de begrippen ingeleid en verbanden ontdekt. Stellingen die voor iedereen duidelijk zijn hoeven niet bewezen te worden. Voor sommige niet voor de hand liggende besluiten is er nood aan een sluitend bewijs. Kies enkele stellingen uit die het belang van bewijzen duidelijk maken. Enkele mogelijkheden: stelling van Pythagoras, $\sqrt{2}$ is niet rationaal,...
10. De leerlingen ervaren dat gegevens uit een probleemstelling toegankelijker worden door ze doelmatig weer te geven in een geschikte wiskundige representatie of model.	Wiskundige representaties of modellen zijn o.a.: vergelijkingen en ongelijkheden, vlakke schetsen van ruimtelijke objecten, grafieken van 1 ^{ste} graadsfuncties en van functies met voorschrift $y = 1/x$ of $y = x^2$, absolute en relatieve frequentietabellen, grafische voorstelling van statistische gegevens,.... Aan het omzetten van gegevens in wiskundige symbolen, schetsen of grafieken mag zeker veel aandacht en tijd besteed worden; de verdere oplossing van het probleem volgt dan bijna automatisch.
11. De leerlingen ontwikkelen zelfregulatie: het oriënteren op de probleemstelling, het plannen, het uitvoeren en het bewaken van het oplossingsproces.	Bij de oriënteringsfase hoort een nauwkeurige beschrijving van het gegeven en het gevraagde. Indien de oplossing van het probleem bestaat uit verschillende stappen zal er zorg besteedt worden aan de structuur. De antwoorden worden nadien gecontroleerd. Wanneer berekeningen uit de hand lopen of op een dood spoor zitten, ziet men in dat men beter een andere weg inslaat. Deze zelfregulatie is ook belangrijk op het niveau van het studeren zelf. Wat moet ik kennen? Hoe zal ik dat verwerken en studeren? Ken ik het nu voldoende?
12. De leerlingen ontwikkelen zelfvertrouwen door succeservaring bij het oplossen van wiskundige problemen.	Besteed dus voldoende aandacht aan deze functie van evaluatie.
13. De leerlingen ontwikkelen bij het aanpakken van problemen zelfstandigheid en doorzettingsvermogen.	Geef hen ook eens grotere opdrachten, eventueel in groep, waarbij ze zelf de verschillende stappen van de oplossingsstrategie moeten bedenken. Differentiatie kan hierbij nuttig zijn: sommige leerlingen hebben nood aan extra uitdaging, andere aan extra aanmoediging.
14. De leerlingen werken samen met anderen om de eigen mogelijkheden te vergroten	Bij het oplossen van grotere problemen kan de inbreng van verschillende cursisten de oplossing versnellen of verbeteren. Door samen te werken leren de cursisten hun gedachten te formuleren en het wiskundig taalgebruik wordt geoefend. Ook bij computerpractica is het leerrijk om de leerlingen per 2 te laten werken. Het is belangrijk dat ze inzien dat samenwerken tot betere resultaten leidt.

Specifieke eindtermen

Getallenleer en algebra

15. De leerlingen zien reële getallen als eindige of oneindig doorlopende decimale getallen en stellen reële getallen voor op een getallenas.
16. De leerlingen gebruiken rekenregels voor machten met gehele exponenten en voor vierkantswortels bij berekeningen.
17. De leerlingen schrijven bij praktische formules één variabele in functie van de andere.
18. De leerlingen kunnen tweedegraadsveeltermen ontbinden in factoren van de eerste graad.
19. De leerlingen kunnen vergelijkingen van de eerste en de tweede graad in één onbekende oplossen.
20. De leerlingen kunnen ongelijkheden van de eerste en de tweede graad in één onbekende oplossen.
21. De leerlingen lossen problemen op die kunnen vertaald worden naar:
 - een vergelijking van de eerste en de tweede graad in één onbekende;
 - een ongelijkheid van de eerste en de tweede graad in één onbekende.

Reële functies

22. De leerlingen geven, in betekenisvolle situaties die kunnen beschreven worden met een functie, de samenhang aan tussen verschillende voorstellingswijzen, m.n. verwoording, tabel, grafiek en voorschrift.
23. De leerlingen berekenen, uitgaande van het voorschrift van de standaardfuncties $f(x)=x$, $f(x)=x^2$, $f(x)=x^3$, $f(x)=1/x$, $f(x)=\sqrt{x}$, de coördinaten van een aantal punten van de grafiek en schetsen vervolgens de grafiek.
24. De leerlingen bouwen vanuit de grafiek van de standaardfuncties $f(x)=x$ en $f(x)=x^2$ de grafiek van de functies $f(x) + k$, $f(x+k)$, $kf(x)$ op.
25. De leerlingen leiden domein, bereik, nulwaarden, tekenverandering, stijgen, en dalen, extrema, symmetrie af uit de bekomen grafieken, vermeld in eindtermen 23 en 24.
26. De leerlingen bepalen het voorschrift van een eerstegraadsfunctie die gegeven is door een grafiek of tabel.
27. De leerlingen leggen het verband tussen de oplossing(en) van vergelijkingen en ongelijkheden van de eerste en tweede graad in één onbekende en een bijpassende grafische voorstelling.
28. De leerlingen kunnen stelsels van twee vergelijkingen van de eerste graad met twee onbekenden algebraïsch oplossen en de oplossing grafisch interpreteren.
29. De leerlingen kunnen problemen oplossen die te vertalen zijn naar stelsels van twee vergelijkingen van de eerste graad met twee onbekenden.
30. De leerlingen kunnen bij rechten en/of parabolen, gegeven door vergelijkingen, gemeenschappelijke punten bepalen hetzij algebraïsch, hetzij met behulp van ICT.
31. De leerlingen lossen problemen op die kunnen beschreven worden met eerste- en tweedegraadsfuncties.
32. De leerlingen interpreteren differentiequotiënt als richtingscoëfficiënt van een rechte en als maat voor gemiddelde verandering over een interval.
33. De leerlingen kunnen in toepassingen a en b interpreteren bij gebruik van de eerstegraadsfunctie $y=ax+b$.

Meetkunde

34. De leerlingen verklaren gelijkvormigheid van figuren met behulp van schaal en congruentie.
35. De leerlingen gebruiken de gelijkvormigheid van driehoeken en de stelling van Thales om de lengte van lijnstukken te berekenen.
36. De leerlingen gebruiken de stelling van Pythagoras bij berekeningen, constructies en in bewijzen.
37. De leerlingen gebruiken de begrippen straal, koorde, raaklijn, middelpuntshoek en omtrekshoek bij berekeningen, constructies en bewijzen.

38. De leerlingen definiëren de goniometrische getallen sinus, cosinus en tangens van een hoek als de verhoudingen van zijden van een rechthoekige driehoek.
39. De leerlingen kunnen problemen met zijden en hoeken van driehoeken uit de technische wereld oplossen door een efficiënte keuze te maken uit:
- de stelling van Thales,
 - de stelling van Pythagoras,
 - goniometrische getallen.
40. De leerlingen berekenen in het vlak de afstand tussen twee punten gegeven door hun coördinaten in een cartesisch assenstelsel.
41. De leerlingen lossen eenvoudige problemen i.v.m. ruimtelijke situaties op door gebruik te maken van eigenschappen van vlakke figuren.
42. De leerlingen kunnen met voorbeelden illustreren dat informatie verloren kan gaan bij het tweedimensionaal afbeelden van driedimensionale situaties.
43. De leerlingen kunnen de inhoud van sommige ruimtelijke objecten benaderend berekenen door ze op te splitsen in of aan te vullen tot gekende lichamen.
44. De leerlingen kunnen effecten van schaalverandering op inhoud en oppervlakte berekenen.
45. De leerlingen gebruiken de begrippen evenwijdig, loodrecht, snijdend en kruisend om de onderlinge ligging aan te geven van rechten en vlakken in ruimtelijke situaties.

Statistiek

46. De leerlingen leggen aan de hand van voorbeelden het belang uit van de representativiteit van een steekproef voor het formuleren van statistische besluiten over de populatie.
47. De leerlingen staan kritisch tegenover het gebruik van statistiek in de media.
48. De leerlingen verwoorden, berekenen en interpreteren frequentie en relatieve frequentie zowel bij individuele als bij gegroepeerde gegevens, in concrete situaties.
49. De leerlingen gebruiken de begrippen gemiddelde, modus, mediaan, standaardafwijking om statistische gegevens over een concrete situatie te interpreteren.
50. De leerlingen gebruiken en interpreteren diverse grafische voorstellingen van statistische gegevens zowel bij individuele als bij gegroepeerde gegevens, telkens aan de hand van concrete situaties.
51. De leerlingen interpreteren relatieve frequentie in termen van kans.

25 MODULES

Module ASO2-B wiskunde 1 (80 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module laat cursisten toe zich belangrijke wiskundige basisconcepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken i.v.m. getallenleer en algebra en meetkunde. Volgende thema's worden behandeld:

- Getallenleer en algebra (a)
- Meetkunde (a)

Instapvereisten

Geen

Gewenste voorkennis

Grondig beheersen van inhouden, kennis en vaardigheden in verband met bewerkingen met rationale getallen en in verband met elementaire algebraïsche en meetkundige basisbegrippen.

Beginsituatie

De cursist heeft voldoende kennis van het Nederlands. Het is wenselijk dat de cursist basiskennis heeft van het rekenen met gehele getallen en breuken en van de elementaire begrippen uit de meetkunde. Het is ook aan te bevelen dat hij reeds kennis gemaakt heeft met lettervormen en met een rekenmachine kan werken

Indien deze voorkennis niet aanwezig is, wordt aangeraden de module opfrismodule te volgen.

Leerplandoelstellingen, leerinhouden en wenken

ET	Leerinhouden	Leerplandoelstellingen	Methodologische wenken en voorbeelden
Getallenleer en algebra (a)			
E19	Oplossen van vergelijkingen van de eerste graad met één onbekende	1. De cursisten kunnen vergelijkingen van de 1e graad in één onbekende oplossen met behulp van de overbrengingsregel.	Wijs de cursisten op het verschil tussen het wegwerken van breuken in vergelijkingen en berekeningen met breuken. Alleen bij vergelijkingen mag je gelijke noemers weglaten. Gebruik niet altijd x als onbekende in een vergelijking. De cursisten controleren hun resultaten.
E21	Vraagstukken met vergelijkingen van de eerste graad	2. De cursisten lossen problemen op die kunnen vertaald worden naar een vergelijking van de eerste graad in één onbekende	Geef voldoende aandacht aan het formuleren van de onbekende. Het is handig om een oplossingsschema te hanteren: 1. keuze van de onbekende 2. opbouw 3. oplossen 4. antwoord 5. proef Leer de cursisten nagaan of de resultaten zinvol zijn => belang van de controle! De cursisten kunnen de gegevens in een vraagstuk omzetten in wiskundige symbolen. De cursisten kunnen vraagstukken oplossen die leiden tot een vergelijking van de 1e graad in één onbekende.
E17	Omvormen van formules (eerste-gradsvergelijkingen)	3. De cursisten schrijven bij praktische formules één variabele in functie van de andere.	Veel voorbeelden van betekenisvolle formules zijn te vinden uit de fysica, chemie, meetkunde. Overleg met de collega's is zeker aangewezen. Leer de cursisten aan om altijd de eenheden te controleren.

ET	Leerinhouden	Leerplandoelstellingen	Methodologische wenken en voorbeelden
			Werk van concrete naar abstractere formules.
E15	Reële getallen	4. De cursisten zien reële getallen als eindige of oneindig doorlopende decimale getallen en stellen reële getallen voor op een getallenas	Wijs de cursisten op het verschil tussen reële getallen met en zonder repeterend decimaal gedeelte. Werk met voorbeelden (Π en $\sqrt{2}$), geen algoritme.
E16	Rekenregels voor machten met gehele exponenten. Wetenschappelijke notatie. Vierkantwortels	5. De cursisten kunnen de rekenregels voor het rekenen met machten met gehele exponenten en vierkantwortels bij berekeningen toepassen in basisbewerkingen.	Verklaar de rekenregels van vierkantwortels met voorbeelden. Verklaar: $\sqrt{2} \cdot \sqrt{3} = \sqrt{6}$ maar $\sqrt{2} + \sqrt{3} \neq \sqrt{5}$ Vereenvoudig vierkantwortels door te splitsen in priemfactoren. Bouw het werken met lettervormen langzaam op. Verduidelijk de wetenschappelijke notatie via veel praktische voorbeelden: aantal zandkorrels in een ton zand, aantal moleculen in een stof, de afstanden tot de zon en maan. Kies ook voorbeelden uit het dagelijkse leven: de schuldenlast van een bedrijf, begrippen uit de informatica... De basisbewerkingen zijn: optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, machten. getallen omzetten in wetenschappelijke notatie en omgekeerd en basisbewerkingen uitvoeren. getallen in een wetenschappelijke notatie inschatten. met hun rekenmachine de basisbewerkingen van machten met gehele exponenten en vierkantwortels uitvoeren
Meetkunde (a)			
E36	Stelling van Pythagoras	6. De cursisten kunnen de stelling van Pythagoras gebruiken in berekeningen, constructies en bewijzen.	Geef ook aandacht aan de verwoording van de stelling, naast de symbolentaal. De stelling van Pythagoras kan gebruikt worden om irrationale getallen in te voeren; als voorbeeld kan men een lijnstuk met lengte $\sqrt{2}$ en $\sqrt{3}$ construeren. We kunnen tal van praktische voorbeelden uit de realiteit kiezen waar de stelling van Pythagoras gebruikt wordt. Laat zien dat de stelling niet geldt in een niet-rechthoekige driehoek. Zorg voor voldoende afwisseling in de vraagstukken: laat zowel schuine zijde als rechthoekzijde berekenen
E38	Driehoeksmetkunde in rechthoekige driehoeken	7. De cursisten definiëren de goniometrische getallen sinus, cosinus en tangens van een hoek als de verhouding van zijden van een rechthoekige driehoek.	Je kan de cursisten de verhoudingen laten opmeten met gebruik van de stelling van Thales. De definities van de goniometrische getallen sinus en cosinus worden gecombineerd met de stelling van Pythagoras om verbanden aan te tonen tussen goniometrische waarden van een hoek: in een rechthoekige driehoek met zijde gelijk aan 1 geldt $\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1$ Bied de oefeningen stapsgewijs aan met een stijgende moeilijkheidsgraad. De goniometrische getallen berekenen met een ZRM en ook het maatgetal van een hoek als de goniometrische getallen gegeven zijn.

ET	Leerinhouden	Leerplandoelstellingen	Methodologische wenken en voorbeelden
			Eenvoudige problemen in verband met rechthoekige driehoeken oplossen.

Module ASO2-B wiskunde 2 (80 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module laat cursisten toe zich belangrijke wiskundige concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken i.v.m. getallenleer en algebra, reële functies en meetkunde. Volgende thema's worden behandeld:

- Getallenleer en algebra (b)
- Reële functies (a)
- Meetkunde (b)

Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Wiskunde 1"

Beginsituatie

De cursist heeft de module wiskunde 1 behaald of slaagt in een toelatingsproef die aantoont dat de kennis en vaardigheden uit wiskunde 1 bereikt zijn.

Leerplandoelstellingen, leerinhouden en wenken

ET	Leerinhoud	Leerplandoelstellingen	Methodologische wenken en voorbeelden
Getallenleer en algebra (b)			
E20	Ongelijkheden van de eerste en tweede graad.	1. De cursisten kunnen ongelijkheden van de eerste en in één onbekende oplossen.	Hierbij kan je ook problemen voorstellen waarbij de cursisten moeten nagaan voor welke x-waarde de ene grafiek boven de andere ligt.
E21	Vraagstukken met vergelijkingen en ongelijkheden van de eerste graad.	2. De cursisten kunnen problemen oplossen die kunnen vertaald worden naar vergelijking van de eerste graad in één onbekende of een ongelijkheden van de eerste graad in één onbekende	Let op het belang van de keuze van de onbekende. Wijs de cursisten op het belang van het interpreteren van de resultaten in de context
Reële functies (a)			
E22	Functies	3. De cursisten kunnen in betekenisvolle situaties die beschreven worden door een eerstegraadsfunctie de samenhang aangeven tussen verschillende voorstellingswijzen, m.n. de verwoording, de tabel, de grafiek en het voorschrift.	Het functiebegrip wordt ruim ingeleid met allerlei voorbeelden. Hierbij moet het accent liggen op aflezen van grafieken en evenredige verbanden. Je kan de cursist zelf voorbeelden laten meebrengen uit kranten en tijdschriften. Andere vakken zoals fysica, economie, aardrijkskunde, psychologie,... bieden veel materiaal. Een goede aanleiding om vakoverschrijdend te werken!. Enkele voorbeelden: - een klimatogram (neerslag en temperatuur) - de schommelingen van de koers van een aandeel - prijsstijgingen - IQ - resultaten van een enquête over alcoholgebruik - de omtrek en oppervlakte van een vierkant in functie van de zijde. Alleen voor eerstegraadsfuncties moet men hier het functievoorschrift kunnen opstellen. Belangrijk om op te wijzen is de rol van de onafhankelijke en afhankelijke veranderlijke: wat zet je op de x-as en op de y-as? Het is ook belangrijk de cursisten kritisch te leren omgaan met informatie, gegeven aan de hand van grafieken: belang van de ijk, van de keuze van de x-

ET	Leerinhoud	Leerplandoelstellingen	Methodologische wenken en voorbeelden
			waarden. Je kan hier al starten met het werken met ICT. Als je een voorschrift laat intikken, bekom je tabel en grafiek. De cursisten kunnen van de ene voorstellingsvorm naar een andere overgaan.
E25	Eerstegraadsfuncties	4. De cursisten kunnen domein, bereik, nulwaarden, tekenverandering, stijgen, en dalen, extrema, symmetrie afleiden uit de bekomen grafieken van eerstegraadsfuncties	het nulpunt van een eerstegraadsfunctie grafisch bepalen en berekenen; Ook hier is het belangrijk zoveel mogelijk te vertrekken vanuit betekenisvolle situaties.
E26	Eerstegraadsfuncties	5. De cursisten kunnen het functievoorschrift opstellen van een eerstegraadsfunctie, die gegeven is door een grafiek of een tabel	Eerstegraadsfuncties komen voor bij eenparige bewegingen, facturen van gas, elektriciteit,.. Door tarieven van verschillende maatschappijen te vergelijken kan je de wiskundige begrippen aan bod te laten komen.
E27	Eerstegraadsfuncties	6. De cursisten kunnen het verband leggen tussen de oplossing(en) van een vergelijking en ongelijkheden van de eerste graad in één onbekende en een bijpassende grafische voorstelling	de verschillende voorstellingswijzen van een eerstegraadsfunctie herkennen; de grafiek van een eerstegraadsfunctie tekenen;
E31	Eerstegraadsfuncties	7. De cursisten kunnen problemen oplossen die beschreven worden met een eerstegraadsfunctie	nagaan of een eerstegraadsfunctie stijgend of dalend is en tekenverloop onderzoeken als de grafiek of het functievoorschrift gegeven is; de oplossingsverzameling zowel grafisch als algebraïsch weergeven;
E32	Eerstegraadsfuncties	8. De cursisten kunnen de differentiecoëfficiënt interpreteren als de richtingscoëfficiënt van een rechte	Laat de cursisten onderzoeken voor welke waarde van x de functie positief is, of negatief Laat de cursisten nagaan bij welke waarden van x de ene grafiek boven de andere ligt.
E33	Eerstegraadsfuncties	9. De cursisten kunnen in toepassingen a en b interpreteren bij gebruik van de eerstegraadsfunctie $y=ax + b$	Laat hen de bekomen oplossingsverzameling interpreteren en zelf voorbeelden geven van reële getallen die tot de oplossingsverzameling behoren. (zie ook eindterm 15). Voorbeelden: vertrek van de vergelijking $y=ax+b$ -Bij een eenparige rechtlijnige beweging is a de constante snelheid en b de beginpositie t.o.v. een referentiepunt. -Bij telefoonrekeningen is a het tarief per tijdseenheid en b is het

ET	Leerinhoud	Leerplandoelstellingen	Methodologische wenken en voorbeelden
			abonnementsgeld. -Bij de brutogewichtbepaling van een vrachtwagen met rijnzand is a het soortelijk gewicht van het zand en b het gewicht van de vrachtwagen.
E28	Stelsels van 2 vergelijkingen en 2 onbekenden.	10. De cursisten kunnen stelsels van twee vergelijkingen van de eerste graad met twee onbekenden algebraïsch oplossen, en de oplossing grafisch interpreteren	
E29	Vraagstukken met stelsels.	11. De cursisten kunnen problemen oplossen die te vertalen zijn naar een stelsel van 2 vergelijkingen van de eerste graad met twee onbekenden.	In de meetkunde komt dit neer op het snijpunt bepalen van 2 rechten. Bij betekenisvolle problemen zal een verhaal eerst omgezet moeten worden in een stelsel door geschikte onbekenden te kiezen en de vergelijkingen op te stellen.
Meetkunde (b)			
E34	Gelijkvormigheid.	12. De cursisten kunnen de gelijkvormigheid van figuren verklaren met behulp van schaal en congruentie	Toon het wiskundig verband aan tussen congruentie, gelijkvormigheid en schaal. Je kan tijd besparen door de cursisten dit verband te laten ontdekken op de computer met een meetkundig tekenprogramma. Het is niet nodig de gelijkvormigheidskenmerken te bewijzen. Geef geen te moeilijke voorbeelden De cursisten kunnen de gelijkvormigheidskenmerken formuleren en ondersteunen met een constructie.
E35	Stelling van Thales.	13. De cursisten kunnen de gelijkvormigheid van driehoeken en de stelling van Thales gebruiken om de lengte van lijnstukken te berekenen.	Het is niet nodig de stelling van Thales te bewijzen. Laat de evenredigheden zien via tabellen. Geef ook toepassingen waar de gelijkheid van twee producten van maatgetallen kan worden teruggevoerd tot het bewijzen van een evenredigheid. De cursisten kunnen het verband tussen de gelijkvormigheid van driehoeken en de stelling van Thales verwoorden.
E39	Vraagstukken in driehoeken.	14. De cursisten kunnen problemen met zijden en hoeken van driehoeken uit de technische wereld oplossen door een efficiënte keuze te maken uit: -stelling van Thales -stelling van Pythagoras -goniometrische getallen	Het is belangrijk erop te wijzen dat er soorten formules bestaan: -tussen de zijden (Pythagoras, Thales) -verbanden tussen hoeken -verbanden tussen zijden en hoeken De cursisten moeten de regels kunnen gebruiken los van de notaties. De cursisten kunnen een gegeven probleemstelling analyseren. De cursisten kunnen de keuze van hun oplossingsmethode verantwoorden.

Module ASO2-B wiskunde 3 (80 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module laat cursisten toe zich belangrijke wiskundige concepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken i.v.m. getallenleer en algebra en reële functies. Volgende thema's worden behandeld:

- Getallenleer en algebra (c)
- Reële functies (b)

Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Wiskunde 2"

Beginsituatie

De cursist heeft de module wiskunde 2 behaald of slaagt in een toelatingsproef die aantoont dat de kennis en vaardigheden uit wiskunde 2 bereikt zijn.

Leerplandoelstellingen, leerinhouden en wenken

ET	Leerinhouden	Leerplandoelstellingen	Methodologische wenken en voorbeelden
Getallenleer en algebra (c)			
E18	Ontbinden in factoren.	1. De cursisten kunnen een tweedegraadsveelterm ontbinden in factoren van de eerste graad door gebruik te maken van	Bij volledige tweedegraadsveeltermen kunnen de cursisten de standaardformule $ax^2 + bx + c = a(x-x_1)(x-x_2)$ gebruiken waarbij x_1 en x_2 de oplossingen zijn van de vergelijking $ax^2 + bx + c = 0$. De tweedegraadsveelterm ontbinden in factoren van de eerste graad door gebruik te maken van: - de distributieve eigenschap - de merkwaardige producten $(a \pm b)^2$ en $(a+b)(a-b)$ - de formule $ax^2 + bx + c = a(x-x_1)(x-x_2)$ Bij de onvolledige tweedegraadsveeltermen gebruikt men merkwaardige producten of zet men de onbekende buiten haken.
E19	Vergelijkingen van de tweede graad.	2. De cursisten kunnen vergelijkingen van de 2e graad in één onbekende oplossen	Breng wat afwisseling in de oefeningen, gebruik niet steeds x als onbekende in een vergelijking De afleiding van de formule van discriminant is facultatief. Laat de cursisten hun resultaten controleren.
E20	Ongelijkheden van de tweede graad.	3. De cursisten kunnen een ongelijkheid van de tweede graad in één onbekende oplossen.	Vertrek vanuit een betekenisvolle situatie. De cursisten kunnen de bekomen oplossingsverzameling interpreteren en zelf voorbeelden geven van reële getallen die tot de oplossingsverzameling behoren. Laat de cursisten de oplossingsverzameling zowel grafisch als algebraïsch weergeven. Laat de cursisten de oplossingen van een tweedegraadsongelijkheid grafisch interpreteren. Hierbij kan je ook problemen voorstellen waarbij de cursisten moeten nagaan voor welke x -waarde de ene grafiek boven de andere ligt.
E21	Vraagstukken.	4. De cursisten lossen problemen op die kunnen vertaald worden naar - een vergelijking van de tweede graad in één onbekende	

		- een ongelijkheid van de tweede graad in één onbekende	
Reële functies (b)			
E22	Functies algemeen.	5. De cursisten kunnen in betekenisvolle situaties die beschreven kunnen worden met een functie, de samenhang aangeven tussen verschillende voorstellingswijzen, m.n. de verwoording, de tabel, de grafiek en het voorschrift.	Functies is iets wat cursisten al kennen, ze worden er dagelijks mee geconfronteerd. In kranten, tijdschriften, bij bedrijven kom je voorbeelden tegen. Bij deze voorbeelden kun je opdrachten formuleren zodat cursisten echt nadenken over wat ze allemaal kunnen aflezen uit een grafiek, tabel. Ook de andere vakken zoals fysica, economie, aardrijkskunde, psychologie,... bieden veel materiaal. Een aanleiding om vakoverschrijdend te werken! Enkele voorbeelden: - een klimatogram (neerslag en temperatuur) - de schommelingen van de koers van een aandeel - prijsstijgingen - IQ, - resultaten van een enquête over alcoholgebruik - de omtrek en oppervlakte van een vierkant in functie van de zijde Je kan ook de cursisten zelf voorbeelden laten zoeken, of ze een proef laten uitvoeren, waar ze zelf gegevens kunnen waarnemen. Alleen in eenvoudige gevallen moet men het functievoorschrift kunnen opstellen. Je kan de cursisten van de ene voorstellingsvorm naar een andere laten overgaan Interessant om op te wijzen: - Je kunt niet alle functies weergeven in een formule (bijv. temperatuurschommelingen niet). - Geef voorbeelden om het onderscheid tussen discrete veranderlijken (bijv. aantal kinderen per gezin) en continue veranderlijken (bijv. gewicht) duidelijk te maken. Ook de grafiek zal er anders uitzien. - Je kan ingaan op de rol van de onafhankelijke en afhankelijke veranderlijke, wat zet je op de x-as en wat op de y-as? Het is ook belangrijk de cursisten kritisch te leren omgaan met informatie gegeven aan de hand van grafieken: belang van de ijk, van de keuze van de x-waarden. Je kan hier al starten met het werken met ICT. Als je een voorschrift laat intikken, bekom je tabel en grafiek.
E23		6. De cursisten kunnen uitgaande van voorschrift van de standaardfunctie $f(x) = x^3$, $f(x) = 1/x$ en $f(x) = \sqrt{x}$ de coördinaten van een aantal punten berekenen en vervolgens de grafiek schetsen.	Het is interessant hier te werken aan de hand van een aantal concrete voorbeelden zoals inhoud van een kubus, zijde van een vierkant berekenen als de oppervlakte gegeven is. Door concrete punten uit te rekenen en de grafiek te tekenen ontdekken de cursisten symmetrieën en vormeigenschappen.

			Je kan ingaan op de volgende vraagstelling: Voor welke x'en bestaat de functie niet? Welke x-waarde kies je om eenvoudig te rekenen? Met behulp van ICT, door in te zoomen (dwz tussen 2 x-waarden nog aantal x'en te kiezen), kun je laten zien dat je de y-waarden niet automatisch met een rechte lijn hoeft te verbinden. De grafieken die hier aan bod komen kun je als basismodellen beschouwen: als de cursisten die vormen kennen kunnen ze daarvan afgeleide functies onmiddellijk herkennen.
E24		7. De cursisten kunnen vanuit de grafiek van de standaardfuncties $f(x) = x$ en $f(x) = x^2$ de grafiek van de functies $f(x) + k$, $f(x+k)$ en $kf(x)$ opbouwen	Mogelijke standaardfuncties zijn: a) $y = x$ en $y = x + k$ b) $y = x^2$ en $y = x^2 + k$ Behandel $k > 0$ en $k < 0$ afzonderlijk c) $y = x$ en $y = kx$ d) $y = x^2$ en $y = kx^2$ Behandel eerst $k > 0$ Maak een onderscheid tussen $k > 1$ en $0 < k < 1$. $k = -1$ geeft een spiegeling om de x-as. Behandel daarna $k < 0$. e) $y = ax$ en $y = a(x+k)$ f) $y = x+b$ en $y = (x+k) + b$ g) $y = x^2$ en $y = (x+k)^2$ Maak een onderscheid tussen $k > 0$ en $k < 0$ Praktisch: Je kan de cursisten zelf grafieken laten tekenen, maar allicht is het interessanter de transformaties te ontdekken met grafische rekenmachine of computer. Merk op: Het is belangrijk er bij stil te staan dat bij ICT niet altijd met een orthonormaal assenstelsel gewerkt wordt. De keuze van de eenheid op de assen is afhankelijk van de gegeven functiewaarden. Een interessante toepassing hierbij is verschillende grafieken te geven van dezelfde functie en de cursisten te laten bepalen welke ijk hier gebruikt is. Ook interessant om het effect van k op de grafiek te beschrijven Functies van de tweede graad: De cursisten kunnen de grafiek van $f(x) = a(x-r)^2 + s$ opbouwen vanuit de grafiek van $f(x) = x^2$. De cursisten kunnen de grafiek van een algemene tweedegraadsfunctie tekenen. Dit hoeft niet met de hand, het kan ook met ICT. De cursisten kunnen het nulpunt, het tekenverloop, stijgen of dalen, symmetrie en de extreme waarden van een tweedegraadsfunctie aflezen als de grafiek gegeven is.
E25		8. De cursisten leiden domein, bereik, nulwaarden, tekenverandering, stijgen en dalen, extrema, symmetrie af uit de bekomen grafieken, vermeld in	De begrippen kunnen intuïtief aangebracht worden aan de hand van grafieken. Bijv. bij de grafiek van $f(x) = x^2 - 4$ kun je aflezen: gedefinieerd voor alle getallen, nulpunten zijn 2 en -2, tussen de nulpunten zijn de functiewaarden

		eindtermen 23 en 24	negatief, de functie daalt bij x-waarden kleiner dan 0, ze stijgt vanaf 0, de top is (0,-4).
E27	Vergelijkingen van de tweede graad.	9. De cursisten kunnen het verband leggen tussen de oplossing(en) van vergelijkingen en ongelijkheden van de tweede graad in één onbekende en de bijpassende grafische voorstelling.	Vertrek vanuit een betekenisvolle situatie. De cursisten kunnen vraagstukken oplossen die leiden tot een vergelijking van de 2 ^{de} graad in één onbekende.
E30	Snijpunten bepalen.	10. De cursisten kunnen bij rechten en/of parabolen, gegeven door vergelijkingen, gemeenschappelijke punten bepalen hetzij algebraïsch, hetzij met behulp van ICT	Hier bestaan leuke toepassingen zoals het schieten op kleiduiven.
E31	Vraagstukken.	11. De cursisten kunnen problemen oplossen die kunnen beschreven worden met tweedegraadsfuncties.	Vele problemen i.v.m. oppervlakte leiden tot tweedegraadsfuncties. Je vindt ook tweedegraadsfuncties in de economie: de kosten-, opbrengst-, en winstfuncties in eenvoudige gevallen van monopoliepositie, dwz wanneer de handelaar zelf de prijs bepaalt.
E32	Differentiequotiënt.	12. De cursisten kunnen het differentiequotiënt interpreteren als maat voor de gemiddelde verandering over een interval.	

Module wiskunde 4 (80 lestijden)

Situering van de module in de opleiding

Deze module laat cursisten toe zich belangrijke wiskundige basisconcepten, begrippen, kennis en vaardigheden eigen te maken i.v.m. meetkunde en statistiek. Volgende thema's worden behandeld:

- Meetkunde (c)
- Statistiek

Instapvereisten

De competenties van de module "ASO2-B Wiskunde 2"

Beginsituatie

De cursist heeft de module wiskunde 3 behaald of slaagt in een toelatingsproef die aantoont dat de kennis en vaardigheden uit wiskunde 3 bereikt zijn.

Leerplandoelstellingen, leerinhouden en wenken

ET	Leerinhouden	Leerplandoelstellingen	Methodologische wenken en voorbeelden
Meetkunde (c)			
E37	De cirkel.	1. De cursisten kunnen de begrippen straal, koorde, raaklijn, middelpuntshoek en omtrekshoek gebruiken bij berekeningen, constructies en bewijzen	Geef veel aandacht aan constructies. Geef ook aandacht aan de verwoording van de opbouw van een constructie. Laat de cursisten de eigenschappen van omtrekshoek en middelpuntshoek gebruiken. Laat de cursisten een omgeschreven en ingeschreven cirkel, een raaklijn in een punt aan de cirkel en een raaklijn uit een punt aan de cirkel construeren. Laat de cursistende eigenschappen van koorde, raaklijn, apothema gebruiken in toepassingen en bewijzen. Binnen de wiskunde zelf zijn hier veel toepassingen te vinden: ingeschreven cirkels, regelmatige veelhoeken, raaklijnconstructies,...
E40	Afstand tussen twee punten.	2. De cursisten kunnen in het vlak de afstand berekenen tussen twee punten gegeven door hun coördinaten in een cartesisch assenstelsel	Gebruik de stelling van Pythagoras om de formule af te leiden. Laat de cursisten de coördinaten van een punt plaatsen in een cartesisch assenstelsel, alsook een punt aflezen met behulp van zijn coördinaten.
E41	Ruimte meetkunde.	3. De cursisten kunnen eenvoudige problemen oplossen i.v.m. ruimtelijke situaties door gebruik te maken van eigenschappen van vlakke figuren	Bouw de oefeningen langzaam op: starten met 'logische' oefeningen en een tekening, dan tekeningen leren analyseren en uiteindelijk zelf de tekeningen proberen te schetsen. Voorbeelden: afstand tussen de hoekpunten v/e balk of kubus als de lengte van de ribben gegeven zijn, de hoogte van een piramide... De leerkracht illustreert met behulp van ICT, de leerkracht hanteert het programma, niet de cursisten. Laat de cursisten de stelling van Pythagoras en de afstandsformule toepassen in ruimtelijke situaties. Laat de cursisten de overgang ontdekken van vlakke situaties naar ruimte via ICT.
E42	Ruimte meetkunde.	4. De cursisten kunnen met voorbeelden illustreren dat informatie verloren kan gaan bij het tweedimensionaal afbeelden van driedimensionale	Laat de cursisten van een ruimtelijke voorstelling een vlakke voorstelling maken. Laat de cursisten een vlakke voorstelling ruimtelijk interpreteren.

		situaties	Voorbeelden: - Geef op een tekening weer dat de afstand niet altijd bewaard blijft. - Toon aan dat evenwijdige lijnen in werkelijkheid niet noodzakelijk evenwijdig zijn. - Confronteer de cursist met verschillende voorstellingen van een ruimtelijk figuur: perspectief tekening, vooraanzicht, zijaanzicht,... - Gebruik plannen, bouwdozen, meubelpakketten. Maak gebruik van het computerpakket 'Cabri' om schijn en werkelijkheid aan te tonen.
E43	Ruimtemeetkunde.	5. De cursisten kunnen de inhoud van sommige ruimtelijke objecten benaderend berekenen door ze op te splitsen in of aan te vullen tot gekende lichamen	Werk met aanschouwelijke voorbeelden uit het dagelijkse leven. Je kan eenvoudige samengestelde ruimtefiguren vinden in: reclamebrochures van brievenbussen, plannen van huizen met schuine daken of torens, recipiënten uit de keuken (bakvormen, glazen). Laat de cursisten gebruik maken van een 'kaart' met de nodige formules. De formules moet geen parate kennis zijn, het accent ligt immers op herkenning en op ruimtelijk inzicht.
E44	Schaaleffecten.	6. De cursisten kunnen effecten van schaalverandering op inhoud en oppervlakte berekenen	Laat de cursisten zelf voorbeelden en situaties zoeken. Voorbeelden: een straal verdubbelen: welke invloed op omtrek en oppervlakte een oppervlakte verdubbelen: welke invloed op inhoud?
E45	Onderlinge ligging van rechten en vlakken.	7. De cursisten kunnen de begrippen evenwijdig, loodrecht, snijdend en kruisend gebruiken om de onderlinge ligging aan te geven van rechten en vlakken in ruimtelijke situaties.	Voorbeelden: - doorsneden van prisma's en piramides. - ligging van rechten t.o.v. elkaar - ligging rechte en vlak - ligging vlakken t.o.v. elkaar - ligging rechte t.o.v. lichaam - ligging vlak t.o.v. lichaam.
Statistiek			
E46	Steekproef en populatie.	8. De cursisten kunnen aan de hand van voorbeelden het belang uitleggen van de representativiteit van een steekproef voor het formuleren van statistische besluiten over de populatie.	Eerst worden de begrippen steekproef en populatie aangebracht. De manier waarop een representatieve steekproef tot stand komt verschilt van onderzoek tot onderzoek. Een belangrijk element hierbij is de grootte van de steekproef en de samenstelling, select of aselect. De keuze van de steekproef kan het resultaat van een onderzoek sterk beïnvloeden. Via een aantal sprekende voorbeelden van slecht gekozen steekproeven kan men dit verduidelijken.
E47*	Beschrijvende statistiek.	9. De cursisten staan kritisch tegenover het gebruik van statistiek in de media.	Laat de cursisten zelf een aantal voorbeelden van statistische voorstellingen uit de media (grafieken en tabellen) meebrengen en bespreek met hen wat je hier uit kan aflezen en welke conclusies je kan trekken. Aan de hand van deze voorbeelden krijgen de cursisten al een beeld van de verschillende grafische voorstellingen. Zorg zelf voor een aantal misleidende grafieken zoals twee grafieken van dezelfde situatie, waar men door het weglaten van een aantal x-waarden een totaal ander beeld krijgt. De cursisten moeten aandacht hebben voor de keuze van de eenheden en het belang van het nulpunt.
E48	Frequentie.	10. De cursisten kunnen in concrete situaties de frequentie en de relatieve frequentie berekenen,	Het is aan te bevelen de verwerking van de gegevens te laten gebeuren met ICT (grafisch rekenmachine of op de computer bijv. met Excel).

		verwoorden en interpreteren zowel bij individuele als bij gegroepeerde gegevens.	Het is ook wel nuttig de cursisten zelf een onderzoekje te laten opstellen, waarbij de waarnemingen geturfd worden, geteld en in klassen verdeeld. Uitgaande van één concreet voorbeeld kun je een aantal opdrachten opstellen en op die manier de betekenis en het belang van de verschillende begrippen aanbod laten komen.
E49	Centrummaten en spreidingsmaten.	11. De cursisten kunnen met behulp van de begrippen gemiddelde, modus, mediaan, variatiebreedte en standaardafwijking statistische gegevens over een concrete situatie te interpreteren.	Het berekenen van deze maten is geen doel op zich; het gebeurt bij voorkeur met ICT. De interpretatie en de betekenis van deze maten voor statistische gegevens is belangrijk. Met eenvoudige voorbeelden kunnen cursisten zelf ondervinden waarom de maten soms ver uiteen liggen. Via een goed gekozen voorbeeld kun je aantonen dat centrummaten alleen niet voldoende zijn om een goed beeld te krijgen van een populatie, ook de spreiding speelt een rol (standaarddeviatie) Ook bij correcte berekening van centrummaten en spreidingsmaten kunnen de gevolgtrekkingen foutief zijn. Het gemiddelde bijvoorbeeld is erg staartgevoelig.
E50	Grafische voorstellingen.	12. In betekenisvolle situaties kunnen de cursisten diverse grafische voorstellingen van statistische gegevens gebruiken en interpreteren. Het gaat hier zowel om individuele als om gegroepeerde gegevens.	Het maken van deze voorstellingen is geen doel op zich. Het interpreteren van grafische voorstellingen moet centraal staan. De cursisten kunnen met behulp van ICT verschillende grafische voorstellingen van statistische gegevens uittekenen. Een staafdiagram en een histogram moeten zeker aan bod komen. Ook andere grafische voorstellingen kunnen aan bod komen zoals een schijfdiagram, een frequentiepolygoon, een drie-dimensionale voorstelling,...
E51	Kans.	13. De cursisten kunnen relatieve frequenties interpreteren in termen van kans.	Er bestaat een nauwe band tussen relatieve frequenties en kansen. De band tussen beide is van groot belang om het begrip 'kans' inhoud te geven. Bij grote aantallen is de relatieve frequentie een goede benadering voor de theoretische kans op een gebeurtenis. Je kan enkele experimenten laten uitvoeren in de praktijk maar je kan evengoed experimenten simuleren met behulp van ICT, met de random functie. Bij sommige experimenten kun je de kans voorspellen (bijv. de kans om 6 te gooien met een teerling), bij anderen niet (bijv. de kans dat de punt omhoog ligt bij gooien met een duimspijker). Je kan er ook op wijzen dat de kans op een gebeurtenis niet de uitkomst van het volgende experiment kan voorspellen.

Algemene methodologische wenken bij de beschrijvende statistiek

Bij het berekenen staat het zinvolle gebruik van de rekenmachine centraal.

Het goed kunnen werken met een rekenmachine is niet zo evident en vraagt dan ook de nodige uitleg.

Leg de nadruk op het idee, niet op de details van de technische uitwerking.

Een paar voorbeelden:

- beperk je tot histogrammen met gelijke klassenbreedte
- werk bij gegroepeerde gegevens altijd met klassenmidden (bijv. voor bepalen van modus)
- gebruik geen sommatieteken.

De hoofdbedoeling van de beschrijvende statistiek is het ordenen, het samenvatten, het overzichtelijk voorstellen en het interpreteren van gegevens afkomstig van allerlei situaties uit diverse disciplines. Cursisten moeten in de eerste plaats leren aangeboden informatie kritisch te analyseren en te beoordelen. Het hoofdaccent zal dan ook liggen op het interpreteren van gegeven voorstellingen en informatie.

Het zelf verwerken van een reeks gegevens, het berekenen van een aantal parameters en het grafisch voorstellen kan wel tot inzicht leiden in de begrippen. Men zal zich hierbij beperken tot relatief eenvoudig te verwerken gegevens, zodat het omslachtig rekenwerk het inzicht niet in de weg staat.

Voor het verwerken en voorstellen van statische gegevens is heel wat software beschikbaar op de rekenmachine en de computer. Een radicale keuze voor het gebruik ervan is aangewezen. Het handmatig rekenen wordt tot een strikt minimum beperkt. Zo komt er meer tijd vrij voor interpretatieactiviteiten.

26 EVALUATIE

Evaluatie in de klas kan verschillende functies vervullen. De meest voor de hand liggende functie is het beoordelen. De evaluatie heeft als doel een (eind)oordeel uit te spreken over de leerprestaties van de cursist. Een tweede functie van evaluatie is het opsporen van leerproblemen en het geven van feedback met de bedoeling te remediëren. Zowel de leerkracht als de cursist krijgen door de evaluatie informatie over hoever de vooropgestelde doelen al bereikt zijn en wat er eventueel fout liep. De sturing van het onderwijsproces is een derde functie van evaluatie. De leerkracht zelf kan de informatie die hij/zij verzamelt bij evaluatie gebruiken om te reflecteren over zijn/haar eigen lesgeven om dit te optimaliseren. “Kan ik verdergaan met de leerstof?” “Voor dit onderdeel moet ik volgend jaar zeker meer tijd uittrekken.” Evaluatiegegevens kunnen ook gebruikt worden bij het nemen van beslissingen op de deliberatie, en bij het formuleren van advies naar de cursisten toe.

Afhankelijk van de bedoeling van de evaluatie, of van de beslissing die de leraar wil nemen op basis van de evaluatiegegevens, moet er een andere vorm van evaluatie gekozen worden die andere informatie oplevert.

Heeft de evaluatie als doel het onderwijsleerproces bij te sturen of individuele leerproblemen op te sporen, dan is een meer formatieve (tussentijdse) vorm van evaluatie aangewezen. Dit kunnen tussentijdse toetsen zijn, taken voor thuis, opdrachten in de klas ... Deze evaluatie is er op gericht enerzijds het leerproces van de cursisten en anderzijds het onderwijzen van de leraar te optimaliseren. Formatieve evaluatie moet nagaan waar cursisten nog extra uitleg en begeleiding nodig hebben. Cruciaal is de feedback die hierbij verschaft wordt aan de cursisten en de leraar. Zeer belangrijk, zeker bij een volwassen publiek, is het geven van positieve feedback. Zo weten de cursisten wat ze al bereikt hebben en neemt hun zelfvertrouwen en de motivatie voor het vak toe. Regelmatig toetsen is belangrijk om de cursisten te leren omgaan met examenstress. Op die manier leren ze ook hoe ze goede antwoorden kunnen formuleren.

De eindevaluatie is gericht op resultaatbepaling en heeft als doel een eindoordeel uit te spreken over de leerprestaties van de cursisten. Het examen geeft aan of er voldoende leerdoelen bereikt zijn op het einde van een module om het deelcertificaat te behalen.

Een belangrijk deel van de leerplandoelen betreft vaardigheden. Deze dienen ook als vaardigheden geëvalueerd te worden. Dus niet alleen het eindresultaat van een opgave is belangrijk, ook het proces, de manier waarop te werk is gegaan.

De organisatie van de examens en de evaluatie wordt bepaald door de school. Dit is een deel van de eigen schoolcultuur. Maar er moet steeds op gelet worden dat de evaluatie aansluit bij de onderwijspraktijk. Dit wil zeggen dat ze moet aansluiten bij de doelstellingen en het verwerkingsniveau die tijdens de lessen nagestreefd werden.

27 MINIMALE MATERIËLE VEREISTEN

Het is aangewezen dat de leerkrachten wiskunde beschikken over een behoorlijk bord en gemakkelijk toegankelijk materiaal (lat, passer, geodriehoek) voor het uitvoeren van tekeningen op het bord. Ook het gebruik van een overhead is bij bepaalde lessen zeker nuttig.

Ook de cursisten moeten voor de lessen meetkunde over behoorlijk tekenmateriaal beschikken (passer en geodriehoek).

De cursisten hebben ook een zakrekenmachine, minimaal een wetenschappelijk met daarop de goniometrische functies, de wetenschappelijke notatie, machten en wortels.

Het is ten eerste aan te bevelen dat de cursisten ook kennis maken met een grafisch rekenmachine of een wiskunde pakket op de computer. Voor de module over statistiek om tabellen en grafische voorstellingen te maken, voor meetkunde om vlakke voorstellingen van ruimtefiguren te bekijken, voor de studie van functies om snel veel voorbeelden te kunnen tekenen. Ook een aantal berekeningen kunnen met een grafisch rekentoestel of een PC-pakket sneller gebeuren, zodat extra aandacht kan besteed worden aan de interpretatie en de context.

28 BIBLIOGRAFIE

Leerboeken

P. Gevers, J. De Langhe, L. De Wilde, G. Roels, H. Vercauter
Delta (wiskunde in opbouw), reeks
Wolters Plantijn, 2000

Educatieve uitgeverijen

De Garve
Groene poortdreef 27, 8200 St. Michiels Brugge

De Sikkel
Nijverheidsstraat 8, 2390 Malle

De Gulden Engel
Vrijheidsstraat 33, 2000 Antwerpen

Die Keure
Oude Gentweg 108, 8000 Brugge

IMM
Laborslei 114, 2100 Deurne

Pelckmans Uitgeverij N.V.
Kapelsestraat 222, 2950 Kapellen

Standaard Educatieve Uitgeverij
Belgiëlei 147A, 2018 Antwerpen

Van In
Grote Markt 39, 2500 Lier

Wolters – Plantijn
Santvoortbeeklaan 21-25, 2500 Deurne

Naslagwerken

G. Polya
How to solve it.
Princeton, University Press, 1973.

H. Steur
Levende wiskunde, toepassingen geordend naar wiskundig onderwerp.
Educaboek, 1980.

D.J. Struik
Geschiedenis van de wiskunde.
Het Spectrum, Utrecht, 1990.

H. Staal, T. van Alten, e.a.
Pascal, wiskunde voor de tweede fase, reeks
Thieme, Zutphen, 1998

Van Dieren-Thomas F. et Groupe d'Enseignement Mathématique (GEM)
De Question en Question Mathématiques, reeks
Didier Hatier, Brussel, 1993 e.v.

CREM a.s.b.l.
Les mathématiques de la maternelle jusqu' à 18 ans
Nivelles, Centre de recherche sur l'enseignement des mathématiques, 1995

K. Devlin, Wiskunde. Wetenschap van patronen en structuren
Beek, Segment Uitgeverij, 1998

P. Ernest
The Philosophy of Mathematics Education
London, The Falmer Press, 1993²

R. Kaplan
Het Paradoxe Niets. Geschiedenis van het getal nul
Amsterdam, Bert Bakker, 2000

R. Mankiewicz
Het verhaal van de wiskunde
Amsterdam, Uniepers, 2000

J.A. Paulos
Ongecijferdheid. De gevolgen van wiskundige ongeletterdheid
Amsterdam, Ooievaar, 1999⁴

SLO, Wiskunde in de tweede fase. Inclusief examenprogramma's
Enschede, SLO, 1996

Tijdschriften

Uitwisseling
Driemaandelijks tijdschrift, Celestijnenlaan 22B, 3001 Leuven

Wiskunde en Onderwijs
Driemaandelijks tijdschrift van de Vlaamse Vereniging van Wiskundeleraren (VVWL)
C.Huysmanslaan 60, bus 4, 2020 Antwerpen

Euclides
Orgaan van de Nederlandse Vereniging van Wiskundeleraren,
De Schalm 19, 8251 LB Dronten

Nieuwe wiskrant
Tijdschrift voor Nederlands wiskunde onderwijs, Freudenthal Instituut,
Tiberdreef 4, 3561 GG Utrecht.

Pythagoras
Wiskundetijdschrift voor jongeren,
Niam bijv., Neuhuyskade 94, 2596 XM Den Haag.

ICT-informatie

<http://www.wiskunde.nu>

<http://www.fi.uu.nl/rekenweb>

<http://digischool.bart.nl/wi/wilok.htm>

<http://users.pandora.be/wiskunde>

<http://www.wageningse-methode.nl>

<http://www.iec.nhl.nl/exact/liowisk/opdr.htm>

<http://www.skyline.cistron.nl/wisktext.htm>

Pakketten zoals Cabri voor meetkunde, Excel voor statistiek.

8 Bijlagen

Bijlage 1. Begeleiden naar zelfgestuurd leren

Het hierna volgend schema (*didactisch analysemodel*) moet de leraar in staat stellen (eigen) lesmateriaal en lessituaties te analyseren, met als centrale vraag: in welke mate is er sprake van zelf werken, zelfstandig werken, dan wel zelfstandig leren?

De eerste twee kolommen geven de leerfuncties en leeractiviteiten die bij elke leertaak aan bod komen:

- plannen (Oriënteren en Voorbereiden) van de leertaak;
- Uitvoeren van de leertaak;
- reguleren (Reflecteren en bijsturen) van de leertaak.

Men zal hierin de OVUR-structuur herkennen (oriënteren, voorbereiden, uitvoeren en reflecteren) waarop ook de eindtermen 'leren leren' gebaseerd zijn.

De derde kolom vraagt naar de rolverdeling, nl. hoe sterk is de leraarsturing (nog)?

In de laatste drie kolommen kan de leraar dan voor zichzelf aanduiden wie de leerfuncties en de leeractiviteiten op zich neemt: de leraar (zelf werken), leraar én leerlingen (zelfstandig werken), de cursisten (zelfstandig leren).

Zo kan het schema ook gebruikt worden bij de constructie en de bewerking van bestaand lesmateriaal en lessituaties.

Het didactisch analysemodel laat zien dat zelfstandigheid een *gradueel* en *samengesteld* begrip is. Cursisten kunnen tot *verschillende graden van zelfstandigheid* worden gebracht en dit op *verschillende aspecten van zelfstandigheid* (leerdoelen bepalen, oriënteren op de leertaak, werkplek kiezen enz.).

Die graden en aspecten zullen zeker niet voor alle cursisten dezelfde kunnen zijn, maar dat doet niet af aan de wenselijkheid hun zelfstandigheid te verhogen.

			<u>Zelf werken</u>	<u>Zelfstandig werken</u>	<u>Op weg naar zelfstandig leren</u>
<i>Leerfuncties</i>	<i>Leeractiviteiten</i>	<i>Vragen naar rolverdeling</i>	<i>Leraarsturing</i> (leraar als instructeur)	<i>Gedeelde sturing</i> (leraar als instructeur en coach)	<i>Leerlingsturing</i> (leraar als coach)
A. Plannen van de leertaak	a. Leerdoelen stellen	1 Wie bepaalt de leerdoelen?			
	b. Oriënteren op de leertaak	2 Wie bepaalt de wijze waarop de cursisten zich oriënteren op de leeractiviteit(en)?			
B. Uitvoeren van de leertaak	a. Kiezen van de plaats	3 Wie bepaalt waar de leeractiviteiten worden uitgevoerd?			
	b. Kiezen van de tijd	4 Wie bepaalt in welke tijd de leeractiviteiten worden uitgevoerd en hoe lang erover gedaan wordt?			
	c. Kiezen van de activiteiten en hun volgorde	5 Wie bepaalt welke leer-activiteiten worden uitgevoerd en in welke volgorde?			
	d. Kiezen van de aanpak	6 Wie bepaalt de aanpak van de leeractiviteit?			
C. Reguleren van de leertaak	a. Bewaken	7 Wie bewaakt het leer-proces van de cursist?			
	b. Evalueren	8 Wie geeft feedback op de uitvoering van de leertaak?			
	c. Toetsen	9 Wie bepaalt of de kwaliteit van het leer-resultaat voldoende is?			

Hoe 'schuiven we op' in de richting van meer zelfstandigheid voor cursisten?

1 *Maak opdrachten opener en uitgebreider, zodat het meer 'taken' worden.*

2 *Laat de cursisten zich zelf oriënteren op het werk dat ze moeten uitvoeren m.bijv. vraagtechniek.*

Het kan hier gaan om door de leraar gegeven vragen, zoals de volgende:

- Wat willen ze dat ik leer?
- Hoe willen ze dat ik dat leer?
- Moet ik alles doen, en per se in deze volgorde?
- Hoe merk ik straks of ik het ken of kan?
- Waarvoor zou ik dit ooit kunnen gebruiken?
- Wat kan ik er dus zelf van leren?

3 *Geef de cursisten meer vrijheid t.a.v. de plaats waar ze werken.*

4 *Laat cursisten zoveel mogelijk zelf hun werk plannen en indelen.*

Wanneer de leraar relatief dicht bij de cursus of het handboek wil blijven, kan een studiewijzer volstaan, die dan natuurlijk wel enige ruimte moet bieden voor eigen tijdsindeling, bijvoorbeeld drie of vier lessen zelf aan opdrachten werken en dan een deadline.

Als de opdrachten meer het karakter hebben van taken, en dus ook een grotere tijdsspanne beslaan, kan de leraar de cursisten vragen zelf een planning in de tijd te maken en uit te leggen hoe ze deze denken te halen.

5 *Laat de cursisten kiezen uit opdrachten, en hun keuzes verantwoorden.*

Dit advies kan er in de praktijk als volgt uitzien:

- Kies vijf opdrachten, uit de volgende tien, leg uit waarom je juist deze opdrachten kiest.
 - Maak een keuze uit de volgende opdrachten waarmee je de maximaal beschikbare tijd uit je studiewijze niet overschrijdt. Leg uit waarom je juist deze opdrachten kiest.
- Laten uitleggen waarom juist deze opdrachten worden gekozen is belangrijk, omdat dit de cursist ertoe brengt zich af te vragen wat hij al kan en wat hij nog moet of wil leren.

6 *Laat de cursisten zelf een aanpak kiezen en deze verantwoorden.*

Dit advies veronderstelt natuurlijk dat er verschillende aanpakken en oplossingswegen mogelijk zijn, in plaats van één vastliggende. De opdrachten van de leraar mogen dus niet al te gesloten zijn.

Aan de cursisten kan gevraagd worden:

- Hoe heb je deze opdracht(en) aangepakt? Welke antwoorden/oplossingen heb je overwogen, welke heb je verworpen, welke heb je gekozen, en waarom?
- Hoe ben je tot je antwoord/oplossing gekomen? Welke antwoorden/oplossingen heb je overwogen, welke heb je verworpen, welke heb je gekozen, en waarom?

Op deze wijze ontdekken cursisten dat er voor opdrachten verschillende aanpakken en oplossingswegen bestaan, die kunnen worden afgewogen.

7 *Laat de cursisten reflecteren op de voortgang van hun werk.*

Cruciaal is hier dat de cursisten inderdaad mogen plannen over een wat langere periode.

De leraar kan een centraal moment plannen in deze periode waarop hij de voortgang van de cursisten controleert. Als deze niet voldoende is, kan hij met de cursisten de oorzaken bespreken en hen vragen hun werk te herplannen.

8 *Laat de cursisten hun eigen en/of elkaars resultaten becommentariëren.*

Ook hier gaat het om reflectie, nu niet op het proces, maar op het product. Bijvoorbeeld: cursisten vergelijken hun individueel gemaakte opdrachten met door de docent gegeven voorbeelduitwerkingen.

(alleen bij relatief gesloten opdrachten). Cursisten vergelijken en becommentariëren in duo's of groepjes de resultaten (antwoorden, oplossingen, producten) van hun individueel gemaakte (opdrachten/taken met een redelijke mate van openheid).

9 *Laat de cursisten hun eigen en/of elkaars resultaten meebeoordelen.*

De vrijheid voor de cursisten valt te verhogen door hen zelf de criteria voor beoordeling te laten opstellen (vergelijk advies 8) en door hun aandeel in de verantwoordelijkheid voor het eindcijfer te verhogen.

Een weg die ook kan worden bewandeld is die van zelfevaluatie door de cursisten.

Een cursist kan aan het einde van zijn taakuitvoering gevraagd worden een stukje te schrijven aan de hand van vragen als:

- Hoe tevreden ben je over je eindproduct zoals het er nu ligt?
- Hoe goed vind je zelf dat je aan dat eindproduct hebt gewerkt?
- Wat voor cijfer verdien je volgens jou voor dat eindproduct, en waarom?

Er moet dan worden aangegeven in welke mate de leraar deze zelfbeoordeling zal meewegen in zijn eindcijfer.

10 *Laat de cursisten samenwerken aan de opdrachten en taken.*

Samenwerking is uiterst bevorderlijk voor de ontwikkeling van metacognitieve vaardigheden. De cursisten worden gevraagd om in duo's of groepjes gezamenlijk de taak in te vullen, een taakverdeling en een tijdsplanning te maken, en tijdens en na het werk te reflecteren op het groepsproces en het groepsproduct. De noodzaak tot metacognitieve bewustwording is dus groter en dat verhoogt ook de kans dat die bewustwording en de corresponderende vaardigheidsvergroting plaatshebben.

Uiteraard is dan ook reflectie nodig op het samenwerken, niet alleen op het product van het werken, maar ook op het proces.

Dat kan via vragen als:

- Wat ging er goed in je groep bij het samenwerken aan de opdracht/taak?
- Wat ging er wat samenwerking betreft beter dan in de vorige les?
- Wat zou de groep volgende keer beter kunnen doen?
- Noem een ding dat je als groepslid deed om het groepswerk te verbeteren.
- Noem een ding dat een ander groepslid deed om het groepswerk te verbeteren.

Bijlage 3: Didactische werkvormen¹

1 Fotospel

Uit een pakket foto's (door de leraar meegebracht), kiest elke cursist één foto die voor hem weergeeft hoe hij zich voelt t.o.v. een gegeven onderwerp.

Nadien gaan de cursisten in een kring staan en motiveert ieder zijn keuze.

Wie geen foto wil nemen of geen motivatie wil geven, mag passen.

Doel: Bespreekbaar maken van meningen en emoties t.o.v. een gegeven onderwerp.

Opmerking: Een pakket foto's kan bij OVSG aangevraagd worden.

2 Groepsvorming

Elke cursist krijgt een kaartje uit een pakket dat door de leraar samengesteld werd. Het pakket is zo gemaakt dat een aantal kaartjes bij elkaar horen (bijvoorbeeld kaartjes van dezelfde kleur, woorden in verband met éénzelfde thema, in fragmenten geknipte tekst, vraag en oplossing, puzzelstukjes ...)

De cursisten lopen door de klas en zoeken hun partner(s).

Doel: Groepsvorming zonder dat de cursisten kunnen kiezen in welke groep ze zitten.

3 Individuele reflectie

De cursisten krijgen een opdracht, denken enkele minuten na over het onderwerp en noteren het resultaat. Nadien volgt er een bespreking in duo's, in groepjes of klassikaal.

Doel: Voorkennis activeren of terugkijken op een uitgevoerde taak en vooruitzien naar de aanpak van een volgende taak.

4 Stellingenspel

De leraar formuleert een stelling die hij zelf bedenkt of die ontstaat na een discussie in de klas. Hij trekt een denkbeeldige lijn in de klas. Aan het ene uiteinde van de lijn gaan de cursisten staan die volledig pro zijn, aan het andere uiteinde zij die volledig contra zijn. Tussen de 2 uiteinden zit het gamma van tussenstandpunten. De leraar verdeelt de cursisten op de lijn in twee groepen. Elke groep komt in overleg tot het formuleren van een standpunt met één argument.

Doel: In overleg tot een standpunt komen, leren argumenteren en inzien dat verschillende meningen kunnen bestaan.

5 Carrousels

Bij een carrousel worden twee cirkels gevormd: een binnen- en een buitencirkel met de stoelen per twee naar elkaar gericht. Bij oneven aantal cursisten neemt de leraar deel.

Na een vastgestelde tijd schuift de buitencirkel één plaats op in wijzerzin, waardoor er nieuwe paren gevormd worden. Men herneemt de opgelegde activiteit.

5.1 Interviewcarrousel

Uitvoering:

- de werkvorm wordt uitgelegd en het doel ervan besproken;
- de groep wordt in twee verdeeld;
- de ene helft interviewt de andere over een vooraf bepaald onderwerp
 - . de duur van het interview wordt vooraf afgesproken;
 - . de vraagstelling kan vrij zijn (open interview) of vooraf bepaald (gesloten interview); . de interviewer neemt nota of gebruikt een cassette recorder
- (variant: de groep in drie verdelen en de derde persoon laten noteren);
- de rollen worden vervolgens omgekeerd waarbij er van plaats gewisseld wordt, waardoor andere mensen tegenover elkaar zitten. De bedoeling is in elke geval dat elk groepslid 1x geïnterviewd wordt en 1x een interview afneemt;
- elkeen maakt een kort verslag van het afgenomen interview, dit kan zowel schriftelijk als mondeling (plenair).

Mogelijkheden:

- als kennismakingswerkvorm met een nieuwe groep cursisten;
- als mondelinge taalvaardigheid (en ook schriftelijk indien er een verslag moet geschreven worden) met bijvoorbeeld als onderwerpen: huisdier, hobby's, lievelingsmuziek ...;
- als oefening voor waardebeoordeling waarbij de cursisten naar elkaars mening peilen over een bepaald onderwerp. Bijvoorbeeld: roken, spijbelen, pesten,

Aandachtspunten:

de cursisten kunnen:

- een verdeling maken in hoofd- en bijvragen;

¹ Leerplan OVSG Humane Wetenschappen

- éénduidig vragen stellen, zodat een duidelijk antwoord verkregen kan worden;
- doorvragen bij dingen die niet duidelijk zijn;
- goed luisteren;
- ook via zijwegen bepaalde informatie krijgen;
- hun eigen mening achterhouden, er mag niet gediscussieerd worden;
- zelf tussentijds en aan het eind van het interview de verkregen informatie kort samenvatten.

5.2 Prentencarrousel

Hierbij bezit elke deelnemer een andere foto / prent / cartoon met op de achterkant enkele vragen over wat afgebeeld is. Het is raadzaam om tevens de antwoorden op de vragen te geven.

De deelnemers ondervragen elkaar om beurt over de prent die zij in hun bezit hebben. Na een seintje van de leraar wordt doorgeschoven. Dit wordt een aantal keren herhaald.

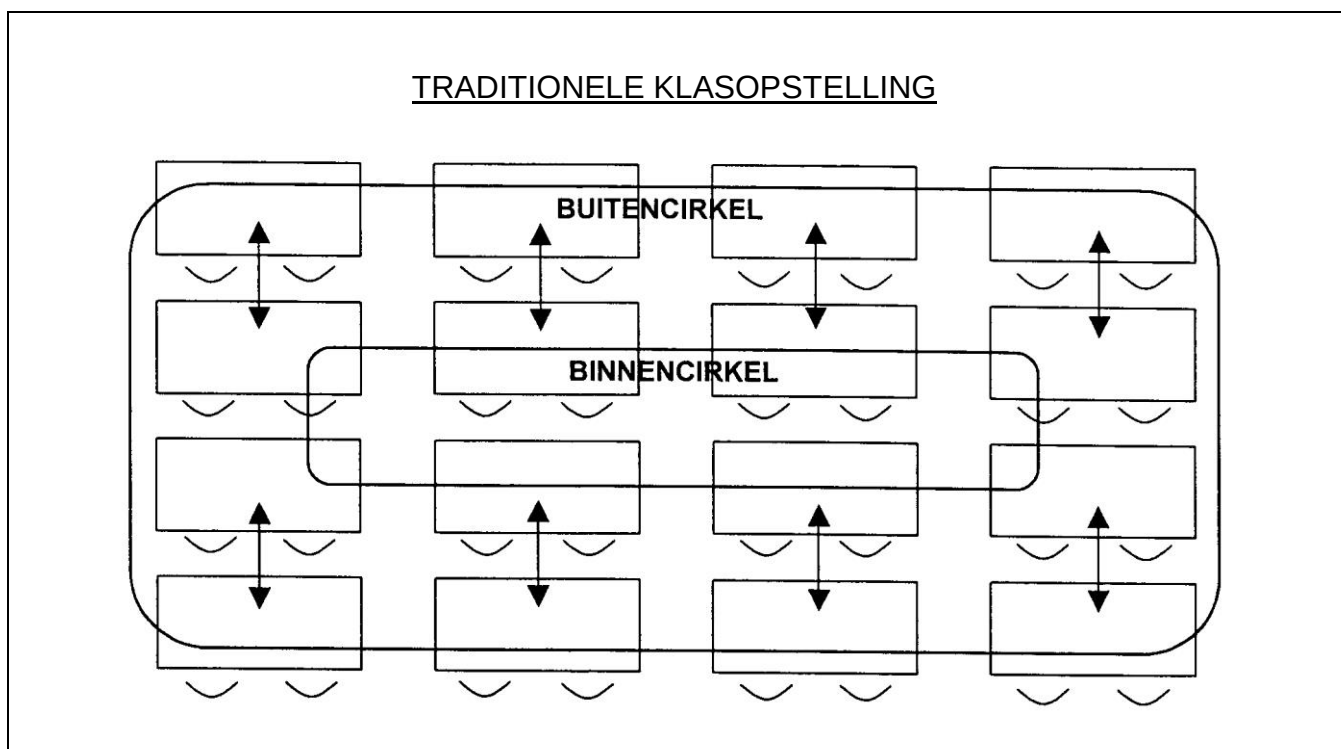
Dit wordt afgesloten met een samenvattende plenaire discussie o.l.v. de leraar.

Dit kan je doen om leerstof op te frissen, als instap voor een nieuw onderwerp of als synthesesmoment.

5.3 Carrousel Discussie

Hierbij vertelt de leraar een verhaal eindigend met een stelling. De binnencirkel moet de stelling aanvallen en de buitencirkel moet de stelling verdedigen. Na een seintje van de leraar wordt doorgeschoven. Nu worden de rollen omgekeerd: de binnencirkel verdedigt en de buitencirkel valt aan. Dit wordt een aantal keren herhaald.

Nadien is er een nabespreking o.l.v. de leraar.

6 Cirkeldiagram

Een cirkeldiagram bestaat uit een aantal segmenten waarin een cursist t.a.v. een bepaald onderwerp de volgende elementen weergeeft:

- waarnaar zijn belangstelling uitgaat (bijv. op school, in vrije tijd ...);
- hoe hij zijn tijd besteedt (bijv. bij huiswerk);
- welke problemen hem bezig houden;
- welke oplossingen hij zou kiezen voor een bepaald probleem;
- wat hij leuk / niet leuk vindt.

De grootte van elk segment wordt bepaald door de mate van belang t.a.v. het onderwerp (procentuele voorstelling).

Uitvoering:

- de werkvorm wordt uitgelegd en het doel ervan besproken;
- elke leerling maakt een cirkeldiagram over het gegeven onderwerp;
- de klas wordt vervolgens verdeeld in groepjes van 3 à 5 cursisten. Binnen elk groepje vindt een uitwisseling plaats over de gemaakte cirkels, waarbij elkeen zijn keuzes motiveert;
- samen proberen ze tot overeenstemming te komen over een nieuwe cirkel die de mening van de groep weergeeft;
- tenslotte worden de groepscirkels in de klas besproken en komt men eventueel tot een klascirkel.

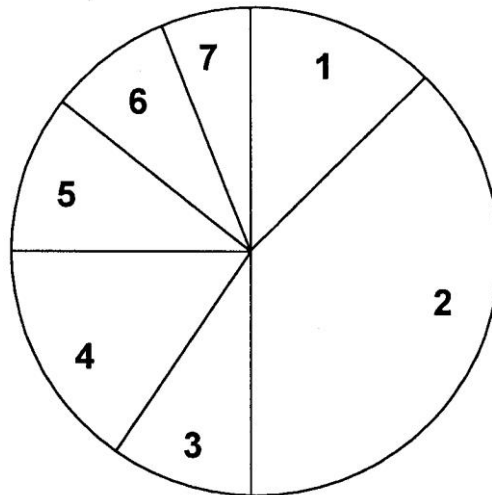
Mogelijkheden:

- als kennismakingswerkvorm of als basis om afspraken te maken over te bestuderen onderwerpen (op basis van belangstelling cursisten);
- om bij taallessen, bij geschiedenis of bij zedenleer / godsdienst een discussie op gang te brengen;
- als waardebepalingsoefening waarbij de cursisten hun mening op elkaar moeten afstemmen.

Aandachtspunten:

- om nog meer overzicht te krijgen kan je ook met verschillende kleuren viltstiften werken
- deze werkvorm bevordert:
 - . het luisteren naar elkaar en het overleggen met elkaar;
 - . de openheid om opvattingen naar voren te brengen en te motiveren;
 - . de samenwerking en het komen tot een groepsproduct.

Belangstellingscirkel – vrije tijd

- 1 op café gaan
- 2 tv kijken
- 3 telefoneren
- 4 jeugdhuis
- 5 sport beoefenen
- 6 sportwedstrijden bijwonen
- 7 met vrienden in de stad rondhangen

7 Conceptmap

Een conceptmap geeft de relaties weer tussen verschillende begrippen. De associaties die een cursist maakt t.a.v. een bepaald onderwerp worden gevisualiseerd.

Uitvoering:

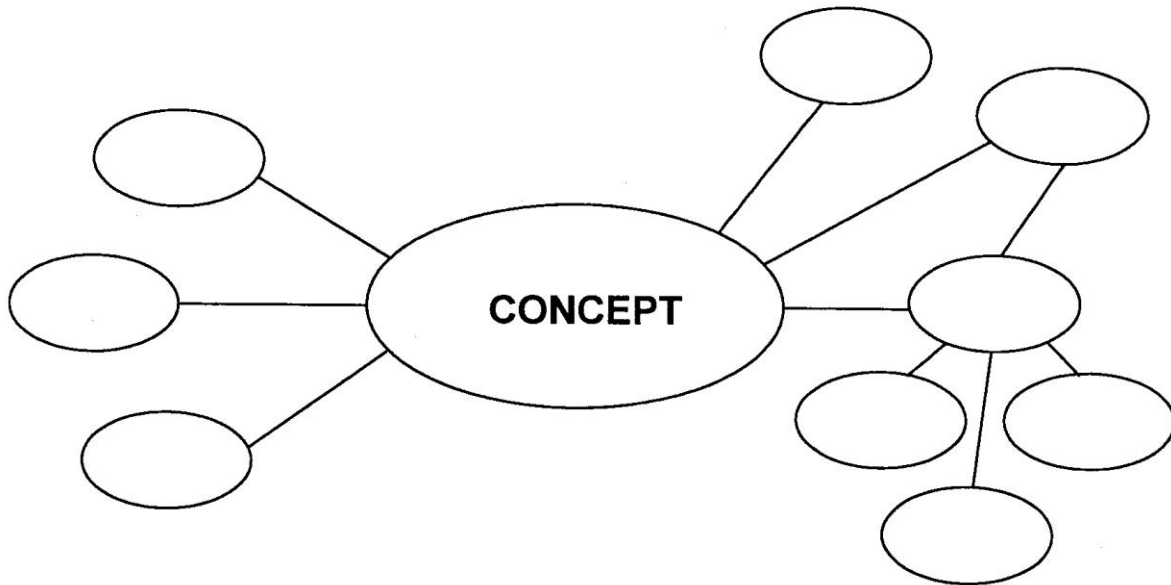
- de werkvorm wordt uitgelegd en het doel ervan besproken;
- elke cursist schrijft in het midden van een blanco blad het gegeven onderwerp in het veld (cirkel). Rondom dit veld schrijft hij in nieuwe velden de directe associaties die dat onderwerp bij hem oproept. Bij deze nieuwe begrippen of gegevens kunnen opnieuw nieuwe associaties volgen enz.
De relaties tussen de velden kunnen aangeduid worden naast de lijnen die de velden verbinden (bijv. heeft als gevolg, maakt dat ...);
- de klas wordt vervolgens verdeeld in groepjes van 3 à 5 cursisten. Binnen elk groepje vindt een uitwisseling plaats over de gemaakte conceptmappen, waarbij elkeen zijn associaties verklaart;

- uit hun groepsdiscussie proberen zij tot een nieuwe conceptmap te komen die een vollediger overzicht geeft van de bestudeerde problematiek;
- tenslotte worden deze groepsconcepten in de klas besproken;

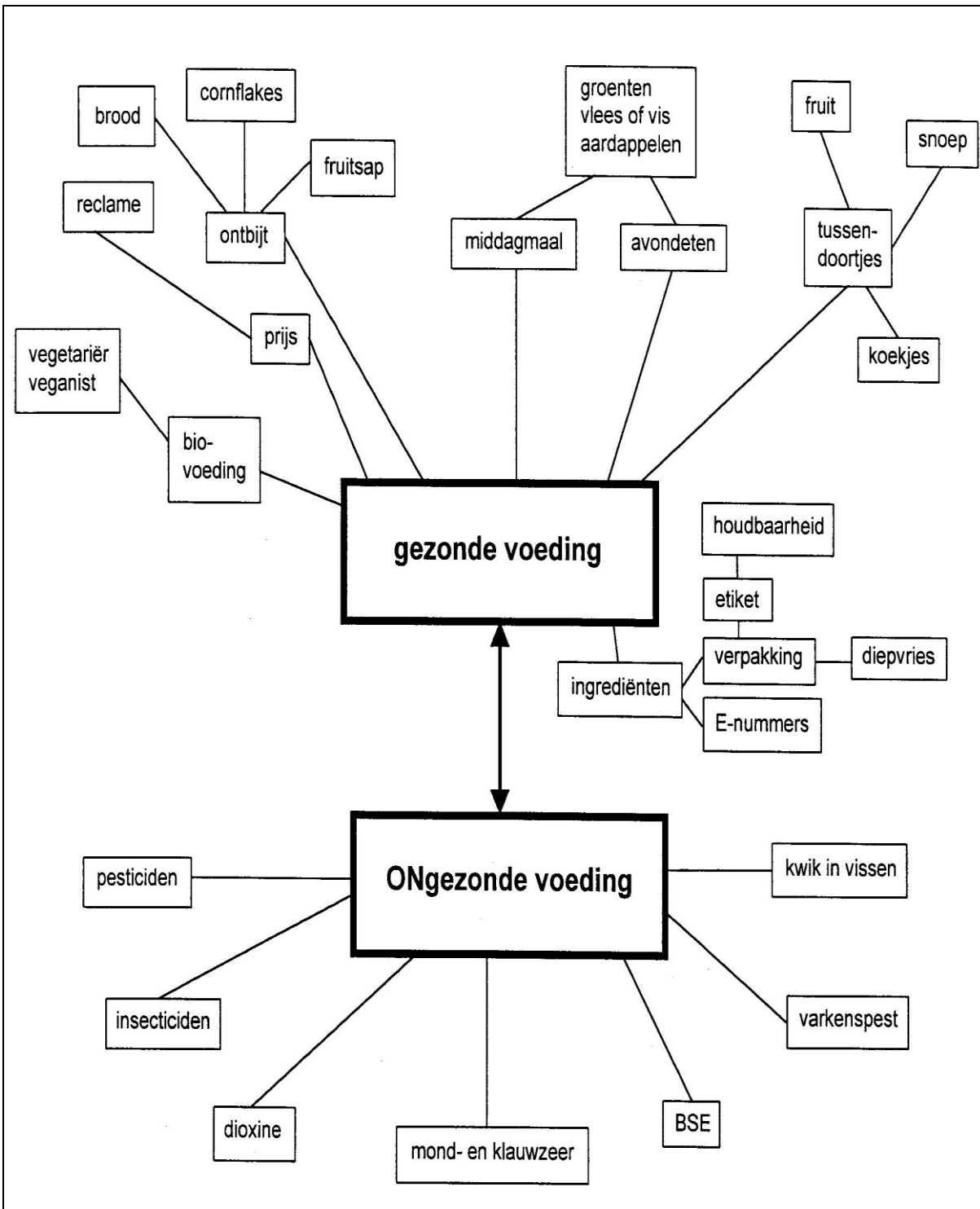
Mogelijkheden:

- individueel of in groepjes laten werken;
- om naar de voorkennis van de cursisten over een bepaald onderwerp te peilen of als herhaling na het afsluiten van een lessenreeks;
- om bij taallessen, bij geschiedenis of bij zedenleer/godsdienst een discussie op gang te brengen.

Voorbeeld van een conceptmap

opgesteld door leerlingen van het 1e leerjaar van de 2e graad

8 Pijlenschema

Dit is een variant op de conceptmap. Daar waar het bij de conceptmap echter vooral de bedoeling is begrippen te verduidelijken, zal het pijlschema de structuur van een tekst naar voor brengen.

Onderstaande tekst, bestemd voor cursisten vanaf de tweede graad, geeft uitleg bij het maken van een pijlenschema.

Lees eerst de tekst door.

In deze tekst is er een samenhang, een verband tussen de onderdelen, er zijn hoofd- en bijzaken. Door de samenhang in de info te ontdekken, wordt de tekst veel begrijpelijker.

Je kan deze samenhang in een structuur weergeven.

Let op signaalwoorden om de structuur te vinden

- *ten eerste, bovendien, ook, verder, daarnaast, tot slot, ... helpen bij het bepalen van*

een tijdsvolgorde of de verhouding van feiten tot elkaar in een opsomming;

- *om, doordat, daardoor, daarom, veroorzaakt door, vermits, ... helpen bij het bepalen van oorzaak en gevolg;*
- *daarentegen, maar, echter, tenzij, ... wijzen op een tegenstelling;*
- *bijvoorbeeld, geïllustreerd door, kenmerkend, ... wijzen op een illustratie van feiten of begrippen.*

De structuur (tegenstellingen, verbanden, oorzaken en gevolgen) wordt door middel van pijlen en andere symbolen weergegeven.

In de structuur kan je gebruik maken van volgende hulpmiddelen:

- pijlen: één pijl kan meer zeggen dan 20 woorden; deze vervangen de signaalwoorden

→ oorzaak – gevolg, of het opsommen van een aantal factoren
↔ tegenstelling
↔ elkaar beïnvloeden

- symbolen:

= gelijk aan
≠ verschillend van
de doorhaling (schuine streep) van een pijl of symbool houdt altijd een ontkenning in

- gedachtestreepjes, cijfers, letters:

gebruikt men bij een opsomming van factoren, kenmerken, eigenschappen, oorzaken, ...

9 Discussie

In tegenstelling tot het leergesprek lopen bij de discussie de gesprekslijnen niet alleen van leraar naar cursist, maar ook van cursist naar cursist. Dus de cursisten stellen elkaar vragen, vullen elkaar aan, geven antwoord enz. De kern is dat de cursisten samen nadenken en van gedachten wisselen over onderwerpen, meningen, standpunten, ervaringen ...

De cursist leert argumenten op te sporen en te formuleren, oplossingen voor problemen te zoeken en te waarderen.

De verschillende fasen van een discussie:

- 1 planning:
 - gespreksonderwerp;
 - open / gesloten discussie (eventueel vragen voorbereiden);
 - duur;
 - afspraken van spelregels;
 - keuze van:
 - gespreksleider (indien niet leerkracht);
 - notulist (eventueel);
 - procesbewaker (eventueel);
- 2 duidelijke omschrijving van het probleem:
 - waar gaat het eigenlijk om;
 - hoe kijken de verschillende groepsleden tegen het probleem aan;
- 3 hoofd- en zijwegen worden in kaart gebracht.;
- 4 de verschillende groepsleden brengen de informatie waarover zij beschikken naar voor;
- 5 de probleemstelling wordt nog eens bekeken en er wordt nagegaan of de ingebrachte informatie voldoende is om tot een conclusie te komen;
- 6 een besluit wordt genomen (eventueel na stemming indien meerdere mogelijkheden).

Aandachtspunten:

- 1 alle fasen van de discussie in de goede volgorde aan bod komen;
- 2 ieder lid van de groep voelt zich op zijn gemak en kan deelnemen;
hiervoor dient men:
 - een ontspannen sfeer te bevorderen;
 - verbale agressie tegen te gaan;
 - sommigen om nadere uitleg vragen;
 - sommige meningen te herhalen;
 - de langpraters op vriendelijke wijze te onderbreken;
 - de zwijgers proberen te betrekken door aandacht te besteden aan hun non-verbale signalen;
- 3 op het einde de discussie afsluiten: door een leerling of door de leerkracht.

Voorbeelden van mogelijke spelregels bij een discussie:

- goed luisteren: echt proberen te weten wat de andere zeggen wil;
- elkaars mening aanvaarden;
- elkaars bijdrage aan de discussie naar waarde schatten;
- geen slogans gebruiken maar argumenten;
- niemand mag iemand anders in de rede vallen; alleen de voorzitter mag vragen een tussenkomst af te ronden;
- alleen de hoofdgedachte van de probleemstelling behandelen: geen zijwegen betreden
- het geven van voorbeelden moet vermeden worden;
- verwijzingen naar personen in de groep (of zelfs in de meeste gevallen daarbuiten) zijn totaal uit den boze.

9.1 De discussieviskom

Uitvoering:

- de werkvorm wordt uitgelegd en het doel ervan besproken;
- de klas wordt gesplitst in kleinere groepjes (maximum 6 à 7);
- in elk werkgroepje wordt een notulant/woordvoerder aangeduid (of beide);
- alle groepen krijgen dezelfde discussieopdracht, waarbij liefst naar oplossingen van een probleem moet worden gezocht;
- gedurende een vastgestelde tijd (bijv. 15 minuten) wordt binnen de groep over het gegeven onderwerp gediscussieerd en zoekt men naar oplossingen voor het gestelde probleem;
- de groepen krijgen nog kort (bijv. 5 minuten) de tijd om de gemaakte notulen na te kijken en tot een besluit te komen;
- nadien zullen de verschillende notulanten (of woordvoerders) plenair vergaderen en pogen om tot één lijst oplossingen of maatregelen te komen. Ook hier wordt een tijdslimiet vastgesteld. Een definitieve menings- of besluitvorming vindt plaats voor de hele klas via de vertegenwoordigers van de verschillende groepjes:
 - de andere deelnemers mogen zich niet met het gesprek bemoeien;
 - zij kunnen wel hun verslaggever/woordvoerder tot de orde roepen indien deze van het ingenomen standpunt afwijkt;
 - de verslaggever/woordvoerder kan zijn groepje tijdens de plenaire discussie éénmaal raadplegen (maximum 2 minuten).

Variante:

Elk groepje behandelt een ander deel van de probleemstelling en pas plenair komt men tot een globale oplossing.

Doel:

- snel tot een effectieve mening en besluitvorming komen;
- leren een vertegenwoordiger kiezen;
- leren delegeren;
- leren onderhandelen.

9.2 De luciferdiscussie

Uitvoering:

- de werkvorm wordt uitgelegd en het doel ervan besproken;
- elke cursist krijgt evenveel (meestal 2 of 3) lucifers (of kaartjes);
- elke keer als men tussenkomt in de discussie moet men een lucifer afgeven
- wanneer men geen lucifers meer heeft, mag men niet meer tussenkomen; men kan wel iemand anders ideeën toefluisteren.

Doel:

Bereiken dat alle cursisten even vaak het woord nemen tijdens een discussie.

9.3 De stille wanddiscussie

Deze werkvorm is een schriftelijke discussie. De bedoeling is om elkaar inzichten, gevoelens of standpunten mee te delen, of daarvoor aandacht te vragen, waarbij iedereen mag opschrijven wat in hem/haar opkomt.

Uitvoering:

Men moet eerst, als voorbereiding, het doel bepalen: een gesprek op gang brengen, een onderwerp uitdiepen of een onderwerp afronden.

De startvraag van de discussie wordt schriftelijk op het bord (of op flappen) gesteld.

Deze vraag moet zo uitnodigend mogelijk zijn en kan bijvoorbeeld naar gevoelens, voorkennis en de bronnen van deze voorkennis toetsen.

De discussie vindt plaats in groepjes van maximum 6 cursisten, waarbij niemand mag spreken.

Elke cursist die wat wil doorgeven, moet dat via het bord doen. Daarbij kan rechtstreeks op de startvraag worden gereageerd, ook kan ingeschat worden op hetgeen anderen al op het bord hebben gezet. Het is bijvoorbeeld mogelijk een vraag ter verduidelijking te stellen, het is mogelijk een tegenbewering te doen, verbanden te leggen, enz. Het is de bedoeling dat iedereen zoveel mogelijk meedoet.

Tijdens de nabespreking komen volgende elementen aan de orde:

- Is er nog een toelichting nodig over onduidelijkheden?
- Welke verbindingslijnen zijn te trekken naar het doel?
- Het schetsen van een samenvattend beeld van de 'discussie': zijn er nieuwe gedachten naar voren gebracht, welke conclusies kunnen getrokken worden?

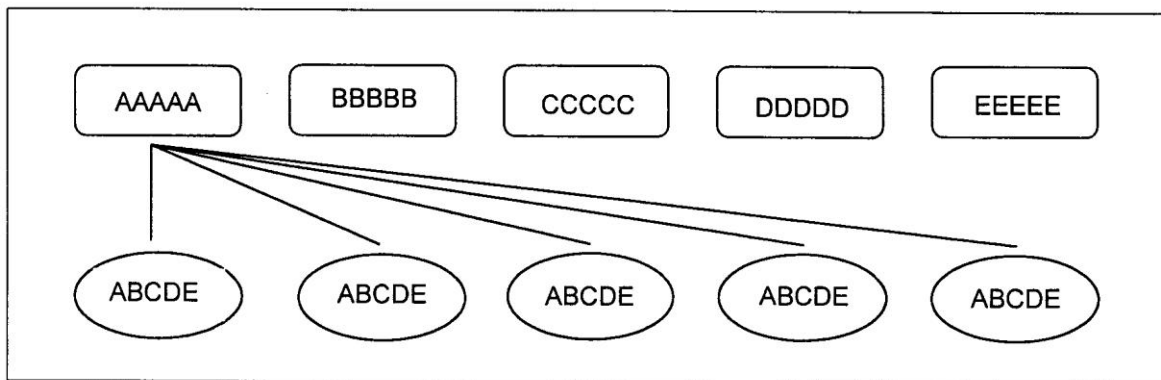
Sterke kanten:

- verminderen van schroom, angst of sociale controle bij de discussie;
- kan voor alle fasen van het onderwijsleerproces dienen;
- goed bruikbaar om de beginsituatie van de cursisten vast te stellen.

10 Puzzelstuk

De klas wordt door de leraar verdeeld in groepen van ongeveer dezelfde grootte. Bijvoorbeeld: groep A, groep B, groep C en groep D tellen elk 5 cursisten.

Elk van de groepjes maakt een andere opdracht (complementair groepswork), die door de leerkracht vooraf op papier werd gezet. Het gaat om deelopdrachten bij een groter geheel, bepaalde aspecten van een onderwerp worden bestudeerd. Er worden, na voltooiing van deze opdrachten, nieuwe groepen gevormd met telkens een lid van de vorige groepen.

Elk van de leden legt aan de anderen de bevindingen uit die in zijn/haar eerste groep gemaakt werden (parallel groepswork). De nieuwe groepen maken vervolgens een gemeenschappelijke samenvatting of maken een samenvattende taak aan de hand van een vragenlijst.

Elke groep kiest een woordvoerder die de resultaten voorstelt. Deze worden dan plenair besproken. De resultaten kunnen ook schriftelijk afgegeven worden.

Voordeel:

Niemand kan parasiteren: in de eerste groep wordt iets ontwikkeld waarover je in de tweede groep de enige specialist bent.

11 Rollenspel

Een rollenspel is een spel waarin het zelfstandig denken gestimuleerd wordt. Het vrij improviseren wordt in deze spelvorm in banen geleid om een probleem dat in de spelgegevens verwerkt is, helder te krijgen en zo mogelijk op te lossen. De spelsituatie komt altijd uit de interesse- of beleavingswereld van de cursisten voort en is zo concreet mogelijk.

Bij een rollenspel zijn er spelers en waarnemers. Beide groepen kennen vooraf de globale inhoud van het spel. De spelers krijgen ieder een rolomschrijving, de waarnemers krijgen aandachtspunten. De rollen zijn helder omschreven, maar geven ook ruimte voor een eigen invulling of een uitbreiding van de gegevens. Het spel moet immers leiden tot een oplossing van een probleem en daarvoor is bekendheid met de rolgegevens noodzakelijk. Nadat het spel gespeeld is en de spelers een eerste reactie hebben mogen geven, wordt het spel in een kringgesprek samen met de observatoren geëvalueerd. Hierna kan het spel opnieuw gespeeld worden door andere of dezelfde spelers. Meestal wordt er dan doeltreffend gereageerd of komen er nieuwe oplossingen in zicht.

Tijdens de herhaling van het spel kan er dit keer door toeschouwers ingegrepen worden als zij menen een goede aanvulling, beter tegengas of een nieuwe opening te kunnen geven. De mogelijkheid om in te springen moet duidelijk gemaakt worden vóór het spel herhaald wordt, zodat iedereen weet wat kan en wat niet kan.

Enkele tips bij rollenspel:

- laat de waarnemers in een halve cirkel zitten, zodat ze betrokken zijn bij het spel;
- bespreek met de spelers hoe ze de situatie zien. Waar is de deur, het raam ...
- spreek van tevoren af of en wanneer er ingegrepen wordt: als de cursisten niet trouw aan het gegeven spelen en als het spel te lang duurt.

Voorbeeld: een situatie beschrijven voor verschillende luisteraars:

- **Vorbereiding:**
De cursisten krijgen een werkblad met bijvoorbeeld de beschrijving van een ongeluk met een gestolen bromfiets. Maak voor ieder groepje een kaartje met daarop een luisteraar (hun beste vriendin, de eigenaar van de bromfiets, de ouders ...). De cursisten vertellen de situatie die op het werkblad staat aan die bepaalde luisteraar.
- **Uitvoering:**
Leg met een voorbeeld uit dat mensen zich in hun taalgebruik meestal aanpassen aan de luisteraar. Verdeel de cursisten in groepjes van vier. Ieder groepje krijgt een kaartje. Het is de bedoeling dat ze met elkaar bespreken op welke manier ze de situatie uit de tekst zouden vertellen aan degene die op het kaartje vermeld staat. De feiten mogen daarbij niet wezenlijk veranderen.
Voor de voorbereiding hebben de leerlingen 15 minuten tijd. Dan presenteert één cursist de situatie voor de klas. Een andere cursist uit de groep is de zwijgende, maar wel expressieve luisteraar.
Bespreek na iedere presentatie de verschillen in inhoud en taalgebruik.
- **Voorbeeldtekst:**
Jan, 15 jaar, heeft in de pauze de brommer van Anton geleend. Nu ja, geleend ... Omdat hij Anton zo snel niet kon vinden, is hij er maar van uitgegaan dat die er geen bezwaar tegen zou hebben dat hij een klein ommetje ging maken met Annemie achterop. Antons helm kon hij niet vinden, maar voor zo'n klein ritje leek dat geen bezwaar. Jan en Annemie hadden gezellig een stukje gereden en het laatste eindje terug naar school had Jan even goed gas gegeven.
Voor de school stond Karel een pakje frieten te eten. Toen hij de bel hoorde, gooide hij het laatste restje weg. Op dat ogenblik kwam Jan aanrijden. Hij slipte over de frieten, Annemie viel op de grond en de brommer vloog op de auto van de directeur. De verbazing was groot. Jan zelf kwam er met een paar schrammen en beschadigde kleren van af, maar Annemie bleek met een zware hersenschudding in het ziekenhuis te moeten worden opgenomen. De auto en de brommer waren zwaar beschadigd.
Bron: Lesideeën voor moedertaaldocenten, Wolters, ISBN 90 01 710735
Lectuur van de cursisten kan ook een inspiratiebron zijn.

12 Projectwerk

12.1 *Algemene kenmerken*

Projectwerk is een didactische werkvorm die op de realiteit steunt en vakoverschrijdend wordt uitgevoerd. Het project wordt dan ook voorbereid en begeleid door een groep leraren. Via het project poogt men een bepaald probleem in zijn totaliteit te bestuderen. De klassieke vakindeling valt gewoon weg.

Het project moet betrekking hebben op de dagelijkse realiteit; het is dus bij voorkeur maatschappijrelevant en sluit aan bij de ervaringswereld van de cursisten. Het nodigt uit tot allerlei acties; het mag niet beperkt blijven tot literatuur, maar het moet zich ook lenen tot praktisch onderzoek.

Het project vereist van de cursisten een grote vorm van zelfactiviteit en vindingrijkheid. Daarom zullen de cursisten in soepele groepjes werken. Alle betrokkenen dienen elkaar permanent in te lichten over de vorderingen die gemaakt worden.

12.2 Verloop

- 1) Het vastleggen van een onderwerp
Dit wordt meestal gedaan via brainstorming. De resultaten hiervan worden allemaal genoteerd (op het bord en in een map). Er kan bijvoorbeeld als volgt te werk gegaan worden: iedereen schrijft bijvoorbeeld 5 onderwerpen op en hangt ze om zijn hals, alle cursisten wandelen een tijdje rond in de klas. Er wordt links en rechts wat gekletst over elkaars onderwerpen. Er worden dingen ontdekt waaraan men zelf niet had gedacht.

Daarna wordt onderwerp per onderwerp doorgenomen en getoetst aan schiftingscriteria:
 - eenvoudigheid;
 - toegankelijkheid;
 - het onderwerp moet aansluiten bij de leefwereld van de cursisten;
 - je moet er informatie over kunnen vinden;
 - je moet er een actie rond kunnen doen.
- 2) Het samenstellen van de projectgroepjes
Dit kan spontaan of geleid gebeuren. Een goed aantal is 4 of 5 personen per groepje.
- 3) De voorbereiding
Gedurende de directe voorbereiding moet er gedacht worden aan:
 - de doelstellingen die we willen bereiken;
 - de deelaspecten van het project;
 - het opstellen van een tijdschema;
 - het bij elkaar brengen en ordenen van het werkmateriaal;
 - de praktische organisatie binnen en buiten de school: lokalen, contacten, excursies, communicatie tussen de deelnemers aan het project en naar derden toe (school, ouders, buurt ...).
- 4) De informatiefase
Schriftelijke informatie verzamelen: encyclopedieën, wetenschappelijke boeken, kranten, tijdschriften,...
Mondelinge informatie verzamelen: tv- en radioprogramma's, telefoongesprekken met organisaties gespecialiseerd in het onderwerp, interviews van personen die meer weten over het onderwerp.
- 5) De projectmap
Ieder lid van de groep heeft zijn eigen projectmap. Hierin wordt de informatie verzameld, afspraken genoteerd, verslagen geschreven ...
- 6) De uitvoering
Dit kan zijn: een discussiespel, een culturele week, een forumgesprek, een debat, een rollenspel, een tentoonstelling maken ...
Er zijn veel mogelijkheden en de actie moet vooral toegespitst worden op de leeftijd van de cursisten.
- 7) De evaluatie
Zowel cursisten als leraren moeten meewerken aan de evaluatie.
De cursisten schrijven een evaluatie waarbij ze de volgende punten kunnen bespreken:
 - zelfstandig werken;
 - vrij je mening uiten;
 - samenwerken;
 - werken met teksten;
 - naar elkaar luisteren.

De leraar kan een woordrapport maken waarbij bovenstaande punten als richtlijn kunnen dienen.

Werkvormen en hun relatie met de vakoverschrijdende eindtermen

WERKVORM	VERBAND MET	
	LEREN LEREN	SOCIALE VAARDIGHEDEN
fotospel	- activeren van voorkennis - constructief omgaan met emoties - een realistisch zelfbeeld ontwikkelen op basis van eigen ervaringen en daarover communiceren	- eigen emoties duiden, benoemen en gepast uiten - andermans emoties herkennen en duiden - elkaars interpretatie toetsen, zo nodig op elkaar afstemmen - situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie - streven naar een evenwicht tussen eigen belevingen en het groepsbelang
groepsvorming	- informatie verwerven en verwerken	- leren samenwerken
individuele reflectie	- voorkennis activeren	
stellingenspel	- informatie kritisch analyseren en synthetiseren - over eigen interesses, mogelijkheden en waarden communiceren	- uiten van zelfwaardegevoel en opvattingen - herkennen en omgaan met vooroordelen en uitingen van ongepaste beïnvloeding - elkaars interpretatie toetsen en zo nodig op elkaar afstemmen, eigen gevoelens en gedachten tot uiting brengen - belangrijke elementen van overleg en gezamenlijke probleem-oplossing toepassen - situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie
interviewcarrousel	- informatie kritisch analyseren en synthetiseren - duidelijke en eenduidige vragen kunnen stellen	- elkaars interpretatie toetsen en zo nodig op elkaar afstemmen - eigen gevoelens en gedachten tot uiting brengen - situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie - relatievormen bewust kiezen, rekening houdend met context-elementen zoals de situaties en de de partners
prentencarrousel	- zinvol inoefenen, memoriseren, herhalen en toepassen - zelfstandig analyseren - hoofd- en bijzaken selecteren - zelfstandig structureren	- elkaars interpretatie toetsen en zo nodig op elkaar afstemmen - eigen gevoelens en gedachten tot uiting brengen

carrousel-discussie	- informatie kritisch analyseren en synthetiseren - zinvol inoefenen, memoriseren, herhalen en toepassen - over eigen interesses, mogelijkheden en waarden communiceren	- uiten hun zelfwaardegevoel en opvattingen - herkennen en omgaan met vooroordelen en ongepaste beïnvloeding (intimidatie, manipulatie, ...) - elkaars interpretatie toetsen en zo nodig op elkaar afstemmen - eigen gevoelens en gedachten tot uiting brengen - belangrijke elementen van overleg en gezamenlijke probleemoplossing toepassen - situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie - relatievormen bewust kiezen, rekening houdende met context-elementen zoals de situaties en de partners - bereid zijn om samen te denken, te argumenteren en te discussiëren om met anderen een situatie te verbeteren of problemen op te lossen.
cirkeldiagram	- informatie kritisch analyseren en synthetiseren - zinvol inoefenen, memoriseren, herhalen en toepassen - diverse informatiebronnen en -kanalen kritisch selecteren en raadplegen met het oog op te bereiken doelen - probleemoplossingsstrategieën realistisch inschatten, toepassen en de resultaten evalueren	- elkaars interpretatie toetsen en zo nodig op elkaar afstemmen - de eigen gevoelens en gedachten tot uiting brengen - belangrijke elementen van overleg en gezamenlijke probleemoplossing toepassen - wensen en situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie - bereid zijn om samen te denken, te argumenteren en te discussiëren om met anderen een situatie te verbeteren of problemen op te lossen. - streven naar een evenwicht tussen eigen wensen, verlangens en belevingen, en het groepsbelang
conceptmap	- informatie kritisch analyseren en synthetiseren - zinvol inoefenen, memoriseren, herhalen en toepassen - diverse informatiebronnen en -kanalen kritisch selecteren en raadplegen - probleemoplossingsstrategieën realistisch inschatten, toepassen en de resultaten evalueren	- herkennen en omgaan met vooroordelen en uitingen van ongepaste beïnvloeding (intimidatie, manipulatie, ...) - belangrijke elementen van overleg en gezamenlijke probleemoplossing toepassen

pijlenschema	- informatie kritisch analyseren en synthetiseren - probleemoplossingsstrategieën realistisch inschatten, toepassen en de resultaten evalueren	- belangrijke elementen van overleg en gezamenlijke probleemoplossing toepassen - bereid zijn om samen te denken, te argumenteren en te discussiëren om met anderen een situatie te verbeteren of problemen op te lossen.
discussieviskom	- over eigen interesses, mogelijkheden en waarden communiceren - probleemoplossingsstrategieën realistisch inschatten, toepassen en de resultaten evalueren	- benoemen en duiden van hun emoties, deze gepast uiten - elkaars interpretatie toetsen en zo nodig op elkaar afstemmen - eigen gevoelens en gedachten op elkaar afstemmen - andermans emoties herkennen en duiden - belangrijke elementen van overleg en gezamenlijke probleemoplossing toepassen - situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie - bereid zijn om samen te denken, te argumenteren en te discussiëren om met anderen een situatie te verbeteren of problemen op te lossen.
luciferdiscussie	- eigen leerproces bijsturen - informatie kritisch analyseren en synthetiseren - over eigen interesses, mogelijkheden en waarden communiceren	- deelnemen aan groepsactiviteiten - democratisch participeren - consensus nastreven - eigen gedachten en gevoelens tot uiting brengen - herkennen en omgaan met vooroordelen en uitingen van ongepaste beïnvloeding (intimidatie, manipulatie, ...) - inzicht hebben in de potentieel constructieve en destructieve rol van conflicten
stille wanddiscussie	- informatie kritisch analyseren en synthetiseren - uit leerervaringen toekomstgerichte conclusies trekken - over eigen interesses, mogelijkheden en waarden communiceren	- eigen emoties duiden, benoemen en gepast uiten - andermans emoties herkennen en duiden - eigen gevoelens en gedachten tot uiting brengen - wensen en situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie

puzzelstuk	- informatie verwerven en verwerken - zinvol inoefenen, memoriseren, herhalen en toepassen - reguleren: leerproces sturen, beoordelen op doelgerichtheid, zonodig aanpassen - hierbij rekening houden met het affectieve - uit leerervaringen toekomstgerichte conclusies trekken - een positief zelfbeeld ontwikkelen op basis van betrouwbare gegevens en daarover communiceren	- meehelpen aan het formuleren en realiseren van groeps- doelstellingen - democratisch participeren - consensus nastreven - uiten hun zelfwaardegevoel en opvattingen - eigen emoties duiden, benoemen en gepast uiten - andermans emoties herkennen en duiden - wensen en situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie - streven naar een evenwicht tussen eigen wensen, verlangens en belevingen, en het groepsbelang
rollenspel	- informatie verwerven en verwerken - zinvol inoefenen, memoriseren, herhalen en toepassen - reguleren: leerproces sturen, beoordelen op doelgerichtheid, zonodig aanpassen - hierbij rekening houden met het affectieve - uit leerervaringen toekomstgerichte conclusies trekken	- doelgericht communiceren - streven naar het ontwikkelen van relationele veelzijdigheid - wensen en situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie - meehelpen aan het formuleren en realiseren van groeps- doelstellingen - streven naar een evenwicht tussen eigen wensen, verlangens en belevingen en het groepsbelang - zich engageren om een eigen verantwoordelijkheid op te nemen - inzicht hebben in de potentieel constructieve en destructieve rol van conflicten - het belang inzien van gevoelens en lichaamstaal bij het benaderen van conflicten

Enkele conclusies

- Met één werkvorm kan tegelijkertijd aan verschillende vakoverschrijdende eindtermen gewerkt worden.
- Bij variatie in de werkvormen:
 - krijgen de cursisten meer kansen om zelfstandig te leren (leren is een actieve bezigheid);
 - blijken de tekorten duidelijker;
 - kunnen de leraar of de cursisten zelf beter bijsturen;
 - is het observeren van attitudes gemakkelijker.
- Met cursistactieve werkvormen werkt men aan:
 - taalvaardigheid: cursisten komen meer aan het woord, in groepen worden meer documenten gelezen;
 - ICO: cursisten leren van elkaar, komen meer in contact met andere meningen, achtergronden en omgangsvormen;
 - differentiatie: cursisten hebben meer impact op de leerstof, het tempo, de werkwijze.
- Individuele verschillen kunnen tot uiting komen (o.a. de leerstijl).

Bijlage Geschiedenis

Criteria in verband met het historisch referentiekader

Algemeen

Het historisch referentiekader is een instrument voor de structurering van historische informatie dat geleidelijk wordt aangevuld. Het begrippenkader en de probleemstellingen aangebracht in het lager onderwijs en de eerste graad worden herhaald, gepreciseerd en verruimd. Het historisch referentiekader is tevens een ordeningsinstrument voor verworven buitenschoolse informatie.

Tijds kader

Het historisch referentiekader bevat de geschiedenis van prehistorie tot heden. Het wordt opgebouwd met de klemtoon op diachronie, d.w.z. doorwerking en verandering. De periodisering gebeurt aan de hand van grote fasen in de evolutie van mens en maatschappij. Er wordt aandacht besteed aan andere jaartellingen dan de christelijke.

Ruimtelijk kader

In het ruimtelijk kader is een mondiale dimensie aanwezig, die kan worden ingevuld op het niveau van 'systemen', imperia, grootschalige regio's en invloedssferen, zowel als een lokale dimensie. Er wordt aandacht besteed aan de relaties tussen en binnen al deze entiteiten.

Socialiteit

Voor alle ontwikkelingsfasen van het referentiekader worden maatschappelijke domeinen gekarakteriseerd via algemene historische begrippen. Probleemstellingen worden algemeen gekarakteriseerd ze worden onderzocht op hun vergelijkbaarheid zowel in een tijds- als in een ruimtelijk perspectief.

Benaderingswijze

In de tweede graad krijgen de algemene historische begrippen reeds een duidelijk gedifferentieerde invulling. Essentieel is dat voor elke ontwikkelingsfase fundamentele problemen in verband met mens en maatschappij voor de leerlingen concreet en herkenbaar zijn.

'Fundamentele problemen' zijn problemen die in verschillende samenlevingen voorkomen en die een belangrijke weerslag hebben gehad op hun ontwikkeling. Zij kunnen worden gegroepeerd onder rubrieken als verhouding mens - levensonderhoud, verhouding individu - groep, verhouding mens - macht, verhouding mens - cultuur, verhouding mens - omgeving.

Criteria in verband met de bestudeerde samenlevingen

Algemeen

Men kiest uit het referentiekader zowel de ontwikkelingsfasen van de westerse als minstens één andere samenleving die historisch worden uitgediept en geconcretiseerd aan de hand van de onderscheiden maatschappelijke domeinen.

Tijds kader

Aandacht wordt besteed aan de invulling van de categorieën van de dimensie tijd in de gekozen samenlevingen. Er wordt vooral aandacht besteed aan de synchronie vanuit de wisselwerking tussen de onderscheiden maatschappelijke domeinen van een samenleving. Er is daarbij oog voor de gelaagdheid van de tijd en dus voor verschillen in tempo en duur van de evolutie van de maatschappelijke domeinen.

Ruimtelijk kader

Aandacht wordt besteed aan de invloed van de categorieën van de dimensie historische ruimte op de bestudeerde samenlevingen. Er is oog voor de wisselende rol van geografische determinanten

Socialiteit

De verschillende maatschappelijke domeinen waarin de dimensie socialiteit wordt gesitueerd, komen in de bestudeerde samenlevingen voor. Er is aandacht voor de interferentie van de bestudeerde samenleving met andere samenlevingen.

Er is aandacht voor onderlinge samenhang, wisselwerking en evolutie. Categorieën van de dimensie socialiteit zoals structuren, mechanismen en processen, relaties, sociale netwerken, spanningsvelden tussen individuen en groepen en tussen groepen onderling, krijgen een historische inhoud.

Benaderingswijze

De studie getuigt van een probleemgerichte benadering die oog heeft voor belangrijke actuele vraagstellingen. De bestudeerde problematieken dienen voor de leerling herkenbaar en verstaanbaar te zijn.

Criteria in verband met de integratie tussen het historisch referentiekader en de bestudeerde samenlevingen

Algemeen

De bedoeling van de integratie tussen het historisch referentiekader en de bestudeerde samenlevingen is dat de leerlingen een verband leggen tussen problemen uit een bepaalde samenleving en belangrijke probleemstellingen uit andere fasen van het referentiekader. Dit gebeurt met eerbiediging van de respectieve historische context en met inbegrip van de voor leerlingen waarneembare actuele werkelijkheid. Vertrekkend vanuit het lager onderwijs en de eerste graad wordt een algemeen historisch begrippenkader gepreciseerd en verruimd.

Tijds kader

Omwille van de aansluiting bij de diachronische benadering van het historisch referentiekader wordt bij de bestudeerde samenlevingen ook aandacht besteed aan elementen van respectievelijk continuïteit en discontinuïteit, verandering en status quo, evolutie en revolutie.

Ruimtelijk kader

Het kader bestrijkt alle ruimten, van de lokale tot en met de mondiale, zodanig dat alle categorieën van de dimensie historische ruimte bij de integratie tussen referentiekader en samenlevingen minstens één keer aan bod zijn gekomen. Niet alle categorieën kunnen bij elke ontwikkelingsfase of samenleving worden behandeld.

Socialiteit

De socialiteitsdimensie wordt opgebouwd vanuit de verschillende maatschappelijke domeinen met de klemtoon op het zoeken naar analogieën en verschillen met vroegere en latere samenlevingen en vooral met de hedendaagse. Bijzondere aandacht wordt besteed aan de manier waarop samenlevingen betekenis gaven aan hun sociale werkelijkheid.

Er is aandacht voor onderlinge samenhang, wisselwerking en evolutie. Categorieën van de dimensie socialiteit zoals structuren, mechanismen en processen, relaties, sociale netwerken, spanningsvelden tussen individuen en groepen en tussen groepen onderling krijgen vorm.

Benaderingswijze

Naarmate begrippen en maatschappelijke problemen aan bod komen, worden zij gerelateerd aan de voorkennis uit het lager onderwijs en de eerste graad en aan het historisch referentiekader.

De invulling van begrippen, hun precisering en veralgemening verdienen bijzondere aandacht. Dit wordt gerealiseerd door de inhoud van begrippen in één samenleving te vergelijken met de inhoud ervan in andere samenlevingen. Streefdoel is geleidelijk te komen tot inzicht in algemene historische begrippen.

Eigen aan het streven naar integratie in de studie van de geschiedenis is het leggen van relaties tussen de historische dimensies tijd, ruimte en socialiteit en meer in het bijzonder tussen maatschappelijke problemen uit verschillende samenlevingen en de manieren waarop die vanuit verschillende waardeoriëntaties werden benaderd.